

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Emine Zeynep DABAN

21. YÜZYIL AFRİKA’SINDA GÜVENLİK SORUNU VE SINIR GÜVENLİĞİ: KENYA-
SOMALİ SINIR ANLAŞMAZLIĞI ÖRNEĞİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya
Ocak 2025

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Emine Zeynep DABAN

21. YÜZYIL AFRİKA’SINDA GÜVENLİK SORUNU VE SINIR GÜVENLİĞİ: KENYA-
SOMALİ SINIR ANLAŞMAZLIĞI ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya
Ocak 2025

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Emine Zeynep DABAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Faruk ATAAY (İmza)

Üye (Danışman) : Prof. Dr. Hayati AKTAŞ (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Uğur PEKTAŞ (İmza)

Üye : Doç. Dr. Ramazan İZOL (İmza)

Üye : Doç. Dr. Tolga ÖZTÜRK (İmza)

Tez Başlığı:

21. YÜZYIL AFRIKA'SINDA GÜVENLİK SORUNU
ve Çözüm ANALİZİ: KENYA-SOMALI SINIR
ANLAŞMAZLIĞI ÖRNEĞİ.

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 29/01/2025

Mezuniyet Tarihi : 06/03/2025

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “21. Yüzyıl Afrika’ında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Emine Zeynep DABAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

25/02/2025

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Emine Zeynep DABAN
Öğrenci Numarası	202252039602
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Hayati AKTAŞ
Doktora Tez Başlığı	21. Yüzyıl Afrika'sında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2598243883
Rapor Tarihi	25.02.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %5 Alıntılar dahil: %10
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 204 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe: Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hayati AKTAŞ	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
HARİTALAR LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
GİRİŞ.....	1
Araştırma Konusu ve Problemi.....	6
Literatür Taraması	7
Amacı.....	10
Önemi	11
Yöntemi	11
Sınırlılıklar	12
Tezin Akışı.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK KAVRAMI VE SINIR GÜVENLİĞİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1.1. Kısım: Güvenlik Kavramı ve Tarihsel Arka Plan	13
1.1.1. Ulusal Güvenlik	14
1.1.2. Bölgesel Güvenlik	15
1.1.3. Kıtasal Güvenlik	16
1.1.4. Uluslararası Güvenlik	17
2. Kısım: Güvenlik Kavramı Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar	19
1.2.1. Kopenhag Ekolü/Okulu Güvenlik Yaklaşımı	22
1.2.1.1. Güvenlikleştirme	23
1.2.1.2. Sektörel Analiz	24
1.2.1.2.1. Askeri Güvenlik.....	25

1.2.1.2.2. Ekonomik Güvenlik	26
1.2.1.2.3. Çevresel Güvenlik.....	28
1.2.1.2.4. Toplumsal Güvenlik.....	29
1.2.1.2.5. Siyasi Güvenlik.....	30
1.2.1.2.6. Sınır Güvenliği	33
1.2.1.2.6.1. Sınır	35
1.2.1.2.6.2. Hudut (Uç).....	37
1.2.1.2.6.3. Teritoryal	37
1.2.1.2.6.4. Uti Possidetis/İta Possideatis	39
1.2.1.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksleri	42
Birinci Bölüm Değerlendirmesi	43

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SÜRECİ VE SONRASI AFRIKA'DA SINIRLARIN OLUŞUM SÜRECİ

2.1. Kısım: Sömürgecilik Sınırları	45
2.1.2. Sömürgecilik Sınırlarında Çatışma Yoğunluğu	46
2.1.3. Bağımsızlığa Giden Süreç	50
2.2. Kısım: Bağımsızlık Sonrası Afrika'da Sınırların Oluşumu Üzerine Genel Bir Bakış .	54
2.2.1. Doğu Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz.....	55
2.2.1.1. Sudan.....	55
2.2.1.2. Somali	59
2.2.1.3. Etiyopya	62
2.2.1.4. Kenya	65
2.2.2. Batı Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz.....	68
2.2.2.1. Mali	69
2.2.2.2. Nijer	73
2.2.2.3. Nijerya.....	75
2.2.3. Orta Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz	79
2.2.3.1. Çad	79
2.2.3.2. Kamerun.....	83
2.2.3.3. Kongo Demokratik Cumhuriyeti	86
2.2.4. Kuzey Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz	89
2.2.4.1. Fas	89
2.2.4.2. Cezayir	92
2.2.5. Güney Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz	95
2.2.5.1. Güney Afrika Cumhuriyeti	95

İkinci Bölüm Değerlendirmesi.....	102
-----------------------------------	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENYA-SOMALİ SINIR ANLAŞMAZLIĞI SORUNU VE SINIR GÜVENLİĞİ

3.1. Kısım: Sömürge Öncesiinden Bugüne Kenya'nın Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı.....	104
3.1.1. Sömürge Öncesi ve Döneminde Kenya'nın Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı.....	105
3.1.2. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kenya'nın Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı.....	122
I. Kısım Üzerine Genel Bir Değerlendirme	125
3.2. Kısım: Sömürge Öncesiinden Bugüne Somali'nin Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı.....	127
3.2.1. Sömürge Öncesi ve Döneminde Somali'nin Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı.....	127
3.2.2. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Somali'nin Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı.....	134
II. Kısım Üzerine Genel Bir Değerlendirme.....	139
3.3. Kısım: Uluslararası Örgütlerin ve Aktörlerin Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığına İlişkin Politikaları.....	140
3.3.1. Birleşmiş Milletler	140
3.3.2. Afrika Birliği	144
3.3.3. Amerika Birleşik Devletleri	146
3.3.4. Rusya Federasyonu	147
3.3.5. Çin Halk Cumhuriyeti.....	148
3.3.6. İngiltere	149
3.3.7. Fransa	150
3.3.8. İtalya	151
3.3.9. Türkiye	153
Üçüncü Bölüm Değerlendirmesi.....	156
Sonuç	158
KAYNAKÇA.....	166
ÖZGEÇMİŞ	189

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1.1: Güvenlik Olgusunun İlişkili Olduğu Alanlar.....	19
--	----

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1: 1880-1913 Yıllarına ait Afrika Sömürge Haritası.....	48
Harita 3.2: Sömürge Öncesi Afrika'daki Sınırlar.....	106
Harita 3.3: Berlin Afrika Konferansı Sonrası Afrika'nın Sömürgeciler Haritası.....	108
Harita 3.4: Bağımsızlık Döneminden Bugüne Kenya'nın Coğrafi Haritası.....	123
Harita 3.5: Kenya'nın Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kenya'da Yaşayan Etnik gruplar Haritası.....	124
Harita 3.6: Sömürge Öncesi Dönemde Somali'nin Haritası (Sarı renkle gösterilmiştir).....	128
Harita 3.7: Birinci Dünya Savaşı Sonrası Afrika'nın Sömürge Haritası.....	129
Harita 3.8: Somali'nin Sömürgeci Güçler Tarafından İlhak Haritası.....	130
Harita 3.9: 1 Temmuz 1960 Tarihli Somali Coğrafi Haritası.....	134
Harita 3.10: Kenya-Somali Deniz Sınırı Anlaşmazlığı Sorununda İki Ülkenin İddia Ettiği Alanlar Haritası.....	141
Harita 3.11: Uluslararası Adalet Divanı'nın Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığına Yönelik Kararı.....	142
Harita 3.12: El-Şebab Terörünün Gerçekleştirdiği Saldırıları.....	143

KISALTMALAR LİSTESİ

ABAKO	: Alliance des Bakongo
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGP	: Action Group Party
ANC	: African National Congress
BM	: Birleşmiş Milletler
CONAKAT	: Confederation des associations tribales du Katanga
FLN	: Ulusal Kurtuluş Cephesi
FNDIC	: Federe Nijer Deltası İjaw Toplulukları hareketi
FROLINAT	: Çad Kurtuluş Cephesi
GAC	: Güney Afrika Cumhuriyeti
KADU	: Kenya Afrika Demokratik Birliği
KAU	: Kenya Afrika Birliği
MASSOB	: Egemen Biafra Devleti İçin Bilinç Hareketi
MC	: Milletler Cemiyeti
MEND	: Nijer Deltası'nın Kurtuluşu Hareketi
MNC	: Movement National Congolais
MNLA	: Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi
MOSOP	: Ogoni Halkının Bekası Hareketi
NCNC	: National Council of Nigeria and the Cameroons
NDPVF	: Nijer Deltası Halkı için Gönüllüler Gücü
NPC	: Northern People Congress
OPC	: Oodua Halkları Kongresi
PAK	: Pan Afrikanist Kongresi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
WASU	: West African Students Union
WSLF	: West Somalia Liberation Front

ÖZET

Bu çalışma, küresel siyasetin gündeminden biri olan Afrika kıtasını analiz etmektedir. Genel olarak Afrika kıtasına özel olarak da Kenya-Somali ilişkilerine değinmektedir. İki ülkenin sınır anlaşmazlığını konu alan çalışma, sınır sorununun tarihsel kökenine ve nedensel sebeplerine yer vermektedir. Güvenlik temelinde kaleme alınan bu çalışmada sınır sorununun çözümsüzlüğü aslında güvenlik sorununa neden olabildiği analiz edilmiştir. Güvenlik sorununun ise sadece ulusal veya bölgesel olmadığı aksine küresel bir boyuta evrilebildiği kaleme alınmıştır. Üç ilkeden oluşan Kopenhag Okulu; güvenlikleştirme, sektörel analiz ve bölgesel güvenliğe vurgu yapmaktadır. Bu ilkelerden sektörel analiz kısmına bakıldığında ise beş temel alt ilkenin olduğu görülmektedir. Bu ilkeler askeri güvenlik, ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik, toplumsal güvenlik ve siyasi güvenlik konularıdır. Tam da bu noktada bu tez çalışması, bu beş ilkeye sınır güvenliğini de eklemektedir. Daha açık bir ifadeyle, bu çalışma Kopenhag Okulu'nun sektörel analizinin beş alt unsura sınır güvenliğini de ekleyerek literatüre yeni bir yaklaşım getirmeye çalışmıştır. Sınır güvenliğini anlamak için askeri güvenlik, ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik, sosyal güvenlik ve siyasi güvenliğin de incelenmesi gerekmektedir. Kısacası sınır güvenliği ile bu beş ilke birbirleriyle bağlantılı olup Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı kapsamında kaleme alınmıştır. Bu bağlamda sınır sorununun hem bölgesel hem de kıtasal etkilerini ele alarak küresel boyutuyla birlikte uluslararası örgütlerin soruna yaklaşımları da irdelenmiştir. Özetle 21. Yüzyıl Afrika'sında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği başlıklı konunun bölgesel, örgütsel ve küresel etkileri araştırılmış olup mevcut durum analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Sınır Güvenliği, Afrika, Kenya-Somali, Sınır Anlaşmazlığı

SUMMARY

SECURITY ISSUE AND BORDER SECURITY IN 21st CENTURY AFRICA: THE CASE OF KENYA-SOMALIA BORDER DISPUTE

This study analyses the African continent, which is on the global political agenda. It focuses on the African continent in general and Kenya-Somalia relations in particular. The study, which deals with the border dispute between the two states, includes the historical origins and causal reasons of the border problem. This study, written from a security perspective, analyses how the unresolved border problem can actually cause security problems. It was stated that the security problem is not only national or regional but can evolve into a global dimension. Consisting of three principles, the Copenhagen School emphasizes securitization, sectoral analysis and regional security. There are five basic sub-principles when we look at the sectoral analysis part of these principles. These principles are military security, economic security, environmental security, social security and political security. It is precisely at this point that this thesis adds border security to these five principles. More precisely, this study has tried to bring a new approach to the literature by adding border security to the five sub-elements of the Copenhagen School's sectoral analysis. In order to understand border security, military security, economic security, environmental security, social security and political security must also be examined. In short, border security and these five principles are interlinked and were written in the context of the Kenya-Somalia border dispute. In this context, the approaches of international organisations to the problem will be examined, as well as its global dimension, addressing both regional and continental implications of the border problem. In summary, Security Issue and Border Security in 21st Century Africa: The Case of Kenya-Somalia Border Dispute have been investigated, and the current situation analysis has been made.

Keywords: Security, Border Security, Africa, Kenya-Somalia, Border Dispute

TEŞEKKÜR

21. Yüzyıl Afrika'sında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği başlıklı tez çalışması, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Hayati AKTAŞ'ın danışmanlığında tamamlanmıştır. Temmuz 2019 tarihinde Konya/Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler bölümünde başladığım “doktora programını” 2022 yılında yatay geçiş ile Akdeniz Üniversitesi'ne geçerek tamamladım. Doktora süreci oldukça meşakkatli bir süreçtir; dolayısıyla sabır, motivasyon, metanet ve disiplin gerektirir. Bu süreçte sabrı, motivasyonu, metaneti ve disiplini bana kazandıran danışman Hocam Prof. Dr. Hayati AKTAŞ'a sonsuz şükranlarımı ve saygılarımı arz ediyor, sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez İzleme Komitesinde (TİK) yer alan ve değerli zamanlarını ayırarak her TİK sürecinde tezim için önerilerde bulunan Sayın Prof. Dr. Faruk ATAAY ve Doç. Dr. Ramazan İZOL Hocalarıma bilhassa teşekkür ediyorum. Tez savunma sınavında jüri üyesi olarak katılan Sayın Doç. Dr. Tolga ÖZTÜRK ve Dr. Öğr. Üyesi Uğur PEKTAŞ Hocalarıma da ayrıca teşekkürlerimi sunuyorum. Nihayetinde büyük zorluklarla hazırlanan bu çalışma, beni sadece akademik anlamda değil; hayatın olağan akışına dair birçok konuda da olgunlaştırdı. Zira bu zorlu süreçte yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen, her daim yanımda olduğunu hissettiğim aile büyüklerime şükranlarımı sunuyorum. Eşim Cihan DABAN'a çocuklarım Afra Bilge ve Erdem'e gösterdikleri sabır ve destekten ötürü sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum.

GİRİŞ

Güvenlik denilen olgu, ilk insandan bu yana etkin bir şekilde varlığını hissettirebilmiştir; çünkü güvenlik olgusunu besleyen bazı temel unsurlar bulunmaktadır. Bu temel unsurlar da ikiye ayrılabilir. İlki olumsuz çağrışımlar yaratan ve güvenlik sorununa neden olan tehdit, kriz, şiddet, çatışma ve savaş gibi olaylarken, ikincisi olumlu çağrışımları oluşturan ve bireyin kendini güvende hissetmesini sağlayan bir devletin varlığı ile bu devlete bağlı olan güvenlik kurumlarıdır. Esas itibarıyla güvenlik bir yaşamsal zorunluluk gibi değerlendirilebilir. Bu nedenle her alanda kullanılması doğal görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle güvenlik, çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte; çocukların güvenliğinden ailelerin güvenliğine, ailelerin güvenliğinden toplumun ve devletin güvenliğine, devletin güvenliğinden sınırların güvenliğine kadar pek çok alanda etkili olabilmektedir. Ne biçimde olursa olsun, nasıl kullanılırsa kullanılsın güvenlikle ilgili söz edilebilmesi için bazı temel argümanlardan söz etmek gerekmektedir. Varlığın korunması ve sürdürülmesi açısından bir iç tehdit veya dışsal bir tehdidin hissedilmesi ile bu türden sorunların ve tahminlerin bulunduğu bir ortamdan söz etmek, bu kapsamda ileri sürülebilir (Dedeoğlu, 2003: 9-14).

Tarihsel açıdan güvenlik kavramının ele alınması yeni olmamakla birlikte, tarihsel geçmişi milattan öncesine kadar götürülebilir. Nitekim burada zikredilmesi gereken önemli noktalardan birinin uluslararası ilişkiler üzerine olduğudur. Bununla birlikte uluslararası ilişkiler açısından güvenliğin sadece devletleri değil, sınıfları, toplumları ve diğer siyasal gruplandırmaları da kapsadığından bahsedilebilir. Bu yönüyle güvenlik kavramı ile güvenlik-tehdit ilişkisinin aydınlatılması hususunda milattan önceki dönemlerin kısaca analiz edilmesi elzem olacaktır (Kardaş, 2014: 226-228).

Yaklaşık olarak M.Ö. 4000-2000 yılları arasında varlık göstermiş en eski uygarlıklardan biri olan Sümerler, egemen oldukları ve Güney Mezopotamya olarak bilinen bölgede birçok çatışma ve savaşlar yaşanmıştır. Ancak her çatışma ve savaş sonrasında uzlaşma ve barışı da getirmiştir. Bu nedenle çatışma ve barış ilişkisi kapsamında site devletlerinden birisinin zamanla güçlenerek zayıf olanı egemenliği altına alması çokça yaşanmış bir olay olarak kayıtlara geçmiştir. Fakat güçlü olanın ileri

sürdüğü argüman, genellikle, bir dış tehdidi gerekçe göstermesi ve bu nedenle hem bölgedeki güvenliği hem de zayıf olan site devletinin güvenliğini korumak adına egemenliğini tesis ettiği yönünde olmuştur. Bu argüman ise sitelerden ulus devletlere kadar binlerce yıldır iktidarların varlıklarını sürdürmek adına kullandıkları en önemli mihenk taşıdır (Roberts, 2011: 57-61).

Sümerlerin yanı sıra başka uygarlıklardan da bahsetmek mümkündür. Hititler, Asurlar ve Mısır uygarlıkları da sınır güvenliklerini korumak adına çatışma-uzlaşma faaliyetlerine girişmişlerdir. Hitit Uygarlığı, M.Ö. 16. yüzyıl sonlarında ilk monarşik yapılanmayı kurmakla bilinmektedir. Bununla birlikte kendi sınırları dışında varlık gösteren hem Asur Uygarlığını hem de Mısır Uygarlığını; kendi sınır güvenliğini ve varlığını sürdürme açısından bir tehdit olarak algılamıştır. Bu bağlamda zaman zaman çatışmaların söz konusu olduğu bir ortam egemen olabilmıştır. Hititlerle günümüz Suriye topraklarında yaşamış olan küçük krallıklar arasında sınır anlaşmazlıkları, güvenlik tehditleri ve çatışmalar da söz konusu olabilmıştır. Bu anlaşmazlıklar sonucu aktörler arasında saldırmazlık anlaşmalarının yapıldığı da bilinmektedir. Fakat bu anlaşmaların uzun sürmediği, bölgede yeni tehdit ve güvenlik sorunlarına yol açtığı da gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda Hitit ve Mısır uygarlıkları arasında yaşanan çatışmalar önem teşkil etmektedir (Peker, 2009: 120-121).

Hititler, Mısır Uygarlığını baskı altında tutmak ve bölgede egemen güçlü bir aktör olmak adına Suriye'deki krallıkların da kendi saflarında savaşa girmeye zorlamıştır. Ancak bu krallıkların politik tercihleri Mısır Uygarlığından yana olmuş ve tarihte bilinen Kadeş Savaşı yaşanmıştır. Netice itibariyle; Hitit ve Mısır uygarlıklarının çatışmasını kendine bir tehdit olarak algılamaya başlayan Asurlular iki tarafın uzlaşması için çaba sarfetmiş ve tarihi net bilinmese de genel kaniye göre M.Ö. 1280'li yıllarda ilk yazılı uluslararası barış antlaşması olarak bilinen Kadeş Antlaşması imzalanmıştır. Sınır güvenliğini sağlamak ve korumak adına 'dostluk, saldırmazlık ve iyi komşuluk' esaslarının dikkate alınması da öngörülmüştür (Dedeoğlu, 2003: 14-15).

Kadeş Antlaşmasından 21. yüzyıla kadar dünya coğrafyasında ne kriz ve tehditler ne de çatışma ve savaşlar eksik olmamıştır. Haliyle bu olumsuzluklarla birlikte güvenlik sorunu da hep var olagelmıştır. Milattan önce gerçekleşen Kadeş Antlaşması, tarihte ilk yazılı barış antlaşması olması açısından önem teşkil ederken, milattan sonra 1648'de imzalanan Vestfalya Barış Antlaşması da hem 'çağdaş uluslararası ilişkilerin temelini' hem de 'ulusal devlet egemenliğini' oluşturmakla önem teşkil etmiştir. Bu

tarihten itibaren ulus devletler, uluslararası ilişkiler bağlamında temel aktör olarak kabul edilmiştir. Esas itibarıyla Vestfalya Barış Antlaşması, Otuz Yıl Savaşları'nı (1618-1648) bitirmek amacıyla imzalanan Münster ve Osnabrück antlaşmalarının sonucunda ortaya çıkmış bir metindir. Bu antlaşma bu savaştan önce yaşanan ve Seksen Yıl Savaşları (1568-1648) olarak kayıtlara geçen savaşın da son bulmasını sağlamıştır. Uzun savaşların, anlaşmaların ve müzakerelerin içinde bulunduğu karmaşık bir tarihsel geçmişe sahip olan Vestfalya Antlaşması, aynı zamanda modern uluslararası sistemin kökeni olarak da kabul edilmektedir. Bu yönüyle modern devlet sınırlarının belirlenmesinde de önemli bir rol almıştır (Bacık, 2007: 279-287).

Vestfalya düzeni ile Avrupa'da modern ulus devletler dönemi şekillenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda sınırları belli ve antlaşmalarla korunan bir düzen meydana gelmiştir. Kısa sürede tüm dünya coğrafyasına yayılan bu yeni düzeninin egemenlik, sınırlar, içişlerine karışmama ilkesi ile elçilik gibi kavramlar en önemli getirisidir. Devletler kendi sınırlarında kendi mutlak egemenlik ilkesiyle hareket etmeye ve diğer bir devletin içişlerine karışmamaya karar vermişlerdir. Kısacası her devlet kendi sınır güvenliğini korumak ve diğer devletlerin sınırlarına saldırmamak üzere hareket edeceklerine dair karar kılmışlardır. Fakat Vestfalya Antlaşması, her ne kadar barışı simgeleyen bir antlaşma dizisi olsa da bu süreçten önce cereyan etmiş bir sömürgecilik faaliyeti söz konusuydu. 14. yüzyılın sonlarından itibaren yayılım gösteren sömürgecilik faaliyetleri, Avrupa devletlerini, Avrupa'da değil; Avrupa dışında kalan bölgelerde birbirlerinin rakibi haline getirdi. Özellikle Afrika kıtasında yaşanan rekabet ortamı yüzyıllardır farklı kılıflar içerisinde sürdürülmeye devam edilmektedir. Sömürgecilikle birlikte krizler, şiddetler, çatışmalar, savaşlar ve doğal olarak da güvenlik sorunları bitmemiştir. Aksine giderek artış gösterdiği gibi geniş bir coğrafyaya yayılmasına da neden olmuştur (Yalvaç, 2014: 210-211).

Sömürgecilik faaliyetleri ve getirdiği yeni tehditler günümüzde Afrika dahil dünyanın birçok bölgesinde güvenlik sorununun en temel sebebi olarak görülmektedir. Nitekim can güvenliğinden mal güvenliğine, birey güvenliğinden toprak güvenliğine, hükûmet güvenliğinden devlet güvenliğine kadar birçok tehlikeli olguyu içinde barındıran bir faaliyettir. Yüzyıllardır Afrika kıtasında yaşanan sömürgecilik faaliyetlerinin sonuçlarına bakıldığında, dinin sömürülmesinden dilin asimile edilmesine, birçok örf adet geleneklerinin yok edilmesinden etnik yapıların bölünmesi

ya da yok edilmesine kadar zikredilebilecek çok sayıda olay söz konusudur (Luraghi, 2000: 251-252).

Avrupalılar Afrika kıtasını sömürürken aralarında paylaşım sorunu da yaşamışlardır. Özellikle Londra-Paris ve Berlin hattında yaşanan sorunlar, Afrika'da sömürü faaliyetlerinde bulunan Avrupalı şirketleri, vakıf ve dernekleri de olumsuz etkiliyordu. Bu yüzden toplanan Berlin Afrika Konferansı'nda (1884-85) alınan kararlarla Afrika kıtasının sistemli bir şekilde sömürgeci Avrupa devletleri arasında bölüştürülmesine karar verildi. Daha açık bir ifadeyle 19. yüzyılın sonlarına kadar hangi sömürgeci aktör hangi toprak parçasında etkili ve egemen olduysa, diğer sömürgeci aktör o topraklara girmeyecek orayı işgal etmeyecekti. Ancak Antlaşmanın en önemli dayanaklarından biri olan hukuki süreç, yeni bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Çünkü bu anlaşma fiili işgal ilkesiyle Afrika'nın Avrupa devletleri arasında paylaşılmasının hukuki yolunu açtığı gibi, bu tarihten itibaren İngilizlerin Kenya topraklarını ele geçirmek amacıyla yoğun bir politik uygulama içerisine geçmesi de Alman-İngiliz rekabet ortamını olumsuz etkilemiştir. Berlin Antlaşması ile Almanya-İngiltere ve Fransa; Kenya ve çevre topraklarını ele geçirme yarışına girmesine de neden oldu; çünkü burada herhangi bir sömürgeci aktörün net bir egemenliği söz konusu değildi. Bu nedenle üçlü arasında bir rekabet ve çatışma ortamına neden olmuştur (Topuz, 1971: 45-51).

Kenya ve Tanzanya yakınlarında bulunan Zengibar Sultanlığının Kenya tarafında kalan toprakları, İngiliz-Zengibar Antlaşması ile toprakların neredeyse tamamı İngilizlerin mülkü olmaya başladı. Giderek etkisini artıran İngilizler, Almanya'nın bölgedeki egemenliğini de sarsmayı başardı. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Almanya gibi önemli bir sömürgeci gücün yenilmiş olması, Kenya, Tanzanya ve Somali topraklarındaki dengelerin değişmesine neden oldu. Bu bağlamda Berlin Afrika Konferansı'nın hükmü geçersiz sayılarak her devlet istediği toprakları işgal ve ilhak etmeye devam etti (Şeker, 2016: 95-98).

Berlin Antlaşmasının getirdiği diğer bir güvenlik sorunu da Somali topraklarında yaşanmıştır. Berlin Antlaşması sonrası sömürgeci aktörler Somali yarımadasını beş ayrı bölgeye böldüler. Kuzeybatı ve Kuzeydoğu Sınır Bölgeleri İngiltere'ye verilirken, Fransa'ya Cibuti, İtalya'ya ise Güney Somali bölgesi verildi. Bu süreçte sömürgecilik yarışında bir ilk de yaşandı. Afrika'nın paylaşılması sırasında Etiyopya'ya da sömürgecilerle iş birliği yapmasının mükâfatı olarak Somali'nin batı kısmı verildi.

Ogaden bölgesi olarak bilinen bu bölge, bugünkü Etiyopya sınırlarında yer almakla birlikte, Etiyopya-Somali arasındaki en büyük sınır anlaşmazlığını oluşturmakla birlikte sınır güvenliğini de tehdit ettiği bilinmektedir. Geline nokta Somali sadece Etiyopya ile sorunlar yaşamamaktadır, aynı sorunları Kenya ile de yaşamaktadır; çünkü İngiltere'nin, Somali topraklarını Etiyopya ve Kenya'ya vermesiyle yeni bir çatışma ve güvenlik sorununa yol açmıştır (Elmi, 2012: 58-60).

25 Mayıs 1963'te Afrika Birliği Örgütü'nün kurulmuş olması, bağımsızlığını kazanmış ülkeler açısından sömürge öncesi sınırlarına kavuşmak amacıyla bir umut verici olmuştur. Özellikle Somali, bu birliğin kurulmasıyla sömürge öncesi topraklarına kavuşmanın hayalini kurarken, Örgüt içerisinde çoğunluk tarafından alınan bir kararla; bağımsızlığını kazanan devletler, diğer devletlerin sınırlarına ve egemenlik haklarına saygı gösterecek, sömürgeciler tarafından çizilen sınırlar da olduğu gibi kabul edilmesiyle Afrika'nın birçok bölgesinde çatışmalar yeni bir boyut kazanmıştır (Daban, 2017: 133-137).

20. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan sınır güvenlik sorunları, ne yazık ki 21. yüzyılda da devam etmektedir. 60 yılı aşkın bir sürede Kenya-Somali arasında yaşanan sınır anlaşmazlığı sorunu, bugün gelinen noktada sınır güvenliğini tehdit eder hale gelmiş ve henüz çözümlenmiş değildir. Bu nedenle Kenya topraklarında yer alan 'Kuzey Doğu Bölgesi'nin Kenya ve Somali arasında yaşanan en önemli güvenlik sorunudur. Bu sorunun başlıca müsebbibinin İngiltere olması da başka bir sorun oluşturmaktadır. 1926 yılında İngiltere tarafından Kuzey Sınır Bölgesi, kapalı bölge ilan edilmiş ve Somali'nin güneyinden koparılmıştır. 1960 yılında gerçekleşen bağımsızlıkla birlikte sınırlarına kavuşmayı bekleyen Somalililer, bu bekleyişin boşuna çıkması neticesinde hem Etiyopya hem de Kenya ile sınır anlaşmazlığı sorunu yaşamış ve günümüz tarihine kadar herhangi bir çözüm bulunmadan bu sorunun devam etmesiyle gündem olmuşlardır (Oğultürk, 2020: 523-524).

Kısacası bugün gelinen noktada Afrika'nın genelinde yaşanan sorunların başında güvenlik sorunu ve çözümsüzlük gelmektedir. Buradan hareketle Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı sorununda da aynı durum söz konusudur. Hatta sınır anlaşmazlığı sebebiyle güvenlik sorunlarının ve bu sorunların sınır güvenliğini tehdit edici bir duruma dönüştürdüğü, bu soruna paralel olarak göç sorunu, yoksulluk ve sosyokültürel sorunların da yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda *21. Yüzyıl Afrika'sında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği* başlıklı

bu tez çalışması, Kenya-Somali arasında yaşanan sınır anlaşmazlıklarına dair bir araştırma yapmayı, güvenlik sorunu ve sınır güvenliği kapsamında bir literatür taraması yapmayı hedeflemiştir.

Araştırma Konusu ve Problemi

Afrika kıtası insanlığın ilk yerleşkesi olarak kabul edilmektedir. Kıta, varoluşundan bu yana birçok problemle karşılaştı. Bunun yanında birçok problemin üstesinden de geldi. Ancak bazı problemlerin kıtayı çepeçevre sardığı ve uzun yıllar boyunca devam ettiği gözlemlendi. Buradan hareketle uzun yıllar boyunca devam eden problemin baş sırasında sömürgecilik olgusundan bahsedilebilir. Sömürgecilik başlı başına bir problem değildir; beraberinde birçok alanı da olumsuz etkileyip geniş bir yankı uyandıran bir olgudur. Bu doğrultuda dini inançların sömürülmesinden etnik kökenlerin bölünmesine, yoksulluğun oluşturulmasından eğitimsiz kalınmasına, dillerin asimile edilmesinden toplumların kendi değerlerine yabancılaşmasına kadar birçok alanı olumsuz etkilemiştir.

Nitekim kavramsal açıdan da birçok terimle bağlantılı olan sömürgecilik, başta kriz, şiddet, çatışma ve savaş olmak üzere yolsuzluk, yoksulluk, nepotizm, gelirde adaletsizlik gibi konularda da etkisini gösterebilmiştir. Tüm bunlar doğrultusunda bir güvenlik sorununa yol açtığı da ileri sürülebilir. Güvenliğin bir diğer boyutu olarak devletlerin sınırlarından bahsedilebilir. Bu açıdan güvenlik ve sınır birbirleriyle bağlantılı en önemli iki bileşen olarak ifade edilebilir; çünkü modern uluslararası sistemde tüm devletler sınır güvenliklerini korumak ve varlıklarını devam ettirmek adına politik uygulamalar üretmektedirler. Gelineen noktada yüzyıllarca sömürülmüş topraklarda yaşanan güvenlik sorunu, sınır güvenliği ve sınır anlaşmazlığı gibi önemli bileşenlerin şiddetli çatışmalara ve zaman zaman savaflara sebebiyet verdiği görülmüştür. 21. yüzyıl Afrika'sında yaşanan çatışma ve anlaşmazlıkların en büyük problemi olarak sınır güvenliğinin tehdit altında olması, sınır anlaşmazlıkları ve bu anlaşmazlıklar doğrultusunda ortaya çıkan güvenlik sorunlarıdır. Bu bağlamda sömürge dönemlerinden kalma bir problem olan Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı sorunu, bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Sınır anlaşmazlığından kaynaklı olarak sınır güvenliğine dair güvenlik sorunu da ortaya çıkmıştır. Nitekim sömürgeci aktörlerce ortaya çıkan bu sorunların Afrika'daki yerli liderlerce neden çözülemediğinin analizi de

yapılacaktır. Bu kapsamda konuyla ilgili güvenlik ve sınır güvenliği bağlamında bir çerçeve çizilecektir.

Literatür Taraması

21. Yüzyıl Afrika'sında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği başlıklı bu tez çalışması, esas olarak güvenlik, sınır güvenliği, sınır anlaşmazlığı ve Afrika kıtasına dair bir çalışmayı sunacaktır. Buradan hareketle bu temel kavramlar üzerine yapılmış çalışmalara değinecektir. Öncelikle güvenlik boyutu üzerine yazılmış çok sayıda çalışmanın varlığından bahsedilebilir. Ancak güvenlik üzerine farklı yaklaşımların olması, güvenliği tanımlama girişimlerinde ortak bir tanımlamadan bahsedilememesine neden olmuştur. Yani güvenliği tek bir tanımla açıklamak oldukça zordur. Beril Dedeoğlu tarafından kaleme alınmış olan *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* başlıklı kitapta güvenlik üzerine birçok tanım yapılmıştır. Bunlardan birincisi, ulus-devletin güvenliğini korumak ve sürdürülebilir kılmak olduğuna dair tanım iken; ikincisi, güvenliğin hiç kuşkusuz güç ile birlikte düşünülen bir olgu olduğunu ve gücü oluşturan özelliklerin bileşkesinin o aktörün amacını belirlediği yönünde olduğunu ileri sürdüğüdür (Dedeoğlu, 2003: 49-51).

Dedeoğlu'nun yanı sıra güvenliği Uluslararası Örgütler bağlamında ele alan akademisyenler de vardır. Bu doğrultuda zikredilebilecek isimlerden biri Bilal Karabulut'dur. Karabulut'un kaleme aldığı *Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Boyutu* başlıklı çalışması, güvenliğin tehdit altında hissedildiği en riskli dönemin II. Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu yönündedir. Bu dönemden öncede güvenliğin tehdit altında olduğundan bahsetse de bu dönemden itibaren sistemselsel olarak güvenliği koruma üzerine birtakım girişimlerin olduğunu ifade etmektedir. Bu girişimler neticesinde Uluslararası Örgütlerden Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği ile Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatlarının ortaya çıktığından, savaşı sonlandırmak, barışı sürdürülebilir kılmak ve hem halkların hem de ulus-devletin güvenliğini sağlamak adına örgütlenmelerin kurulduğundan bahsetmektedir. Dolayısıyla bu örgütlenmelere üye olan her devletin güvenliğinin ortak bir güçle korunacağını da altını çizen Karabulut; çevresel güvenlikten demografik güvenliğe, enerji güvenliğinden ekonomik güvenliğe, devlet güvenliğinden sınır güvenliğine kadar her alanda güvenliğin öncü rol olduğunu ileri sürmektedir (Karabulut, 2014: 73-75).

Karabulut'un ifade ettiği sınır güvenliği üzerine de hassaten çalışmalar yapılmıştır. Hastings Donnan ve Thomas M. Wilson'un birlikte kaleme aldığı ve Zeki Yaş tarafından çevirisinin yapıldığı *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları* başlıklı çalışmanın konusu da güvenliğ temellidir. Donnan ve Wilson; yapay sınırların çizilmesiyle birlikte kültürel çatışmaların ortaya çıktığı, bu çatışmaların sınırları olumsuz etkilediği ve bunun da güvenliği tehdit ederek bir çatışma alanına dönüştürdüğünden bahsetmektedirler. Dolayısıyla çalışmada; yapay sınırların çizilmesi ile bir kimlik çatışmasının, kimlik çatışmasının da ulus-devlet sınırlarının güvensizliğine neden olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda sosyal ve sembolik sınırların etnik, dil ve din çatışmalarına sebebiyet verdiği ve halkların güvenliğini tehdit ettiğini ifade etmektedirler. Sömürge bölgelerindeki sınırların bu hususta örnek verilmesi oldukça önemlidir; çünkü gelinen noktada Afrika'da ve Kenya-Somali özelinde yaşanan sınır çatışmalarının güvenliğ açısından ne gibi olumsuzlukları beraberinde getirdiği ve sınır güvenliğini nasıl olumsuz etkilediği görülmektedir (Donnan ve Wilson, 2002: 43-51).

Abdifatah İbrahim Ahmed ile diğer yazarlarının birlikte kaleme aldığı "Effects of Maritime Border Conflicts on Kenya-Somali Relations" başlıklı çalışmada sadece kara sınırının değil, deniz sınırının da iki ülke arasında gerginliklere, krizlere ve çatışmalara yol açtığını ifade etmektedirler. Bu konuda iki ülke arasındaki ilişkilerde inişli çıkışlı gergin bir politikanın olduğu, uluslararası alanda sınırlara yönelik bir çözüm üretilmediğini, uluslararası mahkemelerin verdiği kararların Kenya tarafından ertelendiğini ve sınırlar üzerinde henüz bir anlaşmaya varılmadığını belirtmektedirler. Bunun ise hem iki ülke açısından hem de bölgesel ve kıtasal açısından olumsuz sonuçlar doğurduğunu ileri sürmektedirler. Nitekim sınır sorunu üzerinden yaşanan çatışmaların, başta sınır güvenliğine ve buna paralel olarak da coğrafı nedenlere, sosyokültürel yapılara, iktisadi ve siyasi mekanizmalara kadar birçok alanı olumsuz etkilediğinden bahsetmektedirler. Bu durumun jeopolitik çatışmalara da sebebiyet verdiğini yazmaktadırlar (Ahmed et al., 2021: 154-156).

Esas olarak sınır sorunları sadece Kenya ve Somali'ye özgü bir durum değildir. Afrika'nın genel bir sorunu olarak kayıtlara geçmiştir. Bu doğrultuda editörlüğünü Carl Gösta Widstrand'ın yaptığı *African Boundary Problems* başlıklı kitapta sınır sorunlarının sömürge öncesi dönemde var olduğunu, sömürge döneminde geniş bir yankı bulduğu ve bağımsızlıkla birlikte bu sorunların derinleştiği ve kalıcılaştığı

belirtilmektedir. Nitekim sınır sorunlarıyla ilgili hukukun ve devlet liderlerinin tam anlamıyla bir çözüm bulamadıkları da vurgulanmaktadır. Esasen hukukun uygulanmamasında liderlerin sahip oldukları sınırlardan vazgeçmeme fikrinin yattığı, bu durumdan hareketle de “neye sahipsen ona sahip çık” anlayışı olarak biline “uti possidetis” sorununun ortaya çıktığı, bu sorun üzerinden de çatışmaların şiddetli bir şekilde devam ettiğinden bahsedilmektedir. Bağımsızlığın ilk yıllarında çözülmesi gereken sınır sorunlarının, çözülmemiş olması ve o dönemde yapay sınırların liderler tarafından aynen kabul edilmiş olması dolayısıyla çatışmaların güvenliği tehdit edici bir duruma dönüştüğü bu durumdan kaynaklı olarak sınırlarda güvenliğin tam anlamıyla gerçekleştirilemediği vurgulanmaktadır (Widstrand, 1969: 7-9).

Ufuk Tepebaş'ın kaleme aldığı *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık* başlıklı çalışmada da benzer durumlar söz konusudur. Sahra altı Afrika'daki güvenlik sorunları ve barışın tesisine yönelik çabaların, esas olarak olumlu bir adım teşkil ettiğini ifade etse de yüzyıllarca devam eden bu sorunların bir anda çözülemeyeceğinin altını çizmektedir. Sömürge döneminden bu yana en önemli sorunların başında devlet sınırlarının eski sınırlarına kavuşamamış olmasından kaynaklı çatışmaların hem iç güvenliği hem de dış güvenliği tehdit ettiğini ifade etmektedir. Nitekim sadece güvenlik değil, birçok konuda sorunların ve çatışmaların yaşandığına dikkat çekmektedir. Terör örgütlerinin oluşumlarından suç çetelerine, kaçakçılık faaliyetlerinin yapılmasından sınır güvensizliğine, hükûmet boşluğunun oluşmasından sosyokültürel sorunların ortaya çıkmasına kadar birçok alanın olumsuz etkilendiğinden bahsetmektedir (Tepebaş, 2013: 233-237).

Kısacası Afrika'nın genelinde bu sorunlar yaşanıyor olsa da Kenya-Somali sınırlarında da hem denizel hem de karasal olarak bu sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle iki ülke arasında ciddi bir sınır güvenliği sorunu ortaya çıkmış durumdadır. Sömürgeci güçlerin çizdiği yapay sınırların yerli liderler tarafından kabul edilmiş olması, esas itibariyle çözülemeyecek bir sorun olmadığını da belirtmek gerekir. Bu konuda sorunların çözümü için harekete geçilmesi ve mevcut liderlerin çözüm için çaba sarf etmesi gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir. Nitekim iki ülke arasında yaşanan sorunların barışçıl çözümünde ve güvenliğin sağlanmasında ana aktörler Kenya ve Somali devlet başkanlarıdır. Fakat öncelikle iki ülkede yaşanan iç sorunların ve anlaşmazlıkların giderilmesi gerekmektedir. Kenya ve Somali karşılaştırıldığında Somali'de yaşanan iç sorunların giderek geniş bir yankı uyandırdığından da bahsetmek

gerekir. Somali'de yaşanmış bir bölünme söz konusudur. Resmi olmasa da Somali'nin kuzey bölgesinde ciddi güvenlik sorunları yaşanmaktadır. Somaliland ve Puntland bölgelerinin Somali Hükûmeti açısından birlik ve beraberliği zedelediği görülmektedir.

Puntland bölgesinde yaşanan kuraklık nedeniyle sayıları milyonları aşan insanların açlık ve gıda sorunları yaşadığı gözlemlenmektedir. Somaliland bölgesine bakıldığında bölge, uluslararası kulvarda tanınmamış olsa da 1991'de tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiş olması ve bu konuda Somali Hükûmeti tarafından net bir politik uygulamanın yapılmamış olması, ülkedeki iç istikrarsızlığın ne ölçüde büyüdüğünü göstermektedir. Bu durumlar araştırıldığında 1969 yılında Somali yönetimini ele geçiren Muhammed Siyad Barre döneminden kaynaklı sorunlar olduğu görülecektir. Başkan Barre, Etiyopya sınırlarında bulunan; ancak sömürge öncesi Somalililerin toprağı olan Ogaden bölgesini ele geçirmek amacıyla 13 Temmuz 1977'de başlattığı işgali 1978'de kaybetti. Bu kayıp sadece siyasi açıdan neticelenmedi. Ülkedeki siyasi mekanizmadan sosyal yapıya, kültürel bölünmezlikten iç çatışmaya, siyasi istikrarsızlıktan ekonomik çöküntüye kadar birçok alanı olumsuz etkiledi. Dahası Barre'nin ülkeyi terk etmesine kadar giden bir süreç yaşandı. 1991'de ülkesini terk eden Barre sonrası Somali'de siyasi istikrar sağlanmadığı gibi, bölünmüşlükler ve anlaşmazlıklar da dinmedi. Nitekim gerek Etiyopya ile olsun gerekse de Kenya ile olsun Somali, sömürge öncesi sınırlarına kavuşmak amacıyla harekete geçmiş durumda. Ancak bu hareketin başarılı olabilmesi için öncelikle iç çatışma ve anlaşmazlıkların güvenle çözülmesi gerekir. Bu durum karşısında Kenya Hükûmetinin uyguladığı politik uygulama da kendini göstermektedir. Somali'de iç çatışma ve anlaşmazlıklar olduğu sürece kuzeydoğu bölgesinden vazgeçmeyeceğini göstermektedir.

Amacı

Bu çalışma kısaca Afrika'daki güvenlik sorununu, sınır güvenliğini ve sınır anlaşmazlığını; detaylı bir şekilde de Kenya-Somali arasında yaşanan güvenlik sorununun sınır güvenliğine etkisini ve sınır anlaşmazlığının bir analizini yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Kenya-Somali arasındaki anlaşmazlıklardan birisi olan sınır sorununu güvenlik olgusu ile bağlantılı olarak analiz etmeyi, kök ve nedenlerini incelemeyi amaçlamıştır. Dünyanın birçok bölgesinde çatışma ve anlaşmazlıklar söz konusudur. Bu anlaşmazlıkların kendine has sebepleri vardır. Sınır

sorunlarından kaynaklanan güvenlik sorunu, güvenlik sorunlarından kaynaklı kriz, şiddet ve çatışmalar gibi sebepler bunlar arasındadır.

Uluslararası İlişkiler disiplini, interdisipliner özellikler taşıyan kendine has bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda bir çatışmanın veya anlaşmazlıkların yapısal kök ve sebeplerinin ve çözüm sürecinin analiz edilmesi tarih, coğrafya, sosyoloji, siyaset bilimi ve iktisat gibi bilim dallarından yararlanarak açıklanabilir. Bu doğrultuda çalışmanın bir diğer amacı da Kenya-Somali arasında yaşanan ve yıllarca dinmeyen sınır anlaşmazlıklarından kaynaklı güvenlik sorunu başta olmak üzere, göç, ekonomik yoksulluk, siyasi belirsizlik, sosyokültürel anlaşmazlık gibi sorunlara da odaklanmayı amaçlamıştır.

Önemi

Güvenlik ve sınır anlaşmazlığı üzerine farklı dillerde birçok çalışma kaleme alınmıştır. Fakat bu çalışmalara bakıldığında genel olarak Avrupa güvenliği, Uluslararası Örgütler-Güvenlik ilişkisi, teorik açıdan güvenlik terimi, tarihsel bağlamda güvenlik ve uluslararası güvenlik ilişkisi, terör ve güvenlik gibi birçok çalışmadan bahsedilebilir. Nitekim Afrika güvenlik sorunları üzerine yazılmış çalışmalar olsa da literatür açısından eksiklikler göze çarpmaktadır. Buradan hareketle Kenya-Somali üzerine de ayrı ayrı yazılmış tezler mevcuttur. YÖK Ulusal Tez Merkezi incelendiğinde genel olarak ekonomik eşitsizlik, askeri müdahale, yumuşak güç, bağımsızlık hareketleri, sosyo-politik analiz gibi birçok çalışmanın Kenya ve Somali özelinde yazıldığı görülecektir. Nitekim bu tez çalışması hem güvenlik kuramını hem de Kenya-Somali sınır anlaşmazlığını konu alan bir çalışma olması sebebiyle literatürdeki eksikliğin bir parçasını dolduracaktır. Bu nedenle çalışma önem taşımakta olup yöntemsel olarak da geniş bir literatürü taramayı hedeflemektedir.

Yöntemi

Bu tez çalışması, güvenlik temelinde sınır güvenliği bağlamında Kenya-Somali arasında yaşanan sınır anlaşmazlığına odaklanacaktır. İki ülke arasındaki sınır anlaşmazlığının tarihsel gelişimini, nedenleri ve çözüm olanaklarını inceleyecektir. Bu nedenle konu açısından geniş bir literatür taraması yapmak amacıyla yerli ve yabancı basın organlarının kaynaklarından, akademisyenlerin çalışmalarından, devlet liderlerinin kaleme aldıkları eserlerden ve internet kaynaklarından faydalanılarak bir

değerlendirmede bulunulmuştur. Bu kaynaklardan hareketle Kenya ve Somali arasında yaşanan sınır güvenliği ve buna bağlı olarak sınır anlaşmazlığı ve bu anlaşmazlıktan kaynaklanan güvenlik sorunu üzerine bir analiz yapılarak hem anlaşmazlık hem de güvenlik sorunu ve sınır güvenliği ile ilgili bir analiz ortaya konulmuştur.

Sınırlılıklar

21. Yüzyıl Afrika'sında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği başlıklı bu tez çalışmasının sınırlılıkları, her ne kadar 21. yüzyıl olarak ifade edilmiş olsa da tarihsel açıdan sınır sorunlarının ortaya çıktığı sömürge dönemine kadar bir çerçeve sunmayı hedeflemiştir. Ancak bu çerçeve sunulacak olsa da yoğunluklu olarak 21. yüzyılda devam etmekte olan sınır anlaşmazlığının güvenlik açısından ve iki ülke arasındaki diplomasi trafiği bakımından güncel durumlara daha fazla odaklanacaktır. Bu bağlamda 20. yüzyılda bir sorun olarak ortaya çıkan sınır güvenliği ve anlaşmazlığının çözümü için 21. yüzyılda Kenya-Somali Hükûmetlerinin uyguladıkları politikalara da yer verilmiştir.

Tezin Akışı

21. Yüzyıl Afrika'sında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği başlıklı bu tez çalışması üç bölümden ele alınmıştır. Bu doğrultuda ilk bölümde *güvenlik ve sınır güvenliği* üzerine ayrı ayrı kavramsal ve kuramsal bir çerçeve oluşturulması öngörülmüştür. Daha açık bir ifadeyle Birinci Bölüm başlığının altında üç kısım oluşturulacak ve ilk kısımda *Güvenlik Kuramı* ele alınacaktır. İkinci kısımda Sınır Güvenliğine yer verilmiştir. İkinci Bölüm de iki kısımdan oluşacaktır. Birinci kısımda 21. Yüzyıl Afrika'sındaki Sınır Anlaşmazlıklarına ve bu anlaşmazlıkların Güvenlik üzerindeki boyutlarına kısaca değinilecektir. İkinci kısımda ise sömürge öncesi, sömürge dönemi ve sömürge sonrası dönemde Kenya-Somali sınırlarının tarihsel ve güncel bir analizi yapılacaktır. Üçüncü ve son bölümde, Güvenlik Sorunu bağlamında Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığından kaynaklı problemler ele alınacak olup iki ülke arasındaki bu anlaşmazlıkların barışçıl bir yöntemle nasıl bir çözüme kavuşturulabilir değerlendirilmesinde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK KAVRAMI VE SINIR GÜVENLİĞİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1.1. Kısım: Güvenlik Kavramı ve Tarihsel Arka Plan

Güvenlik kavramı başlı başına çok belirsiz bir anlam taşıdığından hangi alanda ve konuda görüş bildirdiğine dair net bir çizgi belirlenerek ele alınmalıdır. Bu nedenle “güvenlik” denilen olgunun bu çalışmadaki alanı Uluslararası İlişkiler disipliniyle ilgili olup Afrika’daki sınırlar üzerine dair konuları ele almaktadır. Kavramsal açıdan güvenlik birçok anlam içermektedir. Net bir tanıma dair herhangi bir konsensüs yoktur. Ancak çoğunluğun ortak bir kanıda uzlaştıkları bir tanımdan bahsedilebilir. Bu tanıma göre geleneksel açıdan askeri saldırılara karşı ülkenin, toplumun ve toprak bütünlüğünün korunmasını sağlamakla yükümlü olduğu anlamına gelmektedir. Bu yönüyle uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı, benzer manalar taşımakta olup iç ve dış aktörlere karşı ordu merkezli devlet güvenliğini korumak, topraksal bütünlüğü savunmak, toplumsal güvenliği sağlamak ve sınır güvenliğini muhafaza etmek gibi önemli işlevlerle ön plana çıkmaktadır.

Esas itibariyle David A. Baldwin’ın “The Concept of Security” başlıklı makalesinde ileri sürdüğü ‘Kimin için güvenlik?’, ‘Hangi değerler için güvenlik?’, ‘Ne kadar güvenlik?’, ‘Hangi tehditlere karşı güvenlik?’ ‘Hangi araçlarla güvenlik?’, ‘Ne pahasına güvenlik?’ ve ‘Ne kadar süreyle güvenlik?’ gibi soruların cevaplarıdır. Bu kapsamda güvenlik aynı zamanda ulusal güvenlikle de eşdeğer tutulmaya çalışılmaktadır. Bu açıklamalar doğrultusunda güvenlik; bir ülkenin ordu (askeri-emniyet) kanadı tarafından toplumların güvenliği için, gelenek ve görenekleri temsilen milli değerlerin korunması için, en üst düzeyde güvenliğin sağlanması adına, iç ve dış tehditlere karşı alınabilecek her türlü önlemler ışığında, hava-kara ve deniz araçlarıyla, canı pahasına da olsa zafer elde edene kadar mücadele etmek ve ülkenin sınırlarını korumak olarak tanımlanabilir (Baldwin, 1997: 5-26).

Güvenliğin tarihsel arka planı ilk insana kadar götürülse de uluslararası ilişkiler açısından değerlendirildiğinde Dedeoğlu’nun *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* başlıklı çalışmasına göre; milattan önce 3000 yıllarında Sümer site devletlerinin aralarında iç ve

dış tehditlerin gerekçe gösterildiği çatışma-uzlaşma ilişkilerine dayandırılabilir (Dedeoğlu, 2003: 14-15).

Füsun Özerdem'in kaleme aldığı *Çatışma ve Barış Üzerine Temel Kavramlar* çalışmasında ise güvenlik olgusuna dair tarihsel bakış 16. yüzyılın ortalarına dayandırılmakta olup bu dönemlerde ortaya çıkan ulus-devlet inşası referans alınmaktadır. Bu dönemden itibaren İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar güvenlik olgusu özellikle diğer devletlerden gelen askeri tehditleri önlemek olarak algılanmıştır. Ancak bu algı son yıllarda önemli ölçüde değişmiş ve askeri güvenlikle birlikte çevresel, ekonomik, toplumsal, sosyokültürel ve siyasi güvenlik gibi unsurlar da gündeme gelmiştir. Bu bilgilerden hareketle güvenlik ulusal, bölgesel, kıtasal ve uluslararası alanlarla bağlantılı olarak ele alınmaktadır (Özerdem, 2019: 55).

1.1.1. Ulusal Güvenlik

Ulusal güvenlik kavramı her ne kadar II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ulusal Güvenlik Antlaşması ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde ele alınan bir konu olsa da her ülkenin ulusal güvenlik yaklaşımının birbirinden farklı olabilmektedir. Bu bağlamda Fikret Birdişli'nin "Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri" başlıklı çalışmasına göre ulusal güvenlik; ABD tarafından Ulusal Güvenlik Antlaşması ile ön planda tutularak esas itibariyle ABD'nin 'ulusal çıkarları' ile ABD'ye yönelik 'tehditler' kısımlarının ön planda tutulmaya çalışıldığına değinilmektedir (Birdişli, 2011: 151-153).

Kimi devlete göre tehdit olarak görülen bir durum, bir başka devlete göre tehdit olarak değil de ulusal çıkarları koruma olarak görülebilmektedir. Bu anlamda her devlet için göreceli bir anlam taşısa da özü itibariyle her devletin aynı paydada buluştuklarını ileri sürmek mümkündür. Daha açık bir ifadeyle ulusal güvenlik kavramı tanımlanacak olursa; ortak kaniya göre bir devletin kendi sınırları içerisinde toplumsal güvenliği korumak, kamu düzenini sağlamak, hukukun üstünlüğüne riayet etmek ve her şeyden önce devletin sınırları içerisinde yaşanabilecek olası bir tehdit durumuna yönelik emniyet ve kimi zaman da ordudan oluşan zorlayıcı devlet araçlarını kullanarak sınırları korumak ve iç güvenlikte düzeni sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım her ulus devlet için geçerlidir (Heywood, 2016: 114-115).

Belirli bir kara, deniz ve hava sınırları içerisinde ulusal birliğini sağlayabilmiş devletler birbirlerinden çizilmiş sınırlarla ayrılmaktadır. Başka bir ifadeyle güvenlik

kuleleri ve dikenli teller, devletlerin kendilerine ait topraklarının ulaştığı son sınırları belli eden yerler olarak bilinmekte ve bu yerler o devletin egemenlik sınırlarını gösteren ana çizgilerdir. Bu yönüyle birçok devlet birbirlerine sınır komşusu olarak yeri geldiğinde bölgesel güvenlik sorununa neden olmakta ya da bölgesel güvenliğin güçlendirilmesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda ulusal güvenlik konusu esas itibariyle bölgesel güvenliği de etkileyebilmektedir (Donnan ve Wilson, 2002: 11-16).

1.1.2. Bölgesel Güvenlik

Bölge kavramı birbirlerine komşu olan birden fazla devletin sınırdış olduğu durumu nitelendirmektedir. Bölgenin oluşumunda bazı temel faktörlerin etkisinden bahsedilebilir. Siyasi, ekonomik, toplum, coğrafya, sosyokültürel, bölgenin bölge dışı devletler tarafından tanınması, süreklilik arz eden bir hareketlilik, bölgedeki devlet ve farklı etnik, din, dil ve inanç gibi unsurlardan oluşan toplumların birbirleriyle karşılıklı etkileşimleri gibi faktörler bölgenin oluşumunda etkilidir.

Nihayetinde birbirlerine sınırdış olan devletlerce ulusal güvenliğin sağlanması esas itibariyle bölgesel güvenliğin sağlanmasına katkı sağlar. Ancak tam tersi de söz konusu olabilir. Güvenlik sorunları ise başta anlaşmazlıklar olmak üzere; krizlere, çatışmalara ve savaşımlara kadar giden bir süreçte evrilmektedir (Romm, 1993: 20-25). Günümüzde bölgesel güvenliğin sağlanmasında en büyük engel sömürgecilik faaliyetlerinin geride bıraktığı siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel mirastır. Sömürgecilik; yer altı ve yer üstü ham madde kaynaklarınca zengin; fakat kurumsal ve yapısal olarak zayıf olan devletlerin; özellikle askerî açıdan güçlü olan devletler tarafından saldırıya uğramaları ve ele geçirildiği uzun bir süreci ifade etmektedir. Sömürgeciliğin etkisiyle bu bölgelerin siyasi ve ekonomik yapısı başta olmak üzere halkların dil, din, inanç gibi önemli kültürel değerlerinin de değişime uğradığı görülmüştür (Keller, 1997: 297-307).

Sömürgeciliğin getirmiş olduğu en yıkıcı sonuçlardan biri de sınırların değişime uğramasıdır. Dünya coğrafi bölgeleri incelendiğinde özellikle sömürgeciliğin etkin olmuş olduğu Güney Amerika, Afrika, Uzak Doğu ve Orta Doğu gibi bölgelerde sınırların sömürgecilerin realist ve pragmatist politikaları ışığında nasıl değiştiği görülecektir. Bu bağlamda sömürgecilik ile birlikte sömürülen halk sosyo-kültürel, ekonomik, dilsel ve dinsel alanlarda asimile edilip öz değerlerinden arındırılmış ve aynı toprak üzerinde birlikte yaşaması gereken toplumların bölünmüş, ayrı yaşayan

toplumların da bir arada yaşamaya zorlanmıştır. Bu sebebiyetten doğan birçok kriz, şiddet, çatışma ve savaşlar günümüzde de varlığını sürdürmektedir (Mazrui, 1993: 11-13). Sömürgecilik faaliyetlerinin sonuçları ele alındığında ulusal ve bölgesel güvenlik arasındaki ince çizgi belirsizleşmektedir.

1.1.3. Kıtasal Güvenlik

Bugün itibarıyla yeryüzünde genel geçer kabul edilen toplamda yedi kıta bulunmaktadır. Genel kaniya göre kıta; mümkün olduğunca suyla ayrılmış büyük bir kara parçası üzerinde veya o kara parçaya yakın bulunan ülkeler topluluğudur. Aslında kıta tanımı üzerinde birçok tartışma mevcuttur. En açık tartışma ise bütün kıtaların suyla ayrılmış olmamalarıdır. Ancak bu tartışma bu çalışmanın konusu olmadığından bu tartışmadan bahsedilmeyecektir. Nihayetinde kıta denilen parça birçok ülkenin bir arada bulunmasından oluşmaktadır. Her kıtada bulunan ülke sayıları farklı olduğu gibi bu kıtalarda yaşayan toplumların; dili, dini, sosyokültürel yapıları, ekonomik gelir kaynakları, iklim şartları, coğrafi yaşam koşulları, ham madde kaynakları ve diğer birçok faktörel aidiyetleri de farklılık göstermektedir (Vereschak ve diğerleri, 2022: 30-40).

Tarihsel süreç içinde yaşanan bazı olaylar o kıtanın geri kalmışlığına, yaşam koşullarının zorlaştırılmasına ve göçlerin yaşanmasına yol açabilmiştir. Tarihte görülen Kara Ölüm vakası bu duruma verilebilecek önemli bir örnektir. Bu vaka insanlık tarihinin en ölümcül olaylarından biri olup sadece Avrupa kıtasını değil, Asya ve Afrika kıtalarını da olumsuz etkilemiştir. 7 yıl süren bu vaka (1346-1353) Avrupa'yla birlikte zikredilen iki kıtaya da sıçramıştır. Milyonlarca insanın yanı sıra coğrafi olarak da zarar gören toplumlar yeni arayışlar içerisine girmiştir. Bu dönem özellikle Avrupa ülkelerinin kıta dışına yönelmelerini de sağlamıştır. Aslında sömürgecilik denilen olgunun bu tarihle (14. yüzyıl) birlikte kıta dışında etkili olması da tesadüf değildir. Genel olarak bakıldığında 14. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar yaşanan olaylar özellikle güvenlik denilen olgunun ne ölçüde önemli bir mekanizma olduğunu da göstermiştir.

Kara Ölüm vakası başta olmak üzere, sömürgecilik, şehir devletleri arasında yaşanan şiddetli kriz ve çatışmalar, I. ve II. Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş gibi birçok olay güvenliğin önemini ortaya koymuştur. Bu nedenle her kıtada bir güvenlik çemberinin oluşması elzem olmuştur. Güvenlik ile ilgili bazı girişimler gerçekleşmiştir. Avrupa'da Avrupa Birliği, Asya'da Şanghay İş birliği, Afrika'da Afrika Birliği gibi

örgütler güvenlik başta olmak üzere birçok konuda birlikte hareket etmeyi taahhüt etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki kıtasal güvenlik önemli bir unsur haline gelmiştir. Yinelemek gerekir ki ulusal güvenlik tehlike oluşturduğunda bu tehlike bölgesel güvenliği, bölgesel güvenlik tehlike altına girdiğinde bu da kıtasal güvenliği olumsuz etkileyebilmektedir. Zaten kıtasal güvensizlik ise uluslararası güvensizliğe yol açabilmektedir (Pamuk, 2007: 289-293).

1.1.4. Uluslararası Güvenlik

Güvenlik, tehdit altına girdiği andan itibaren çatışmalar hatta savaşlar kaçınılmaz olmaktadır. Bireyin güvenliği ailenin güvenliğini, ailenin güvenliği toplumun güvenliğini, toplumun güvenliği devletin güvenliğini etkiler. Devlet denilen mekanizma ise hem heterojen hem de homojen yapıya sahip olabilmektedir. Küresel dünyada var olan devletlere bakıldığında neredeyse tümü homojen bir yapıyla ön plana çıkmaktadır. Fakat bu yapıların bir arada olma sebeplerinin farklılık gösteriyor olması asıl sorunun temelini oluşturmaktadır. Dünya siyasi haritasını değiştiren sömürgecilik olgusu bunun en temel göstergesidir (Jackson-Preece, 2011: 42-49).

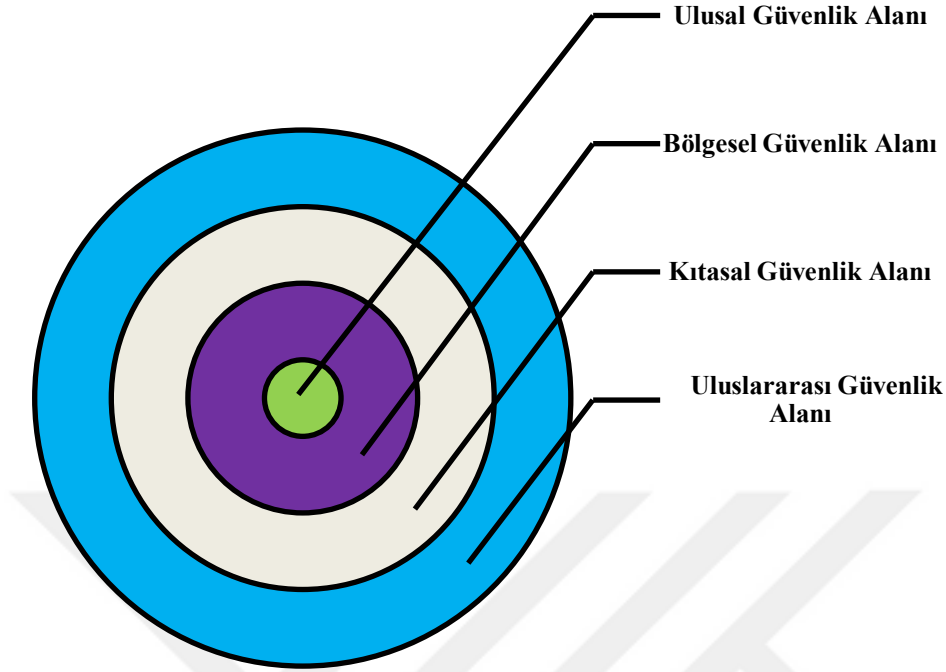
20. yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı bunun bir sonucu olarak kaydedilebilir. Dünya tarihi savaşlarla doludur; ancak yaşanmış iki dünya savaşı kadar etkili başka bir savaşın olup olmadığı tartışmalıdır. Yakın zamanın en acı savaşlarından olan iki dünya savaşına bakıldığında; ciddi anlamda uluslararası güvenlik sorunlarına sebebiyet verdiğinin altı çizilebilmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği süreçte sömürgecilikle mücadele eden toplumların bağımsızlık için harekete geçtiği o dönemlerde toplumsal güvenliğin ne ölçüde büyük bir tehlike altında olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Sömürgeciliğe bağlı olarak uluslararası güvenliği tehdit eden birçok faktör ortaya çıkmıştır. En temel faktörlerden biri sınırların değişimi ile ilgili olmuştur. Başka bir deyişle yapay sınırların çizilmiş olması en temel sorunlardan biri olmuş ve bu sorunlara bağlı birçok alt sorun meydana gelmiştir. Sınırların yeniden çizilmiş olması esas itibarıyla farklı kimliklerin bir arada yaşama zorunluluğu hasıl olmuş ve buna bağlı olarak güvenlik sorunları ortaya çıkabilmiştir. Şöyle ki; aynı etnik ve dinden halkların sömürgecilerce çizilen yapay sınırlarla bölünmüş olmaları yeni bir çatışma alanına sebebiyet verdiği görülmüştür (Gahman, 2019: 110-113).

Güvenlik mekanizması tek başına düşünülmediği gibi güvenliğin zayıf veya güçlü yanını ortaya koyan bazı bileşenlerden de bahsedilmelidir. Öncelikle güvenliğin sağlanabilmesi için güçlü bir yönetim mekanizmasının olması elzemdir. Esas itibarıyla güç olgusu güvenlikle birlikte değerlendirilmesi gereken en önemli araçtır. Nitekim gücü oluşturan bileşenlere bakıldığında bir devletin zayıf veya güçlü olup olmadığının öngörüsü de yapılabilmektedir. Bu yönüyle her devlet, güvenliğin sağlanmasında temel bazı bileşenlere sahip olması gerektiğini bilmektedir. Güvenlik sağlayıcı bu bileşenlere bakıldığında; ordunun yapısı, coğrafyası, istihbaratı, iletişim olanakları, toplumsal yapısı, ekonomisi, ne oranda ham madde kaynaklara sahip olup olmadığı, nüfusu, denizlerle çevrili olup olmaması, istikrarlı/istikrarsız bölgelere yakınlık ve uzaklığı, komşularla ikili ilişkileri gibi temel bileşenler bu kategoride sıralanabilmektedir. Bu kategorilere ek olarak sınırların doğal mı yoksa yapay mı çizilmiş olup olmadığı da önemli bir argüman olarak öne çıkmaktadır; çünkü kendine has doğal sınırlarla çevrili ülkelerde çatışma oranları yapay sınırlarla çizilmiş ülkelere oranla daha az olabilmektedir (Buzan, 1984: 112-118).

Açıklanan bu gelişmeler çerçevesinde güvenlik denilen olgunun tehlike altına girmesi, bir ülkenin askeri, ekonomik, çevresel, toplumsal, siyasi ve sınır güvenliği gibi birçok bileşeninin de tehlike altına girdiği anlamına gelmektedir. Bu bileşenlerden hareketle çatışmaların ve zaman zaman savaşların meydana gelmesi de kaçınılmaz demektir. Bu tür çatışma ve savaşlar ulusal güvenlikten bölgesel güvenliğe, bölgesel güvenlikten kıtasal güvenliğe ve kıtasal güvenlikten uluslararası güvenliğe kadar birçok alanı olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durumu aşağıdaki şekil-1 ile ifade etmek mümkündür.

Şekil-1: Güvenlik Olgusunun İlişkili Olduğu Alanlar

Şekil-1: Yazar tarafından çizilmiştir.

Bu bilgilerden hareketle güvenlik kapsamında ele alınan temel konular arasında bir ülkenin çıkarı, kimlik inşası, hedefleri, amaçları ve demokratikleşme çabaları gibi birçok faktörün de etkisinden bahsetmek mümkündür. Bu tür etkilerin güvenlik temelinde uluslararası ilişkilerde kuramsal çerçeveden analizi olanaklıdır.

2. Kısım: Güvenlik Kavramı Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar

Kuramsal açıdan ele alınan güvenlik olgusu, Uluslararası İlişkiler Disiplininin ortaya çıktığı I. Dünya Savaşı'na kadar götürülebilmektedir. Ancak bilindiği gibi ortak bir tanımı bulunmayan güvenlik olgusunun sınır ile bağlantılı tarihsel süreci milattan öncesine kadar gidebilmektedir. M.Ö. 1340 yıllarında Afrika kıtasının bir parçası olan Mısır Uygarlığı ile Asya kıtasının bir parçası olan Hitit Uygarlığı arasında sınır anlaşmazlığı yaşanmıştır. Yaşanan anlaşmazlık Kadeş Savaşı'nın patlak vermesine sebebiyet vermiştir. Nitekim savaştan sonra iki uygarlık arasında tarihte bilinen ilk yazılı belge olan Kadeş Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın temelinde sınır güvenliğinin korunması vardır. Bu tarihten itibaren sınır güvenliği üzerine birçok çatışma ve savaşların yapıldığına yeryüzü hep şahit olagelmıştır. Sınır güvenliği üzerine

yaşanan bu olay bugün Afrika'nın neredeyse her ülkesinde yaşanmaya devam etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde birçok değişime uğrayan güvenlik olgusunun I. Dünya Savaşı'yla birlikte kuramsal açıdan da yeni bir değişime uğradığı görülmüştür (Witham, 2020: 137-138).

Savaş'ın hemen sonrasında yeni bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler kürsüsü kurulmuştur. Bu disiplinin ortaya çıkmasıyla birlikte ulusal ve uluslararası güvenliğin nasıl sağlanacağı üzerine bilimsel çalışmalar da giderek artmıştır. Bu durum güvenlik temelli farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. İdealizm, Realizm, Neo-Realizm, Liberalizm, Konstrüktivizm ve Kopenhag Ekolü gibi bazı ana kuramların güvenlikle ilişkilerinden bahsedilebilmektedir (Kaygusuz, 2014: 25-28).

I. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu güvenlik tehdidi bazı temel adımların atılmasına yön verdi. Bu adımlardan biri İdealizm teorisinin ortaya çıkmasıdır. Nitekim Savaş sonrası genel ortamın barış ve güvenlik çemberinde inşa edilebilmesi için İdealizm gibi önemli bir fikir teorisi oluşmuştur. İki savaş arası dönemde etkili olan İdealizm; genel olarak barışın tesis edilmesi, güvenlik tehdidinin ortadan kaldırılması, iş birliği ortamının oluşturulması ve çatışmaların son bulması adına birçok girişimin yapılabileceği yeni bir örgütün kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda 1920 yılında Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına karar verilmiş ve savaş sonrası yeni bir dünya düzeninin oluşması için çaba sarf edilmeye çalışılmıştır.

Savaş sonrası ilk uluslararası örgütlenme olarak da bilinen Milletler Cemiyeti, sorunların barışçıl yöntemlerle çözülmesinin önemli bir girişimidir. Bu yönüyle devletlerarası diplomatik münasebetlerin artırılması açısından da önem arz etmektedir. Dolayısıyla uluslararası hukuk kurallarının daha hızlı ve güvenli bir şekilde uygulanmasının da önemli bir parçası olmuştur. Bu bilgiler ışığında İdealizmin temelinde barış, güvenlik, sorunların çözümlenmesi, diplomatik münasebetler ve yaşanabilir bir dünya düzeninin olduğu ileri sürülebilir. Fakat realist çıkar hesapları bu teorisinin tam anlamıyla yerleşmeden pasifleşmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle 1930'lu yılların başından itibaren Milletler Cemiyeti'nin kararlarının çiğnendiği ve dünyanın çeşitli bölgelerinde oluşan güvenlik tehdidi ile akabinde II. Dünya Savaşı'nın başlaması gibi olaylar İdealizm zayıf düşmesine Realizm ve Neo-Realizmin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Aktaş, 2022: 3-9).

Realizmin güvenlik anlayışında devletin güvenliği her şeyden önce gelir. Bu yönüyle devletin bekâsı, çıkarı, hayatta kalması ve güçlü olması gibi önemli ilkeler Realizmin güvenlik anlayışının öncelikleri arasındadır. Buradan hareketle devletin güvenliği güce dayandırılmaktadır. Bu güç unsurları ise bir devletin coğrafyası, demografisi, ham madde kaynakları ve kolluk kuvvetleri gibi birimlerden oluşmaktadır. Bu gibi önemli unsurların sağlanabilmesi ve devletin bekâsının süreklilik kazanabilmesi adına söz konusu uluslararası sistemde güvenlik olgusu, kolluk kuvvetlerinin (ordu, emniyet ve diğer güçler) maksimize edilmesiyle sağlanmalıdır, anlayışı hâkimdir. Fakat bu anlayış bağımsızlık hareketlerinin kıvılcım verdiği 1960'lı yıllarda büyük bir eleştiri konusu olmuştur (Ersoy, 2014: 160-183).

Bu eleştiriler çerçevesinde Kenneth Waltz'un kaleme aldığı *Uluslararası Politika Teorisi* başlıklı eseri Neo-Realizmin öncülü konumuna gelmiştir. Waltz; burada sisteme karşı bir değerlendirmede bulunmaktadır. Uluslararası sistemin *hiyerarşik* ve *anarşik* gibi önemli iki koldan oluştuğunu; ilki *hiyerarşik* yöntemle kurumların tek bir çatı altında birleşerek organize bir şekilde devletlerin kanunların verdiği yetkiyle yurttaşlarını sınırlayıp güvenliklerini korumaya çalıştığını ileri sürmektedir. İkincisi ise *anarşik* bir yapıya dayanan uluslararası sistemdeki otorite boşluğunun rekabet ve çatışmaların hâkim olduğu bir güvensizlik ortamından bahsetmektedir. Daha açık bir ifadeyle Realizmin temelinde ulusal çıkarların herşeyden önce gelmesi ve bu bağlamda savaşın engellenmesinin olanaksızlığına vurgu yapılırken, Neo-Realizmin temelinde devletlerarasında iş birliği olanaklarının gerçekleşebileceği; ancak bu iş birliğinin sınırlı olabileceğinin altı çizilmektedir (Waltz, 2015: 143-146).

Realizm ve Neo-Realizmdeki sert çıkışlara alternatif olarak Liberalizmin ortaya çıktığı görülmektedir. Liberalizm; güvenliğin bir tehdit unsuru olmaktan ziyade daha ılımlı ve toplumlara yönelik daha barışçıl bir argüman beslediği ileri sürülebilir. Liberalizm çerçevesinde güvenliğin bir tehdit unsur olmaktan çıkması daha çok iş birliği olanaklarıyla mümkün olduğu anlayışı yatmaktadır. Bu yönüyle Liberalizm; bireyin özgürlüğünü ön plana çıkartmanın ve korumanın temelinde devleti ana aktör olarak görmektedir; ancak devlet aktörü dışında uluslararası örgütler, kurumlar, çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları gibi teşkilatlanmaları da ön plana çıkartmaktadır. Güvenlik olgusunun konu olduğu bir diğer teori Konstrüktivizm/İnşacılık Teorisidir (Oğuzlu, 2014: 97-106).

Konstrüktivizmin isim babası Nicholas Greenwood Onuf'tur. Onuf'un çalışmaları daha çok felsefî açıdan ön planda olduğu için Konstrüktivizm'i popüler hale getiren diğer önemli isim ise Alexander Wendt olmuştur. Wendt'ın sıklıkla vurguladığı olgulardan biri kimliktir. Nitekim kimlik olgusu artık tüm dünya bireyleri ve devletleri için oldukça önemli sayılmaktadır. Kimlik denilen olgunun birden fazla alt dalı mevcuttur; ancak uluslararası ilişkiler kapsamında bakıldığında, daha çok etnik, dini, mezhep ve ırk gibi unsurlarla iç içe olduğu görülmektedir. Kimliğe bağlı olarak kültür olgusuna da değinen Wendt, bu iki olgu üzerinde kriz, şiddet ve çatışmaların yaşandığına da değinmektedir. Bu durumdan hareketle güvenlik olgusunun kimlik ve kültür çatışmaları bağlamında tehdit altına girdiği de aşîkârdır. Konstrüktivizm bağlamında ele alınan güvenlik olgusu; açıklanan bilgiler doğrultusunda kimlik ve kültür üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yönüyle de toplumsal değerleri ön plana çıkarttığını ifade etmek mümkündür. Konstrüktivizm için de devlet önemli bir mekanizmadır; ancak bu mekanizma toplumsal değerlerle bütünleşir argümanı ağır basmaktadır. Nitekim devletin güvenliği toplumsal değerlerin muhafazasından geçmektedir anlayışı da baskın olabilmektedir. Konstrüktivizmin yanı sıra Kopenhag Ekolü'nün de güvenlikle bağlantısı mevcuttur (Fierke, 2016: 206-216).

Esas itibariyle Kopenhag Ekolü bu çalışmada zikredilen teorilere/kuramlara kıyasla güvenlik olgusuna daha geniş bir alanla yer verilmiştir. Kopenhag Ekolü'nün güvenlikle ilgili üç temel dayanağı vardır. Güvenlikleştirme, sektörel analiz ve bölgesel güvenlik kompleksleridir. Bu tez çalışmasının da ana temasını oluşturduğundan; zikredilen kuramlara nazaran Kopenhag Ekolü'ne daha geniş yer verilmiştir.

1.2.1. Kopenhag Ekolü/Okulu Güvenlik Yaklaşımı

Barry Buzan ve Ole Waever'in öncülüğünde kurulan Kopenhag Ekolü'nün/Okulu'nun tarihsel varlığı 1985'e dayanmaktadır. Aynı yıl Kopenhag Üniversitesi'nde kurulan "Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi" bu anlamda önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Güvenliği ön plana alan ve özellikle de Avrupa Güvenliği üzerine çalışan bir çalışma grubunun "Avrupa Güvenliği'nin Askeri Olmayan Boyutları" başlığını taşıyan bir projeye Kopenhag Okulu'nun temelini atılmasında öncü rol olmuşlardır. Bu iki isim tarafından ortaya atılan üç ana yaklaşımla Kopenhag Okulu geniş bir yankı bulmuştur. Güvenlikleştirme, Sektörel Analiz ve Bölgesel

Güvenlik Kompleksi yaklaşımlarından oluşan Kopenhag Okulu, önemli bir gelişmenin öncüsü olmuştur (Buzan, 1998: 2-10).

Güvenlikleştirme yaklaşımı; esas itibariyle geleneksel güvenlik yaklaşımlarına karşı bir çıkıştır. Geleneksel güvenlik yaklaşımlarının merkezinde devlet ve askeri tedbir odaklı bir anlayış vardır. Kopenhag Okulu kapsamında bu anlayışa karşı çıkan güvenlikleştirme; disiplinin hem genişlemesini hem de derinleşmesini sağlayacak bir adımla bu sürecin bir parçası haline dönüşmüştür (Buzan, 2008: 110-120).

Göze çarpan bir diğer yaklaşım sektörel analiz yaklaşımıdır. Bu yaklaşım oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Kopenhag Okulu bünyesinde bulunan sektörel analiz yaklaşımı; güvenlik boyutunu beş unsurla bütünleştirmektedir. Askeri, ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi unsurlar bu hususta zikredilmektedir. Bu çalışma kapsamında ise güvenlikleştirme kuramı sektörel analize uyarlanmaya çalışılarak “sınır güvenliği” altıncı unsur ve çatı başlık olarak eklenmiştir. Böylece sınır güvenliğini diğer 5 başlık çerçevesinde analiz edilirken aynı zamanda münhasır bir başlık olarak ayrılması belli başlı argümanlarla açıklanacaktır. Üçüncü yaklaşım olarak göze çarpan Bölgesel Güvenlik Kompleksi’ de esas itibariyle hem güvenlikleştirme hem de sektörel analiz yaklaşımlarını harekete geçiren başat yaklaşım olduğundan bahsedilebilir. Söz konusu Kopenhag Okulu bünyesindeki Bölgesel Güvenlik Kompleksi; iki ya da daha fazla devletin dolaylı veya doğrudan etkilendiği yoğun bir çatışmanın veyahut da iş birliği olanaklarının ortaya çıkması durumudur. Daha açık bir ifadeyle coğrafi ve tarihsel yönlerden hareketle birbirlerine yakınlık ve jeopolitik rekabet münasebetleri çerçevesinde ikili ilişkiler içerisinde olan devletlerin karşılıklı çatışmaları veya iş birliği olanaklarına dayanan bir kompleks olarak açıklanabilir (Buzan ve Wæver, 2003: 14-20).

1.2.1.1. Güvenlikleştirme

Güvenlikleştirme yaklaşımı; Kopenhag Okulu’nun öncülüğünde 1985’lerde etkisini göstermiş olsa da anlamsal ve işlevsel olarak bu yaklaşım süreci çok eskilere dayanmaktadır. Realist/Geleneksel teorinin etkisinde kalan güvenlik boyutu 20. yüzyıl boyunca çok önemli bir etki oluşturmuştur. İki Dünya Savaşı sonrasında ve 1950’lerde başlayan bağımsızlık hareketleri de güvenlik açısından kapsamlı ve karmaşık yeni süreçleri ortaya çıkarmıştır. Bağımsızlık hareketlerini de kapsayan Soğuk Savaş dönemi güvenlikleştirme boyutunu ön plana çıkartmıştır.

Güvenlik tehdidi kapsamında birçok sorun ortaya çıkmıştır. Sosyo-ekonomik eşitsizlikler, toplumsal kimliğe dayalı güvenlik endişeleri, sömürgecilikten kaynaklı kalıcı sorunlar, yapay sınırların doğurduğu şiddetli kriz ve çatışmaların varlığı ile sürekli bir çatışma ortamının oluşması gibi faktörler güvenlikleştirmenin önemini ortaya çıkartmıştır. Genel olarak güvenlikleştirme; bir sorunun politika yapıcılar veya karar alıcılar tarafından güvenlik konusuna eklenmesi üzerinden bir tartışmanın yapılması ve bu tartışma doğrultusunda şekillenen olağan dışı siyasi işleyiş mekanizmasının meşrulaştırılmasına yön veren bir durum olarak ifade edilebilir. İlk kez Waever tarafından gündeme getirilmiş olan güvenlikleştirme kavramı, akabinde Buzan ve Jaap de Wilde gibi önemli düşünür ve yazarların katkılarıyla kuramsal bir çerçeveye şekillenmiştir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 21-29).

Ulus-devlet bilincinin yerleşmediği, siyasi mekanizmanın işlemediği, ekonomik eşitsizliğin giderilmediği, kültürel unsurlar arası sorunlar çözülmediği sürece güvenlik kaygısı her daim var olacaktır. Güvenliğin sağlanmadığı devletlerde birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Ulusal anlamda toplum açısından gelir sorunu, ordu-sivil ilişkisi sorunu, yolsuzluk sorunu, yoksulluk sorunu, adil yargılanmama sorunu, sömürge geçmişine sahip ülkelerde toplumlar arası anlaşmazlıklar sorunu, krizler, şiddet ve çatışmalar gibi birçok sorundan bahsedilebilir. Uluslararası kapsamda ele alındığında; komşu ülkeler arasında yaşanması muhtemel sınır sorunları, yasadışı göç sorunları, kaçakçılık, terör örgütlerini kullanma sorunları ve diplomatik krizler gibi birçok sorun bu anlamda sayılabilir. Nitekim bir ülkede güvenliğin sağlanabilmesi için birçok alanda güvenlik tedbirlerinin alınması elzemdir. Bu tedbirler ise kolluk kuvvetlerince alınmalı ve ekonomik, çevresel, toplumsal, siyasi ve sınır gibi alanlarda uygulanması gerekmektedir. Nihayetinde Kopenhag Okulu'nun savunduğu ikinci yaklaşım ise tam da bununla ilgili olup sektörel analiz kapsamında ele alınmıştır (Ataöv, 2010: 72-84).

1.2.1.2. Sektörel Analiz

Sektörel analiz kavramı tek başına kullanıldığında farklı birçok anlam taşıyabilmektedir. Başka bir ifadeyle sektörel analiz kavramı hangi alanda kullanılacak ise belirtilmesi karmaşıklığın giderilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle Uluslararası İlişkiler disiplini kapsamında Kopenhag Okulu bünyesinde kullanımının belirtilmesi gerekir. Bu yönüyle kavram oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada güvenlik sorunlarının çıkış noktası ve çözüm odağı sektörel analiz kapsamında kaleme

alınmaktadır. Bu bağlamda sektörel analiz sürecine dâhil edilen bazı temel alanlar vardır. Askeri, ekonomik, çevresel, toplumsal, siyasi ve bu tez çalışması kapsamında eklenmiş olan sınır güvenliği gibi alanlar sektörel analiz sürecinin en önemli aşamasını oluşturmaktadır (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 21-29).

1.2.1.2.1. Askeri Güvenlik

Askeri güvenlik politikası adından da anlaşılacağı üzere herhangi olası bir tehdidin ortaya çıkmasına yönelik bir ülkenin ana damarlarından olan ordunun sahaya sürülmesi sürecidir. Bir ülkeye yönelik oluşabilecek her türlü tehditlere karşı öncelikli olarak askeri güvenlik koridoru devreye girer. Milli sınırların tehlike altına girmesi, sınırdaş ülkelerle sorunların yaşanması, söz konusu millet, vatan, bayrak ve devlet gibi önemli kurum ve değerlere yönelik oluşabilecek tehdit ve tehlikelere karşı ordunun harekete geçmesi ve güvenliği sağlamasıdır. Bu yönüyle asker veya ordu veyahut kolluk kuvvetleri denilen yapı bir devletin bel kemiği ve can damarı olarak tanımlanabilir. Devletin taarruz gücüdür. En önemli savunma mekanizmasıdır. Esas itibarıyla her ne kadar ülke sınırları dışından gelebilecek olası bir tehdit veya tehlikeye karşı kolluk kuvvetlerinin öneminden bahsedilmiş olsa da bu saldırılar ülke içinden de gelebilmektedir. Nihayetinde terör yandaşları bu kapsamda örnek gösterilebilmektedir. Bu anlamda askeri güvenlik hem ülke içinden hem de ülke dışından kaynaklanacak olası bir saldırının, tehdidin ve tehlikenin askeri önlemlerle giderilmesidir (Akgül-Açıkmeşe, 2014: 250-254).

Ülke dışından gelebilecek olası olaylar; bir devletin müttefik olduğu bir grupta, o gruptaki bir devletin müttefik dışı başka bir devletle yaşadığı sorunlar, sömürge geçmişine sahip bölgelerde yaşanan sınır anlaşmazlıklarından kaynaklı etnik sorunlar, siyasi söylemlerden kaynaklı sorunlar ve bir devletin içişlerine karışma sorunları olmak üzere birçok örnek verilebilir. Ülke içinden gelebilecek olası olaylar ise öncelikli alanın ekonomik eşitsizlikten, yoksullaşmadan ve yoksunlaşmadan kaynaklı olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla gelirden adaletsizliğin yaşanması, farklı etniklerden oluşan toplumsal yapıda ayrımcılığın yapılması, bölgeler arası yatırım olanaklarının eşitsizlik hükmüne havi olması ve bu gibi eşitsizliklerden kaynaklı olarak terör örgütlerine dolaylı yardımların yapılması ve gönül bağıyla destek verilmesi gibi sorunlar zikredilebilir.

İçteki kriz ve şiddetli isyanlara yönelik olduğu gibi dıştaki saldırılara karşı da her devlet için öncelikli adım askeri güvenlik biriminin oluşturulması sürecidir. Bu

yönüyle askeri güvenliğin ne ölçüde önemli olduğu anlaşılabilmektedir. Ancak askeri güvenlik süreci sadece askeri alanı değil; askeri alanla bağlantılı olarak ekonomik, çevresel, toplumsal, siyasi ve sınır güvenlikleriyle de ilintili olduğunun altı çizilmelidir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 49-53).

1.2.1.2.2. Ekonomik Güvenlik

Coğrafyanın sahip olduğu kaynaklar bir ülkenin ekonomisiyle doğrudan bağlantılı olabilmektedir. Bu bağlantı siyasi süreç üzerinden o ülkenin refah düzeyine yansıtılabilmektedir. Dolayısıyla bir ülkenin büyümesi, gelişmesi, vatandaşlarının refah düzeyinin gözlemlenmesi ve gelir-gider süreçlerinin nasıl bir dengede olduğuyula bağlantısını sağlayabilmektedir. Bu tür aşamaların gözlemlenmesinde Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla ile Gayrisafi Milli Hâsılanın önemi büyüktür. Bu bağlamda Milli Gelir ile Kişi Başına Düşen Milli Gelir gibi ekonomik refah düzeyinin belirlenmesindeki unsurlar ön plana çıkmaktadır. Nihayetinde bu iki unsur bir ülkenin ve o ülkedeki vatandaşların ekonomik yönden nasıl bir refah veya kalkınma içerisinde olduğunu da gösterebilmektedir. Dolayısıyla o ülkenin gelişmişlik veya az gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde gözlemlenen politikalardan biri olduğu ileri sürülebilir. Bu durum ise az gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmiş ülkeler arasındaki ana faktör olan yoksulluk, zenginlik veya refah düzeyi olarak anılan bir sınıflandırmayı da ortaya çıkartabilmektedir (Heywood, 2016: 154-155).

Bu sınıflandırmaya tabi olan ülkelerde siyasi mekanizmaların uyguladığı mali politik adımlar önemli bir süreci belirlemektedir. Dolayısıyla bu süreç, devletleri temsilen hükûmetler tarafından ekonominin denetlenmesini öngörmekte, harcamaları ve vergi yüzdelliklerini de düzenlemeyi hedeflemektedir. Fakat bu hedef sürecinde yaşanan bazı aksaklıklar söz konusu olabilmektedir. Hükûmetler ekonominin canlanmasında harcamaları artırabildiği gibi vergi oranlarını azaltarak refah düzeyini sağlayabilmektedir veya harcamaları azaltabildiği gibi vergileri artırarak ekonomiyi zayıflatma veyahut yavaşlatma sürecine de gidebilmektedirler. Bu durum nadiren görülebilir; ancak süreklilik arz eden bir durum ortaya çıktığında söz konusu ülke içinde krizlere, şiddetli tartışmalara ve çatışmalara sebebiyet verebilmektedir. Bu gibi olaylar ise hem ekonomik büyümenin ve gelişmenin önünü tıkamakta hem de zamanla kalıcı sorunlara yol açabilmektedir (United Nations, 2019: 9-13).

Bilindiği üzere bir ülkenin üretimindeki veya kişi başı gelirindeki artışlar ekonominin ne ölçüde büyüyüp büyümediğine bağlıdır. Söz konusu üretim denilen süreç, ekonominin toplam ürün ve hizmet çıktıları bağlamında GSYİH ile ölçülmektedir. Bu nedenle ekonomik büyümeyi besleyen temel unsurlar değer kazanmaktadır. Ham madde yatakları, finansal büyüme, teknolojik ilerleme, fiziksel sermaye birikimleri ile tarımsal eylemler gibi önem arz eden gelişmeler ekonomiyi besleyen unsurlar arasındadır.

Tüm bu unsurların dengeli bir şekilde işleyebilmesi için hükûmetler tarafından ülke vatandaşlarına yönelik eşitlikçi bir politik uygulamanın yapılması gerekir. Özellikle de değeri yüksek ham madde yataklarınca zengin olan ülkelerde veyahut bölgelerde vatandaşların refah düzeyinin yüksek olması beklenir. Aksi bir durum söz konusu olunca beklenmeyen bazı sorunlara yol açılabilmektedir. Bu sorunların başında zengin-yoksul arasında oluşan refah düzeyindeki yüksek oranlardır. Daha açık bir ifadeyle üst düzey yöneticilerin/kesimlerin (siyasetçiler, bürokratlar, iş insanları vb.) orantısız bir şekilde zenginleşmesine karşı halk tabanında oluşan dengesiz ve orantısız yoksullaşma süreci bu durumu özetleyen somut bir gözlemdir. Bu gibi durumlarda ekonomik güvenlikten bahsetmek oldukça güçtür; çünkü ekonomik güvensizliğin olduğu durumlarda ekonomik güvenlik safdışı kalır. Ekonomik güvenliğin olmadığı ülkelerde veyahut bölgelerde yolsuzluk, ayrımcılık, gelir eşitsizliği, yoksulluk ve rüşvet gibi birçok krizler ortaya çıkabilmektedir (Nageye, 2018: 50-56).

Zikredilen bu hususlar dikkate alındığında; ekonomik güvenliğin sağlanabilmesi için hükûmetlerin tüm vatandaşlarına yönelik eşitlikçi bir politik uygulama yürütmelidir. Aksi takdirde çatışmalara sebebiyet verebilmektedir. Hele ki sömürge geçmişine sahip bölgelerde yaşanan ekonomik güvensizliğin faturası oldukça ağır olmaktadır. Bilindiği gibi bu bölgelerdeki sınırların çizimi doğallıktan ziyade yapay bir çizimle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yaşanması olası bir ayrımcılık politika o ülkenin ansızın bir şiddetle karşı karşıya kalması muhtemeldir. Bu durum ise sadece o ülkeyi değil; bazen başka ülkeleri (özellikle komşu ülkeleri) de ilgilendirebilmekte ve söz konusu ülkeler arasında anlaşmazlıklara, diplomatik krizlere ve zaman zaman sınır güvensizliğine sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle bu tür olumsuz olayların yaşanmaması adına ekonomik güvenlik politikalarına önem verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde sadece ekonomik yapılar değil, çevresel, toplumsal, siyasi ve sınır güvenlikleri de tehlike altına girebilmektedir.

1.2.1.2.3. Çevresel Güvenlik

Çevresel tartışmaların yoğun olduğu 1980'ler ve sonrası dönemde bazı temel girişimler yaşanmıştır. Kopenhag Okulunun çevresel politikalar doğrultusundaki argümanı “toplumsal kolektif kimlik ilişkilerini” incelemek olmuştur. Toplumsal kimliğin önemi her daim canlı kalmıştır. Hiçbir toplum kendi kimliğinden ödün vermeyeceği gibi bu kimlik için yenilikler ve çağdaşlaşma girişimleri de her zaman var olmuştur; ancak zaman içinde bazı toplumsal kimliklerde değişim ve dönüşüm yaşanabilmektedir. Bu değişimi ve dönüşümü etkileyen temel faktörlerin başında bazı unsurların yer aldığını ifade etmek mümkündür. Bilhassa sömürge topraklarında gerçekleşmiş olan sömürgecilik politikalarını bu hususta zikretmek yerinde olacaktır (Özerdem ve Barlas, 2021: 281-282).

Çevresel güvenlik, aslında bir ülkenin bulunduğu bölgedeki komşularıyla olan güvenlik temelli ikili ilişkilerinin sağlıklı yürütülüyor olabildiğini konu almaktadır. Nitekim çevresel güvenliğin sağlıklı olabildiğinin önemi sadece o ülkenin güvenlik refahını etkilemez hem komşu ülkelerin ve bölgenin hem de kıtanın ve uluslararası toplumun güvenlik refahını olumlu etkileyebilmektedir. Çevresel güvenliği tehdit eden faktörler ise ham madde kaynaklarının varlığı, ülkenin stratejik ve jeopolitik konumudur. Söz konusu sömürgecilik politikalarına bakıldığında, bugün gelinen noktada, birçok ülkede var olan sorunların başında ülkesel ve çevresel güvenliğin tehdit altında olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Özellikle Afrika kıtası bu kapsamda zikredilebilmektedir (Sütcü, 2021: 44-47).

Sınırlar meselesi ele alındığında, bağımsızlık hareketlerinde yekvücut olan Afrika halkları sömürgecilere karşı büyük bir zafer kazanmışlardır. Bu zafer sonrası dönemde başlayan bağımsızlık ve örgütlenme süreci oldukça sancılı geçmiştir. Önce Afrika Birliği Örgütü kurulmuş sonrasında da bu birliğe üye olan ülkeler tarafından da bazı temel ilkeler oluşturulmuştur. Bu ilkelerden biri de sınırlar meselesi olmuştur. Aslında sömürge öncesi dönem ele alınarak sınırların çizilmesi gerekirken Birlikteki liderler bunun yerine sömürgecilerce çizilen yapay sınırlar kabul edilmiştir. Bu durum bağımsızlık hareketlerinin yayılması adına başlangıçta bu haliyle kabul edilebilir olsa da bağımsızlık hareketlerinin büyük ölçüde tamamlandığı 20. yüzyılın sonlarında tekrar gözden geçirilebilir olmalıydı. Bilhassa Afrika Birliği Örgütü'nün revize edildiği 2002 yılında sınırlar meselesi detaylı bir şekilde ele alınabilirdi; çünkü bağımsızlık sonrası dönemden beri Afrika'da yaşanan çatışmaların ve savaşların perde arkasında veya

özünde yapay sınırlar meselesidir. Etiyopya-Somali, Somali-Kenya, Etiyopya-Eritre, Uganda-Tanzanya ve diğer birçok ülkenin çatışıyor olmalarının özünde sınırlar meselesinin varlığından kaynaklandığını ifade etmek mümkündür (Daban, 2022: 31-37).

1.2.1.2.4. Toplumsal Güvenlik

Toplumsal güvenlik kavramı, güvenlik temelli çalışmalar bağlamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu kavram ile devlet merkezli güvenlik analizinin yerine toplum odaklı bir güvenlik anlayışının olması ve ön planda tutulması öncelenmiştir. Kavram ilk kez Ole Waever tarafından 1993 yılında kaleme alınan *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* çalışmada yer almış ve yayılmıştır (Wæver, 1993). Bu kavramın ortaya atılmasıyla birlikte ve o dönemde Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle de toplumsal güvenlik üzerine hem farklı kuramsal ve metodolojik yaklaşımlar hem de devlet dışı aktörler bağlamında çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Bilhassa Waever ile Buzan gibi sonradan Kopenhag Okulu olarak adlandırılan güvenlik yazınına müdahil olmaları, kavramın önemini önceleyen gelişmeler olarak kaydedilmiştir (Wæver, 1993).

Bir toplumun kimliği ile güvenliği arasında sıkı bir bağın olduğu bu aşamada elbette ki devlet güvenliği tamamen göz ardı edilmemiştir. Devletin güvenliği ikinci plana atılmış gibi görünse de aslında toplumsal güvenlik ilkesi temelinde devletin güvenliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Toplumsal güvenliğin sağlanabilmesi için önce toplum içi güvenliğin sağlanması gerekmekte olup bu hususta ilkeler ele alınmalıdır; ancak her ülkenin sınırlarında yaşayan toplumlar yüzde yüz homojen değildirler, dolayısıyla bu durum toplumsal güvenliği sağlama konusunda güçlüklerle karşılaşırabilmektedir.

Kopenhag Okulu toplumsal güvenlik kapsamındaki toplumu, etnik veya din merkezli kolektif sosyal gruplar olarak ifade etmektedir. Buradan hareketle toplumsal güvenlik çalışmaları üzerine yapılan analizlerin temel odağında kolektif kimliklerin yer aldığını ileri sürmek mümkün görülmektedir. Bilhassa yapay sınırlardan kaynaklı olarak bir arada yaşamaya zorlanmış toplumların etnik, din, dil, ırk, gelenek ve görenek değerlerinin farklı olmasıyla ve bu toplumlar tarafından siyasi otoritenin ele geçirilmesinin istenmesiyle oluşan birçok anlaşmazlıklardan dolayı çatışmaların söz konusu olduğu görülmüştür. Yapay sınırlar meselesinin faturasını, sömürgecilik

faaliyetlerine maruz kalmış toplumlar ağır bir şekilde ödemektedirler. Nihayetinde toplumsal güvenlik meselesinin hassas bir mesele kapsamında değerlendirilmesi ve buna yönelik kararların alınması her devletin güvenliği açısından önemlidir.

Bilhassa farklı kimliklerden oluşan toplumların bir arada yaşadığı ülkelerde bu gibi kararların alınıp barışçıl bir şekilde uygulanması elzemdir; ancak görünen o ki bugün birçok ülkede yaşanan ve yaşanmaya devam eden çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal güvenlik kapsamında yeterli politikaların ele alınmadığı, ele alınmış olsa da yazılı olarak kâğıt üstünde kaldığı ve toplumsal güvenliğe yansıtılmadığı görülmektedir. Bu hususta siyasi mekanizmanın yetersiz veya ilgisiz kaldığını da ileri sürmek mümkündür (Luiza-Maria, 2016: 53-58).

1.2.1.2.5. Siyasi Güvenlik

Siyasi güvenlik mekanizmasına birçok unsur dâhil edilmektedir. Bir ülkenin siyasal rejiminden demokrasinin işlevselliğine, insan haklarından anayasanın kapsayıcılık ve dışlayıcılık aşamalarına, asker-sivil ilişkilerinden hak, hukuk ve adalet işlerliğine kadar birçok unsur zikredilebilmektedir. Bu bağlamda siyasi güvenlik denilen olgunun ne ölçüde önemli olduğunun altı çizilmelidir. Nitekim siyasi mekanizmaya dâhil edilen bu unsurlardan herhangi birinin aksatılması veya bilinçli bir şekilde işlevsizleştirilmesi durumunda “güvensizlik” ortamının oluşacağı kesindir. Birçok ülkede veya bölgede yaşanan çatışmaların başında siyasi güvenliğin sağlanamamasından kaynaklı politik uygulamalar gelmektedir (Ratchev, 2005: 7-9).

Küresel dünyada her devletin sahip olduğu ve uyguladığı bir yönetim şekli bulunmaktadır. Yönetim şekli üç ana koldan oluşmaktadır. Demokrasi, otoriter ve totaliter yönetim şekilleri bu kapsamdadır. Nihayetinde zikredilen bu yönetim şekillerinin de alt sınıflandırmaları mevcuttur. Demokrasi rejimi üç ana özellikle ön plana çıkmaktadır. *Halk, halk tarafından yönetim ve halk için kamu yararına yönetmeyi gerektiren süreçtir.* Bu ana özellikler üzerinden hareketle demokrasi yönetiminin de üç ana sistemden oluştuğu görülmektedir. *Yarı-Başkanlık, Başkanlık ve Parlamenter* demokrasi sistemleri bu kapsamdadır. Parlamenter demokrasi sisteminde *Çoğunlukçu* ve *Temsili/Çoğulcu* alt dallar bulunmakta olup her ülke bunlardan biriyle temsil edilmektedir (Keser ve Hışım, 2016: 201-204).

Andrew Heywood'un *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları* başlıklı eserinde, demokrasi sisteminin avantajlarından birinin; iktidarın sınırsız

yetkilerini sınırlandırmak ve halkın rızasına tabi olmak güvencesiyle bireyleri iktidara karşı korumaya çalışmakta ve böylece özgürlüğü savunmaktadır. Dolayısıyla ülkedeki tüm vatandaşlara karar yapım aşamasında bir söz hakkının tanınmasını ve toplumsal dayanışmanın güçlenmesini sağlamaya çalışmaktadır. Sistemin dezavantajları da söz konusudur. Erdem ve bilgilik gibi iki önemli değer toplum nezdinde eşitsiz bir şekilde dağılmasıyla oluşabilecek demokrasi yöntemi cahil ve bilgisiz kitlelerin egemenliğine yol açabilmektedir. Bu durum ise bireyin çıkarlarından ziyade kolektif bütünün çıkarlarını ön plana getirecek bir süreçte sebebiyet vereceği gibi devlet mekanizmalarının kotrolsüz güç kullanmasına da yol açabilecektir. Netice olarak da diktatörlük ve baskı denilen korku iklimleriyle durum sonuçlanabilmektedir (Heywood, 2016: 75-76).

Yarı-Başkanlık sistemi, başkanlık ve parlamenter sistemlerinin karışımıdır. Yürütme yetkisi devlet başkanı ile hükûmet başkanı arasında paylaşılır; fakat fiili olarak yürütmenin başı devlet başkanıdır. Dünyada elliden fazla devlet bu sistemle yönetilmektedir. Fransa ve Rusya bu konuda örnek gösterilebilir. Nihayetinde Afrika'dan on üç ülke bu sistemle yönetilmektedir. Bu sistemin yanı sıra başkanlık sistemi de bulunmaktadır. Bu sistemde devlet yönetimi tek bir kişinin egemenliğindedir. Bu nedenle devletin ve hükûmetin başında tek bir başkan bulunur. Ancak en önemli aşamalardan biri yasama, yürütme ve yargının birbirlerinden katı bir şekilde ayrılıyor olmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere elliye yakın devlet bu sistemle yönetilmektedir. Bu devletlerden on beşi Afrika ülkelerinden oluşmaktadır (Kariman, 2019: 18-24).

Bu iki sisteme ek olarak parlamenter sistem de mevcuttur. Bu sistemde güçler ayrılığı ilkesi daha ağır basmaktadır. Yürütme, yasama ve yargı organları birbirlerinden bağımsızdırlar. Bağımsız oldukları gibi birbirlerini denetleme ve koordine etme görevleri de vardır. Bu sistemde kanunlar/yasalar meclis tarafından yapılmaktadır ve hükûmet tarafından da uygulanmaktadır. Bu nedenle mecliste sayıca çoğunlukta olmak her parti için önemli bir hedeftir. Çoğunluğu elde eden bir parti hükûmeti kurmakla ve mecliste yetkili olmakla avantaj yakalayabilmektedir. Bu durum ülke yönetimi açısından önemli bir süreçtir (Benwell ve Gay, 2011: 3-8).

Netice olarak hangi sistemde olursa olsun asıl olan iktidarda olanın anayasaya ne ölçüde bağlı olduğudur. Siyasi anlamda ortaya çıkan güvensizlik ortamının temelinde anayasanın ne ölçüde işleniyor olmasından kaynaklanmaktadır. Anayasa, halkaları

birbirine bağlayan demir gibidir. Demirlerden birinin kopması bütünlüğün parçalanmasına sebebiyet verir. Bu nedenle devlet sistemindeki yasama, yürütme ve yargı halkalarından birinin kopması veya adil olmayan yöntemlerle işlenmesi gibi durumlarda siyasi güvensizliğin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Devlet ile birey arasındaki ilişkileri düzenleyen bu halka sistemindeki temel amaç güveni sağlamaktır. Anayasada ırk, cinsiyet, din, etnik, aidiyet kısacası kimlik gözetilmeksizin herkes eşit haklara sahiptir. Aksi bir durumda anayasanın ihlalinin kaynaklı dışlayıcı ve adil olmayan bir ortam mevcut olabilmektedir. Bu ise güvensizlik ortamına sebebiyet verdiği gibi krizlere ve şiddetli çatışmalara dönüşebilmektedir (Barak, 2002: 28-32).

Siyasi güvenlik kuramında insan hakları ile asker-sivil ilişkilerinin de önemi büyüktür. Siyasi güvenlik olgusunun temelini oluşturan insan hakları; etnik köken, cinsiyet, din, dil, ırk ve ulus gözetilmeksizin bütün dünya yurttaşlarının sahip olduğu ve faydalanabileceği temel haklardır. Bu cümlede zikredilen ‘bütün dünya yurttaşlarının sahip olduğu’ sözü üzerine derinlemesine bir tartışma yapılsa da uygulamada ‘faydalanabileceği’ kelimesine istinaden oldukça pek çok tartışmanın yapıldığı, bu tartışmalardan hareketle zaman zaman şiddet odaklı bir ortama evrildiği gözlemlenmiştir.

Nihayetinde çok etnikli ve dinli toplumlarda bu tür tartışmalar sıklıkla görülebilmektedir. Dolayısıyla doğuştan bir kimlik olarak addedilen, bu yönüyle de evrensel, asli ve mutlak olan bu hakların iktidarlar tarafından ihlal ediliyor olması, özellikle de yapay sınırlarla çizilmiş devlet yönetimlerinde bu tür hakların dışlanması veya tanınmaması gibi politik uygulamalar neticesinde siyasi güvenlik ortamının sarsılmasına sebebiyet verdiği gözlemlenebilmektedir. Bu durum krizlere, şiddetli çatışmalara, toplum-devlet yöneticileri arasında anlaşmazlıklara, toplumlar arası kargaşaya neden olabilmektedir.

Bu nedenlerden kaynaklı olarak siyasi güvenlik mekanizmasının korunmasına ve güçlenmesine önem verilmesi gerekmektedir. Nitekim insan haklarının ihlal edildiği özellikle de çok etnikli ve dinli toplumlarda başkaca sorunlar oluşabilmektedir. Zamanla bu sorunların bastırılmasına yönelik yine yanlış politikalar yürütülebilmekte olup baskı ve korku iklimi gibi bir dayatmadan söz edilebilmektedir. Bu tür dayatmalar ise asker-sivil ilişkilerini olumsuz etkilediği gibi devlet içerisinde halklar arasında veya yönetime karşı bazı toplumların isyan etmesine ve şiddetli çatışmalarla gündem oluşturmaya neden olabilmektedir (Ignatieff, 2005: 68-73).

Siyasi güvenliğin korunmadığı durumlarda asker ve sivil ilişkileri de olumsuz etkilenir. Bir ülkenin iç ve dış güvenliğini korumak kolluk kuvvetlerinin görevidir. Bu koruma süreci sadece askerlerden oluşmamaktadır. Askeri ordu başta olmak üzere emniyet, bekçi, özel güvenlik görevleri ve MİT gibi kurumlar bu hususta zikredilebilmektedir. Bir ülkenin güvenlik sahası; hava, kara ve denizlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla o ülkenin coğrafi yüzölçümü ile kolluk kuvvetlerinin sayıca ne kadar olduğu da önemlidir. Yüzölçümü büyük olup da sayıca ordunun az olması güvenliği korumada yetersiz kalılabilmektedir. Ancak bu argüman teknolojik açıdan geri kalmış ülkeler için daha çok geçerlidir. Teknolojik yönden gelişmiş devletlerde asker sayısının sayıca fazla olup olmamasının bir önemi yok gibi görünmektedir. Teknolojik açıdan geri kalmış ülkeler grubu genellikle üçüncü dünya ülkeleri olarak bilinmektedir. Dolayısıyla sömürge geçmişine sahip ülke ve bölgelerde bu durum daha çok göz çarpmaktadır. Dahası uti possidetistene kaynaklı sorunların varlığıyla bu sorun daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu nedenle siyasi güvenliğin önemlerinden biri de asker-sivil ilişkilerinin olumlu yönde geliştirilmesi politikası olduğu ifade edilebilir; çünkü bu durumdan kaynaklı sınır güvenliğinin de tehlike altına girmesi kuvvetle muhtemeldir (Rahaman ve diğerleri, 2017: 12-13).

1.2.1.2.6. Sınır Güvenliği

Kopenhag Okulu, sektörel analiz kapsamında beş temel unsur üzerinde yoğunlaşmaktadır. Askeri, ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi unsurlar bu hususta zikredilmektedir. Bu çalışmanın konusu itibarıyla sınır denilen unsur, ana odaklanma noktası olarak ele alınmakta ve sektörel analiz kapsamında sayılan beş unsura eklenmektedir.

Sınır güvenliğinin bu kapsamda ele alınmasının amacı sınırın zikredilen bu hususlarla bağlantılı olmasındandır. Nitekim bir toplumun üzerinde yaşadığı kara parçasına sınır, sınır ise bir ülkeyi ifade etmektedir. Sınırlarda yaşayan toplumların korunmaya, gelişmeye, sınırları dışında etkileşim halinde olmaya, bir topluluk olarak milli değerlerini sürdürmeye ve tüm bunları koordine edecek bir siyasi mekanizma tarafından denetlenmeye ve yönetilmeye ihtiyaçları vardır. Buradan hareketle “korunma” askeri yöntemlerle, “gelişme” ekonomik kalkınmayla, “etkileşim” çevresel bağlarla, “milli değerler” toplumsal varoluşlarla, “denetlenme ve yönetilme” siyasi kararlarla sağlanırken, tüm bunları barındıran ana faktör ise sınırlarla sağlanmaktadır.

Net bir ifadeyle sınır olmadan zikredilen bu unsurların varoluşlarından bahsetmek mümkün görünmemektedir (Andreas, 2003: 78-84).

Sınır unsuru, en önemli yapı taşlarından biridir. Bu nedenle güvenlik ile bağdaştırıldığında önemi bir kat daha artmaktadır; çünkü sınırın güvensiz olması başta askeri alan olmak üzere ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi unsurların da güvensiz olmasına sebebiyet verebilmekte ve birçok yeni sorunların yaşanmasına yol açabilmektedir. Bu doğrultuda sınır güvenliğinin sağlanabilmesi için egemen ve bağımsız tüm ülkelerin gerekli tüm kararlara uyması ve uygulaması gerekmektedir. Yaşanan birçok sorun uyulması gereken kurallara uyulmadığından kaynaklanmaktadır. Bu konuda uluslararası hukuk devreye girmiş olsa da hukuk kurallarına uyulmaması en önemli sorunlardan biri olup bu sorunlar zamanla diğer unsurları da olumsuz etkilemekte ve sorunların kalıcı olmasına neden olmaktadır.

Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda aslında sınır güvenliğinin ne ölçüde önemli olduğunun altı çizilebilir. Sınır güvenliğinin öneminin anlaşılabilmesi için sektörel analiz kapsamında zikredilen sadece beş ana unsurla açıklanamamalıdır. Tarihi nedenlerden coğrafi nedenlere, sosyal faktörlerden kültürel sebeplere kadar birçok unsur zikredilmelidir. Söz konusu sosyokültürel bağlamda düşünüldüğünde ailenin korunmasından çalışma hakkına, eğitim ve öğretimden çevre ve konut hakkına, nüfus yoğunluğundan yasaların uygulanabilirliğine, din ve dil olgularından mezhep, ırk, etnik ve toplumsal ideolojik faktörlere kadar birçok unsur sınır güvensizliğinden dolayı olumsuz etkilenebilmektedir. Bundan dolayı sınır güvenliğinin sağlanabilmesi için egemen tüm ülkelerin kendilerine düşen görevi hakkıyla ve hukukuyla yapması gerekmektedir; ancak dünya kamuoyunda görünen o ki, krizler, şiddetler, çatışmalar ve savaşlar dinmemekte; aksine dünya gündemi her geçen gün yeni bir çatışmayla karşı karşıya kalabilmektedir. Sınır güvenliğinin korunması, bölgesel güvenlik parametrelerini ve küresel ilişkilerin sağlıklı yürütülmesini de olumlu etkileyecektir. Esas itibarıyla sınır güvenliği bu bağlamda altıncı bir unsur olarak Kopenhag Okulu'nun sektörel analiz kısmına eklenmiş ve literatüre yeni bir çalışma kazandırılmaya çalışılmıştır (Manjarrez, 2015: 1-7).

Yeryüzü coğrafyası birçok milletin, ulusun ve devletin yaşadığı bir yerdir. Doğal olarak bu tür unsurların birbirlerinden ayrılmasını ifade eden temel argümanlar söz konusudur. Bilindiği gibi milleti, ulusu ve devletleri oluşturan temel aktör ise insanlardır. Bu yönüyle insanları etnik, dini, fiziki, kültürel, ırksal veya mezhepsel gibi

çeşitli kategorilerle ayırmak mümkün görülmektedir. Bilimsel açıdan insan bilimi olarak ileri sürülen antropoloji bu hususta önemli bir yere sahiptir; çünkü antropoloji, insanların veya toplumların kültürel özelliklerini ve fiziki yapılarını incelemekle görevlidir. İnsanların veya toplumların kültürel özelliklerine ise din, dil, ırk, etnik, mezhep ve ideoloji gibi unsurlar girmektedir. Tüm bu unsurlar ise yeryüzü coğrafyasının önemli birer parçasıdır. Bu unsurları birbirlerinden ayıran temel argüman sınır kavramı ve bu kavramla ilişkili olan diğer terimlerdir.

1.2.1.2.6.1. Sınır

Sınır çok boyutlu bir kavramdır. Yunanca bir kelime olan *sinoron* kavramı Türkçeye sınır olarak geçmiştir. Türk Dil Kurumu'ndaki anlamı itibariyle sınır, iki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran veya belirleyen çizgi olarak tanımlanmıştır. Buna ek olarak il, ilçe, kasaba, köy veya kişilerin taşınmaz mal varlıklarını da birbirinden ayıran çizgi olarak ifade edilmiştir (TDK, 1998: 1298).

Esas itibariyle bu tanım sınır ve hudut kavramlarının birbiri yerine ya da eş değer olarak kullanılabileceği anlamını vermektedir. Oysaki sınır bir alanı veya bölgeyi tanımlamakta daha çok ön plana çıkmaktadır. Başka bir söylemle sınır, bir ülkenin toprak bütünlüğünü kaç kilometre kareden oluştuğunu ifade etmekte de kullanılabilmektedir (Donnan ve Wilson, 2002: 11-16).

Sınır kelimesinin çok boyutlu bir kavram olmasının nedenlerinden biri sınır çalışmalarına yönelik kavramsal tanımlandırmada siyaset bilimciler olmak üzere, antropologlar, sosyologlar, hukukçular ve iktisatçılar gibi çeşitli alanlarda çalışan her bir uzmanın kendi disiplinleriyle ilgili tanımlamaya yer vermesinden kaynaklıdır. Bu durum doğal bir çalışmadır; ancak bu çalışma kapsamında sınır, iki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran anlamında kullanılmış ve iki komşu devletin sömürgecilik geçmişleri odak alınarak sömürge öncesi ve sonrası sınırlarını analiz ederek, bu analiz üzerinden kültürel yapılara ve sınır anlaşmazlığına da yer vermiştir. Fakat tek bir disiplinle de açıklanması güç olduğundan antropologların, sosyologların, siyaset bilimcilerin ve iktisatçıların çalışmalarına da değinmiştir. Bu nedenledir ki sınır çalışmalarına yönelik ortak bir terminolojik tanımlamadan bahsetmek oldukça güçtür. Sınırın bu çalışmadaki temel odağı bir devletin egemenlik ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren, sömürgecilik olgusuyla bağlantılı anlaşmazlıkları ön plana çıkaran

tartışmalardır. Bu yönüyle de sınırlar; uluslar ve devletleri bağlayan en önemli unsur olarak kaydedilmektedir (Kaden, 2021: 71-74).

Tarihsel süreçte sınır kavramına farklı anlamlar yüklenmiştir. Etimolojik açıdan Roma döneminde sınır kavramına mitolojik bir bakış açısı getirilmiştir. Remus ve Romulus Romalı ikiz kardeşlerdir. Kardeşler arasında yaşanan rekabet Roma şehrinin topraklarını Remus ve Romulus toprakları olarak ikiye bölmüştür. Daha açık bir ifadeyle şehrin ikiye bölünmesinde kutsal bir yarık yani şehri ikiye ayıran bir çizginin çekilmesiyle hangi alanın kime ait olduğunu gösteren bir hudut çizilmiştir. Böylece iki kardeş arasında oluşan bir rekabet, bir şehrin sınırlarını belirlemede rol oynayabileceği görüşü de egemen olabilmıştır (Doğan, 2023: 21).

Nitekim Sakson etimolojisi incelendiğinde hem mekân hem de sosyal bağların ön plana çıktığından bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla bu bağları etkileyen temel unsurun kimlik inşası olduğu düşüncesinin baskın olduğu gözlemlenmiştir. Başka bir ifadeyle anlaşmazlıkların uzlaşarak çözüme kavuşabileceği görüşü egemen olmakla birlikte sınırların kültürel değerler çerçevesinde çizilmesinin çözüm odaklı olabileceği görüşünü savunmaktadır. Bu görüş her ne kadar savunulsa da çözüm odaklı olmakta politik zorluklarla karşılaştığı da gözlemlenebilmektedir (Le, 2018: 64-80).

Genel olarak sınırlar iki ülkenin toprak bütünlüğünün belirlenmesinde öncü rol olsa da tarihsel süreç içerisinde sınırların değişime uğradığı da bir gerçektir. Tarihte bilinen ilk uluslararası antlaşma Hititliler ile Mısırlılar arasında yapılan Kadeş Barış Antlaşması'dır. Bu antlaşma ile iki aktörün toprak bütünlüğü belli bir çizgiyle sınırlandırılmış ve esasen sınır kavramı yani hangi aktörün ne kadarlık bölgede/alanda egemenliğini sürdürebileceği görüşü oluşturulmuştur. Milattan önce imzalanmış olan bu antlaşmadan başlamak üzere 21. yüzyıla kadarki süreçte sayısız şiddet, çatışma ve savaş yaşanmış ve birçok beyliğin, şehir devletlerinin, krallıkların, imparatorlukların ve devletlerin sınırları yani egemen olduğu toprak bütünlüğü değişime uğramıştır. Esas itibarıyla sınır olgusu başlı başına bir çatışma veya anlaşmazlık oluşturma süreci değildir; sınırların değişime uğramasında bazı temel faktörlerden bahsetmek mümkündür. Egemen güçlerin topraklarını büyütmek, değeri yüksek ham madde kaynaklarına sahip olmak, siyasi açıdan toplumsal nüfuz oluşturmak ve olduğundan daha büyük bir güç haline gelmek adına başlatılan çatışma ve savaşlar, sınırların değişim ve dönüşüme evrilmesine yol açmıştır. Sömürgecilik olgusu, I. ve II. Dünya Savaşlarının sonuçları, sömürgelerde yaşanan bağımsızlık hareketleri gibi vakalar yeni

sınırların oluşumuna ve beraberinde anlaşmazlık ve çatışmaların ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği gözlemlenmiştir (Witham, 2020: 131-137).

1.2.1.2.6.2. Hudut (Uç)

Sınır kavramıyla bağlantılı olarak hudut kelimesinin de sıkça kullanıldığı görülmektedir. Birçok kaynakta her iki kelime aynı anlamda kullanılsa da aralarında belirli bir farkın olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu nedenle sınır denilen olgu esas itibariyle bir alanı veya bölgeyi kapsamakta iken, hudut kelimesi bu alanlar veya bölgeler üzerinde egemen olan aktörlerin sınırlarını birbirinden ayırmak adına çizilen bir çizgidir (Tekin, 2014: 209-213).

Sınır kelimesinin hudut ile eşdeğer veya birbiri yerine kullanıldığı çalışmalar da mevcut. Bir bölgedeki toprakları birbirinden ayırmak adına kullanılmış en yaygın Arabi-İslami kelimelerden biri *sagr*'dır. Bu kelimenin çoğulu ise *suğür*'dür. *Suğür*, Orta Çağ döneminde gayrimüslim toplumların Müslüman devletlerin sınırlarında yaşamalarını ifade eden askeri bir terim olarak kullanılmıştır. Bu hususta Osmanlı-Bizans imparatorlukları örnek verilebilir. İki imparatorluğun sınırlarında *suğür* haiz olmuş ve bu durum Türkçeye *uç* olarak geçmiştir. *Uç* kelimesi ise hudutla eşdeğer bir kelimedir. Hem Osmanlı hem de İran tarihçi bilim insanları tarafından ortak sınırları açıklamak adına genel olarak *had* kelimesi ve bu kelimenin çoğulu olan *hudut* kelimesi kullanılmıştır (Doğan, 2023: 22).

Yani iki ülkenin sınırlarını birbirinden ayırmak amacıyla kullanılan çizgidir. Bu çizgiden yani huduttan diğer ülkenin sınırlarına geçilebilmesi için izin alınması gerekir. Günümüz koşullarında da bu durum geçerlidir. İzin alınmaksızın geçilmesi durumunda ve huduttan geçenler tespit edildiği takdirde cezai müeyyideler uygulanmaktadır. Bu nedenlerle *had* veya çoğul olarak *hudut* kavramı coğrafi terim anlamına gelmekle birlikte iki ülke sınırlarının belirlenmesinde kullanılan bir kavramdır (Doğan, 2023: 22-23). Bu kavramlara ek olarak teritoryal terimi de mevcuttur. Bu terim üzerinde de ortak bir tanım oluşturulmuş değildir.

1.2.1.2.6.3. Teritoryal

Teritoryal kavramı Türkçeye “ulusal egemenlik alanı veya bölgesi” olarak geçmiştir. Bu kapsamda çalışma, konusu itibariyle iki ülkenin ulusal egemenlik alanını kapsadığından dolayı bu anlamı bu çalışma için kullanmayı tercih etmiştir. Teritoryal

her ne kadar kesin bir ifade ile iki ülkenin toprak parçasını sınır veya hudut olarak birbirinden ayırmayı tanımsal olarak karşılamıyorsa da ülkelerin toprak parçası ile ilgili bazı temel faktörleri içermektedir. Bir ülkenin ulusal egemenliği sadece toprak bütünlüğünden oluşmamaktadır. Ulusal egemenlik, toprağı toprak yapan temel faktörlerden milletleri, halkları, bayrağı, ekonomik yapıları, her şeyden önce devleti oluşturan bir yapıdır. Hâkimiyetimilliyeye olarak da bilinen ulusal egemenlik, teritoryal terimin ana damarını oluşturmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2021: 390-391).

Tarihsel süreçte teritoryal olarak zikredilen bu alanlar üzerinden anlaşmazlıkların, şiddetli çatışmaların ve savaşların yaşandığı gözlemlenebilmektedir. Bilhassa sınır anlaşmazlıklarına konu olan durumlar bu hususta zikredilebilir. Sınırlarla ilgili çeşitli sıkıntılar, sorunlar, krizler ve çatışmalar yaşanmıştır. Özellikle sömürgeciliğin egemen olduğu alanlarda/bölgelerde bu tür anlaşmazlıkların yaşandığından bahsetmek mümkün görülmektedir. Genel kanının ortaya attığı gibi sömürgecilik; yer altı ve yer üstü değeri yüksek ham madde kaynaklarının fazla olduğu, verimli tarım topraklarının yer aldığı alanlarda veya bölgelerde sömürgecilik denilen olgu etkisini gösterebilmiştir. Bu kapsamda teritoryal terimi, esas itibarıyla bu alanlarla ilişkili olarak ele alınmakta ve çalışmanın gidişatını bu alanlar üzerinden şekillendirmektedir. Bundan dolayı teritoryal kavramının uluslararası siyaset açısından ne ölçüde önemli olduğunun altını çizmek mümkündür (Talamas, e.t.: 20.09.2023).

Teritoryal bir alanı kapsadığına göre bu kavramı coğrafya ile ilişkilendirmek de mümkün görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle bir ülkenin idari, siyasi, fiziki, beşerî ve ekonomik faktörlerle belirtilmiş haritalandırma metodu, aslında teritoryal bölge olarak da adlandırılabilir. Bu bölgelere ek olarak sömürgecilik haritası da zikredilebilir. Sınırın, hudutun ve teritoryal bölgenin değişim ve dönüşüm sürecinde sömürgecilik büyük bir etken oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle sömürgecilik olgusuyla sınırların, hudutların ve teritoryal alanların/bölgelerin değişkenlik göstermiş olması, beraberinde çatışmalara ve anlaşmazlıklara da yer vermiştir. Bir ülkenin sömürge öncesi ve sonrası sınırları incelendiğinde değişimin ve dönüşümün yaşandığı görülecektir. Bu durum bilhassa, sınır anlaşmazlığına, dini ve etnik çatışmalara sebebiyet vermiştir. I. ve II. Dünya Savaşları bu kapsamda somut örneklerdir (Walsh, 2010: 2-5).

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişmeler sınır, hudut ve teritoryal açısından oldukça önemlidir. Dolaylı olarak yüzyıllarca, doğrudan ise on yıllarca sömürgeciliğin etkisinde kalan halklar, II. Dünya Savaşı ve sonrasında harekete geçerek

bağımsızlıkları için mücadeleye giriştiler. Bu mücadele sayesinde 1950'lerden başlamak üzere dünyanın birçok bölgesinde birçok halk bağımsızlıklarına kavuşabildiler; ancak yeni sorunlarla karşı karşıya kaldıkları da bir gerçektir. En önemli sorunlardan biri ise sınır anlaşmazlığı sorunuydu. Sömürge öncesi ile sömürge dönemindeki sınırların aynı olmadığı sömürgeciliğin etkisiyle bilinir; fakat bağımsızlıklarını kazanan halklar sömürge öncesi dönemin sınırlarına dönmeleri gerekirken, sömürgecilerin çizdiği yapay sınırlara bağlı kalmayı tercih ettiler. Esas itibariyle bu tercih halkların verdiği bir tercih değildi. Bağımsızlık için mücadele eden veya sömürgecilerce desteklenen liderlerin verdiği bir karardı. 1960'lar Afrika'sında yaşanan bağımsızlık sürecindeki sınırlar bu hususta örnek teşkil etmektedir. Oysaki bu karar hem Afrika kıtasına hem de halklarına oldukça zarar vermiş durumdadır. Dekolonizasyon sürecinin başladığı tarihten bu yana Afrika'da çatışmalar dinmiş değildir. Bu çatışmaların temelinde ise sınırlardan kaynaklı anlaşmazlıkların varlığından bahsetmek mümkündür. Bu anlaşmazlıkların varlığında yatan faktörleri anlamak adına *uti possidetis* kavramını ele almak yerinde olacaktır (Okoli ve Ngwu, 2019: 95-98).

1.2.1.2.6.4. Uti Possidetis/İta Possideatis

Sınırlar üzerine çeşitli tanımlar ve çalışmalar yapılmıştır; ancak sınırların geçerliliğinin olabilmesi için hukuki açıdan bir antlaşmanın yapılmış olması gerekir. Nihayetinde hukuki geçerliliğin tek başına herhangi bir anlam taşımadığını ileri sürmek de mümkündür; çünkü bu hukuki geçerliliğin diğer devletler tarafından da tanınması ve bir antlaşmayla onaylanması gerekmektedir. Söz konusu bu durum itibariyle sınırların geçerliliği de meşrulaştırılmış olacaktır. Başka bir ifadeyle belirtilen sınırların uluslararası yasalara göre tanınmış olması gerekmektedir.

Uyuşmazlık kapsamında veya tartışmalı sınırlar da söz konusudur. Bazı sınırlar bazı devletlerce tanınsa bile başka devletlerce tanınmayabilir. Bu durumda aslında Birleşmiş Milletler'in tutumu da önemlidir. BM tarafından tanınmayan ülkeler de var; ancak bu tanınmama konusu BM üyesi tüm ülkeler için geçerli değildir, yani bütün ülkeleri bağlamaz. BM tarafından Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti tanınmasa da bu ülke Afrika Birliği üyeleri tarafından tanınmaktadır. Bu nedenle ülkenin tam egemen olup olmadığı üzerine tartışmalar da yaşanmaktadır. Bu ve bunun gibi birçok örnek verilebilir; ancak en tartışmalı sınırlardan biri sömürgeciler tarafından çizilmiş yapay sınırlardır (Günel, 2002: 71-75).

Uluslararası hukuk kapsamında *uti possidetis* veya *ita possideatis* olarak da bilinen *neye sahipsan ona sahip çık veya sahip kal* anlayışı önemli bir argüman olmuştur. Bu anlayış sınırlar üzerinden birçok tartışma oluşturmuş ve akabinde yeni çatışma alanlarına sebebiyet vermiştir. Açıkçası bu ilke ile krizlerin önüne geçilmek istenmiştir; ancak krizler tetiklenmiş ve şiddetli çatışmalara gündem olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde bağımsızlığını kazanan veya elde eden ülkelerle, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte (SSCB'nin dağılmasıyla) bağımsızlığını kazanan ülkelerde yaşanan temel sorunlardan biri hangi millete hangi sınırlar düşecektir, tartışması olmuştur. Nihayetinde o dönemde halkların üzerinde yaşadığı ve uğruna bağımsızlık savaşı verdiği mevcut sınırların korunması için *uti possidetis* kuralına bağlı kalmayı tercih ettikleri görülmüştür. Bağımsızlığını kazanan ülke liderlerince kabul görülen bu kural, etnik açıdan homojen olmayan bölgelerde çatışmanın önlenebileceği düşüncesiyle hareket edilmiş olsa da çatışmaların önlenemediği gözlemlenmektedir (Ratner, 1996: 592-598).

Tarihsel süreçte sınır belirleme adımları birçok faktörle belirlenebilmiştir. Bir diğer ifadeyle uluslararası sınırların tanımlanması veya belirlenmesinde bazı temel faktörler ileri sürülmüştür. Kesin bir tanımla sınırların belirlenmesinde sınır hatlarının hudutları detaylı olarak ele alınır ve ona göre koordinatlar belirlenir. Yön ve mesafeler yöntemiyle de sınırların belirlendiği saptanmıştır. Bu yöntemde sınır, bir gemi rotası gibi tanımlanmış ve ona göre çizilmiştir. Doğal güzelliklere dayalı sistemle de sınırların belirlendiğinden bahsetmek mümkündür. Bu kapsamda çizilen sınırlar, nehir, akarsu, dağ veya vadilerle belirlenmiştir. Bu açıklamalar temelinde sınırların çizimiyle ilgili birçok faktörden bahsedilebilmektedir. Bu nedenle hangi topluluk hangi toprak parçası üzerinde yaşamlarını sürdürüyorsa o topraklar için sahiplenme mücadelesi de *uti possidetis* ilkesiyle ortaya çıkabilmektedir (Jones, 1943: 100-105).

Esasında *uti possidetis*, Afrika ve Latin Amerika'da yüzyıllardır süregelen sömürgecilik olgusunun, bağımsızlığını kazanmak adına veya elde etmek amacıyla hareket eden toplumlar/halklar tarafından karşılaşılan zorlu mücadeleyi; üzerinde yaşadığın, sahip olduğun topraklar için mücadele et ve topraklarına sahip çık, anlayışıyla yeni bir ilke edinmişlerdir. Bu ilkeyle hareket edip bağımsızlığını kazanan yeni devletler, komşu ülkelerin egemenliğine saygı duyacaklarını da benimsemişlerdir. Kendi toprak bütünlüğüne de sahip çıkarak içte ve dışta egemen bir devlet olduğunun da altını çizmişlerdir. *Uti possidetis* ilkesi, ilk olarak Afrika Birliği Örgütü'nün 1963

Şartı'nın 3 (3) Maddesinde yer almıştır. Bu madde gereğinde egemen her bir üye devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve devredilemez bağımsız varoluş hakkına saygı göstereceklerini taahhüt etmişlerdir. Bu taahhüdün akabinde 1964 yılında Kahire'de düzenlenen Devlet ve Hükûmet Başkanları Konferansı'nda, uti possidetis terimi Afrika Birliği Örgütü tarafından da temel ilkelerden biri olarak kabul edildi. Nihayetinde bu ilke sadece Afrika kıtasındaki ülkelerce değil, o dönem SSCB ile Yugoslavya gibi devletler tarafından da kullanılmıştır (Shtavica, 2019: 13).

İlke, genel olarak dünyanın çeşitli bölgeleri ve Afrika'daki dekolonizasyon sürecinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümü için uygulanmaya çalışılmış olsa da Uluslararası Adalet Divanı tarafından alınan bir kararla Burkina Faso ve Mali arasındaki davaya ilişkin 22 Aralık 1986 tarihli kararında belirttiği üzere, uti possidetisin genel bir ilke olarak görülmesi kabul edilmiştir. Ayrıca bu ilkenin self determinasyona nazaran daha baskın olduğunu ve olacağını da göz önünde bulundurmuşlardır (Pellet, 1992: 179-185).

Bu bilgiler ışığında uti possidetis ilkesine yönelik bir tanım yapılması gerekirse şöyle bir tanım yapılması yerinde olacaktır; belli bir toprak parçası üzerinde yaşamını sürdüren, aynı veya farklı etnik gruplardan oluşan toplulukların dış müdahaleye karşı toprakları uğruna giriştikleri mücadeledir, denilebilir. Bu mücadele kapsamında neye sahipsen ona sahip çık anlayışı egemen olmaktadır. Esas itibarıyla bu durum her zaman için çatışmasız bir ortamı oluşturmaz. Sömürge sınırları bu hususta önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Sömürgecilik öncesi bölgelerde neredeyse her topluluğun kendi sosyokültürel yapılarına göre bir sınır çizimi vardı. Bu sınırlar sömürgeci güçlerce ele geçildikten sonra büyük oranda değişim ve dönüşüm evresi geçirdi. Sömürge bölgeleri halkların sosyokültürel yapılarına göre değil, sömürgeci güçlerin egemen olabildikleri bölgelere göre şekillenerek çizildi. Daha açık bir ifadeyle aynı değerlere sahip olan halkların bölündüğü, farklı değerlere sahip olan halkların bir arada yaşamak zorunda bırakıldığı bir sömürge sınırı çizilmiş oldu. Bu sınır aslında uti possidetis kuralını da çatışma konusuna çevirdi, yani zamanla bağımsızlığını kazanan veya elde eden halklar sömürgecilerin çizdiği yapay sınırlara bağlı kalmayı tercih ederek sözde uti possidetis kuralını uyguladıklarını ileri sürmüş oldular. Oysaki uti possidetis kuralı sömürge dışı ele alınan bir kural olarak görülmelidir.

Sömürge öncesi sınırlar baz alınarak sınırların çizilmesi yerinde bir karar olacakken, sömürgecilerin çizdiği yapay sınırlar göz önünde tutularak *neye sahipsen ona sahip çık* anlayışıyla yeni bir çatışma ortamı oluşturulmuş oldu. Afrika'daki bağımsızlık hareketleri sonrasında bağımsızlığını ilan eden ülkelerin en temel sorunlarından biri sömürge sınırlarının *uti possidetis* kapsamında kabul görmüş olmasıdır.

1.2.1.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksleri

Bölgesel güvenlik kompleksi terim olarak 1983 yılında ilk kez Buzan tarafından ortaya atılmış ve Waever'in katkı sunmasıyla da geniş bir alanda yer edinmiştir (Buzan, 1983). Kavramsal tanım olarak genellikle iki veya daha fazla devletin karşılıklı olarak etkilendiği yoğun çatışma ortamının veya farklı alanlardan olmak üzere iş birliği yönteminin sağlanabildiği alanların tümüdür (Akbayır ve Savaş, 2021: 228-229).

Bölgesel güvenlik kompleksleri, komşu ülkelerin ortak kaygılarını veya endişelerini yansıtan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıklama doğrultusunda Buzan'a göre bölgesel güvenlik kompleksi, birden fazla ülkenin temel güvenlik endişelerinin birbirinden ayrı düşünülemez kadar birbirine bağlı olduğu bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Daha çok güvenlik temelinde ikili anlaşmaların sağlanabileceği ve ortak endişe kapsamında var olan soruna yönelik hareket edebileceği mesajı da verilmektedir. Bu hususta ulusal güvenliğin önemine de değinilmektedir. Bu açıdan öncelikli olarak ulusal bağlamda güvenlik paradigmasının ele alınması gerektiğinden, bu sağlandıktan sonra da bölgesel bir güvenlik kompleksinin güvenli bir şekilde uygulanabileceğinden bahsedilmektedir (Buzan, 1991: 190-192).

Birinci Bölüm Değerlendirmesi

Uluslararası ilişkilerde güvenliğin önemi her ulus-devlet tarafından kabul edilmektedir. Zamanla karmaşık bir hale dönüşse de sonrasında sınıflandırılarak kategorilendirilmiştir. Bu doğrultuda insan güvenliğınden çevre, toplum, ulus, bölgesel, uluslararası ve küresel alanlara da uyanlanmıştır. Bu uyarlanmalar savaşların dinamiklerini de etkilemiştir. Küresel tehditlerin çeşitlenmesi ve uluslararası ilişkilerin daha da karmaşık hale gelmesinde etkili olmuştur. Uluslararası ilişkiler kapsamında ele alınan güvenlik olgusu, daha çok askeri ve siyasi güvenlik üzerine şekillenmiştir. Zira uluslararası ilişkilerin çok boyutlu ilişkilerle sürdürülüyor olması doğal olarak askeri güvenliğıın ön plana çıkmasını ve bu askeri güvenliğıı yönlendirecek siyasi kararların verilmesini öncelermiştir. Bilhassa Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde yaşanan güvenlik sorunlarına daha çok askeri bağlamda karşılık verildiğı gözlemlenmiştir. Bu güvensizlik ortamından kaynaklı olarak da askeri merkezli güvenlik savunma stratejileri geliştirilmiştir. Bu nedenle bir devletin egemenliğıini muhafaza etmede, toprak bütünlüğüünü korumada ve dış devletlere karşı güvenlik önlemleri almada önemli bir olgu olmuştur.

Güvenlik olgusu Kopenhag Okulu'nun da gündemine alınmış ve çeşitli boyutlarıyla incelenerek şekillendirilmiştir. Bu doğrultuda Okul'un güvenliğıe yönelik yaklaşımları üç temel argüman üzerinde biçimlendirilmiştir. Güvenikleştirme, Sektörel Analiz ve Bölgesel Güvenlik Kompleksleri olarak bu biçimlendirme boyutu ortaya atılmıştır. Zira bunlar arasında Sekörel Analiz kısmı da beş unsur çerçevesinde ele alınmış ve güvenlik boyutu şekillendirilmiştir. Askeri, ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi güvenlik sacayakları bu kapsamda değerlendirilmiştir. Söz konusu bu çalışma bu beş unsura ek olarak sınır güvenliğıine de yer vermiştir.

Soğuk Savaş döneminde tüm dünyada bloklaşmalar ortaya çıkmış ve güvenlik önemli bir tehdit haline dönüşmüştü. Afrika'nın Soğuk Savaşı ise daha da zorlu bir sürece evrilmiş ve bu savaşın olumsuz etkilerine ek olarak bir de bağımsızlık sürecinin getirdiğı sınır sorununa yönelik yeni çatışma alanları da eklenmiştir. Aynı topraklarda yaşayan halkların veya özelde akraba ve ailelerin yapay sınırlardan dolayı ayrı devletlerin çatısında yer almaları neticesinde toplumsal bir huzursuzluk yaşanmış ve istenmeyen örgütlenmelere gidilmiştir. Sınır sorunlarına yönelik oluşan güvenlik sorunu devletlerin gündemine alınmış olsa da hem Soğuk Savaş'ın getirdiğı güvenlik tehditleri hem de yeni kurulan devletlerdeki belirsizlikler ve iç çatışmalar Afrika'daki güvenliğıın

ne ölçüde tehdit ve tehlike altında olduğunu göstermiştir. Zira Soğuk Savaş dönemi bitmiş olsa da Afrika'daki sınırlara yönelik güvenlik tehditleri henüz bitmiş değildir. Aksine günbegün güvenlikle ilgili sıkıntıların devam ettiği bir sürece evrilmiştir.

Bu bilgiler ışığında güvenlik olgusu sadece insan veya toplum güvenliği olarak değil, zamanla farklı açılardan da ele alınarak çok boyutlu bir süreçle çözüm odaklı bir anlayışa dönüşmüştür. Bu nedenle güvenliği sağlamak amacıyla bazı temel çözüm arayışlarına başvurulmuştur. Bu çözüm arayışları kapsamında ise bazı ana stratejiler ve öneriler geliştirilmiştir. Güvenlik politikaları adı altında da süregelen bu çözümler hem devletlerin hem de uluslararası örgütlenmelerin görev ve sorumluluklarına odaklanmıştır. Zira birinci bölüm değerlendirilmesinde özet olarak güvenliğin önemli bir süreç olduğu, bu sürecin zamanla tehdit ve tehlikeye dönüştüğü, bu dönüşüme yönelik çözüm adımlarının atılmaya çalışıldığı, bu çözüm adımlarının ise Kopenhag Okulu'nun çalışmalarına da konu olduğu görülmektedir.

Sonuç itibariyle uluslararası ilişkilerde güvenlik olgusunun daha kapsayıcı ve çok boyutlu bir hale dönüşmesi, devletler arası ikili ilişkilerde daha yumuşak bir politikanın yürütülmesi gerektiğini ortaya koyuyor. Ayrıca bu güvenlik karmaşası içerisinde devletlerin iş birliği ve kalıcı veya yenilikçi çözümler üretmeleri gerektiğini de şekillendirmektedir. Bu kapsam çerçevesinde güvenliğin sadece askeri önlemler alınarak değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik, çevresel, toplumsal boyutlarla da ele alınması gerekmektedir. Bu unsurlar özelinde yumuşak bir politika yürütülmesiyle hem kalıcı sınır sorunlarına hem de daha barışçıl bir ortama zemin hazırlayacağı muhtemel bir durumdur.

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SÜRECİ VE SONRASI AFRİKA'DA SINIRLARIN OLUŞUM SÜRECİ

2.1. Kısım: Sömürgecilik Sınırları

Sömürgecilik olgusunun ana odağında değeri yüksek ham madde kaynaklarının ele geçirilmesi ve işletilmesi vardır. Buna ek olarak yer altı ve yer üstü kaynakları da dâhildir. Bu nedenle bir bölgede sömürgecilik söz konusu olmuşsa o bölgenin ham madde açısından zenginliği ispatlanmış demektir; fakat bu durum halkın refah seviyesine yansıtılacağı anlamını taşımamaktadır. Başka bir ifadeyle halkın zenginlik içerisinde olduğunu göstermemektedir. Açıkçası sömürülen birçok bölgenin ortak özelliği halkların yoksul ve fakir olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple sömürgecilik olgusundan kaynaklı siyasi, ekonomik, dini, etnik, eğitim, sağlık, coğrafi, demografi ve tarihi gibi birçok faktör de olumsuz etkilenebilmektedir. Bu bağlamda sömürgeciliğin etkin olduğu bölgelerde sınırların da olumsuz etkilendiğinden bahsedilebilmektedir. Bu durum toplumsal yapının değişim ve dönüşüm sürecine girdiğini de göstermiştir (Dimkpa, 2015: 7-21).

Sömürgeci güçlerce elde edilen topraklarda yeni sınırların çizildiği, bu çizilen sınırlarda halkların sosyokültürel yapıları dikkate alınmadan hangi sömürgeci güç o topraklarda ne oranda etkili ise o sömürgeci gücün etkin olduğu orana göre sınırların çizimi gerçekleşmiş ve tarihi kayıtlara bu olay sömürgecilik sınırları olarak geçmiştir. Bu yönüyle sömürgecilik birçok halkın kendi öz sınırlarını değiştirmiş ve yapay sınırların oluşumuna sebebiyet vererek farklı kültürden halkların bir arada, aynı kültürden olanların da farklı sınırlarda yaşamalarına yol açmıştır. Bu süreç farklı oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sömürgecilik süreci dünya coğrafyasının birçok bölgesinde kendini gösterebilmiştir. Afrika kıtası başta olmak üzere, Amerika ve Asya kıtaları da sömürgecilikten etkilenmiştir; ancak en çok etkilenen kıtanın Afrika olduğu iddia edilebilir (Deng, 1993: 32-35).

Kısacası sömürgecilik sınırlarıyla yapay ülkeler oluşturuldu. Bu yapay ülkelerin sınırları ise sömürgeci Avrupa güçlerinin toplantı yaptıkları odalarda belirlendi. Bu odalarda karar verenler sömürge topraklarıyla yakından uzaktan ilgisi olmayan, o bölgelerde doğmayan, o bölgeleri sadece bir geçim kaynağı olarak gören liderlerden

oluşuyordu. Toplantı odalarında karar veren hiçbir lider sömürge topraklarında yaşayan halklara sınırların nasıl çizilmesi gerektiğini sormadı. Sınırlar tamamen sömürge bölgelerine yabancı olan kişiler tarafından kendi çıkarlarına göre çizildi. Bu nedenle sömürge topraklarında yaşayan halklar yok sayıldı ve onlara hiçbir şekilde saygı duyulmadı. Bugün gelinen noktada sömürge bölgelerinde yaşanan sınır anlaşmazlıkları ile çatışmalar bu görüşün bir parçasını oluşturmaktadır. Çatışmaların farklı sebepleri de söz konusudur; ancak her ne sebep olursa olsun asıl sebebin sınırlardan kaynaklı yapay çizimler olduğu ileri sürülmelidir; çünkü sömürge sınırlarında yaşanan çatışma yoğunluğu günbegün artmakta ve farklı çatışma alanlarına sebebiyet vermektedir.

2.1.2. Sömürgecilik Sınırlarında Çatışma Yoğunluğu

Her ne kadar tarihsel geçmişi milattan öncesine dayandırılrsa da sömürgecilik denilen olgu 15. yüzyılda dünya coğrafyasında anılmaya başlanmıştır. Bu anılmaya sebep konu ise Coğrafi Keşifler'in başlamış olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle sömürgecilik, Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında görülmüş olsa da asıl yaygınlaşmaya başlaması Coğrafi Keşiflerle birlikte söz konusu olmuştur. Sömürgecilik faaliyetleri genel kaniya göre; Avrupa'dan kıta dışına dünyanın diğer coğrafyalarına ilk kez Portekizli denizciler tarafından 1488 yılında Bartolomeu Dias'ın Ümit Burnu'nu fark etmesiyle başladığı öngörülmektedir. Ardından İspanyol kökenli Vasco da Gama'nın 1498 yılında Hindistan'a, Afrika üzerinden ulaşılabilmesinin fark edilmesiyle dünya coğrafyasına yerleşmiştir. Sömürgecilik süreci yaklaşık 500 yıl kadar sürmüştür. Genel olarak ham madde ile yer altı ve yer üstü kaynaklarının bol olduğu, verimli tarım alanlarının yer aldığı ve insan gücünden faydalanmak üzere nüfusun yoğun olduğu bölgelere yönelik yapılmıştır. Bu süreç teknolojik ve askerî açıdan güçlü aktörlerce yürütüldüğünden dolayı, doğal olarak kaynak bakımından zengin; ancak güç bağlamında zayıf devletlerin olduğu bölgelere yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle sömürgecilik sınırlarında çatışmaların yaşanması kaçınılmaz olmuştur (Arnold, 2000: 9-16).

Esas itibariyle sömürgeciliğin en yoğun olduğu dönemlerin başında 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk yarıyılı gelmektedir. 19. yüzyılın son çeyreğinden önce sömürgeci Avrupa güçlerinden Portekiz, İspanya, İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi aktörlerin Asya, Okyanusya ve Karayipler bölgelerinde koloni bölgeleri vardı; fakat bu son çeyrek yüzyıldan itibaren Afrika'da da yoğun bir sömürge topraklarına sahip

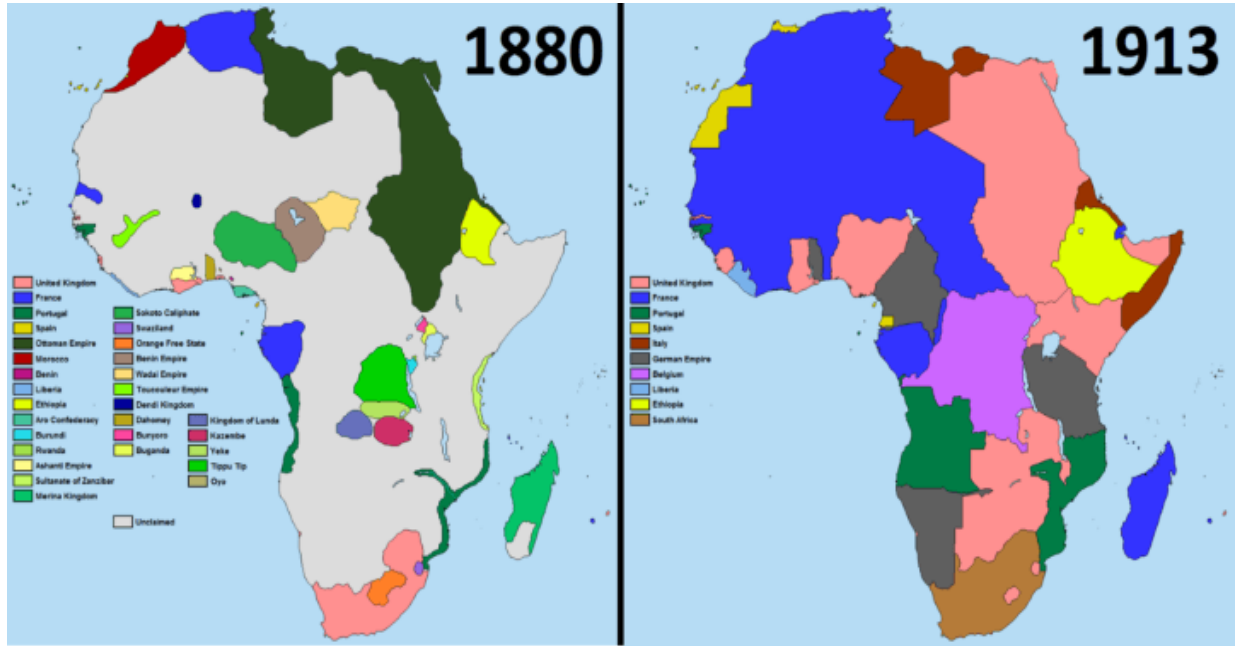
olmaya başladılar. Bu dönemde Almanya, İtalya ve Belçika'nın da ulusal birliklerini tamamlayarak sömürge düzenine katılmaları, dünya coğrafyasını daha da derinden etkilemeye başlamış oldular. Özellikle 1884-85 Berlin Afrika Konferansı sömürgeciliğin dönüm noktalarından birini oluşturmuştur (Daban, 2023: 841-842).

1876 yılına kadar Afrika topraklarının yaklaşık yüzde 10'u sömürgeciler tarafından ele geçirilmişti; dahası kıtanın iç kesimine de henüz girilmemişti. Fakat bu tarihten sonra 1880-1913 yılları arasında Afrika'da son dört yüz yılda gerçekleşmeyen sömürgecilik faaliyetleri gerçekleşti. Bu dönemde Osmanlı'nın 1877-78 yıllarında Rusya ile girdiği savaşı kaybetmiş olmasından kaynaklı olarak Afrika'yı koruyamaması durumu da ortaya çıkınca, sömürgeciler zaman kaybetmeden Afrika'ya yönelik sömürü faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. Bunun üzerine 1884-85 Berlin Batı Afrika Konferansı'nı düzenlediler ve hangi sömürgeci aktör hangi topraklarda etkili olmuş ise o topraklarda etkin olmaya devam edeceklerini ve herhangi bir devlet diğer devletin toprağına müdahale etmeyeceklerini taahhüt ettiler (Gücüm, 2019: 71-78).

Sadece 1884-1900 yılları arasına bakıldığında sömürgeci güçlerin/aktörlerin Afrika'daki toprak sınırları şu şekildedir: bu dönemde İngiltere, yaklaşık 60 milyon insanın yaşadığı 3,7 milyon mil karelik bir alanı ele geçirmişti. Fransa, yaklaşık 37 milyon insanın yaşadığı 3,6 milyon mil toprak parçasına sahipti. Ulusal birliğini yeni tamamlamış Almanya; yaklaşık 15 milyon nüfusun yaşadığı 1 milyon mil karelik toprağı ele geçirebilmişti (Ataöv, 1977: 15).

Ulusal birliğini tamamlayan diğer devlet ise Belçika idi. Belçika, yaklaşık 30 milyon nüfusun yaşadığı 900 bin mil karelik alana sahip olabilmişti. Sömürgeciliği ilk başlatan Portekiz ise Afrika'da çok fazla toprak elde edemedi; çünkü daha çok dünyanın diğer bölgelerinde etkiliydi. Yine de Afrika'da da önemli bir toprak parçasına sahip olduğu söylenebilir. Yaklaşık 9 milyon nüfusun yaşadığı 800 bin mil karelik alanın egemenliğini elde edebilmişti. Dolayısıyla 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın ilk yıllarına kadarki sürece bakıldığında; sömürgeci genişleme daha çok Afrika topraklarında gerçekleştiği ileri sürülebilir. Esas itibariyle bu dönem sömürgeci aktörlerin diplomasisinin odağında Afrika'nın iç kesimlerine yerleşmek ve bu bölgelerdeki zengin ham madde kaynaklarını ele geçirmekle birlikte yer altı ve yer üstü doğal güzelliklerini de keşfetmek yer almıştır (Ataöv, 1977: 15).

Harita 1: 1880-1913 Yıllarına ait Afrika Sömürge Haritası

Kaynak: <https://brilliantmaps.com/africa-1914/> (Erişim Tarihi: 04.10.2023).

Yedi bölüm ve otuz sekiz ilkeden (her ilkenin altında maddeler mevcut) oluşan Berlin Batı Afrika Konferansı, başlangıçta Batı Afrika bölgesini ilgilendirmiş gibi görünse de sonrasında sadece Batı Afrika bölgesini değil, tüm kıtayı ilgilendirecek bir duruma dönüşmüştür. Konferans boyunca üzerinde tartışılan konular arasında Kongo Havzası, köle ticareti, Kongo’da denizcilik, Nijer ve diğer yerlerin işgali hakkında kararlar ve Afrika’nın batı kıyıları boyunca ele geçirilecek yerler gündem olmuştur. Fakat Kongo, en çok tartışılan konulardan biri olarak gündemde kalmıştır. Kongo için yerel şartları da göz önünde bulunduran bir Seyrüsefer Yasası’nın çıkartılması kararlaştırılmış, nehir üzerinde sömürgeci güçlerin nehri nasıl kullanmaları gerektiği hususuna da değinilmiştir. Dolayısıyla bu konuda 9 Haziran 1815 tarihinde imzalanmış olan Viyana Kongresi Nihai Senedi’nin ilkelerine de yer verilmiştir. Nehir üzerinde serbest ticareti düzenleyen ilke bu kapsamda zikredilebilir. Nihayetinde bu antlaşma ile Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri arasında birçok düzenlemenin yapıldığına işaret edilerek, bu antlaşmanın Afrika’da da yapılabileceği; ancak Afrika halklarının olmadığı, sadece sömürgeci güçlerin birbirleriyle anlaşabileceği bir antlaşma yoluna gidilmiştir.

Söz konusu nehir üzerindeki su yollarının geçişi için bir antlaşma sağlanmış ve bu yönde sömürgeci güçler kararlar almaya başlamıştır.¹

Nihayetinde alınan bu kararların hükmü uzun sürmemiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte birçok değişimler yaşanmıştır. Özellikle Almanya'nın yenilgiye uğraması ve yeni bir dünya düzenine giden bir siyasi haritanın çizilmesi, Berlin Afrika Konferansı'nın hükmünü geçersiz kılmıştır; çünkü Almanya'nın Afrika'daki sömürge yerlerinden Kamerun, Togo, Namibya, Tanzanya, Ruanda ve Burundi gibi bölgeler diğer sömürgeci güçlerce işgal edilerek ele geçirilmeye çalışılmıştır. Bu karmaşık ortamda Berlin Batı Afrika Antlaşması'nın hükümlerinin uygulanmaması doğal karşılandığı gibi her sömürgeci güç hangi bölgeyi ele geçirmeyi başardıysa o bölgede egemenlik tesis ettiklerini de duyurdular. Elbette ki bu durum çatışmasız ve savaşı olmayan bir dönem değildir; bu nedenle Afrika'da yeni şiddet ve çatışma dalgalarının ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu çatışmaların ana aktörleri ya da I. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte Afrika'da en büyük iki rakip olarak İngiltere ve Fransa belirmiştir. Bu iki devlet arasında yaşanan rekabet sonucu çatışmalar Afrika'nın neredeyse bütün bölgelerinde etkisini gösterebilmiştir. Orta, Batı ve Kuzeybatı Afrika'da Fransa etkisini gösterirken, Güney, Doğu ve Kuzeydoğu Afrika'da ise genel olarak İngiltere'nin varlığından bahsetmek mümkün olmuştur (Settles, 1996: 5-8).

İngiltere-Fransa arasındaki bu rekabet küresel güçleri de harekete geçirmiştir; çünkü giderek Afrika'da büyük birer güç haline gelmeye başlayan bu iki aktör, ABD ve SSCB gibi büyük güçlerce de endişe verici bir durum olarak görülmüş ve duruma müdahale etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla ABD ve SSCB de Afrika'da nüfuz oluşturmak ve kıtanın hâkimiyetini sadece iki güç arasında paylaşdırmak istememişlerdir. ABD ve SSCB'nin müdahalesi doğal olarak kıtadaki dengeleri değiştirdiği gibi kıtada yeni ve çok boyutlu bir çatışma ortamının oluşmasına da sebebiyet vermiştir. Özellikle ABD'nin sürece dâhil olmasıyla dekolonizasyon sürecinin hızlanması da söz konusu olmuştur. Bu bağlamda ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston S. Churchill arasında bir görüşme sağlanmış ve görüşme bir bildiriyle sonuçlanmıştır. İkili arasında imzalanan Atlantik Bildirisi, sömürgecilik politikasının engellenmesi bağlamında önemlidir. Bildirinin II. Dünya Savaşı devam ederken 14 Ağustos 1941 tarihinde imzalanmış olması ise bu önemi daha da artırmaktadır. Bildirinin ana konusu savaş sonrasına ilişkin uluslararası barışı ve

¹ <https://loveman.sdsu.edu/docs/1885GeneralActBerlinConference.pdf> Erişim Tarihi: 02.10.2023.

güvenliği korumaya dair maddeleri içermiş ve yeni bir örgütün kurulmasını öngörmüştür. Savaş sonrası dönemde takvimler 24 Ekim 1945'i gösterdiğinde ABD'nin California (Kaliforniya) Eyaletine bağlı San Francisco (San Fransisko) şehrinde yeni bir teşkilatın kurulduğu ilan edilmiştir. Bu teşkilat; Birleşmiş Milletler Teşkilatı ismini alarak dünya kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bildiride ele alınan en önemli konulardan bir diğeri ise sömürge düzenine son vermek ve self determinasyon sürecini başlatmak olmuştur. Buradan hareketle dekolonizasyon sürecinin başlaması gerektiğinin de altı çizilmiş oluyordu (Hatcho, 2003: 123-125).

Churchill, *The Second World War: War Comes to America* adlı eserinde bu hususa değinmektedir. Roosevelt ile birlikte savaş sonrası dönemde çatışmaların nasıl sonlanabileceğini, barışın ve güvenliğin de nasıl tesis edilebileceğini görüşmek üzere bir araya geldiler. İkili görüşmede ABD ile İngiltere toprak elde etmekten vazgeçecek, egemen haklarından ve öz-yönetim hakkından zorla yoksun bırakılmış halkların hakları da kendilerine iade edilmesi için çaba gösterilecektir. Bu düşünceler ışığında sömürge halklarının bağımsızlık mücadelelerinin önü açılmış oluyordu, dolayısıyla kuvvete başvurmama ilkesi de teminat altına alınmış sayılıyordu (Churchill, 1969: 57-61).

Fakat diğer sömürgeci ülkeler ABD ve İngiltere'nin aldığı bu kararları tasvip etmek istemedi. Nihayetinde bu kararlara karşı başlatılan direnme süreci sömürge bölgelerinde çatışmaların yoğunluğunu artırdı. Fransa bu karara en çok karşı çıkan ülkelerden oldu ve sömürge bölgelerine yönelik farklı sert uygulamalarda bulunarak çatışmaların yoğunluk oranının artmasına sebebiyet verdi. Bilhassa Fransa'nın politik uygulamalarına karşı Afrika halkları da boş durmadı. Atlantik Bildirisi'nin de ön gördüğü şartlar göz önünde bulundurularak harekete geçtiler ve bağımsızlık için mücadele etmeye başladılar. Çok geçmeden bu durum Afrika'nın neredeyse tamamına yayılarak büyük bir yankı getirdi. Özellikle Gana lideri Kwame Nkrumah'ın girişimleri bu hususta çok önemli bir başlangıç oluşturmuştur (Sylvester and Anthony, 2014: 18-21).

2.1.3. Bağımsızlığa Giden Süreç

Nkrumah'ın *Emperyalizmin Son Aşaması: Yeni Sömürgecilik* adlı eseri, bu dönem için oldukça yol gösterici olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda ve özellikle savaş sonrası dönemde Afrika halklarının anti-emperyalist mücadelesinden söz ederken, emperyalizme karşı nasıl bir savunma gerçekleştirdiklerini de ifade etmektedir. Bu

mücadele ile Afrika'da milli bilincin uyandığını ve Afrika'nın neredeyse her bölgesinde birçok farklı oluşumların ortaya çıktığını aktarmaktadır. Siyasi partiler, sendikalar, vakıflar, sivil toplum örgütlenmesi gibi birçok oluşumdan bahsetmektedir. Nkrumah'ın altını çizerek değindiği konulardan biri de milli birlik ve beraberlik ruhunun nasıl güçlenerek yayıldığıdır. Bu kapsamda Afrika'daki siyasi partilerin oluşmasındaki ana faktörün sınıfsal gerçeğin olmadığını, milli birlik ve beraberlik ruhunun bu gerçekliği teşkil ettiğini ileri sürmüştür (Nkrumah, 1966: 75-85).

Nkrumah'ın eserinde 1960 yılına kadarki süreçte aktif olan ve Afrika'nın milli kurtuluş hareketlerinde etkili olan siyasi parti oluşumlarından bazıları ise şöyledir; Doğu Afrika bölgesindeki oluşumlar arasında, *Tanganika Milli Afrika Birliği*, Genç Somalililer Birliği, *Hutsu Halk Kurtuluş Partisi* ve *Kenya Afrika Milli Birliği*'yer almaktadır. Batı Afrika bölgesindeki oluşumlara bakıldığında, Gana'da *Halk Konvansiyonu Partisi*, Gine'de *Gine Demokrat Partisi*, Nijer'de *Nijer İlerici Partisi*, Nijerya'da *Milli Nijerya Birliği* ile *Büyük İlerici Birlik* partilerinin yer aldığı görülmektedir. Orta Afrika bölgesindeki oluşumlar da önemli birer aktör olmuşlardır. Nkrumah, *Gabon Demokratik Cephesi* ve *İlerici Çad Partisi*'ni bu hususta örnek göstermiştir. Kuzey bölgesinde, Sudan'da *Umma Partisi*, Tunus'ta *Sosyalist Destur Partisi*, Fas'ta *İstiklal Partisi*'ni zikrederken, Güney bölgesinde ise, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde *Milli Afrika Kongresi*, *Milliyetçi Parti*, *Güney Afrika Komünist Partisi* ile *PanAfrika Kongresi*'nin isimlerini zikretmiştir (Nkrumah, 1966: 75-98).

Bu siyasi oluşumlar bağımsızlık hareketinin hızlanmasını ve düzenli bir şekilde hareket edilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla halkların birlik ve beraberlik içerisinde ve cesaretli olmalarını da sağlamıştır. Nihayetinde 1951 yılında Libya'nın bağımsızlığını kazanmış olması bu açıdan önemlidir. Bu bağımsızlık Afrika halklarına büyük bir moral kaynağı olmuş ve bağımsızlık hareketlerini daha da çok yaygınlaştırmıştır. Nitekim 1956 yılında Sudan, Tunus ve Fas, 1957'de Gana, 1958'de Gine bağımsızlıklarını kazanan ülkeler olmuştur. Takvimler 1960 yılını gösterdiğinde ise 17 Afrika ülkesinin bağımsızlık kazandığı gözlemlenmiştir.

Bu yönüyle 1960 yılı Afrika halkları için önemli bir yıl olarak kayıtlara geçtiği iddia edilebilir. 1960'larda dünyanın birçok bölgesinde ve bilhassa Afrika'da çok sayıda halk, sömürgeci devletlerin yönetimindeydi. Bu sömürgeci düzene karşı Birleşmiş Milletler Teşkilatı harekete geçerek önemli kararlar aldı. Daha açık bir ifadeyle Atlantik Bildirisi ile ortaya atılan dekolonizasyon sürecinin resmen başlatılması için harekete

geçti, dolayısıyla pratikte çoktan başlamış olan dekolonizasyon sürecinin resmiyet kazanmasını sağladı. Buna binaen dekolonizasyon sürecine ilişkin BM Genel Kurulu, 14 Aralık 1960 tarihinde bir karar aldı. 1514 sayılı Karar Tasarısı'na göre; "Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirge"nin ivedilikle hayata geçmesini istiyordu (United Nations, December 1960).

Nihayetinde Karar Tasarısı ile BM, ulusların/halkların kendi geleceklerini kendilerinin belirlenmesini öngören self determinasyon hakkının temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çok sayıda halkın yabancı devletlere (sömürgecilere) bağlanması, bu devletlerin egemenliğine ve istismarına terk edilmesi, temel insan haklarının ihlali/reddi anlamına geldiği gibi BM Teşkilatı'nın kurucu yasasına da aykırı olduğunun altını çizmiştir. Dolayısıyla BM Antlaşması'nın Birinci Bölümü'nde birinci maddenin ikinci ilkesinde yer alan "*Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak*", ifadesiyle self determinasyon hakkının güvence altına alındığı bilinmektedir (_BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı, 19.02.2020).

Self determinasyon ile ilgili BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği bir diğer önemli karar ise 14 Aralık 1962 tarihli karardır. Bu karar; "Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik" başlıklı 1803 sayılı Karar Tasarısıdır (United Nations, December 1962). Bu Karar Tasarısı ile doğal kaynaklar ve zenginlikler üzerindeki egemenlik hakkının ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkının önemli bir ögesi olduğunun vurgusu yapılmaktadır. Nitekim 1514 ile 1803 sayılı Karar Tasarıları incelendiğinde, küresel çapta Afrika halklarının bağımsızlık mücadelesi açısından en önemli meşruiyet kaynakları olduğu görülmektedir. Bu mücadele karşısında bir nebze de olsa geri adım atmaya başlayan sömürgeci güçler, dekolonizasyon süreci çerçevesinde sömürgelerine bağımsızlık vermeye başlamışlardır. Dahası sömürge düzeninin rızaya dayalı olmadan sadece kuvvet kullanımı ile sürdürülemeyeceğini de anlamışlardır (Hazar, 2018: 187-190).

1950'lerden itibaren Afrika'da bağımsızlığını kazanan ülke sayısı giderek artmaya başladı. Bağımsızlıklarını kazanan ülkeler, her şeyden önce toprak bütünlüklerini, egemenliklerini ve sınırlarını korumak adına birlikte hareket etmeye karar verdiler. Bu karar; bağımsızlıklarını kazanan ülkeleri 25 Mayıs 1963 tarihinde Afrika Birliği Örgütü'nün kurulması için bir araya getirdi. Sömürge geçmişine sahip

olmayan Etiyopya, Afrika Birliği Örgütü'nün merkezi olarak ilan edildi. 1963 yılının sonlarına doğru Örgüte üye olan ülke sayısı giderek arttı ve 32'yi bulmuş oldu. Kuruluşunu takiben Örgütün öncelikli ilkeleri arasında sömürgeciliğe son vermek, bağımsızlığını kazanan ülkeleri tanımak, sınırları korumak, yerli ve milli değerlere sahip çıkmak yer almıştır (African Union Handbook, 2019: 14-15).

Afrika Birliği Şartı'nın *Afrika Devletleri Arasında Sınır Anlaşmazlıkları* başlığının alt kategorisinde bulunan “*bağımsızlığını kazanan ülkelerin sınırlarına saygı gösterilecek ve önceden çizilmiş suni sınırlar kabul edilecektir*”² ifadesi bazı anlaşmazlıkların temel kaynağını oluşturdu. Başlangıçta sorun olarak görülmeyen bu şart, sonrasında önemli bir şiddet ve çatışma ortamına sebebiyet vermiştir. Daha açık bir ifadeyle bağımsızlığını kazanan ülkeler, sömürgeci güçler tarafından çizilen suni sınırların aynen kalmasını kabul ederek, kıtada yeni bir çatışma alanının oluşmasına zemin hazırladılar. Nihayetinde böyle bir karar, aynı topraklar üzerinde birlikte yaşaması gereken halkların bölünmesine, ayrı yaşaması gereken halkların da bir arada yaşamaya zorlanmasına yol açtı. İşbu durum sınır anlaşmazlıkları üzerinden birçok alanın (güvenlik, ekonomik, siyasi, sosyokültürel vb) olumsuz etkilenmesine sebebiyet verdi. Dolayısıyla çok geçmeden anlaşmazlık krizinin patlak vermesine ardından da şiddetli çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ataöv, 1977: 562-569).

Afrika Birliği Örgütü'nün kabul ettiği ve uti possidetis olarak bilinen ‘*neye sahipsen, ona sahip çık*’ ilkesi, bağımsızlıktan bugüne dek kıtaya en çok zarar veren ilkelerden biri olmuştur. Afrika halklarının kendi arasında birbirleriyle yaşadığı çatışmaların en önemli kaynaklarından biri bu ilkenin kabul edilmiş olmasındandır. Çünkü bağımsızlığını kazanan halklar/ülkeler, sömürgeci güçlerin “böl ve yönet” politikasına istinaden realist bir çerçeveden çizdiği suni sınırlara tabi oldular. Bununla da yetinmeyerek bir ilkeyle koruma altına aldılar. Koruma olarak gördükleri bu uygulama esas itibarıyla çok etnikli ve dinli Afrika halklarında ciddi bir güvenlik sorununa ve sınır anlaşmazlığına sebebiyet vermiştir (Mirzayev, 2017: 33-34).

Bağımsızlığa giden süreçte sömürgecilere karşı neredeyse tüm Afrika halkları tek yürek oldular. Onları tek yürek yapan tek unsur ise bağımsızlık halatı olmuştur; fakat bağımsızlığın kazailmasından sonra ise onları birbirlerinden koparan unsur da sınır anlaşmazlığı sorunu olmuştur. Bir başka ifadeyle Afrika’da bağımsızlık mücadelesini veren ve ulus-devletin kurulmasını sağlayan “ulus” aynı zamanda

² Border Disputes Among African States, AHG/Res.16(I), e.t.: 21.02.2020.

istikrarsızlığın da en önemli kaynağı haline geldi. Nihayetinde aynı topraklarda yaşayan ve ortak kimliğe sahip olan halklar bölünüyor ve farklı devletlerin hudutları içerisinde ayrı topraklarda yaşamalarının yolu açılıyordu. Bu nedenle şiddetli çatışmaların ve güvenlik sorunlarının ortaya çıkmış olması doğaldır. Buna istinaden bağımsızlık sonrası Afrika’da sınır kavramına ve sınırların oluşumuna genel bir inceleme yapılması çalışmanın konusu itibariyle elzem olacaktır (Olayode, 2016: 246-247).

2.2. Kısım: Bağımsızlık Sonrası Afrika’da Sınırların Oluşumu Üzerine Genel Bir Bakış

Bugünkü Afrika kıtasındaki ülkelerin neredeyse hepsinin sınırları sömürge döneminde çizilmiş sınırlardır. Bağımsızlık hareketlerinin kıvılcım verdiği 1950’lerden itibaren Afrika uluslarının bir bir bağımsızlığa kavuştuğu bir dönem olsa da bu dönemde yaşanan sorunlar kalıcılığını korumaktadır. Bilhassa yapay sınırların çiziminden kaynaklı sorunlar halkları ve kıtayı derinden etkilemiştir; çünkü Afrika’daki sınırların tarihsel çizimi 20. yüzyılın başlarına kadar götürülebilmekte ve I. Dünya Savaşı’ndan sonra ise büyük bir değişime uğradığı görülmektedir. Sömürgeci güçlerce çizilen bu sınırlar, tamamen çıkar odaklı bir politik uygulamayla çizilmiştir. O dönem hiçbir sömürgeci lider kıtaya giderek sınırları çizmemiştir. Sınırlar tamamen masa başında çizilmiş olup sınırları çizenler, çizdikleri sınırlarda hangi halkın, hangi toplumsal yapıların, hangi dağların, ovaların, nehirlerin var olduğundan bihaber olmuşlardır. Ham madde kaynaklarına ve hangi sömürgeci nereyi ele geçirdiğine göre sınırları çizmişlerdir.

Fakat bilindiği gibi Afrika’da gerçekleşen bağımsızlık hareketleriyle elde edilen bağımsızlıkla sınırlara dokunulmadığı gibi bu yapay sınırların korunması adına Afrika Birliği Örgütü tarafından alınan bir karar şartı da olmuştur. Afrika Birliği Şartı’nın *Afrika Devletleri Arasında Sınır Anlaşmazlıkları* başlığının alt kategorisinde bulunan “bağımsızlığını kazanan ülkelerin sınırlarına saygı gösterilecek ve önceden çizilmiş suni sınırlar kabul edilecektir”³ Şartı bu kapsamda ele alınmıştır.

Esas itibariyle bu şart; barış ve güvenlikten ziyade savaş ve güvenlik sorununu ortaya çıkartmıştır. Kısacası Afrika kıtasının birçok sorunu mevcuttur; ancak en temel sorunlardan biri sınır sorunudur. Aslında sınır sorunu birçok sorunun temelini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi Afrika kıtasının üç aşamadan geçmiş tarihsel bir coğrafi

³ Border Disputes Among African States, AHG/Res.16(I), e.t.: 21.02.2020.

değişimi ve dönüşümü var. Sömürge öncesi, sömürge dönemi ve sömürge sonrası dönem bu üç aşamayı oluşturmaktadır. Sömürge öncesi dönemde Afrika kıtasında krallıklar, şehir devletleri ve imparatorluklar vardı. Sömürge döneminde ise bu oluşumların yerini yabancı güçler yani sömürgeci aktörler aldı. Sömürge sonrası dönemde ise yerli halkların bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birçok yeni devlet ortaya çıktı. Ancak bu devletlerdeki temel sorunlardan biri sömürgecilerin çizdikleri sınırlara dokunulmamış olması ve çizilen sınırların aynen kabul edilmiş olması sorunu oldu. Bu durum Afrika kıtasının geneline yansımıştır; fakat tüm ülkeleri ele alıp burada zikretmek oldukça güç olacaktır. Bu nedenle her bölgeden birkaç ülkeyi ele alıp kıtayı sınır bağlamında analiz etmek yerinde olacaktır.

2.2.1. Doğu Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz

Afrika Birliği'ne göre Doğu Afrika bölgesi 14 ülkeden oluşmaktadır. Etiyopya, Cibuti, Somali, Madagaskar, Sudan, Güney Sudan, Tanzanya, Uganda, Eritre, Kenya, Ruanda, Komorlar, Mauritius (Morityus) ve Seyşeller'dir. Doğu Afrika bölgesindeki bütün devletlerde gerçekleşmiş olan sınır sorunlarını burada analiz etmek oldukça güçtür. Bu nedenle dekolonizasyon sürecinden bu yana sınır uyuşmazlıklarından kaynaklı şiddet ve çatışmaların dinmediği ülkelere Sudan, Somali, Etiyopya ve Kenya örnekleri üzerinden sınır uyuşmazlıklarından kaynaklı kabile, etnik ve dini temelli çatışmalara yer verilmiştir (Young and Sing'Oei, 2011: 8-13).

2.2.1.1. Sudan

Berlin Afrika Konferansı'ndan İngiltere, Mısır üzerinden Sudan'ı ele geçirmeye çalışmıştır. 1898 yılında Sudan güçleri ile İngiltere arasında yaşanan Omdurman Savaşı, Sudan güçlerinin yenilmesiyle sonuçlanmış ve ülke İngiltere'nin himayesine geçmiştir. Sudan, İngiltere'nin himayesine geçmiş olsa da bölge halkları bağımsızlık için mücadele etmeye devam etmişlerdir. Bu hareketlerin önüne geçmek isteyen İngiltere, Sudan'ın toplumsal yapısını kendi lehine kullanmaya çalışmıştır (Spiers, 2018: 137-139).

Sudan, Afrika'da yüzölçümü olarak en büyük coğrafyaya sahip ülkelerden biridir. Bu geniş coğrafyada farklı etnik ve farklı dinlere mensup milyonlarca insan yaşamaktadır. Sudan halkı kuzeyde çoğunluğu İslam dinine mensup Araplardan, güneyde ise Hristiyan veya yerel dinlere mensup farklı etnik kimliklerden oluşmaktadır.

Sudan'da İngiltere'ye karşı ilk direniş hareketleri de Müslüman Arapların yaşadığı Kuzey bölgesinde başlamıştır (Jok, 2012: 62-66). Bu minvalde ilk örgütlenme hareketi Ali Abdüllatif önderliğinde 1921 yılında *Birleşmiş Kabileler Derneği*'nin kurulmasıyla başlamıştır. Fakat Abdüllatif, bir yıl geçmeden İngiltere tarafından tutuklanıp cezaevine atılmıştır. 1924 yılında cezaevinden çıktıktan sonra tekrar örgütlenme hareketine girişen Abdüllatif, *Beyaz Bayrak Cemiyeti*'ni kurmuş; ancak bu cemiyetin faaliyetleri de İngiltere tarafından engellenmiştir (Ryle and Willis, 2012: 37-39).

Bu direniş hareketlerine karşı İngiltere, Sudan halklarının farklı kimliklerinden yararlanarak bölgede ayrıştırıcı bir politika izlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda Darfur ve Güney Sudan bölgelerini kuzeye kapatarak direniş hareketlerine destek vermelerini engellemeye çalışmıştır. Nitekim Kuzey sınırında yaşanan hareketler, protestoların artmasına ve akabinde 1937 yılında bağımsızlık için harekete geçmek adına *Mezunlar Kongresi* olarak ortaya çıkan bir örgütün kurulmasını sağlamıştır. 1941 yılındaki dekolonizasyon sürecinin de etkisiyle bu Örgüt, İngiltere'ye karşı cepheyi genişletmeye başlamıştır. 1945 yılına gelindiğinde ise geniş bir halk kitlesine ulaşmayı başardı. Fakat buna paralel olarak örgüt içerisinde görüş ayrılıkları da yaşanmaya başladı. Bu bağlamda hem rekabetin hem de çekişmelerin artmasıyla kongrede bölünmeler yaşandı. Bölünmeler sonucu iki siyasi parti ortaya çıktı (Cudsi, 2017: 53-56).

1946 yılında İsmail El-Azhari liderliğindeki *El-Aşikka Partisi* ile Abdurrahman El-Mehdi önderliğindeki *El-Umma Partisi* bu bölünmenin sonucunda ortaya çıkan partilerdir. İlki Sudan'ın tam bağımsızlığını savunurken, ikincisi İngiltere ile ilişkilerin devamını desteklemiştir. Bu esnada "kapalı bölgeler" olarak bilinen Darfur ve Güney Sudan sınırları bu gelişmelerden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Bu durum direniş hareketlerinin kuzeyde canlanmasını sağlamıştır. Bu direniş örgütlerine ek olarak 1950'de *Sudan İşçi Sendikaları Federasyonu* da kurularak bağımsızlık ve özgürlük için mücadeleye girişmiştir. Aslında küçük-büyük çok sayıda örgüt kurulmuş ve bu örgütler bulundukları bölgelerde birbirlerinden bağımsız şekilde Sudan'ın bağımsızlığı için mücadele etmişlerdir. Bu durumu fark eden El-Aşikka Partisi Genel Başkanı İsmail El-Azhari, bağımsızlık için mücadele eden bütün örgütleri *Ulusal Birlikçi Partisi* çatısında birleştirmeyi başardı (Sudan, a country study, 2015: 251-252).

Bu esnada hem dış baskılardan hem de iç baskılardan dolayı İngiltere, seçim yapmak zorunda kalmış ve 1953 yılında yapılan seçimlerde oyların çoğunluğunu *Ulusal Birlikçi Partisi* alarak meclise girmiştir. İsmail El-Azhari de 6 Ocak 1954 tarihinde

Başbakan olarak göreve başladı. Bu süreçte Güney Sudan halklarını kışkırtan ve silahlandıran İngiltere, ülkede yeni bir çatışma ortamı oluşturmuştur. Güney Sudan halkları bağımsızlık talebinde bulunarak Kuzey Sudan'dan ayrılmak istedi. Bu ayrılık isteğiyle başlayan çatışmalar Sudan'ın 1 Ocak 1956'da bağımsız olmasından sonra şiddetlenerek artmıştır (Salman, 2013: 351-353).

Sudan bağımsız olduktan sonra ülke içinde sömürge döneminden kalma önemli iki sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan ilki Güney Sudan sınırı diğeri de Darfur sınırı olmuştur. Bu bölgeler İngiltere tarafından "kapalı bölgeler" olarak sömürgeleştirilmişti. Bu bölgelerde yaşayan halkların etnik ve dini kimlikleriyle kuzeyde yaşayanların kimlikleri birbirlerinden farklıydı. Kimliklerin farklı olması İngiltere'nin böl-yönet politikası için mükemmel bir zemin teşkil etmekteydi (Salman, 2013: 356). Kuzey Sudan halklarına karşı zayıf düşen İngiltere, bölgeden tamamen çekilmemek adına Darfur ve Güney Sudan halklarını kuzeye karşı kışkırtmıştır. İngiltere'nin bu stratejisine yeni kurulan Sudan Hükümeti'nin uyguladığı politikalar da önemli bir etken olmuştur. Devletin önemli kademelerine kuzeylilerin getirilmesi, bütçeden güney bölgesine yapılacak yatırımlar için yeterli kaynak ayrılmaması ve bütünleştirici bir politikanın izlenilmemesinin yanı sıra iktidar kavgalarının da yaşanmış olması kuzey-güney sınır meselesinin kalıcılılaşmasına neden olmuştur (Salih, 2005: 16-19).

İktidarın bu politikalarına karşı Güney halkları örgütlenme yolunu tercih etmiş ve 1961 yılında *Sudan Afrika Ulusal Birliği*'ni kurmuşlardır. Ataöv'ün bildirdiğine göre *Birlik*, Kuzey Sudan'dan ayrı olmak kaydıyla Güney illerinden oluşan bir federasyon sistemini istemiştir. Dahası, bağımsız bir dış politikaya sahip olmak ve kendi ordularını da kurmak arzusunda idiler. Ancak bu politik düşünce iktidar tarafından reddedildiği gibi sert müdahalelerle de bastırılmıştır (Ataöv, 1977: 86). Yine de Güney halklarının örgütlenmesinin önüne geçilememiştir. Bölgede *Liberal Parti* ve *Güney Cephesi Partisi* adında iki yeni siyasal oluşum ortaya çıkmış ve Güney Sudan'ın bağımsızlığı için etkin bir mücadeleye girişmişlerdir. Fakat Sudan kuvvetlerinin silahlı müdahalesi sonucu bu partiler de istedikleri stratejiyi elde edememişlerdir (Awolich, 2015: 5-10).

Bu esnada hem iktidar kavgaları devam etmiş hem de partilerde iç anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. En büyük anlaşmazlık El-Umma Partisinde görülmüştür. Umma Partisinde yaşanan anlaşmazlıklar sonucu parti, İmam el-Hadj ve Sadık tarafları olarak ikiye bölünmüştür. Sadık'ı destekleyenlerin sayıca fazla olması

Sadık'ın 1966 yılında parlamento oyuyla Başbakan olmasını sağlamıştır. Ancak iktidar kavgaları giderek daha da çok artmış ve ordunun yönetime el koymasına neden olmuştur. 1969 yılında General Cafer el-Numeyri'nin önderliğinde bir askeri darbe gerçekleşmiş ve yönetim askerlere geçmiştir. Numeyri, ülkenin adını da Sudan Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. 1985 yılına kadar iktidarda kalan Numeyri, bu süre zarfında ülkede kendi partisi olan *Sudan Sosyalist Partisi* dışındaki diğer partileri kapatmıştır. 1985 yılında da Abdel Rahman Suar el-Dahab tarafından bir askeri darbeye devrilmiştir (Johnson, 2014: 17-21).

Abdel Rahman'ın iktidara gelmesiyle ülkenin ismi tekrar Sudan Cumhuriyeti olarak değişmiştir. 1986 yılında yapılan seçimler sonucu Ahmed el-Mircani önderliğindeki *Demokratik Birlik Partisi* iktidara gelmiştir. El-Mircani'nin izlediği politikalar da ülkenin tamamını kapsamaktan çok uzaktı. Bir yandan Darfur sorunu diğer yandan Güney Sudan meselesi giderek büyüdü. Bu siyasi kargaşa içinde 1989 yılında Ömer Hasan Ahmed el-Beşir önderliğinde bir askeri darbe yapıldı. Bu darbeye Ömer El-Beşir, Sudan'da en uzun devlet başkanı olarak iktidarda kaldı. El-Beşir döneminde de en önemli iki sorun olan Darfur ve Güney Sudan sınır sorunları devam etti (Vyver, 2015: 561-563).

Özellikle 1970'lerden itibaren Güney Sudan'da bulunan petrol, ülkedeki kriz ve çatışmaları artırmıştır. 1989 yılında El-Beşir iktidara geldiğinde Güney Sudan sorunu kalıcılığını koruyordu. El-Beşir de bölgeye yönelik sert politikalar izledi. Bu politikalara karşı yılmayan Güney Sudan halkları da örgütlenmeye ve Sudan kuvvetleriyle çatışmaya devam etmiştir. Güney Sudan'ın bağımsızlığı için direnen *Güney Sudan Halkları Özgürlük Hareketi Ordusu/SPLM-A* ile Sudan askeri kuvvetleri arasında 2005 yılına kadar şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Nihayetinde El-Beşir Hükümeti, 2005 yılında Etiyopya'da imzalanan *Kapsamlı Barış Anlaşması (Comprehensive Peace Agreement)* ile birlikte barış sürecini başlatmıştır (The Tycoons, 2019: 27-29). 2011 yılına kadar yapılan görüşmeler doğrultusunda ülkenin güney bölgelerinde referandum yapılmasına karar verilmiştir. Referandum sonucunda ise 9 Temmuz 2011 tarihinde Güney Sudan bağımsızlığını ilan ederek Afrika'nın en genç ülkesi olmuştur (Koos and Gutschke, 2014: 2).

Böylece en önemli iki sorundan biri olan Güney Sudan sınır sorunu çözülmüş oldu. Ancak Darfur sınır sorunu ile ilgili henüz bir adım atılmamıştır. İleriki dönemlerde Darfur bölgesinin de bağımsızlığını kazanma ihtimali söz konusu olabilir.

Çünkü Sudan’da yaşanan en temel sorunlardan biri sınır sorunu olmamakla birlikte, iktidarı yönetme sorunu da giderek büyümektedir. Bu bağlamda 30 yıl boyunca iktidarda kalmayı başaran El-Beşir’in iktidarı da 11 Nisan 2019 tarihinde Ahmed Avad bin Avf tarafından bir darbeye son bulmuştur. Bin Avf bir gün sonra 12 Nisan 2019 tarihinde yönetimi Orgeneral Abdülfettah el-Burhan’a devretmiştir (Brooke-Holland, 2019: 4-6).

El-Burhan da 20 Ağustos 2019 tarihinde görevden alınarak ülke yönetimi Geçici Egemenlik Konseyi’ne geçmiştir. Hâlihazırda Egemenlik Konseyi, ülkeyi yönetmeye devam etmektedir. Bugün gelinen noktada Sudan’da yaşanan kriz ve şiddet giderek büyüme göstermekte olup, bağımsızlıktan bu yana istenilen bütünleştirici politika yürütülememiştir. Bu nedenle iktidar boşluğu, en temel sorunlardan biri olarak görülse de bu boşluğun temelinde yatan sorunlardan biri de sınır sorunlarıdır. Kısacası Sudan’da ortaya çıkan şiddetli anlaşmazlıkların ana nedenlerinden biri iktidarların izlediği yanlış politikalarla birlikte sömürgecilerin ortaya attığı yapay sınır sorunları olduğu görülmektedir. Bu yanlış politik uygulamalar önce etnik ve dini temelli kimlik çatışmalarına sonra da şiddetli sınır anlaşmazlıklarına sebebiyet vermiştir. Bu gibi sorunlar Somali’de de görülmektedir; ancak Somali’deki sınır sorunları kendi içinde değil, komşu ülkelerle olan sınır sorunları olarak kaydedilmiştir (Lowings, 2019: 1-5).

2.2.1.2. Somali

Sömürge öncesi Somali’nin toprakları bugünkü Kenya’nın kuzeydoğu bölgesi, Etiyopya’nın Ogaden bölgesi ve Cibuti’nin büyük bir kısmını kapsamaktaydı. Sömürge döneminde ise Somali toprakları, İngiltere, Fransa, İtalya ve Etiyopya arasında dört parçaya bölünmüştür. Sömürgeciliğin başladığı dönemlerde Somali’de çeşitli sebeplerden kaynaklı çatışmalar mevcuttu. Dini anlamda Müslüman ve Hristiyanlar arasında yaşanan çatışmaların öncü aktörleri ise sömürgeci Avrupa devletleri olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru Molla olarak tanınan Seyyid Muhammed Abdullah Hasan’ın (1900-1920) öncülüğünde başlatılan direniş hareketleri, II. Dünya Savaşı sürecinde (1943) *Somali Gençlik Kulübü*’nün kurulmasıyla önemli bir gelişme kaydetmiştir. Daha sonra bu Kulübün şemsiyesi altında ise, *Somali Gençlik Birliği* oluşturulmuştur (Nkrumah, 1966: 96). Kulüp, 1947 yılında *Somali Gençlik Kurumu* adını almıştır. Kurumun amacı, sömürge öncesi dönemdeki Somali topraklarını geri

almak ve ‘Büyük Somali’ hedefini gerçekleştirerek asıl sınırlarına ulaşmaktır (Ataöv, 1977: 372-373).

Somali Demokratik Partisi ile birlikte hareket eden *Gençlik Kurumu*, Somalili bütün kabileleri tek çatı altında toplamayı amaç edinerek büyük bir direniş hareketi başlattı. Sömürgecilere karşı mücadele eden parti, aynı zamanda BM Vesayet Kurulu’na da bağımsızlık için sürekli başvurmaktaydı. Buna binaen BM Genel Kurulu’nun Aralık 1959 tarihinde aldığı bir kararla Somali’ye bağımsızlık verilmesi kararlaştırıldı. Böylece Somali 1 Temmuz 1960 tarihinde bağımsızlığını kazandı. Fakat bu bağımsızlık, İngiltere ve İtalya’nın egemenliklerinde olan topraklarla sınırlı kalmıştır. Fransa ve Etiyopya’nın egemenliğindeki bölgeler bağımsızlık sürecine dâhil edilmemiştir. Bunlara ek olarak bağımsızlık hareketlerinde Kenya’nın ele geçirdiği Somali’nin güney bölgesindeki bir kısım toprak da bağımsız topraklar dışında bırakılarak yeni kurulan Somali’ye eklenmemiştir. Nitekim ‘Büyük Somali’ ideali, günümüzde Somali ulusu için varlığını sürdürse de pratikte gerçekleşmesi neredeyse imkânsız hale gelmiş ve bölgedeki istikrarsızlığın da temel kaynağı haline gelmiştir (Şahin, 2013: 58-63).

Somali’de toplumsal yaşam kabilelerden oluşmaktadır. Dir, Darood, Haviye, İsak, Digil-Mirifle/Rahanveyn, Bantu/Jareer, Banadiri, Muşunguli ve Gabooye bu kabilelerden bazıları olup iktidarda etkili olmaya çalışmaktadırlar. Somali’nin ilk Başbakanı *Gençlik Kurumu*’nun bünyesindeki *Somali Gençlik Birliği*’nin eski ileri gelenlerinden Darod kabilesine mensup Dr. Abdürreşid Ali Şimarke oldu. Bağımsızlığını kazanan Afrika uluslarında olduğu gibi Somali’de de ekonomik sıkıntılar yaşandı. Bu nedenle Şimarke’nin aldığı önemli kararlardan biri, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nı (1963-67) hayata geçirmek için faaliyete geçmek oldu. Bu durum Batı’ya karşı Somali’nin SSCB’yle iyi ilişkiler kurmasına ve SSCB’den yardım almasına yol açmıştır. SSCB, birkaç fabrika, liman, hastane, tesis ve basımevi gibi yardımlarda bulunmuştur. Bir yandan ekonomiyi düzeltmekle meşgul olan Şimarke, diğer taraftan iktidardan pay almak isteyen diğer kabilelerle de uğraşmak zorundaydı. Kabileler arasındaki bu iktidar mücadelesi bir süre sonra ülkenin bütün problemlerinin önüne geçmiş ve ülke geneline yayılarak şiddetli çatışmaların başlamasına neden olmuştur (Ataöv, 1977: 372-374).

1969 Somali seçim raporuna göre 26 Mart 1969 seçimlerinde Şimarke’nin *Somali Gençlik Birliği Partisi*’ne karşı, altmıştan fazla parti seçimlere katılmıştır (Somalia Election, e.t.: 23.11.2023). Genel kanıya göre son derece demokratik olan bu

süreç 21 Ekim 1969 tarihinde Ordu Komutanı General Muhammed Siyad Barre askeri darbesi ile son bulmuştur. 1969'dan 1991 yılına kadar süren Barre yönetimindeki askeri rejim; eğitim, yol, inşaat sektörü ve tarım gibi alanlarda önemli adımlar atsa da halk üzerinde 20 yıllık siyasi, sosyal ve ekonomik bir baskı oluşturdu. Hem Somali için hem de Barre yönetimi için kırılma noktası ise Etiyopya sınırlarında yer alan Ogaden bölgesini geri alma girişimleridir. 1977-78 yıllarında Somali-Etiyopya arasındaki Ogaden Savaşı'nda, Ogaden bölgesinin geri alınması ve Büyük Somali hayalinin gerçekleşmesi için ülkenin bütün ekonomik kaynağını kullanan Barre, savaşta yenilgiye uğrayarak Somali'nin gerileme dönemine girmesine neden olmuştur (Seale, 2017: 23-27).

Robert Rotberg "The New Nature of Nation-State Failure" başlıklı makalesinde devletleri dört kategoriye ayırmaktadır. Bu devletleri, *işler devletler*, *işlemeyen devletler*, *başarısız devletler* ve *iflas etmiş devletler* olarak gruplandırmaktadır. Bu gruplandırmada Somali'yi 'iflas etmiş devletler' grubuna ekleyerek 'başarısız devletlerin ileri versiyonu' olarak adlandırmaktadır (Rotberg, 2002: 85-89). Çünkü Ogaden Savaşı'ndan sonra Barre yönetimi, hem büyük bir ekonomik kriz yaşamış hem de askeri ve siyasi anlamda da ciddi bir darbe almıştır. Barre yönetimin zayıflaması sonucu farklı kabilelerden oluşan çok sayıda silahlı birlikler yönetime karşı direnişlere başlamışlardır. Somali'nin Kurtuluşu Demokratik Cephesi, Somali Ulusal Hareketi, Somali Yurtseverler Hareketi, Birleşmiş Somali Kongresi ve Somali Demokratik Hareketi bu direnişi başlatan gruplardan bazılarıdır (Elmi, 2012: 55).

Bu silahlı birliklerin direnişleri sonucu 1991 yılında Barre yönetimi son bulmuş ve Barre ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. 1991 yılında oluşan iktidar boşluğu kabileler arası çatışmaların daha da şiddetlenmesine yol açmıştır. Mahdi Musse Hassan, *Somali'de Emperyal Hedefler: Somali'nin Siyasi İstikrarsızlığında Uluslararası Örgütlerin Rolü (1991-1998)* başlıklı eserinde Barre Hükümeti'nin görevden uzaklaştırılmasından 5 ay sonra, Cibuti Cumhurbaşkanı Hassan Guled Abtidon'un Somali'deki iç çatışmaları sonlandırmak amacıyla arabuluculuk yaptığını ve barışın sağlanması için silahlı birliklerden oluşan kabile liderlerini Cibuti'ye davet ettiğini bildirmektedir. Bu davete Somali'nin kuzey bölgesinde etkili olan Somali Ulusal Hareketi'nin katılmadığını; ancak Somali'nin ilk Cumhurbaşkanı Adden Abdulle Osman ve eski Başbakanlarının katıldığını da ifade etmektedir. Netice olarak barış görüşmelerine katılmayan grupların olması ve kabile liderlerinin kendi aralarındaki

anlaşmazlıkları, arabuluculuğun olumlu sonuçlar vermemesine neden olduğunu da yazmaktadır (Hassan, 2019: 82-86).

1991’de Cibuti, 1993’te Addis Ababa (Etiyopya), 1997’de Kahire (Mısır), 2000’de Arta (Cibuti), 2002 ve 2004 yıllarında Mbagathi (Kenya) barış görüşmeleri sağlanmış olsa da bu görüşmeler başarısız olmuştur (Menkhaus vd, 2009: 9-11). Barış görüşmelerinin başarısız olmasındaki en önemli faktörlerden biri kabileler arasındaki anlaşmazlıklar olmuştur. Etnik köken ve dini inanç açısından ortak bir kimliğe sahip olsalar da iktidar mücadelesine bağlı olarak kabileler arasında kin, nefret ve kan davası gibi olaylar çatışmaları çözümsüz hale getirmekte ve daha da şiddetlenmesine neden olmaktadır. Bu durum Somali’de 20 yıl boyunca Hükümet’in kurulamamasına ve güvenliği sağlayacak bir devletin yokluğunda devlet altı birçok grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi 2006 yılında ortaya çıkan silahlı terör örgütü El Şebab’tır. Nitekim 2012 yılında Hükümet kurulmuş olsa da El Şebab örgütünün Somali’de sözde şeriata dayalı bir yönetimi hedeflemesi ve bu hedef doğrultusunda faaliyetler yürütmesi de yeni şiddet ve çatışma alanlarına yol açmıştır. Örgütün kısa sürede geniş bir yankı uyandırması ve büyümesi, siyasi istikrarın ve güvenliğin sağlanmasının önünde en büyük engeldir. Bu engel Hükümetin “Büyük Somali” hedefini de olumsuz etkilemektedir (Salad and Omar, 2017: 67-70).

2.2.1.3. Etiyopya

Tarihsel geçmişi milattan önce kurulmuş olan Aksum İmparatorluğu’na dayanan Etiyopya, Afrika’da sömürgeleştirilemeyen iki ülkeden biridir. Orta Çağ Afrika’sında tek Hristiyan devlet olarak bilinen Etiyopya sömürge olmasa da sömürge döneminde karşı karşıya kaldığı problemler, dekolonizasyon sonrasında sınırların hem içinde hem dışında yaşanan anlaşmazlıkların en önemli sebeplerindendir (Ataöv, 1977: 353). Sömürgecilere karşı başarılı direnişte özellikle İtalya’ya karşı Etiyopya’nın sahip olduğu güçlü ordunun rolü büyüktür. 1850’lerden itibaren sömürgeci devletlerden özellikle İtalyanlara karşı başarılı bir direniş göstermiştir. 1889 yılında İtalya ile Uccialli Antlaşması’nı imzalayarak kısmî bir yenilgiye uğrasa da 1 Mart 1896’da Adowa Muharebesinde İtalya’yı yenerek, 26 Ekim 1896 tarihinde Addis Ababa Barış Antlaşması’nı İtalyanlara kabul ettirmiştir. Bu tarihten itibaren Etiyopya da Afrika’daki sömürge yarışında pastadan pay almak için önemli girişimlerde bulunmuştur (Oduntan, 2015: 187-190).

1884-85 Berlin Afrika Konferansı'ndan sonra Afrika Boynuzunu sömürgeleştirmeye başlayan Fransa, İngiltere ve İtalya'ya karşı direnen Etiyopya, Somali'nin bir parçası olan Ogaden bölgesinin büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Bu bağlamda sömürgeci devletlerle çatışarak hem topraklarını savunmuş hem de sınırlarını genişletmiştir. Dışarıda hal böyle iken Etiyopya, sınırların içinde de siyasi, sosyal ve ekonomik sisteme hâkim olan feodal yapının neden olduğu istikrarsızlık ile boğuşmaktaydı. Feodal sistemi destekleyenler ve feodal sisteme karşı merkezi otoritenin güçlendirilmesini savunanlar arasında yaşanan çatışmaya ek olarak Necip El-Kiyani *Kara Gölge* adlı eserinde sömürgecilerin etkisiyle Hristiyan-Müslüman kitleleri arasında dini temelli çatışmaların yaşandığını da bildirmektedir (El-Kiyani, 2002: 43-49).

Birinci Dünya Savaşı sırasında istediğini elde edemeyen İtalya, 1935 yılında Etiyopya'yı işgal etmek için tekrar harekete geçmiş ve Almanya, Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, Balkanlar'dan Arnavutluk ve Uzak Doğu'dan da Japonya'dan sözlü destek almıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda İtalya ile farklı ittifaklar içinde yer alan İngiltere, İtalya'ya karşı Etiyopya'ya destek vermeye başlamıştır. İşgal sırasında İngiltere'ye kaçan Etiyopya İmparatoru Haile Selasie hem İngiltere hem de Sudan'dan destek alarak 1941 yılında tekrar yönetimin başına geçmiştir (Ataöv, 1977: 360-361).

Etiyopya'da Selasie dönemi hem dini hem de etnik temelli anlaşmazlıkların şiddetli çatışmalara dönüştüğü bir dönem olduğu ileri sürülebilir (Haustein and Ostebo, 2011: 2-4). Etiyopya'da çok sayıda farklı etnik grup yaşamaktadır. Çoğunluğunu Oromaların oluşturduğu Etiyopya'da sırasıyla Amhara, Darod (Somali), Tigray/Tigrinye (Eritre), Sidama, Gurage, Welaita, Hadiya, Afar, Gamo, Silte, Gedeo ve Kefficho gibi etnik gruplar vardır (The World Factbook, Ethiopia, e.t.: 05.03.2023). Bu kabileler arasındaki etnik kaynaklı en büyük problem Ogaden bölgesinin egemenliği üzerinden yaşanmaktadır. Ogaden bölgesinde İngiltere'nin egemenliğinde bulunan Haud topraklarının 29 Kasım 1954 tarihinde Etiyopya'ya verilmesi ile Ogaden'in tamamı Etiyopya'nın egemenliğine geçmiştir. Bunun sonucunda Ogaden'de *Batı Somali Kurtuluş Cephesi*'nin (West Somalia Liberation Front-WSLF) ayaklanmış ve bölge şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. WSLF, 1960 yılında Somali'nin bağımsız olmasıyla Somali'den destek almaya başlamış ve faaliyet alanını genişletmiştir (Kıvanç, 1979: 67-69).

2 Aralık 1950 tarihli karar ile BM Genel Kurulu'nun Eritre'nin 10 Temmuz 1952'den itibaren Etiyopya'nın bir vilayeti olarak kabul etmesinin ardından, Ogaden bölgesinde WSLF ile çatışma halinde olan Etiyopya için kuzeyde de yeni bir cephe açılmıştır (International Crisis Group, 2013: 2-4). Etiyopya'da yaşayan Tigray/Tigrinye etnik grubu ile Etiyopya Hükümeti arasında çıkan çatışmalar sonucu 1 Eylül 1961 tarihinde *Eritre Kurtuluş Cephesi* kurulmuştur. 30 yıl süren bu çatışma, askeri darbeler nedeniyle yaşanan siyasi istikrarsızlık ve Ogaden Savaşı'nın ağır yükünden dolayı 1993 yılında Etiyopya, Eritre'nin bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Ülke içinde yaşanan bu etnik ve dini temelli çatışmalarda dönem itibariyle Sovyet etkisi de göz ardı edilemez (Serequeberhan, 1989: 27-29).

Radoslav A. Yordanov, *Soviet involvement in Ethiopia and Somalia 1947-1991*, başlıklı çalışmasında, 1950'lerden itibaren Etiyopya'nın SSCB ile ikili ilişkilerini güçlendirmesine yönelik ticari ve ekonomik alanlarda attığı adımlardan bahsetmektedir. Bu bağlamda SSCB'nin Etiyopya'ya uzun vadeli ve düşük faizli 400 milyon rublelik bir kredi açtığını bildirmektedir (Yordanov, 2012: 58-59). Sömürgecilere karşı SSCB ile iyi ilişkiler yürüten Etiyopya, ticari ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra sağlık ve kültür alanlarında da ikili ilişkilerin gelişmesine önem vermiştir. Bu kapsamda 1950'de kalabalık bir Sovyet doktorlar grubunun Etiyopya hastanelerinde çalışmaya başlaması ve ardından 1967 yılında İmparator'un SSCB'yi ziyaretleri gibi gelişmeler ikili ilişkileri güçlendirmiştir (Ataöv, 1977: 367).

Etiyopya'da çatışmalar devam ederken 11 Eylül 1974 tarihinde Sovyet destekli bir askeri darbe ile İmparator Haile Selassie iktidarına son verilmiştir (Tiruneh, 1990: 135-136). Darbe sürecini dikkatle takip eden Somali lideri Siyad Barre, Ogaden bölgesi için somut adımlar atma kararı almıştır. Askeri hazırlıklara başlayan Barre Yönetimi, 1977 yılında Ogaden bölgesini geri almak için harekete geçmiştir. Etiyopya'daki dini ve etnik temelli çatışmaların yanı sıra ordu içindeki anlaşmazlıklar nedeniyle Somali ordusu Etiyopya'nın iç kesimlerine kadar ilerlemeyi başarmıştır. Nitekim darbe yapan askerlerin Sovyetlerle iyi ilişkilere sahip olması, savaşın gidişatını değiştirmiştir. Sovyetler Somali ile de iyi ilişkilere sahipti; fakat sosyalist ve Ortodoks kimliği ile kendine yakın olan Etiyopya'nın yanında yer alarak Ogaden Savaşı'na Küba ile birlikte müdahale etmiş ve Somali ordusunu yenmiştir (Kıvanç, 1979: 93-97).

Bu tarihten itibaren Somali'nin zayıflamaya başlaması, Barre'nin devrilmesi, iç çatışmaların yaşanması ve 20 yıl boyunca hükümetin kurulamaması gibi durumlardan

dolayı Somali için Ogaden sorunu önceliğini kaybetmişti. Fakat El-Şebab örgütünün kurulması ve bölgede şiddeti tırmandıran eylemlerde bulunması Ogaden sorununun tekrar gündeme gelmesine neden olsa da Örgüt ile Somali Hükûmeti arasındaki çatışmalar bu sorunu ikinci plana atmıştır. Etiyopya, Örgüte karşı mücadele eden Kenya ile birlikte hareket ederek, Örgütün saldırılarına karşı kararlılıkla mücadele etmeye çalışmaktadır (Elmi, 2012: 169-171).

2.2.1.4. Kenya

İngiltere'nin sömürgesi olan Kenya'nın bağımsızlık sürecine giden yolda etnik grupların kurmuş oldukları *birlikler* ve *dernekler* etkili olmuştur. İngiltere'nin sömürge yönetimindeki Kenya'da ilk birlik girişimleri 1920'lerden itibaren kurulduğu söylenebilir. Said Boumama'nın kaleme aldığı *Afrika Devriminin Figürleri* adlı eserinde Harry Thuku'nun 1921 yılında kurduğu *Genç Kikuyular Birliği*'nin Kikuyular'ın toprak çıkarlarını savunmak ve Kenya'yı bağımsız bir ülke yapmak amacıyla kurulduğunu vurgulamaktadır (Boumama, 2016: 64).

Bu hareketten etkilenen ve milliyetçi kimliğiyle tanınan Kikuyuların önderi Jomo Kenyatta da yer almıştır. Etnik bir kimlik üzerine kurulan *Genç Kikuyular Birliği* 1922 yılından sonra *Doğu Afrika Birliği*'ne dönüşmüştür. Bu dönüşüm Doğu Afrika Bölgesini kapsamış olsa da özellikle Kenya'da yaşayan halkları bir araya getirmeyi planlamıştır. Bu bağlamda Kenya'da çoğunluğunu Kikuyular'ın oluşturduğu etnik köken olmak üzere Luhyalar, Taitalar, Kalenjinler, Luolar ve Kambalar da bağımsızlık için mücadele sürecinde yer almışlardır (Veit, 2011: 3-7).

İngilizlerin baskıları sonucunda örgüt faaliyetlerine ara veren Kikuyular 1925 yılında tekrar bir araya gelerek *Merkezi Kikuyu Birliği* de kurdular. Bu *birlik*, ülkedeki çiftçileri ve tüccarları da kapsayarak bağımsızlık hareketini genişletmiştir. Kenyatta'nın da yer aldığı bu birlik, kısa sürede geniş bir yankı uyandırmış ve diğer etnik kökenden halkların da dikkatini çekmiştir. Bu doğrultuda Kambalar tarafından kurulan *Kamba Üyeleri Birliği*, Taitalar'ın kurduğu *Taita Hills Birliği* ve Luhyalar'ın kurduğu *Merkezi Kuzey Kavirondo Birliği*, *Merkezi Kikuyular Birliği* ile birleşerek 1940'lı yıllardan itibaren Kenya'nın bağımsızlığı için önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ancak bu birliklerin faaliyetleri İngiltere tarafından, İtalyan ve Almanlarla gizli ittifak yaptıkları gerekçesiyle yasaklanmış ve önde gelen liderleri tutuklanmıştır. Bu minvalde 1944 yılında İngiltere'nin desteklediği yeni bir oluşum olan *Kikuyu Afrika Birliği*

kurulmuştur. Bu birlik, 1946 yılında *Kenya Afrika Birliği*'ne (KAU) dönüşmüştür. 1947 yılında ise Kenyatta'nın başa geçmesi ile faaliyet alanını genişletmiştir. İngiltere'nin desteklemesindeki amaç, Atlantik Beyannamesi'nin imzalanmış olması ve sömürge bölgelerine kendine yakın liderleri iktidar koltuğuna oturtmak istemesidir (Boumama, 2016: 66-73).

Yerli ve milli değerlere sahip çıkmak amacıyla *Kenya Afrika Birliği*'nin önderliğinde toplanan halklar, İngiliz sömürge düzenine karşı 1952 yılında direniş geçtiler. Bu direniş tarihe Mau Mau İsyanı olarak geçmiştir. Çoğunluğunu Kikuyuların oluşturduğu Mau Mau İsyanı Kenya'nın bağımsız olmasında önemli bir basamaktır. Kısa sürede şiddetli çatışmalara dönüşen hareket, İngiliz yönetiminin sert müdahalelerde bulunmasına ve hareketin lideri Kenyatta başta olmak üzere çok sayıda kanaat önderlerinin tutuklanmasına yol açmıştır. İngilizler bu isyanı bastırmak için Kikuyulardan nefret eden Kuzey Sınır Eyaleti asıllı Somalililerden oluşan bir kolluk kuvvetini görevlendirmiştir. İngilizlerin uyguladığı böl ve yönet stratejisi başarılı olmuş ve Kenya bağımsız olduktan sonra da Kuzey Sınır Eyaleti ile olan dini ve etnik farklılık Kenya için süreklilik arz eden bir çatışma sahasına dönüşmüştür (Şeker, 2016: 137-140).

Dekolonizasyon sürecinin etkisiyle geniş yankı bulan direnişlere ek olarak ABD ve SSCB'nin de bölgede nüfuz elde etmek istemesi, İngiltere'yi endişelendirmiştir. Bu süreçte İngiltere; bağımsızlıklarını ilan edecek olan Somali, Kenya, Uganda ve diğer ülkelerdeki sınır meselelerini İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarına uygun ve barışçıl bir şekilde halletmeyi tercih etmiştir. Öte yandan bağımsızlığını ilan edecek olan bu devletlerle Londra arasında siyasi temasların devamı konusunda da adımlar atmaya başlamıştır. Bu kapsamda 1961 yılında Kenyatta'nın serbest bırakılmasına karar verilmiştir. Kenyatta serbest bırakılır bırakılmaz *Kenya Afrika Milli Birliği* (KANU) liderliğine seçildi. KANU'nun yanı sıra *Kenya Afrika Demokratik Birliği* (KADU) de faaliyetlerine ağırlık verdi. KANU'da çoğunluğu Kikuyu ve Luolor oluştururken KADU'da ise Kalenjin, Massai ve Turkana gibi diğer etnik gruplar oluşturmuştur (Ataöv, 1977: 392-394).

Bu partilere ek olarak Kenya'nın kuzeydoğusunda yaşayan Somali kökenli milliyetçi etnik gruplar tarafından *Kuzey Eyalet Halk Fırkası* da kurulmuştur. Bu Fırkanın amacı bölge halkının kendi geleceğine karar vermek amacıyla self determinasyonu gerçekleştirmek ve Somali'ye bağlanmaktır. Self determinasyona Kenya

liderlerinin karşı çıkması şiddetli çatışmalara sebebiyet verdi. Bu nedenle 1961 yılında gerçekleştirilen seçimlere Somali milliyetçilerinin büyük bir kısmı katılmamıştır. İngiltere, Kenya'daki kuzeydoğu sorununu bağımsız Somali ile Kenya devletlerinin kendi aralarında çözmesini uygun bulmuştur. Bu politikayla İngiltere, her iki ülkede politik temaslarını sürdürmek ve doğrudan bir çatışma ortamına girmemeyi amaçlamıştır. 1963 yılında Kenyatta'nın devlet başkanı olmasıyla sorun kalıcı hale dönüşmüş ve şiddet içerikli çatışmalarla etkisini sürdürmüştür/sürdürmektedir (Kanyinga, 2014: 38-42).

Devlet Başkanı Kenyatta'nın uyguladığı ilk faaliyetlerden biri ülkedeki muhalif partileri ortadan kaldırmak oldu. Bu doğrultuda KADU'nun ve diğer partilerin faaliyetlerine son vererek ülkede tek parti egemenliğini ilan etti. Bu durum etnik temelli çatışmalara yol açtığı gibi, KANU içinde de anlaşmazlıklara sebebiyet vermiş ve 1966 yılında KANU'dan ayrılan bir grup kitlenin *Kenya Halk Birliği*'ni kurmalarını sağlamıştır. Bu partilerin dışında bir diğer parti de *Sahil Halkı Partisi*dir. Bu parti, Kenya'nın Sahil Eyaletini temsil etmek amacıyla kurulmuştur. Başlangıçta KANU'nun içinde yer alan Şeyh Abdullah Nasır, buradan ayrılıp Sahil Halkı Partisi'ne geçmiştir. Buraya geçmesinin sebebini Mohamed Bakari, *Kenya'da Siyaset ve Müslümanlar* adlı eserinde şöyle yazmaktadır: KANU, ülkenin birliğini sağlamaktan ziyade, çoğunluğunu Kikuyu ve Luoların oluşturduğu etnik unsurların çıkarlarına göre hareket etmeye başlamış ve Kenya'da yeni bir 'Luo-Kikuyu emperyalizmine' giden yolu açmıştır. Bundan dolayı Nasır'ın KANU'dan ayrılarak Sahil Halkı Partisi'ne katıldığını ve böylece Sahil halkı üzerinde büyük bir etki oluşturduğunu vurgulamıştır (Bakari, 2016: 154).

Nitekim tüm partilerin yasaklanmasıyla Kenya'da Kenyatta'nın iktidarı ölüm yılı olan 1978'e kadar sürdü. Bu süre zarfında devletin birçok kurumuna çoğunluğunu Kikuyulardan oluşturmak üzere Luolar ve Kambalara pozitif ayrımcılık yaparak yerleştirdi. Ayrıca en temel sorunlardan biri olan Kuzey bölgesi sorununa karşı da negatif ayrımcılığa dayalı bir politika izlemesiyle şiddetli çatışmaların ortaya çıkmasına neden oldu (Daban, 2018: 66). Kenyatta'nın ölümünden sonra iktidara Kenyatta'nın yardımcılarından Daniel Arap Moi gelmiştir.

Arap Moi'nin iktidarı 2002 yılına kadar devam etti. Bu dönemde de en temel çatışma konusu Somalililer ile Kuzeydoğu Bölge sorunu oldu. Somali etnik grupların Somali'ye bağlanma istekleri bu dönemde de şiddetle reddedilmiştir. Ogaden

Savaşı'nda yenilen Somali Hükümeti'nin buradaki halka yardım edememesi ve 1991 yılından itibaren başlayan iç çatışmaların da etkisiyle kuzeydoğu sorununun bugüne kadar devam etmesine neden oldu. Fakat El-Şebab örgütünün bölgeyi geri almak istemesi, Kenya'yı silahlı bir grupla karşı karşıya getirmiştir. 2002-2013 yıllarında iktidarda olan Mwai Kibaki ile 2013 yılından bu yana iktidarda olan Uhuru Kenyatta'nın karşılaştığı en önemli sorun El Şebab örgütüyle olan çatışmaları olmuştur. Örgüt, Kenya Hükümeti'ne karşı kuzeydoğu bölgesindeki Somalili halklara destek vermektedir. Örgütün faaliyetleri giderek geniş yankı uyandırmış ve Doğu Afrika Bölgesinde tehlikeli büyük bir örgüt haline dönüşmüştür. Örgütün faaliyetlerini durdurmak amacıyla Kenya ve Etiyopya'nın birlikte hareket etmeye çalıştıkları da gözlemlenmektedir. Zira Somali Hükümeti ile El-Şebab örgütünün çatışıyor olması, aslında hem Etiyopya'daki Ogaden bölge sorununa hem de Kenya'daki kuzeydoğu bölge sorununa yönelik politik adımların atılmasını da engellemektedir (International Peace Institute, 2016: 3-6).

Sonuç itibariyle Doğu Afrika Bölgesinde yaşanan şiddetli çatışmalarda, kabile, etnik ve dini temelli anlaşmazlıkların yanı sıra sınır anlaşmazlıkların ön planda olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle buradaki en temel sorun ise uti possidetis sorunudur. Zira ulus-devlet oluşumunda kimliklerin göz ardı edilmiş olmasından kaynaklı ortaya çıkan bu çatışmalar hâlihazırda etkisini koruduğu gözlemlenmektedir. Somali'de kabile temelli iç çatışmalar, Etiyopya'da etnik ve dini temelli çatışmalar, Kenya'da ise ağırlıklı olarak etnik temelli çatışmalarının yaşandığı gözlemlenmektedir. Doğu Afrika Bölgesi'nin yanı sıra, Afrika'nın diğer bölgelerinde de yaşanan çatışmaların benzer olduğundan bahsedilebilir. Bu anlamda Batı Afrika Bölgesi'ndeki sınır anlaşmazlıklarından da bahsedilebilir.

2.2.2. Batı Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz

Batı Afrika Bölgesi 15 ülkeden oluşmaktadır. Mali, Senegal, Gambiya, Gine-Bissau, Gine, Sierra Leone, Liberya, Burkina Faso, Togo, Nijer, Nijerya, Benin, Gana, Fildişi Sahili ile Yeşil Burun Adaları'dır. Bölge, yüzyıllarca çeşitli nitelikte çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu çatışmalar sömürge döneminden önce var olmuş, sömürge ve bağımsızlık dönemlerinde ise şiddet ve kapsamını artırarak devam etmiştir. Sömürgecilik ve sonrası dönemde yaşanan çatışmaları önceki dönemlerden ayıran en önemli fark, ortak kimliğe sahip ulusların parçalanarak, farklı kimliklerden oluşan

ulusların da tek bir devletin çatısı altında zoraki tutulmalarıdır. Daha açık bir ifadeyle yapay sınırlardan kaynaklı sorunların olmasındandır. Bu durum çatışmaların şiddetlenmesine ve zaman zaman savaşların çıkmasına yol açmıştır (Annan, 2014: 9-12).

2.2.2.1. Mali

Dekolonizasyon sürecinde ve sonrasında Mali’de yaşanan en önemli sorunlardan biri Tuareg halkının isyanıdır. Tuaregler (Tevariklar) sadece Mali’de değil, Moritanya, Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Burkina Faso ve Nijer gibi ülkelere dağılmış çok kalabalık bir etnik halk olarak yaşamaktadırlar. Ahmet Kavas “Afrika’nın Büyük Sahra Çölü’nde Yaşayan Tuaregler (Tevariklar) Kimdir?” başlıklı makalesinde 16. yüzyıldan itibaren Akdeniz sahilinden Gadamis’e (Libya) kadar uzanan bölgede yaşayan, Berberilerin bir kolu olan Targa kabilesine ithafen Araplar tarafından bölgede yaşayan herkese Tevarık isminin verildiğini belirtmektedir (Kavas, 2015: 11). Kendi dilleri olan tamahag/tamaşek lisanını kullanırlar. Mali’deki Tuaregler, çoğunluklu olarak Cezayir ve Nijer sınırlarına yakın bölgelerde yaşamaktadırlar. Tuareglerle birlikte, Bambara, Fulani, Sarakole, Senufo, Malinke, Dogon, Sonrai ve Bobo etnik grupları da Mali’de yaşamaktadır (The World Factbook, Mali, e.t.: 08.05.2023).

Nüfusu bir milyondan fazla olan Tuaregler’in bulunduğu topraklar yüzyıllarca Fransa’nın sömürgesiydi. Ancak 20. yüzyıl ile birlikte Fransız sömürüsüne karşı ayaklanmaların nicelik ve niteliği artmıştır. Tuaregler 1916 yılında Fransız sömürüsüne karşı ayaklandılar; ancak bu ayaklanma başarısız oldu. Ayaklanma başarısız olsa da Tuaregler, egemen ve bağımsız bir devlet kurma hedefinden vazgeçmediler. Amaçları Moritanya, Cezayir, Nijer ve Mali topraklarının büyük bir kısmını kapsayacak şekilde Tuareg devletinin sınırlarını kurmaktır. Fakat Fransa’nın bölgede uyguladığı sömürü politikası sonucu bölgedeki etnik ve kültürel oluşumlar arasındaki ilişkileri ayakta tutan dengelerin çoğu zarar görmüştür. Nitekim dekolonizasyon sürecinin etkisiyle Afrika kıtasında yükselen bağımsızlık talepleri Fransa’nın Tunus ve Fas’ı kaybetmesine yol açtı. Bu olay karşısında Fransa, denetimindeki Cezayir, Moritanya, Çad, Nijer ve Mali’yi kaybetmemek için 1956 yılında “Sahra Bölgeleri Ortak Örgütü’nü” kurdu. Fakat Örgüt, birçok Afrikalı lider tarafından tepkiyle karşılandı. Tepki gösteren liderlerden biri de Modibo Keita’dır. Bu tepkiler sonucu 1958 yılında yeni ayaklanmalar ortaya çıkmış ve Fransa’nın geri adım atmasını sağlamıştır (Ferhavi, 2013: 11-14).

1960 yılında Modibo Keita önderliğinde bağımsızlığın kazanılması sonucu Tuaregler ve diğer birçok etnik gruplar kendilerini, Cezayir, Burkina Faso, Nijer, Libya ve Mali arasında bölünmüş bir şekilde buldular. Bu durum ortak kimliğe sahip ulusların farklı devletlerin sınırlarında yaşamaya zorlanması krizini ortaya çıkarmıştır. İlk krizlerden biri Keita iktidarının, çoğunluğu Tuaregler'den oluşan kuzeydeki halkın temel özelliklerini göz ardı etmesiyle başlamıştır. Sovyet yanlısı bir tutum izleyen Keita, Tuareg halkının ayaklanmalarına karşı sert politikalar izleyerek krizi yatıştırmaktan ziyade daha da çıkmaza sokmuştur. Bu durum 1962-63 yılları arasında Tuaregler liderliğindeki ayaklanmaların silahlı çatışmalara dönüşmesine neden olmuştur. Bu ayaklanma bağımsız Mali'de ilk büyük Tuareg isyanı olarak kayıtlara geçmiştir. Bu tarihten itibaren Tuareg ve Arapların çoğunlukta olduğu Azavad Bölgesinde (Kuzey Mali), sınır anlaşmazlıklarından dolayı şiddet ve çatışmalar süreklilik arz etmiş ve 1960 yılından 2012'e kadar dört büyük Tuareg isyanı yaşanmıştır (Ataöv, 1977: 229-233).

Keita hükümeti bir yandan Tuareg isyanlarını bastırmakla uğraşırken diğer yandan iktidarını korumak için mücadele vermekteydi. Ancak Keita, 1968 yılında Mali ordusunda görevli bir asker olan Moussa Traore'nin bir askeri darbe yaparak yönetimi ele geçirmesi ile mücadeleyi kaybetmiştir. İktidarı ele geçiren Traore, Tuaregler tarafından memnuniyetle karşılandı. Ancak Traore'nin de izlediği politikalar Keita rejiminden farklı olmadı. Bu durum 1990 yılına kadar Traore rejimi ile Azavad halkı arasında küçük çaplı anlaşmazlıkların ve çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. 1990 yılından sonra ise şiddetli çatışmaların meydana gelmesiyle İkinci Tuareg İsyanı'nın patlak vermesine sebebiyet vermiştir (Bergamaschi, 2013: 3-6).

İkinci Tuareg İsyanı'nın arka planını Stephanie Pezard ve Michael Shurkin *Achieving Peace in Northern Mali* adlı çalışmalarında ayrıntılı bir şekilde açıklamışlardır. Bu çalışmada 1990 yılında Cezayir'in binlerce Tuareg mülteciyi Nijer'e sürgün ettiğinden ve bu mültecilerin Nijer Hükümeti tarafından Malili Tuaregler olarak kabul edildiğinden bahsedilmektedir. Mali-Nijer Hükümetleri arasında mülteciler konusunda anlaşmaya varıldığı; ancak işsizlik ve ekonomik sıkıntıların baş göstermesiyle yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıktığına da değinilmektedirler. Özellikle Mali'de yaşanan bu sıkıntılar Mali Hükümeti ile Azavad gruplarını karşı karşıya getirmiş ve bunun sonucunda şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Bu durum sonucunda Cezayir Hükümeti arabuluculuk yapmayı üstlenmiş ve 6 Ocak 1991 tarihinde Mali

Hükümeti, Azavad Halk Hareketi ve Azavad Arap-İslam Cephesi arasında Tamanrast Antlaşması imzalanmıştır (Pezard ve Shurkin, 2015: 12-16).

Mali Ordusu Komutanlarından Kalifa Keita'nın bildirdiğine göre antlaşma metni; Hükümet'in kuzeydeki asker sayısının azaltılmasını, silahlı isyancıların orduya katılmasını, kuzeyde âdem-i merkeziyetçi bir yönetimin kurulmasını, ekonomik yönden devlet yatırımlarının bu bölgeye de yapılmasını öngörüyordu (Keita, 1998: 16-17). Fakat bu yönde olumlu adımlar atılmaya çalışılsa da 26 Mart 1991 tarihinde Amadou Toumani Toure liderliğinde gerçekleşen askeri darbe ile ülkedeki iklim yeniden değişmiştir. Buna ek olarak Azavad Halk Hareketi arasında anlaşmazlıklar sonucu bölünmeler de yaşanmıştır. Zira bu bölünmeler uzun sürmeden Cezayir'in çabaları sonucu 13 Aralık 1991 tarihinde Cezayir'in El-Guli kasabasında, Azavad bölgesindeki silahlı hareketler tek bir çatı altında birleştirilerek "Azavad Birleşik Hareketler ve Cephele Koordinasyonu" adında hareketin kuruluşu ilan edilmiştir. Bu kuruluşa bağlı çok sayıda üyenin Mali ordusuna çeşitli rütbelerde dâhil edilmesi sağlanmıştır. Ülke içerisinde bu girişime destek vermeyenler ise başka gruplar oluşturmaya başlamıştır. Özellikle Azavad Birleşik Hareketler ve Cephele Koordinasyonunu yol kesiciler olarak tanımlayan ve onlara karşı mücadele edilmesi gerektiğini savunan "Ganda Koy Ulusal Akım Hareketi" bu duruma örnektir. Bu durum ise kısa bir süreliğine barış ortamının sağlandığı Mali'de tekrar anlaşmazlıkların başlamasına neden olmuştur (Ferhavi, 2013: 15-17).

Yaklaşık 15 ay iktidarda kalan Toumani Toure yerini, 8 Haziran 1992 tarihinde seçimle iktidara gelen Alpha Oumar Konaré'ye bıraktı. Genel kaniya göre iktidarı boyunca demokratik bir yönetim sergilemeye çalışan Konare, Kuzey-Güney krizine yönelik çözüm politikaları üretmeye gayret göstermiştir. Bu çabalar sonucunda da isyanların büyük ölçüde azaldı gözlemlenmiştir. Ancak iktidar içi hesaplaşmalar ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle istenilen mutlak barış sağlanamamıştır. 2002 yılında görev süresi biten Konaré'nin yerine tekrar Amadou Toumani Toure iktidara geldi (Pringle, 2006: 19-21).

Toure hükümetinin 10 yıllık iktidarlık döneminde Kuzey-Güney çatışmasında kat edilen mesafe yok sayılmış ve süreç tersine dönmüştür. Hükümetin yoğun baskılarına karşılık 2006 yılında Hasan Fagaga Üçüncü Tuareg İsyanı'nı başlatmış ve Mali ordusuna karşı saldırılar gerçekleştirmişlerdir (Pezard ve Shurkin, 2015: 16-17). Mali Hükümeti, bu saldırıları önlemek amacıyla ilk olarak müzakere yöntemini

deneyecek bir koalisyon kurmuştur. Ahmed Agbibi önderliğinde kurulan “Değişim için Demokratik Koalisyonu” Tuareg isyancılarıyla çatışmaların bitmesini esas alan Cezayir Antlaşması imzalamış; ancak 6 ay sonra bu anlaşma bozulmuştur. Müzakere sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Toure, Azavad Halk Hareketi arasında yaşanan anlaşmazlık ve bölünmelerden de faydalanarak bölgede ortak din ve etnik kimliğe sahip milislerin birbirleriyle çatışmasına zemin hazırlamıştır. 2009 yılında Libya’nın etkili girişimleri sonucu Mali Hükümet’i ile Tuaregler arasındaki çatışmalar durmuş; fakat 1 Kasım 2010 tarihinde bütün Azavad halkını temsil eden yeni bir hareketin ortaya çıkmasıyla çatışmalar tekrar başlamıştır. Merkezi Timbuktu’da olan “Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNLA)”, Ocak 2012’de ilk kez Mali askerlerine saldırdıklarında Dördüncü Tuareg İsyanı da başlamış oldu (Yayla ve Tıgılı, 2013: 4-7).

MNLA, diğer gruplar olan Ensar-ud Din Hareketi, İslami Mağrip’teki el-Kaide Örgütü, Batı Afrika’daki Tevhit ve Cihat Hareketi ile koordinasyon halinde olan bir hareketti. MNLA’nın hareketine katılmak için Mart 2012 tarihinde Mali devlet kurumlarındaki Tuareg temsilcilerinin büyük bir kısmı istifa etmiştir. Katılımın artması ile büyük bir halk isyan hareketini başlatan MNLA, Nisan 2012 tarihinde Azavad bölgesinin bağımsızlığını ilan etmiştir. Mali ordusunun Kuzey’den çekilmesinden sonra MNLA ile diğer gruplar arasında çatışmalar çıkmıştır. Bu gruplara karşı başarısız olan MNLA da bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Ülke içi çatışmaları sonlandırmakta başarısız olan Toure iktidarının zayıflamasıyla aynı yıl askeri darbe gerçekleşmiş ve Toure iktidardan uzaklaştırılmıştır. 20 gün sonra ise iktidara geçici olarak Dioncounda Traore getirilmiştir (Ferhavi, 2013: 27-29).

Mali’deki iç çatışmalar uluslararası örgütlerin de dikkatle takip ettiği bir durumdu. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Afrika Birliği ve Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu’na üye olan ülkeler Mali’de olası bir bölünmeye karşı tepki göstermişlerdir. Bu süreçte Traore Hükümeti bu örgütler tarafından desteklenmiş ve çatışmaların azaltılması ve sonlandırılmasına yönelik önemli aşamalar kaydedilmiştir. Olası bir bölünmenin eşiğinden kurtulan Mali halkı, 4 Eylül 2013 tarihinde seçimlere gitmiştir. Seçimlerde İbrahim Boubakar Keita başkan seçilmiştir (Chauzal and Damme, 2015: 53). Kısacası Mali’de yaşanan çatışmaların ana sebeplerinden biri, din ve dil olarak aynı değerlere sahip etnik bir kimlik olan Tuareglerin farklı sınırlar içinde azınlık konumunda tutulup baskı görmesidir. Sınır uyuşmazlıklarından kaynaklı anlaşmazlıklar olduğu diğer ülke de Nijer’dir.

2.2.2.2. Nijer

Nijer, Fransa'dan bağımsızlığını sancılı bir süreç sonrasında elde eden Batı Afrika ülkelerinden biridir. Bu süreçte önemli iki parti olan *Sawaba* ile *Nijer İlerici* Partilerinin faaliyetleri önemli yer tutmaktadır. Bağımsızlık öncesi Nijer'de iki parti çetin bir siyasi mücadele içindeydiler. Sawaba Partisi'nin lideri Djibo Bakary'nin savunduğu ilkeler, Nijer'in yerli değerlerine uygun, Fransa'nın denetiminden uzak bir bağımsızlığın kazanılmasıydı. Nijer İlerici Partisi'nin lideri Hamani Diori ise Fransa denetiminde, Batı yanlısı bir bağımsızlıktan yanaydı. Bakary, Fransa'dan ayrılma yolunda bir kampanya yürüterek halkın referanduma gitmesini sağlamıştır. Zira 1958 yılında yapılan referandumda Fransa destekli Diori başarılı olmuş ve 1959 yılında Sawaba Partisi kapatılmış ve kurucuları ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece Fransa, kendi denetiminde bir yönetim altyapısını oluşturduğundan dolayı 1960 yılında Zarma/Songhai etnik kimliğine mensup Diori'yi Nijer'in ilk devlet başkanı olarak atamıştır (Ataöv, 1977: 244-246).

Nijer Devleti'nin sınırlarında birçok etnik grup yer almaktadır. Çoğunluğunu Hausa'ların oluşturduğu Nijer'de, sırasıyla Zarma/Songhai, Tuareg, Fulani, Kanuri, Gurma, Arap, Tubu ve diğer etnik gruplar da sınırlar içerisine dâhil edilmiştir. Nijer'deki çatışmaların odak noktası da bu farklı etnik kimlikli halkların yapay sınırlardan dolayı aynı sınırlarda yaşamalarından kaynaklıdır. Özellikle Songhai, Tuareg ve Fulani gibi nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan etnik kimliğe sahip toplulukların yaşam alanlarının sınırları aşması ve bu grupların kendileri ile ortak kimliğe sahip her bireyi aynı çatı altında toplama çabaları Nijer'in ulus-devlet olmasının önündeki en büyük engeldir. Bu bağlamda Nijer'de yaşanan en şiddetli çatışmalar, Nijer'in kuzeyinde bulunan (Mali, Cezayir, Libya ve Çad sınırlarında) Tuaregler ve güney-güneydoğu sınırlarında yaşayan Fulanilerden kaynaklanmaktadır. Başkent Niamey'in yakınlarında Zarma, bir kısım Hausa, az sayıda Tuareg, Fulbe ve Gurma etnik kökenli halkların yaşadığı bölgelerde de silahlı çatışmalar olağan haline gelmiştir. Ayrıca Nijer'de Hausa etnik grubunun nüfusu az olsa da Nijerya'nın sınırları içerisinde Hausaların neden olduğu çatışmalar Nijer'deki Hausa halkını da önemli ölçüde etkilemektedir (The Refugee Documentation Centre of Ireland, Niger, 2009).

Etnik unsurların irredentist politikalarının yanı sıra Nijer'de çatışmaların bir diğer sebebi de iktidar kaynaklıdır. Fransa destekli Diori ülkeyi 1960 yılından 1974 yılına kadar yönetmiştir. 1974 yılında Genelkurmay Başkanı Seyni Kountche (Kunşe)

tarafından yapılan bir darbeye Diori yönetimden uzaklaştırılmıştır. Kunşe 1949 yılında Fransa ordusunda yer almış, ardından Nijer'in bağımsız olmasıyla Nijer ordusunda Genelkurmay Başkanlığına kadar yükselmiştir. 1974'ten 1987 yılına kadar Nijer'i yöneten Kunşe, aynı yıl Ali Saibou (Sebu) tarafından yapılan askeri darbeye iktidardan düşürülmüştür. 1974–1990 yıllarında yaşanan ve uzun süren kuraklık dönemleri beraberinde gıda kıtlığını getirmiş ve ülkeyi ekonomik anlamda dar boğaza sürüklemiştir. Ekonomik alanda başarısızlık ise beraberinde siyasi başarısızlığı getirmiştir. Özellikle kuzey bölgesindeki siyasi zayıflık Tuareg isyanlarının hem büyümesine hem de sınırların yeniden belirlenmesi için anlaşmazlıkların şiddetlenmesine neden olmuştur (Salliot, 2010: 34-35).

Bu süreçte sınırların içindeki problemlerin daha karmaşık ve içinden çıkılmaz hale gelmesine neden olan başka gelişmeler de yaşanmıştır. Nijer'in Libya ile ilişkilerinin zarar görmesinin ardından Libya, Nijer toprakları içerisindeki Tuareg isyancılarına destek vermeye başlamıştır. Ayrıca Hükümetin sert müdahalesi sonucu Libya'ya kaçan Tuareg mültecileri Libya tarafından Nijer'e karşı örgütlendirilmiştir. Fransje Molenaar ve Jonathan Tossell'in "The Status Quo Defied The legitimacy of traditional authorities in areas of limited statehood in Mali, Niger and Libya" başlıklı çalışmalarında 1980'lerde Libya'nın Tuaregleri Nijer'e karşı silahlandırdıklarını ve Nijer'i askeri ve siyasi anlamda zayıflatmaya çalıştıklarını ele almaktadırlar. Bu plan neticesinde 1985 yılında Libya'da *Nijer Kurtuluş Cephesi* kurulmuş ve bu cepheye Libya tarafından askeri destek ve eğitim verilmiştir (Molenaar vd. 2019: 43-44). Nijer Kurtuluş Cephesi ilk saldırısını 1985 yılında Tchín-Tabaradene (Çin-Tabaraden) kasabasındaki bir askeri bölgeye yapmıştır. Bu tarihten itibaren yaşanan darbeler ve siyasi istikrarsızlık Tuareg isyancılarını cesaretlendirmiş ve ülke geneline yayılarak "Tuareg Kurtuluş Cephesi" kurulmasına zemin hazırlamıştır (Abdalla, 2009: 3-6).

Sebu'nun ardından 1993 yılında iktidara Mahamane Ousmane gelmiş ve 1996 yılında İbrahim Bare Mainassara tarafından bir darbeye iktidardan uzaklaştırılmıştır. Mainassara'da 1999 yılında Daouda Malam Wanke tarafından yapılan darbeye iktidardan düşürülmüştür. Birbiri ardını izleyen darbeler sürecinde ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlık Tuareg isyanlarını sonlandıracak herhangi bir aşama kaydedilmemiştir (Derpanopoulos vd. 2016: 1-4). Wanke'nin 8 aylık iktidarından sonra 22 Aralık 1999 yılında yapılan seçimlerde Mamadou Tandja iktidar koltuğuna oturmuştur. Tandja 2010 yılına kadar görevde kalmış ve bu süre içerisinde Tuareg

sorununu bitirmeye yönelik politikalar üretse de istenilen başarıyı elde edememiştir. 21. yüzyıl ile birlikte Tuareg sorununa güney ve güneydoğuda yaşanan Hausa ve Fulanilerden kaynaklanan yeni etnik problemlerin eklendiği de gözlemlenmiştir (International Federation for Human Rights, 2011: 4-6).

Bu bilgiler ışığında Nijer'in kuzeyinde yaşanan çatışmalarda ön plana çıkan faktörün etnik unsurların kendi devletlerini kurmak ve milli sınırlarına kavuşmak olduğu söylenebilir. Ancak Nijer'in güney komşusu Nijerya'da ortaya çıkan ve Nijer'in güney sınırını etkileyen anlaşmazlıkların temel nedenleri arasında etnik ve din ön planda görülse de bu plan önceliğinde bölgede yeni bir devletin kurulması ön görülmektedir. Özellikle 2002 yılında Nijerya'nın Borno Eyaletinin merkezi Maiduguri'de ortaya çıkan Boko Haram örgütünün faaliyetleri, Nijer ve Nijerya başta olmak üzere Benin, Çad ve Kamerun'un Hausa-Fulani etnik gruplarını çatışmaların merkezine çekmiştir. Boko Haram örgütü Nijerya başta olmak üzere, Kamerun, Çad ve Nijer'i içeren bölgede bir devlet kurmak istemektedir. Fulani ve Hausalardan oluşan bu devletin kurulması için hem etnik kökene hem de dini inanca dayalı bir kimlik siyaseti izlemektedir (Mahmood and Ani, 2018: 10-12). Nijer devleti de hem birbirini izleyen darbeler hem de kuzeyde Tuareg isyanları ile uğraşırken güneyde Boko Haram'ın desteklediği ve bizzat rol aldığı Hausa-Fulani gruplarının saldırılarına karşı koymaya çalışmaktadır. Bunlara ek olarak kuraklık ve ekonomik çöküş Nijer devletini zor durumda bırakmıştır.

2.2.2.3. Nijerya

İngiltere sömürgesi olan ve 250'den fazla etnik grubun yaşadığı Nijerya toprakları 1914 yılında İngiltere tarafından birleştirilerek Nijerya ismini almıştır. Bu etnik gruplar şehir devletleri, emirler ya da kabile başkanları tarafından yönetilmekteydi. Kuzeyde çoğunlukla Hausa ve Fulaniler, güneydoğuda Efik, İbibio ve İgbolar, güneybatıda Oyo, İfe ve İleşa gibi Yoruba sınıfına giren halklar yaşamaktadır. Bu etnik gruplara ek olarak Tiv, Kanuri ve İjaw gibi halklar da Nijerya toprakları içinde yer almaktadır. Sahip olunan din, dil ve kültür anlamında birbirinden çok farklı olan bu etnik gruplar bağımsızlık sürecinde bir araya gelerek birtakım örgütlenmeler oluşturabilmişlerdir (Roskin, 2014: 643-645).

Shola Omotola'nın "Nigerian Parties and Political Ideology" başlıklı çalışmasına göre ilk siyasi örgütlenme 1922 yılında Herbert Macaulay liderliğinde *Nijerya Ulusal*

Demokratik Partisi'nin kurulmasıyla başlamıştır. Bu girişimiyle Macaulay, birçok Nijeryalı tarafından Nijerya milliyetçiliğinin öncüsü olarak anılmaktadır. 1933 yılında kurulan *Lagos Gençlik Hareketi* ise Nijerya'nın siyasal hayatındaki en önemli siyasi örgüttür. *Lagos Gençlik Hareketi* güneyde Igbo, Yoruba ve İjaw gibi çeşitli etnik kimliğe sahip halkları birleştirip sömürge yönetimine karşı protestolar düzenlemeye başlamıştır. 1936 yılında bu hareket, bütün Nijerya halklarını temsil ettiğini iddia ederek adını *Nijerya Gençlik Hareketi* olarak değiştirmiştir. Bu hareketin önderleri arasında Nijerya'nın ilk Cumhurbaşkanı olan Nnamdi Azikiwe'nin de yer aldığı bilinmektedir (Omotola, 2009: 620-621).

1941'de dekolonizasyon sürecinin etkisiyle Afrika halkları daha profesyonel bir şekilde örgütlenmeye başladılar. Bu kapsamda Nijerya'da siyasal oluşumlar da artmaya başladı. 1944 yılında Macaulay ile Azikiwe birleşerek *Nijerya ve Kamerunlar Ulusal Konseyi*'ni (*National Council of Nigeria and the Cameroons, NCNC*) kurdular. Macaulay partinin başkanı olurken, Azikiwe ise genel sekreter olmuştur. Bu konsey, kısa sürede Nijerya'nın birçok bölgesinde toplantılar düzenledi. Aynı dönemde Nijerya'nın birçok bölgesinde farklı örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. 1949 yılında Nijerya'nın kuzeyinde Ahmedu Bello'nun önderliğinde Hausa ve Fulani etnik kimlikleri temsil eden *Kuzey Halk Kongresi* (*Northern People Congress, NPC*) kurulurken, 1951 yılında da Yorubaların egemen olduğu Batı bölgesinde *Eylem Grubu Partisi* (*Action Group Party, AGP*) kurulmuştur. Bu üç oluşum Nijerya'nın bağımsızlık sürecinde önemli rol oynamıştır (Utuk, 1975: 59-64).

Bu oluşumlar arasında NCNC'nin nihai hedefi, tek ülke, tek anayasa ve tek bir geleceği öngörmekti. Diğer siyasal oluşumlar da İngiltere'ye karşı Nijerya'nın bağımsızlığını kazanmayı hedeflemiş, ancak nihai hedefleri kendi özerk bölgelerini yani kendilerine ait bir sınırdaki devlet kurmaktır. Bu üç siyasal oluşum ve dekolonizasyon sürecinin etkisi karşısında İngiltere sömürgeci kaybetmemek için ülkeyi üç parçaya bölme kararı almıştır. Fakat bütün partilerin bağımsızlık istemesinden dolayı İngiltere, 1 Ekim 1960 tarihinde Nijerya'ya bağımsızlığını vermek zorunda kalmıştır. Bağımsızlık sonrasında iktidar koltuğuna ülkenin en büyük partisi *Kuzey Halk Kongresi* oturmuştur. Partinin lideri Abubakir Tafawa Balewa devlet başkanı olurken, NCNC'den Azikiwe ise ülkenin Genel Valisi olmuştur. AGP lideri Awolowo ise muhalefetin başına geçmiştir (Ogbeidi, 2012: 6-7).

Sömürgecilerin çizdiği sınırları olduğu gibi kabul eden Nijerya, bağımsızlığın hemen sonrasında bu durumdan kaynaklanan problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Türkkaya Ataöv *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* adlı kitabında siyasal kutuplaşmalar sonucu 1964'te iki blokun ortaya çıktığını, bunlardan birinin sağ güçleri oluşturan *Nijerya Ulusal İttifakı*'nın, diğerinin de sol güçlerden oluşan *Birleşmiş İlerici Büyük İttifakı*'nın olduğunu ifade etmektedir. Bağımsız Nijerya'da ilk çatışmalar bu iki grup arasında yaşanan iktidar kavgalarından kaynaklansa da asıl temel sorun yapay sınırların çiziminden kaynaklanmıştır. 1965 seçiminin kazananı ilan edilen sağcı Samuel Akintola'nın hile yaptığı'nın öne sürülmesinin ardından solcu General Johnson Aguiyi-İronsi bir darbeyle iktidarı ele geçirmiştir. 16 Ocak 1966 tarihinde gerçekleşen darbeyle Başkan olan İronsi'nin, 24 Mayıs'ta ilan ettiği bir kararla bölgesel hükümetlere son verilmiş ve bütün partilerin ve kabile örgütlerinin faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu yasaklanmalar ise Nijerya'da çatışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan faktörlerden olmuştur (Ataöv, 1977: 339).

Necip El-Kiyani *Kuzey Kahramanları* adlı romanda İronsi'nin iktidarda olduğu 177 günlük süreci romanlaştırmıştır. Bu sürecin büyük çoğunluğunda Müslüman Hausa ve Fulaniler'in oluşturduğu Kuzey Nijerya halklarına karşı baskı ve şiddete dayalı bir siyaset izlenmiş, başta din adamları olmak üzere binlerce Kuzeyli tutuklanıp cezaevlerine atılmış ve işkenceler görmüştür. Ebubekir Tafawa Baleva, Samuel Akintola ve Ahmedu Bello gibi önde gelen siyasi figürler de yakalanarak öldürülmüştür. İronsi'nin iktidarı dönemindeki bu uygulamalar ülkedeki etnik ve dini çatışmaların fitilini ateşlemiştir. İronsi'nin bu ayrılıkçı politikalarına son vermek isteyen Fulanili General Yakubu (Jack) Gowon darbeyle İronsi'yi iktidardan uzaklaştırmıştır. Gowon iktidarında kuzeye yönelik barış adımları atılmış, tutuklular serbest bırakılmış ülkede birliğin sağlanması adına girişimlerde bulunulmuştur. Ancak ülkenin güneydoğu bölgesinde yaşayan İgbolar'ın özerk yönetim kurma, self-determinasyon istekleri, kuzeyde yaşanan çatışmaları güneydoğuya kaydırmıştır. Bu çatışmalar büyüyerek bir iç savaşa dönüşmüştür (El-Kiyani, 2002).

1967 yılında başlayan Biafra Savaşı, 1970 yılında Hükümet'in galip gelmesiyle son bulmuştur. Brad Simpson "The Biafran secession and the limits of self-determination" başlıklı makalesinde savaşın çıkmasındaki ana faktörler arasında etnik temelli unsurlar başta olmak üzere, bölgenin petrol yatakları bakımından zengin olması, tarafların dış güçlerden Portekiz, Fransa ve Güney Afrika gibi devletlerden destek

almasını saymaktadır. Öte yandan Biafra Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan eden bölgeyi, Gabon, Haiti, Fildişi Sahilleri, Tanzanya ve Zambiya'nın tanımış olması da önemli faktörler arasında belirtmektedir. 1975 yılına kadar devam eden Gowon iktidarı ülkede barışı sağlayamadığı gibi etnik kimlikler arasındaki parçalanmaları daha da derinleştirmiştir (Simpson, 2014: 342).

Genel olarak Müslümanların bulunduğu kuzey bölgesi ile Hristiyan ve Pagan (putperest) halklarının çoğunlukta olduğu güney bölgesinde dini esas alan birtakım cemaatler ortaya çıkmıştır. Kuzey bölgesinde, Sufiler (Ticanilik ve Kadirilik), Selefiler (İzale Hareketi), Şiiler (el-İhve el-İslamiyye), Teavunu'l Müslimin, El-Ahmediyye Grubu ve Kur'ancılar ortaya çıkarken, güneyde ise Nijerya Hristiyan Konseyi, Nijerya Kitab-ı Mukaddes Cemiyeti, Nijerya Hristiyanlar Cemiyeti, Hristiyan Genç Erkekler Cemiyeti ve Hristiyan Genç Kadınlar Cemiyeti gibi gruplar faaliyete geçmiştir. Etnik ve dini temellere dayandırılan bu cemaatlerde genellikle etkili oldukları bölgelerde ayrılıkçı politikaların derinleşmesine hizmet etmişlerdir. Daha doğrusu self determinasyon sürecinin başlaması için çalışmışlardır (Ferhavi, 2015: 20-28).

Sıklıkla yaşanan darbelerden dolayı siyasi istikrar sağlayamayan Nijerya, ülkeyi kontrol etme, çatışmaları durdurma ve güvenliği sağlama noktasında da oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu güvenlik boşluğunu fırsat bilen silahlı örgütlenmeler de ülkede oldukça yaygındır (Richards, 2001: 55-61). *Ogoni Halkının Bekası Hareketi (MOSOP)* 1990 yılında ortaya çıkmış olup Nijer Deltası'nda yaşayan Ogoni halkının çıkarlarını korumak ve bölgede özerk bir yönetim sağlamak amacıyla kurulmuş silahlı örgüttür (Frank, 2016: 277-278). 1994 yılında Yoruba halkının haklarını savunmak amacıyla ortaya çıkan silahlı bir örgüt de *Oodua Halkları Kongresi (OPC)* olmuştur. *Federe Nijer Deltası İjaw Toplulukları hareketi (FNDIC)* de Nijer Deltası'nda ve çevresinde yaşayan İjaw halkının haklarını korumak amacıyla 1997 yılında kurulmuş silahlı bir gruptur. 1999 yılında kurulan *Egemen Biafra Devleti İçin Bilinç Hareketi (MASSOB)* Igbo halkının savunuculuğunu yapmış bir örgüt olarak sahada yerini almıştır. İzale Cemaati'nden ayrılarak 2002 yılında kurulan ve giderek büyük bir ses getiren örgütlerden biri de *Boko Haram* olmuştur. 2003 yılında kurulan bir diğer silahlı örgüt de *Nijer Deltası Halkı için Gönüllüler Gücü (NDPVF)*'dür. Bu örgüt de İjaw halkının savunuculuğunu yapmıştır. 2005 yılı sonlarında kurulan *Nijer Deltası'nın Kurtuluşu Hareketi (MEND)* de İjaw halkının savunuculuğunu yapmıştır (Hazen and Horner, 2007: 72-78).

Bu sayılan silahlı örgütler arasında Boko Haram örgütü hem ulusal hem bölgesel hem de uluslararası alanda Nijerya'yı ciddi problemlerle karşı karşıya getirmiştir. Boko Haram ile mücadele eden sadece Nijerya değil, Nijer, Çad ve Kamerun'da bu örgütün faaliyetlerine karşı politikalar üretmektedir (Terrorist Financing in West and Central Africa, 2016: 5-6). Söz konusu Nijerya'nın sınırları içindeki bu oluşumlar göz önünde bulundurulduğunda Nijerya'daki sorunların sadece etnik olarak değil, din, yerel inançlar ve yerel toplumların sosyokültürel değerlerinin de etkili olduğu sonucuna varılabilmektedir. Zira bu oluşumların temel hedeflerinde self determinasyon olduğu, sömürge öncesi sınırlarına kavuşup kendilerine ait devlet kurmak istediklerini ileri sürmek mümkündür. Batı Afrika'da yaşanan bu sorunlar Orta Afrika bölgesinde de yaşanmaktadır.

2.2.3. Orta Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz

Orta Afrika bölgesinde 9 ülke bulunmaktadır. Ekvator Ginesi, Gabon, Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, São Tomê ve Prinsipe, Kamerun, Burundi ve Çad bu ülkelerdendir. Orta Afrika ülkeleri içinde yaşanan çatışmaların dayanak noktası genellikle sömürgecilerin faaliyetleridir. Sömürge döneminden önce var olan devletler genel olarak krallık veya imparatorluk üzerine inşa edilmişlerdi. Bu nedenle sınırlar çok keskin değildi ve halklar da etnik veya dini inançlar fark etmeksizin birbirleriyle daha rahat bir şekilde etkileşim halindeydi. Fakat Berlin Afrika Konferansı'nın ardından, ortak birtakım değerler çerçevesi içinde yaşayan bu halklar farklı sömürgecilik politikaları benimsemiş Avrupa devletleri tarafından hem etnik hem de dini kimlikler baz alınarak sınıflandırılmaları tabi tutulmuşlardır. Zira bağımsızlıkla birlikte egemenlik Afrikalılara geçmiş olsa da sınırlar sömürgecilerin belirlediği gibi kalmıştır (Conflict Trends Report, 2017: 4-6). Bu durum ise Afrika'daki halklar arasında şiddet ve çatışma ortamına yol açmıştır. Ancak Orta Afrika bölgesinin 8 ülkesini ele almaktan ziyade, burada da üç ülke (Çad, Kamerun ve Kongo Demokratik) üzerinde durulmuştur.

2.2.3.1. Çad

Sömürgeciler tarafından sınırları çizilen Çad topraklarında birçok etnik ve dini kimliğe sahip halklar yaşamaktadır. Çad'daki en büyük etnik grup Sara halkıdır. Ardından Kanembu, Arap, Maba, Gorane, Masa, Bulala, Marba, Mundang, Bidiyo,

Dadjo, Tupuri, Gabri, Fulani, Karo, Baguirmi, Zaghava, Tama ve Mesmedje gibi halklar gelmektedir. Bu etnik grupların dini inançlarında da farklılıklar söz konusudur. Çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Çad'da Protestan, Katolik ve Animist inançlara sahip dinlere de rastlanmıştır/rastlanmaktadır (The World Factbook, Chad, e.t.: 20.03.2023). 1894 yılında Fransa tarafından işgal edilen ve 1911 yılında kontrolü tamamen Fransa'ya geçen Çad'da, dekolonizasyon sürecinde diğer Afrika ülkelerinde görülen örgütlenmeler ve direniş hareketleri görülmemiştir. Yani Çad'ın bağımsızlığı tamamen Fransa'nın kontrolünde gerçekleşmiştir. İlk olarak 1944 yılında Çad'a, Fransa'ya bağlı deniz aşırı ülke statüsü verilmiştir. Ardından 1947'de ilk genel seçimler yapılarak Fransa yanlısı bir parlamento oluşturulmuştur. 1957 yılına gelindiğinde Çadlılar tarafından ilk hükûmet kurulmuş ve yönetime Fransa'ya bağlılığıyla bilinen Gabriel Lisette getirilmiştir (Debos, 2009: 6-8).

Dekolonizasyon sürecinde Afrika halklarının bağımsızlık girişimlerine karşı 1958 yılında Fransa Devlet Başkanı General de Gaulle, Afrika'daki sömürgelerine iki seçenek sunmuştur. Ya tam bağımsızlık ya da içişlerinde bağımsız dışişlerinde Fransa'ya bağımlı bir devlet olma seçenekleridir. Bunun üzerine Çad'daki yönetim ikinci seçeneği seçerek Fransa'nın yanında yer almıştır. Zira 1959'da yapılan seçimlerde *Çad İlerici Partisi* çoğunluğu alarak hükümeti kurmuş, François Tombalbaye Başbakan olmuştur. Dekolonizasyon sürecinin etkisi ile ülkede yaşanan siyasi gerilimlerin ardından Fransa gerilimin artmaması için 11 Ağustos 1960 tarihinde Çad'a sözde bağımsızlık vermiştir. Böylece başkan değişmeden 1975 yılında gerçekleşen darbe sürecine kadar Tombalbaye, devlet başkanı olarak ülkeyi yönetmiştir (Dursun, 1993: 156).

Patrick Berg "The Dynamics of Conflict in the Tri-Border Region of the Sudan, Chad and the Central African Republic" adlı çalışmasında Tombalbaye'nin ülkedeki tüm muhalif sesleri kısmak için çok çaba harcadığını iddia etmektedir. 1962'de kendi partisi dışındaki bütün partilerin faaliyetlerini yasaklayan Tombalbaye, 1965'te Anayasa'da yapılan değişiklik ile tek parti rejimini kalıcı hale getirmeye çalışmıştır. Bu durum hem iktidar hem de muhalefet kanadından çok tepki almakla birlikte en büyük tepkiyi iktidar kanadından Lisette vermiş; ancak bu muhalifliğin sonunda Tombalbaye Lisette'yi yurttaşlıktan çıkarmıştır. Tombalbaye'nin muhalif sesleri susturmak için siyasi partilerin liderlerini tutuklatması sonucunda muhalifler barışçıl yollarla

istediklerini elde edemeyeceğini anlamış ve 1966 yılında *Çad Kurtuluş Cephesi'ni* (FROLINAT) kurmuşlardır (Berg, 2008: 11-12).

1975 yılında gerçekleşen bir darbeyle Tombalbaye iktidardan uzaklaştırılmış ve yerine Felix Malloum geçmiştir. Malloum döneminde ülkedeki şiddet dinmediği gibi daha da derinleşmiş ve 1979 yılında başlayan isyan sonucunda başkent isyancılar tarafından ele geçirilmiştir. 1982 yılında yine Fransa destekli Hissene Habre'nin iktidara gelmesi de çatışma ortamını dindirememiştir. Habre'nin iktidarı 1990 yılına kadar sürmüş ve onun iktidarında 40 binden fazla insanın öldürüldüğü iddia edilmektedir (Enabling a dictator, 2016).

1990-2021 yılları arasında ülkeyi İdris Deby Itno yönetmiştir. Deby, 1993'te Ulusal Demokrasi Konferansı ile çok partili döneme geçişi sağlamış ve bu girişim muhaliflerin seslerini parlamentoda duyurabilmelerine olanak sağlamıştır. Bu demokratikleşme adımı ülkede yaşanan çatışmaları sonlandıramasa da çatışmaların büyük ölçüde sınırlandırılmasına olanak tanımıştır. 1996 yılında yapılan seçimleri tekrar kazanan Deby'nin iktidarına karşı ilk büyük isyan 1998 yılında Deby'nin eski Savunma Bakanı Youssouf Togoimi liderliğinde olan Demokrasi ve Adalet Hareketi'yle başlamıştır. Ardından Çad Gölü ve çevresinde, Darfur sınırında ve kuzeyde isyanlar birbirini izlemiştir. 2001 yılına kadar süren iç anlaşmazlıklara tartışmalı seçimler de eklenince ülkede şiddetli anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Demokrasi ve Adalet Hareketi'yle süren 3 yıllık kargaşa sonucu barış adımları atılmış olsa da istenilen çatışmasız ortam sağlanamamıştır. 2003 yılında doğuda faaliyet gösteren Ulusal Direniş Ordusu isyancılarıyla da barış imzalanmış; ancak istenilen düzen yine elde edilememiştir (Tubiana and Debo, 2017: 13-15).

Deby'nin iktidarında çatışmaların en yoğun olduğu bölgeler Nijerya/Maiduguri merkezli Boko Haram örgütünün etkili olduğu Nijer, Nijerya ve Kamerun sınırları, Çad Gölü ve başkent Encemine çevresidir. Nijer, Nijerya, Kamerun ve Çad sınırlarını kapsayan bu bölgede çoğunluğu Müslüman Hausa-Fulani ve Kanembu etnik gruplarından oluşan halklar yaşamaktadır. Uti possidetis ilkesinden dolayı ayrı devletlerin çatısında bulunan bu halkların ortak bir kimlik oluşturmaları için harekete geçen Boko Haram, Çad'ın güney ve güneybatısında saldırılar gerçekleştirmektedir (Akum, 2018: 3-5).

Sınırlarda yaşanan şiddetin giderek artması üzerine Deby 2012 yılında Örgüt militanlarıyla mücadele etmek için ortak bir askeri güç oluşturma çağrısında bulunmuştur. Bu doğrultuda Nijerya'nın kuzeyinde bazı bölgeleri ele geçiren Örgüte karşı Çad, Nijerya ordusuyla birlikte hareket ederek Örgüt tarafından ele geçirilen yerleri geri almayı başarmıştır. Ancak bu durum örgütün geri çekilmesini sağlamamıştır; aksine anlaşmazlıkların ve çatışmaların daha da şiddetlenmesine neden olmuştur (Mahmood and Ani, 2018: 10-12).

Örgüt bölge halklarının haklarını savunduğunu iddia ederken en fazla zararı da bölge halklarına vermektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün 2017/2018 raporuna göre Boko Haram, Çad Gölü Havzası'nda geniş çaplı saldırılar başlatarak çok sayıda sivil halkın ölümüne ve yerinden edilmesine neden olmuştur. Dahası, bölgede yaşayanlardan büyük destek gören Boko Haram'ı durdurmak isteyen Hükümet, bu desteğin kesilmesi için yerli halka karşı baskıcı politikaları yürürlüğe koymuştur (Amnesty International Report, 2018: 121-122).

Özellikle Mart 2020 tarihinde Çad ordusuna yönelik yapılan operasyon hem bölgede hem de uluslararası alanda çok ses getirmiştir. 98 Çad askerinin öldürüldüğü operasyonda Çad Hükümeti, bölgede olağanüstü hâl ilan edip, sıkı denetimlere başvurmuştur. Bu doğrultuda Hükümet, Örgütün birçok üssünü yok etmiş ancak örgütün bölgedeki etkisini zayıflatmakta başarılı olamamıştır (Aksut, e.t.: 04.04.2020). Bu gibi olayların yanı sıra içte yaşanan isyancılar meselesi de söz konusudur. İsyancılara karşı harekete geçen Deby hem ülke içinde hem de bölgede düzeni sağlamak adına isyancılara karşı operasyonlar başlatabilmiştir. Zira 2021 seçimlerinin yapıldığı 11 Nisan sonrasında Çad'ın kuzeyinde Libya sınırındaki Tibesti bölgesinden başkent Encemine'ye doğru saldırıya geçen *Çad'da Değişim ve Uyum Cephesi*'ne bağlı isyancılara yönelik yapılan operasyonlarda Deby 19 Nisan günü vurularak hayatını kaybetmiştir (Erdem, 2021).

Bu gelişmeler ışığında dekolonizasyon sürecinden bu yana Çad'da, askeri darbeler başta olmak üzere, etnik ve dini temelli çatışmalarının da sıklıkla yaşandığı söylenebilir. Özellikle Çad Gölü Havzası'nda ortaya çıkan çatışmaların büyük bir sorun teşkil ettiği ifade edilebilir. Bu Havza'daki halkların Nijer, Nijerya ve Kamerun'da yaşayan bir grup halkla aynı kimliğe sahip olmaları çatışmaların şiddetlenmesine ve Nijer ile Nijerya'da olduğu gibi Kamerun'a da yansımaya neden olduğu iddia edilebilir.

2.2.3.2. Kamerun

Berlin Afrika Konferansı'ndan sonra Kamerun bölgesi Almanya'nın sömürgesi haline gelmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya, bölgeden çekilerek 1919 yılında imzalanan Versay Antlaşması gereği Kamerun'u kurulacak olan Milletler Cemiyeti'nin (MC) egemenliğine bırakmıştır. MC ise bu egemenliği Fransa ve İngiltere'ye devretmiştir. Bu durum Kamerun'u doğu ve batı olarak ikiye bölmüş, Doğu Kamerun Fransa'ya, Batı Kamerun ise İngiltere'ye verilmiştir. Bu paylaşımda Fransa büyük bir toprak parçasını elde ederek Frankofon bölgesini oluşturmuştur. İngiltere ise Batı Kamerun'da etkili olmuş ve Anglofon bölgesini oluşturmuştur (Ngoh, 1979: 11-14).

II. Dünya Savaşı sırasında sömürge bölgelerine bağımsızlık verilmesi kararlaştırılmış ve bu nedenle savaş sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler (BM), Kamerun bölgesinde self determinasyon ilkesinin uygulanmasına karar vermiştir. Fransa bu kararı kabul etmiş olsa da Kamerun'dan tamamen çekilmemiştir (Dupraz, 2015: 7-9). Bu durum üzerine 1955 yılında bağımsız ve özgür bir Kamerun için silahlı bir örgüt olan *Kamerun Halkları Birliği* kurulmuştur. Ardından 1958 yılında bağımsızlık mücadelesini barışçıl yollardan sürdürmeyi hedefleyen *Kamerun Birlik Partisi* kurulmuş ve Ahmadou Ahidjo parti başkanı olmuştur. Parti, Fransız bölgesi olarak bilinen Doğu Kamerun'da etkiliydi. Bundan dolayı Fransa'yla bağlantılı faaliyetler yürütüyordu ve Fransa ile ilişkilerin sürdürülmesinden yanaydı. 1 Ocak 1960 tarihinde Frankofon bölgesi bağımsızlığını Kamerun Cumhuriyeti olarak ilan etmiş ve ilk devlet başkanı da Ahidjo olmuştur. Ancak Anglofon bölgesinde durum farklıydı ve bölge Batı Kamerun olarak İngiltere sömürgesi Nijerya'ya bağlanmıştır. Nitekim Nijerya 1 Ekim 1960 tarihinde bağımsızlığını kazandıktan sonra Anglofon bölgesinde plebisit yapıldı. Fakat Anglofon bölgesi de kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılma kararı aldı. Kuzey bölgesi Nijerya'ya, güney bölgesi de Frankofon bölgesine katılmak istedi (Ataöv, 1977: 273-275).

Bu gelişmeler ışığında 1 Ekim 1961 tarihinde İngiltere ve Fransa sömürgesi bölgeler birleştirilerek Kamerun Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Böylece Ekvatorial Bantu etnik grubu olmak üzere, Bamileke, Bassa, Kirdi, Fulani, Kuzeybatı Bantu, Doğu Nijiritik, Duala, Frang, Ngumba, Eton gibi etnik grupların yanı sıra ülkenin kuzey bölgelerinde Fulaniler, Kanuri, Kotoko, Mandara ve Massa gibi etnik gruplar bir arada

yaşamak zorunda kaldılar. Ülkenin güney bölgelerinde ise çoğunluğu Pigmeler oluşturmaktaydı (The World Factbook, Cameroon, 25.04.2024).

Frankofon bölgesinde Ahmadou Ahidjo etkili iken, Anglofon bölgesinde ise Paul Biya etkili olmuştur. Ahidjo 1982 yılına kadar devlet başkanlığı görevini yürütmüştür. 1964 yılından itibaren hükümette çeşitli görevlerde bulunan Biya, sağlık sorunlarından dolayı görevden ayrılan Ahidjo'nun yerine gelmiştir. 1982'den bu yana (1982-2024) Biya ikinci devlet başkanı olarak görev yapmaktadır (Lohkoko, 2013: 12-14). Ahidjo döneminde yaşanan en önemli çatışmalardan biri, Biya'nın etkili olduğu Güney Kamerun (Anglofon) bölgesinde yaşanmıştır. Kamerun Federal Cumhuriyeti 1972 yılında Kamerun Birleşik Cumhuriyeti'ne dönüşmüş ve bu durum Anglofon bölgesinde ülkedeki petrol gelirlerinin dağılımında eşitsizlik olduğu, Anglofon bölgesinin Ahidjo yönetimi tarafından göz ardı edildiği ve halklar arasında ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle tepkiyle karşılanmıştır (Konings and Nyamnjoh, 1997: 212-214).

Ahidjo'nun bu tepkileri bahane ederek Anglofon ve Kuzey Kamerun bölgelerindeki otoriterliğini pekiştirme çabaları sonucunda iç çatışma çıkmıştır. 1982 yılında görevi devralan Biya yönetiminde de bu çatışmalar sürmüştür. Biya, Anglofon bölgesinden olsa da bölgeyi kontrol altına almak, çatışmaları sonlandırmak ve isyancıları bastırmak adına Ahidjo yönetiminden farklı bir siyaset izlememiş ve çatışmaların giderek şiddetlenmesine neden olmuştur. Bu çatışmalar sonucunda isyancılar 2017 yılında Ambazonya Devleti olarak bölgede bağımsız bir devlet kurmuşlardır (Konings, 2005: 180-182). Ancak Ambazonya bölgesinde yaşayan çok sayıda sivil halk, Hükümet güçleri tarafından çıkan çatışmalarda öldürülmüş ve bölgedeki tansiyon giderek yükselmiştir (Mepa News, 2018).

Gassim İbrahim “Kamerun’un Anglofon Bölgesinde Bağımsızlık Talepleri” başlıklı yazısında yaşanan krizi, başlangıçta sosyo-ekonomik açıdan ortaya çıktığını sonradan bir kimlik çatışmasına dönüştüğünü iddia etmektedir. Krizin çatışmaya dönüşmesinde ise sömürge dönemini işaret etmektedir. Bu yönüyle batı gazetelerindeki başlıklara atılan manşetlere dikkat çekmektedir. Anglofon sorununun batı gazetelerine yansıdığını ve gazetelerin bir Anglofon Kamerun Devleti varmış gibi, “Anglofon Kamerun” olarak manşet yaptıklarını ifade etmektedir. Bu manşetlerle Kamerun’dan bağımsız bir Anglofon kimliğinin pekişmesine sebebiyet verdiklerini de ileri sürmektedir (İbrahim, 2018).

Bu gelişmelerin yanı sıra Kuzey Kamerun'da da çatışmalar devam etmektedir. Buradaki çatışmaların kaynağı etnik temelli kimlik sorununa dayanmaktadır. Bağımsızlık sürecinde bölge Nijerya'ya katılma kararı almıştı. Ancak Nijerya'nın bağımsızlığından sonra Anglofon bölgesi olarak yapılan plebisitte bölge Kamerun sınırlarına dâhil edildi. Bu nedenle aynı kimliklere sahip halkların bir kısmı Çad ve Nijerya sınırlarına dâhil edilirken, diğer kısmı da Kamerun sınırlarında kaldı. Bilindiği gibi Ahidjo yönetiminin uyguladığı ayrılıkçı politikalar, bölgede çatışmalara yol açtı (International Crisis Group, 2010: 7-9). Bölgede iç çatışma ortamı süreklilik arz etmiş ve terör örgütlerinin faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için ideal bir ortama dönüşmüştür. Özellikle Kamerun'un kuzey bölgesinde yaşayan halklar hem dini hem de etnik yönden Boko Haram örgütüne mensup olanlarla ortak bir kimliğe sahip olduğu için, örgütün burada önemli bir faaliyet yürüttüğü söylenebilir (Foyou vd., 2018: 68-69).

Hans De Marie Heungoup'un *Crisis Group*'a yaptığı röportajda, örgütün bölgeyle olan ilişkilerini 2009 yılında örgüt lideri Muhammed Yusuf'un Nijerya'da öldürülmesi ve örgüt elemanlarının Kamerun'un kuzeyine sığınmasıyla başladığını dile getirmektedir. Heungoup'a göre Kamerun hükümetinin kuzeye yönelik sosyoekonomik politikalarında eşitlikçi davranmayıp Frankofon bölgesine öncelik vermesi ve kuzeyi denetimsiz bırakması, halkın örgüte destek vermesinin en önemli nedenleridir. Ayrıca haklarını aramak için tüm demokratik ve hukuki yolların önünün kapanması Kuzey halklarını örgüte destek vermeye teşvik etmektedir (Heungoup, 2016).

Bu bilgiler ışığında Kamerun'daki sınırların analizi yapıldığında, bağımsızlıktan sonra üç bölge göze çarpmaktadır. Bunlar Kuzey, Anglofon ve Frankofon bölgeleridir. Frankofon bölgesi en büyük sınır bölgesi olup Fransa destekli liderler tarafından yönetilmektedir. Kamerun'da yaşanan çatışmanın ilk ayağı Kuzey halklarının etnik ve dini temelli kimlik mücadelesi olup ikinci ayağı ise Anglofon bölgesinin de sosyoekonomik ayrımcılık temelli Anglofon kimliğine dayalı bir mücadeledir. Hükümetin baskıcı politikaları ve yetersiz çabaları sonucunda kısır döngü içine giren bu bölgelerde çatışma süreklilik arz etmektedir. Benzer çatışmalara Afrika'nın birçok bölgesinde rastlanması muhtemeldir. Bu nedenle sınırlardan dolayı çatışmalara konu olan bir diğer Orta Afrika ülkesi de Kongo Demokratik Cumhuriyeti'dir.

2.2.3.3. Kongo Demokratik Cumhuriyeti

Kongo Havzası⁴ Afrika coğrafyasında sömürgecilikten dolayı ortaya çıkan kriz ve çatışmaların başlangıç kapısı olarak da ifade edilebilir. Havza, Belçika Kralı II. Leopold tarafından sömürgeleştirilmiş olup Berlin Afrika Konferansı'nda şahsi mülkiyet alanı olarak kabul edilmiştir. Ancak Leopold yönetiminde (1885-1908) yaşanan katliamlar sonucu bölge Belçika Hükümeti'ne devredilmiştir (Johnson, 2014: 75-76). Bölgede iki yüzden fazla farklı etnik grup bulunmaktadır. Çoğunluğunu dört büyük koldan (Mongo, Luba, Kongo ve Banjaruanda) oluşan Bantular meydana getirmektedir. Bunların yanı sıra Pigmeler ve diğer çok sayıda küçük etnik gruplar da yaşamaktadır (The World Factbook, Congo, e.t.: 07.05.2024).

Kongo'da bağımsızlığa giden süreçte üç önemli siyasi parti ortaya çıkmıştır. İlki Patrice Lumumba'nın liderliğinde *Ulusal Kongo Hareketi* (Movement National Congolais-MNC) partisiydi. Lumumba, Kongo'nun bütün bölgelerine hitap eden ve ulusal birlik için harekete geçen bir partiydi ve her bölgeden destek alıyordu. İkincisi Joseph Kasavubu'nun başkanlığındaki *Bakongo İttifakı* (Alliance des Bakongo-ABAKO) idi. Kasavubu başkanlığındaki hareket, Bas-Kongo olarak bilinen Aşağı Kongo'da etkili olmaya çalışıyordu. Üçüncüsü ise Moise Tshombe önderliğindeki *Katanga Kabileleri Konfederasyon Birliği* (Confederation des associations tribales du Katanga-CONAKAT) hareketiydi. Tshombe önderliğindeki CONAKAT hareketi de Kongo'nun Katanga bölgesinde Belçika egemenliğinde bir bağımsızlık elde etmeyi amaçlıyordu. Ayrıca CONAKAT, Belçika merkezli Union Miniere şirketinden de önemli destek alıyordu (Baran, 2016: 29-30).

30 Haziran 1960 tarihinde Kongo bağımsız bir devlet olarak uluslararası arenada yer almıştır. Lumumba Başbakan, Kasavubu ise Başkan olarak atanmıştı. Büyük bir umutla çıkılan bağımsızlık yolunda Kongo'yu kriz ve çatışmalar beklemekteydi. Ülkeyi terk eden Belçikalı askerlerden sonra ülkede büyük bir huzursuzluk ortaya çıkmış ve akabinde bölünmeler başlamıştır. Tshombe yönetimindeki Shaba (şimdiki Katanga) bölgesi 11 Temmuz günü, Kalonji yönetimindeki Güney Kasai ile Kashamura yönetimindeki Kivu bölgeleri 8 Ağustos'ta bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (Hesselbein, 2007: 21-22).

⁴ Kongo Havzası; bugünkü Angola'nın kuzey kesimini, Kongo Cumhuriyeti'ni ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin bulunduğu coğrafyayı ifade eder.

Katanga ve Güney Kasai eyaletlerinde ortaya çıkan ayrılıkçı isyanların ardından 5 Eylül 1960 tarihinde Başkan Kasavubu ile Başbakan Lumumba'nın arasında yaşanan kriz ülkenin gündemini çalkalamıştır. Lumumba'nın Kasavubu tarafından görevden alınması ise bu krizi daha da derinleştirmiştir. Kriz, Lumumba tarafından Genel Kurmay Başkanlığına atanmış olan Joseph Mobutu tarafından fırsata dönüştürüldü. Mobutu iki lider arasında çıkan anlaşmazlıktan nemalanarak ordu içinde kendisine yeterli desteği sağlamak adına faaliyetlerde bulundu. AFSAM Raporuna göre Mobutu hem Amerika hem de Belçika'dan finansal destek alarak askerlere fazladan ödemeler yaptı. Bu stratejiyle askerlerin sadakatini kazanan Mobutu, orduda güçlü bir konum elde etti (AFSAM, e.t.: 09.05. 2024).

1961 yılında Katanga güçlerinin Lumumba'yı öldürmesi ile iç savaş başlamıştır. İktidardaki anlaşmazlıkları fırsata dönüştüren Mobutu, 1965 yılında yaptığı darbeyle Kasavubu'yu da yönetimden uzaklaştırdı. 1971'de de ülkenin ismini Zaire Cumhuriyeti olarak değiştirdi. Ancak bu isim 1997'de ölümünün ardından iktidara gelen Laurent-Desire Kabila tarafından tekrar Kongo Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir (Schatzberg, 1997).

1965 yılında iktidara gelen Mobutu tek parti sistemini uyguladı. Bu durum bazı bölgelerde rahatsızlık uyandırdı. Bunlardan biri de Shaba bölgesiydi. 1977 yılında Shaba olarak bilinen Katanga bölgesinde isyanlar ortaya çıktı. Bölge ham madde kaynakları (petrol, uranyum, elmas, altın) bakımından zengindi. Bu nedenle isyanın arkasında yatan faktör, ham madde kaynaklarının kimin denetimi altında olacağıydı. İsyanı bastırmakta zorlanan Kinşasa yönetimi, Çin, Belçika, Fransa, Fas, Mısır ve Sudan'dan destek alarak isyanı bastırabildi (Baran, 2016: 46-47).

Katanga kabilelerinden oluşan bu isyan Kongo'nun bağımsızlığından bu yana ayrılıkçı bir çatışmaya dönüşmüştür. Katanga'nın bağımsızlığı için savaştan kabileler, hükümet güçleri tarafından bastırılrsa da buldukları her fırsatta bağımsızlık için mücadele etmişlerdir. Sorun bugüne kadar devam etmiştir/etmektedir (Stearns, 2001: 29-31). Katanga eyaletinde çıkan çatışmaların yanı sıra, Kuzey ve Güney Kivu eyaletlerinde de çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu eyaletler Uganda, Ruanda, Burundi ve Tanzanya sınırlarında bulunmaktadır. Özellikle 1994 yılında gerçekleşen Ruanda Soykırımı neticesinde çatışmalar Zaire Cumhuriyeti'ne de sıçramıştır. Ülkede bulunan Bantu kolunun Banjaruanda etnik kökeninden gruplar çatışmalara öncülük etmiştir. Mobutu'nun Ruanda Soykırımı suçluları olan Interahamwe milisleri ve Ruanda

ordusunun eski mensuplarına verdiği desteğe karşılık, Kigali yönetimi de Kuzey Kivu ile Güney Kivu'da yaşayan çoğunluğu Tutsi kökenden halklara askeri, siyasi ve iktisadi destekte bulunmuştur. Bu destek sayesinde örgütlenen halk *Kongo'nun Bağımsızlığı için Demokratik Güçlerin İttifakı*'nı (Alliance des Forces Democratiques pour la Liberation du Congo-AFDL) kurmuştur. İsyan, Zaire'nin Kuzey ve Güney Kivu eyaletlerinde başlasa da bu bölgelerde sınırlı kalmayıp ülkenin birçok bölgesine hızlı bir şekilde yayıldı (Beswick, 2012: 1-2).

İlk saldırılar 1996 yılında Ruanda ordusu tarafından gerçekleştirilmiştir. Ardından AFDL güçleri hem Ruanda'dan hem de Zaire'de yaşayan Tutsilerden aldığı destekle saldırılarını çoğaltmıştır. Ayrıca ABD'de güçlü bir diasporası bulunan Ruanda, ABD'den de destek almıştır. Fransa, Zaire yönetimine destek vermiş olsa da uluslararası anlaşmazlıklardan dolayı destek istenilen düzeyde sağlanamamıştır. Kinşasa'ya kadar ilerleyen AFDL güçleri desteksiz kalan Mobutu'nun kaçmasıyla yönetime el koymuştur. Mobutu önce İsviçre'ye oradan da Fransa'nın güney bölgesinde Cap Martin'de bulunan villasına kaçmıştır (Muraya and Ahere, 2014: 6-9).

Kasım 1996-Mayıs 1997 tarihleri arasında oluşan iktidar boşluğu ve kavgaları yeni bir anlaşmazlık ortamına neden olmuştur. Gedeon Kyungu Mutanga liderliğinde kurulan ve Katanga'nın bağımsızlığı için savaşan Mai Mai Kata Katanga Örgütü güçleri ile Tutsilerin denetiminde olan AFDL güçleri kurulacak olan yönetim için çatışmaya başladılar. Yaşanan çatışmalarda Kigali destekli Laurent-Desire Kabila 17 Mayıs 1997 tarihinde iktidara geçmiştir. Kabila iktidara gelir gelmez Zaire Cumhuriyeti'nin ismini tekrar Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ne dönüştürmüş ve ülkede barışı sağlamak adına adımlar atmaya çalışmıştır. Fakat barışı sağlamakta başarılı olamamıştır. Aksine Katanga sınırındaki çatışmaların daha da şiddetlenmesine ve derinleşmesine neden olmuştur (Hesselbein, 2007: 38-39).

Kabila'nın iktidarı çok uzun sürmemiştir. 2001 yılında bir suikast sonucu öldürülen Kabila'nın yerine oğlu Joseph Kabila geçmiştir. Hem iktidarı hem de ülkenin problemlerini babasından miras olarak alan Kabila, ülke içindeki anlaşmazlıkları çözmekte başarısız olmuştur. Çok sayıda insan cezaevlerine atılmış olup bölgede çatışmaların durması için görevlendirilen hükümet güçlerinin haksız, hukuksuz müdahaleleri krizi iyice tırmandırmıştır. 2019 yılında görevi biten Kabila'nın yerine Felix Tshisekedi seçimleri kazanmış ve iktidara geçmiştir. Fakat Katanga'daki sınır sorunu henüz çözülmüş değildir (International Crisis Group, 2016: 18-20). Netice

itibariyle Orta Afrika Bölgesi olarak ele alınan Çad, Kamerun ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki çatışmalarda en önemli meselelerden birinin sınır sorunu olduğu iddia edilebilir.

2.2.4. Kuzey Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz

Afrika Birliği'ne göre Kuzey Afrika bölgesi 7 ülkeden oluşmaktadır. Bu ülkeler Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Moritanya, Fas ve Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti'dir. Kuzey bölgesindeki sınır çatışmalarının tarihi M.Ö. 264–146 yıllarında gerçekleşen Pön Savaşlarına kadar dayanmaktadır. Akdeniz'i kontrol altına almak amacıyla Kartaca şehir devletleri ve Roma İmparatorluğu arasında gerçekleşen Pön Savaşları, koloncilik olgusunun ilk örneğini oluşturmaktadır. Milattan sonra 14. yüzyıl itibariyle başlayan Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetlerinin ilk temas noktaları da yine Kuzey Afrika bölgesi olmuştur. Özellikle sömürgeciliğin öncüsü olan Portekiz; Fas'ın Sebte (Ceuta), Tanca ve Agadir limanlarından Afrika'nın içlerine doğru ilerlemeyi başaramıştır (Arnold, 1995: 41).

Sömürgecilikle birlikte hem etnik hem de din gibi hassas unsurlar üzerinden yürütülen böl-yönet stratejileri, bölgedeki sınırları etkilemiş ve çatışma ortamının süreklilik kazanmasına neden olmuştur. Diğer Afrika bölgelerinde olduğu gibi burada da aynı kimliğe sahip halkların hem etnik hem de dini olarak bölündüğüne rastlanmaktadır. Ancak dekolonizasyon sürecinden sonra bu durum daha da kötüleşmiştir. Bu yedi ülkenin hepsinin burada zikredilmesinden ziyade, diğer Afrika bölgelerinde olduğu gibi burada da bazı ülkeler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda Fas ve Cezayir ülkelerinin sınırları analiz edilerek sınırlardan kaynaklı çatışmalara değinilmiştir (Dalacoura, 2017: 12-14).

2.2.4.1. Fas

Hem Akdeniz'e kıyısı hem de Avrupa kıtasına yakınlığı nedeniyle Fas, coğrafi olarak önemli bir stratejik noktadadır. Sömürgecilik döneminde Fransa ve İspanya arasında rekabet konusu olan Fas bölgesi (Batı Sahra dâhil), 1912 yılında Fez Antlaşması ile Fransa ve İspanya arasında bölüştürülmüştür. Fransa'nın egemenliğine bugünkü Fas toprakları düşerken, İspanya'ya ise bugünkü Batı Sahra bölgesi düşmüştür. Bu coğrafi bölünme, homojen bir toplumsal yapıya sahip olan Fas bölgesinin Arap ve Berberi halklarının da bölünmesine neden olmuştur. Bu durum ise doğal olarak

halkların bölünmesine ve eski sınırlarda yeni yabancı yönetimlerin egemen olmasına yol açmıştır (Burke III, 2014: 1-4).

Ercüment Kuran'ın, "Abdülkerim el-Hattabi" adlı çalışmasına göre İspanyol Sahrasındaki bağımsızlık hareketleri Muhammed bin Abdülkerim el-Hattabi'nin önderliğinde başlamıştır. Diğer Afrika bölgelerine göre bağımsızlık seslerinin daha erken yükselmeye başladığı İspanyol Sahrasında, El- Hattabi ve bağımsızlık yanlıları İspanya'yı yenilgiye uğratmış ve 1921'de Rif Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır (Kuran, 1988: 252). 1925 yılında yapılan Fransa-İspanya Antlaşması gereği iki ülke birlikte hareket ederek Rif Cumhuriyeti'ne saldırıda bulunmuş ve bölgeyi 1926 yılında ele geçirmişlerdir. 1926'da Rif Cumhuriyeti yıkılmış olsa da fitili ateşlenmiş ve bağımsızlık yolunda yeni oluşumlara cesaret vermiştir. Bu bağlamda ilk siyasi parti 1934 yılında *Fas Hareket Komitesi* adıyla kurulmuştur. Buna ek olarak 1936 yılında *Ulusal Reformlar Partisi*, 1937'de *Ulusal Hareket Partisi*, *Fas Birlik Partisi*, 1943'te *İstiklal Partisi* ve 1946 yılında *Bağımsızlık için Demokrasi Partisi* gibi siyasi oluşumlar bağımsızlık sürecindeki en önemli kuruluşlardır (Ataöv, 1977: 167-168).

Konu bağımsızlık olsa da bu partiler Fas'ın geleceğini belirleme noktasında farklı düşüncelere sahiptiler. Örneğin *Fas Hareket Komitesi*, Fransa'nın protektorasının ortadan kaldırılmasını değil, sınırlandırılmasından yana tavır alırken, *Ulusal Reformlar Partisi* ile *Fas Birliği Partisi* söylemlerinde tam bağımsızlık kavramına yer vermiş, eski sınırlarına kavuşmayı savunmuşlardır; ancak pratikte Fransa'ya karşı herhangi bir faaliyette bulunmaktan da kaçınmışlardır. *İstiklal Partisi* ise radikal bir eylem ile Fas'ın tam bağımsızlık taleplerini içeren bir deklarasyon yayınladılar. Sömürge öncesi dönemde olduğu gibi Fas'ın gerçek sınırlarına sahip olmasını hararetle savunmuşlardır. Bu eyleme karşı Fransızlar sert bir karşılık vermiş, deklarasyonu kaleme alanların tutuklanmasının ardından ülkede muhalif avına çıkmışlardır (Denoeux, 2011: 1-6).

Ahmet Kavas, "Muhammed V" başlıklı çalışmasında 1951 yılında Fas'taki dört büyük partinin (İstiklal Partisi, Bağımsızlık için Demokrasi, Milli Islah Partisi/Ulusal Reform Partisi ve Fas Birlik Partisi) Fas Milli Cephesi'ni kurarak bağımsızlık yolunda önemli adımlar attıklarından bahsetmektedir. Bu cepheye karşı başarısız olan Fransa destekli V. Muhammed Fransa tarafından tahttan indirilmiş ve yerine 73 yaşındaki Muhammed b. Arefe tahta getirilmiştir. Tahttaki değişikliğe itiraz edenlerle Fransa arasında çıkan çatışma ortamı Fransa'ya geri adım attırmış ve V. Muhammed tahta tekrar geçmiştir. Fransa'nın bu geri adımı bağımsızlık yanlılarını cesaretlendirmiştir.

Sonunda 2 Mart 1956 tarihinde Fransa, destekledikleri V. Muhammed'in ülkenin kralı olması koşuluyla Fas'a bağımsızlık verilmesini kabul etmiştir (Kavas, 2020: 482).

Fransa, kâğıt üzerinde Fas'a bağımsızlığını vermiş olsa da ülke yönetim biçiminin monarşi olması ve Kralın Fransa'nın emirlerine itaat etmesi, bağımsızlığın niteliği üzerine tartışmalar yaratmıştır. Ancak göreceli olsa da Fas 1956'da bağımsızlığını elde ederken Fas'ın diğer parçası olan İspanyol Sahrasında henüz bağımsızlık söz konusu değildi (Library of Congress-Federal Research Division, 2006: 4). Fas toprakları olan İfni ve İspanyol Sahrası ile Ceuta ve Melilla limanları İspanya'nın denetimindeydi. Bu bölgelerdeki halk 1957 yılında Fransa'nın denetimindeki Fas'a katılmak için ayaklandılar. Ancak İspanya tarafından bu ayaklanma sert bir şekilde bastırıldı. Bu durum ise sınır çatışmalarına yani aynı sınırlarda yaşayan halkların bölünmesinden dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıklara sebebiyet verdi (Ataöv, 1977: 179-181).

Bu süreçte Fas'ın İstiklal Partisi; hedefine, “Büyük Fas” idealini koyarak faaliyetlerine devam etmiştir. Bu ideal ile Moritanya, Mali, Kuzey-Batı Afrika'daki İspanyol toprakları ve Cezayir'in de güneybatı kısımları “Büyük Fas” olarak ilan edilmiş ve Fas birlikleri bu bölgelerin Fas ile birleşmesi için harekete geçmiştir. 1958 yılında Saguia el-Hamra ve Rio de Oro denilen İspanyol bölgelerinde yaşanan çatışmalar diğer bölgelere de sıçradı. Kısa sürede Fas birlikleri Cezayir'in güneybatısındaki Tindouf bölgesine de saldırarak çatışmaların geniş bir coğrafyaya yayılmasına neden olmuşlardır. Ancak Cezayir, Fas birliklerini geri püskürtmüş ve Fas'a karşı İspanyol Sahrasındaki halka da destek vermeye başlamıştır. Fas, İspanya'nın bölge üzerindeki egemenliğinin zayıflamasının ardından ABD'nin de desteğiyle İfni bölgesini 1969 yılında İspanya'dan almayı başarmıştır. Bu yenilginin ardından İspanya, Ceuta ve Melilla limanları dışında kalan bölgelerden çekilmiştir. Bu iki bölge bugün de İspanya'nın denetiminde bulunmaktadır (Joffe, 1985: 302-303).

Doğan Aydal *Maden Savaşları* başlıklı çalışmasında İspanya'nın geri çekilmesinde *The Embryonic Movement for the Liberation of Saguia el-Hamra and Rio de Oro* (POLISARIO) hareketinin etkili olduğunu iddia etmiştir. Kendilerine “Sahrawi” adını veren bir grup öğrencinin 10 Mayıs 1973'te kurduğu bu örgüt ilerleyen dönemde bölgede etkin bir silahlı güce dönüşmüştür. Fas, Cezayir ve bölgedeki diğer Arap ülkelerinin yanı sıra SSCB'den de önemli bir destek alan bu örgüt İspanya'nın aleyhine birçok faaliyette bulunmuştur. İspanya'nın geri çekilmesinin ardından Batı Sahra

üzerinde hak iddia eden Fas ve Moritanya, 6 Kasım 1975 tarihinde Madrid Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bu Antlaşmaya göre Batı Sahra'nın kuzeyi olan Saguia el-Hamra bölgesi Fas'a, Rio de Oro bölgesi de Moritanya'ya verilmesi kararlaştırılmıştır. Antlaşmaya POLİSARİO hareketi itiraz etmiş, Fas ve Moritanya'ya karşı Sahra halkını örgütleyerek "Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti'ni" kurmuşlardır (Aydal, 2009: 119-121).

Başlangıçta POLİSARİO grubuna destek veren Fas yönetimi bu grubu kukla gibi kullanarak Batı Sahra üzerine İspanya ile masada anlaşmaya çalışmıştır. Batı Sahra halklarına herhangi bir söz hakkı tanımayan Fas, bu bölge halkının neyi isteyip neyi istemediğiyle de hiç ilgilenmemiştir. Fas'ın bölgedeki dengeleri hiçe sayarak bölge ülkelerine dayatmaya çalıştığı bu irredentist politik uygulaması sınırlardaki çatışmaların en temel sebebi olarak görülebilir (Jacobs, 2012: 24-30).

Fas ve Batı Sahra arasındaki bu ayrılık Afrika Birliği Örgütü'ne de yansımıştır. 1963'te Örgüte üye olan Fas, uygulamış olduğu bu politikanın Örgütün ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle Afrika Birliği Örgütü tarafından kınanmıştır. Dahası 1982 yılında Örgüt, Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti'ni de örgüte üye yaparak bağımsızlığını tanımıştır. Bunun üzerine Fas, bölgenin kendisine ait olduğunu iddia ederek alınan karara itiraz etmiştir. Bu çıkışın sonuçsuz kalması nedeniyle de 1984 yılında Fas, Afrika Birliği Örgütü'nden ayrılmıştır. Otuz üç yıl süren çatışmalar sonucu Fas, bölgeyi denetim altına alamayacağını anlamış ve bölgesel ve uluslararası alanda kaybettiği itibarını 2017'de Afrika Birliği'ne tekrar üye olarak kazanacağını düşünmüştür. Ancak bu adımlar çatışmaların durmasını sağlayamamıştır (Rawhani, 2018: 16-18). Bölgede bulunan ve çatışmalarla gündem olan bir diğer ülke de Cezayir olmuştur.

2.2.4.2. Cezayir

Cezayir, Afrika'da ilk sömürülen ülkelerden biri olarak tarihi kayıtlara geçmiştir. Berlin Afrika Konferansı'ndan önce 1830 yılında Fransa'nın denetimine giren Cezayir, 132 yıl sonra 1962 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Cezayir'in toplumsal yapısını büyük ölçüde Araplar oluştururken diğer etnik grup ise Berberilerdir. Diğer birçok Afrika ülkesinden farklı olarak Cezayir'de dini inanış konusunda homojenlik söz konusu ve genellikle halk Müslüman'dır. 132 yıl boyunca Fransa'nın himayesinde olan Cezayir'de dekolonizasyon süreci çok sancılı geçmiştir. Bağımsızlık için ilk örgütlenmeler 1920'lerden itibaren başlamış ve Emir Halid'in önderliğinde *Jeune*

Algerien örgütü ile başlatılan dekolonizasyon hareketi, akabinde çok sayıda örgütün kurulmasıyla devam etmiştir (Ataöv, 1977: 135).

1926'da *Kuzey Afrika Yıldızı*, 1931'de *Uluma Reformcuları Birliği* kurulmuştur. Bağımsızlık hareketinin kıvılcım vermesi, Fransa'yı tedirgin etse de hareketi denetlemek adına 1936 yılında Cezayirlilere siyasi parti kurma hakkını tanımıştır. Bu gelişme ile ilk siyasi parti olan Cezayir Komünist Partisi kurulmuştur. Ardından 1937'de Kuzey Afrika Yıldızı'ndan Ahmet Messali Hac'ın liderliğinde *Cezayir Halk Partisi*, 1938 yılında da Ferhat Abbas öncülüğünde *Cezayir Popüler Birliği Partisi* kurularak dekolonizasyon süreci için adımlar atılmıştır. *Cezayir Popüler Birliği Partisi* 1946 yılında *Cezayir Manifestosu Demokratik Birliği Partisine* dönüşerek geniş bir kitleye hitap etmiştir (Belkamel, 2014: 45-50).

1950 yılı Cezayir halkı için bağımsızlık yolunda önemli aşamalar kaydedildiği bir yıl olmuştur. Fransız sömürgeciliğine karşı bir kurtuluş savaşı yürüten yerli birlikler birleşerek *Ulusal Kurtuluş Ordusu*'nu kurmuşlardır. Bu grubun siyasi cephesi ise *Ulusal Kurtuluş Cephesi* (FLN) olmuştur. Bütün ülkeyi temsilen kurulan bu parti Ahmet Messali Hac dışında Cezayirliler tarafından önemli ölçüde desteklenmiştir. Messali ise *Cezayir Ulusal Hareketi* (MNA) adında FLN'den ayrı bir örgüt kurma yolunu tercih etmiştir (Library of Congress-Federal Research Division, 2008: 4-7).

1954 yılında *Birlik ve Eylem için Devrimci Komite* adında gizli bir örgüt kurularak Fransa'ya karşı ayaklanmanın ilk adımı atılmıştır. Hem Ulusal Kurtuluş Ordusu hem de Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin faaliyetleriyle de bağımsızlık hareketi kısa sürede geniş bir yankı buldu. Emri altında yarım milyondan fazla askeri bulunan Fransa barışı sağlamakta başarısız olmuş ve her iki tarafın işlediği zulüm ve katliamlar sonucu yüzbinlerce Cezayirli ve binlerce Fransız yaşamını yitirmiştir. Bir uzlaşa sağlamak için Cezayir'e giden De Gaulle, başarısız olmuş ve 1 Temmuz 1962 tarihinde Cezayir'in bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. Böylelikle silahlı direniş Afrika'daki yerleşimci sömürgecilere karşı ilk zaferini kazanmıştır (Gilberts and Reynolds, 2016: 552).

3 Temmuz'da Ulusal Kurtuluş Cephesi'nden Abdurrahman Faris geçici olarak devlet başkanlığına getirilirken, Cezayir Halk Partisi'nden Ahmet Bin Bella da hükümet başkanlığına getirilmiştir. Geçici görevinden alınan Faris'in yerine Ferhat Abbas devlet başkanı olmuştur. Bağımsızlıktan bu yana varlığını koruyan Ulusal Kurtuluş Cephesi

ülkede önemli bir parti olmuştur. 19 Aralık 2019 seçimlerini kazanan ve şu an Cezayir’i yöneten Abdülmecid Tebbun da Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi’nden seçimlere girmiş ve kazanmıştır (Calçada, 2012: 57-59).

Bağımsızlık mücadelesinde kusursuz bir birlik halinde savaştan ve kazanan Cezayirliiler arasında bağımsızlık sonrasında etnik kimliğe dayalı fikir ayrılıkları baş göstermiştir. Berberi nüfusun iki katından biraz fazla olan Araplar, bağımsızlıkla birlikte ülkeyi yönetmeye başladılar. İktidara gelen Arap siyasetçiler, ülkede “Araplaşma Politikasına” ağırlık vermişlerdir. Bunun üzerine iktidardan beklediği payı alamayan Berberiler ile Araplar arasında çatışmalar başlamıştır. Özellikle iskân politikası doğrultusunda Arapların yerleştirildiği Gardaya eyaleti bu anlaşmazlığın kilit noktasıdır (Strachan, 2014: 14-16).

Buna ek olarak devlet politikasında Berberi halkının sosyokültürel kimliklerine istenilen düzeyde yer verilmemiş olması da başka bir huzursuzluk kaynağıydı. Mohand Tilmatine’nin “Arabization and linguistic domination: Berber and Arabic in the North of Africa” adlı çalışmasına göre Araplar ile Berberiler arasındaki çatışmaların şiddetlenmesinde ve kalıcı hale gelmesindeki en önemli faktör 26 Aralık 1990 tarihinde kabul edilen bir yasayla Araplaşma politikasının ülkenin bütününde uygulanmasına karar verilmesidir (Tilmatine, 2019: 10-12).

International Crisis Group Middle East/North Africa Report “Algeria: Unrest And Impasse In Kabylia” başlıklı çalışmaya göre de Araplaşma politikası sonucu Berberi halkının dili olan Kabili dilinin asimileştirilmesi ve kültürel kimliğin yok edilmeye çalışılmasından dolayı 1980’lerden itibaren Berberiler “Berberi Baharı” adı altında bu asimilasyon politikalarına bir direnç göstermeye başlamışlardır (International Crisis Group, 2003: 3). Berberi halkının kimliklerini korumakta ısrar etmeleri sonucu hükümet, politikalarını baskı ve şiddet yoluyla uygulamaya devam etmiştir. 2001 yılında polisler tarafından Berberi kökenli bir öğrencinin tutuklanıp ve şiddet görmesi ile başlayan “Kara Bahar” isyanı, Berberilerin yaşadığı bölgelerde şiddet ve işkence olaylarının ne kadar vahim boyutlara vardığının bir göstergesi olmuştur (Akbar ve Frankie, 2013).

Sonuç olarak iki etnik kimlik arasındaki çatışmalar süreklilik kazanırken, sorunun çözümü için taraflardan herhangi olumlu bir adım atılmamıştır. Aksine Araplar asimilasyon politikalarını ısrarla uygulamaya devam etmiştir. Bu ve bunun gibi

çatışmalar Afrika halklarının en temel sorunlarından biridir. Bazı bölgelerde kabile ve etnik temelli çatışmalar yaşanırken, bazı yerlerde din temelli çatışmalar yaşanmaktadır. Zira çatışmanın adı ve tanımı ne olursa olsun çatışmaların temelindeki ana faktör sınırlardan kaynaklı olmuştur (Strachan, 2014: 16-19). Sınırlardan kaynaklı olarak Güney Afrika Bölgesinde de anlaşmazlıklar ve çatışmalar söz konusu olmuştur.

2.2.5. Güney Afrika'da Sınır Anlaşmazlığı Sorunu Üzerine Kısa Bir Analiz

Güney Afrika bölgesindeki devlet sayısı 10'dur. Angola, Güney Afrika Cumhuriyeti, Malavi, Mozambik, Zambiya, Zimbabve, Botswana, Namibya, Esvatini ve Lesotho'dan oluşmaktadır. Esvatini ve Lesotho çok küçük iki ülke olup, her iki ülkenin dört tarafı Güney Afrika Cumhuriyeti ile çevrilidir. Botswana, Afrika ülkeleri arasında şiddet ve çatışmanın en az yaşandığı ülkelerden biridir. Namibya'da meydana gelen çatışmalar Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki çatışmalarla kıyaslandığında, çok fazla ses getirmediği söylenebilir. Bu doğrultuda Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki anlaşmazlıklar analiz edildiğinde, ırkçılık denilen apartheid politikasının büyük bir sorun olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle bölgede kriz, şiddet ve çatışmaları besleyen ırkçılık olgusundan kaynaklı anlaşmazlıkların ortaya çıktığı görülmektedir.

2.2.5.1. Güney Afrika Cumhuriyeti

Sömürgecilik olgusundan etkilenen ülkelerden biri de Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Sömürgeci devletler gelmeden önce bölgede Zulu, Khosa ve Sotho unsurlarından oluşan büyük halk kitlesi yaşamaktaydı. Bunlara ek olarak Beçvano, Setswana, Ndebele ve Bavenda gibi farklı unsurlardan oluşan halklar vardı. Ancak 1488 yılında Portekizli denizci Bartolomeu Dias'ın Ümit Burnu'na gelmesiyle bölge sömürgecilerin akınına uğramaya başlamıştır. Portekizlileri takiben Hollandalıların da işgaline uğrayan Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC), 1652 yılında Hollanda merkezli Doğu Hindistan Şirketi'nin etkin faaliyet yürüttüğü bir bölge haline gelmiştir. Böylelikle Asya'dan gelenler, Avrupa'dan gelen beyaz insanlar ve siyah Afrikalı halklarla birlikte bölgede farklı topluluklar meydana gelmiş ve bu vaziyet kısa sürede bir sınır anlaşmazlığına yol açmıştır (Tuncer, 1997: 53-58).

Giderek büyük bir güç haline gelen İngiltere, 1806 yılından itibaren Portekiz ve Hollanda'yı devre dışı bırakarak yerel kabilelerle de çıkan çatışmalarda galibiyeti sağlamıştır. 1867 ve 1886 yıllarında bulunan elmas ve altın rezervleriyle İngiltere

bölgede kalıcı olmanın yollarını aramıştır. Bu durumdan dolayı Avrupa'dan önemli göç akını başlamış ve GAC'a yerleşmişlerdir. Berlin Afrika Konferansı'ndan sonra sömürge sınırlarını genişleten ve devasa bir güç haline gelmeye başlayan İngiltere, çok geçmeden 1899 yılında Hollanda ile girdiği Boer Savaşı olarak bilinen iktidar mücadelesinden de 1902 yılında başarıyla çıkmıştır (Wessels, 2016: 160-162).

Boer Savaşı'nda karşı karşıya gelmiş olsalar da 1910 yılından itibaren eşit vatandaşlık hakları paylaşan Afrikanerler ve İngilizler Güney Afrika Birliğini şekillendirmeye başlamışlardır. Bu süreçte bölgede yüzde 85 oranındaki Afrikalı ve renkli nüfusların üzerinde beyaz azınlığın kontrolünü garanti etmek için birtakım yasalar yürürlüğe koymuşlardır. 1911 yılında Madenler ve Çalışma Yasası ile tüm idari ve vasıflı işler beyazlarla sınırlanmış, 1913'te Anavatan Yasası ile Güney Afrika topraklarının yüzde 93'ü, nüfusun yüzde 13'ünü oluşturan beyazlara verilmiştir. 1923'te de Yerli Yasası ile Afrikalıların ne zaman nerede bulunabileceklerini belirlemek için kullanılacak bir geçiş sistemi oluşturulmuştur. Bu yasalar Apartheid rejiminin temellerini atmıştır (Gilberts and Reynolds, 2016: 500).

Bu sürecin en önemli isimlerinden biri Afrikaner bir politikacı ve asker olan James Barry Munnik Hertzog'dur. Hüner Tuncer *Irkcılıktan Özgürlüğe: Güney Afrika* adlı kitabında 1914 yılında kurulan Afrikaner Ulusal Partisi'nin lideri olan Hertzog'un 1924 seçimlerini kazanarak ülkenin ilk Başbakanı olarak görev aldığına dair bilgilere yer vermektedir. Hertzog 1925 yılında Afrikaner dilini resmi dil olarak ilan etmiş ve bu değişiklik 1926'da İngiltere tarafından tanınmıştır. Hertzog'un amacı Güney Afrika'da yaşayan bütün beyazları birleştirmekti. Ancak bu tutumun Afrikaner ulusçularının fikirlerine ters düşmesinden dolayı 1933 yılında Daniel Malan liderliğinde yeni bir Ulusal Parti kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktidara gelen Malan liderliğindeki Ulusal Parti, Hollanda Reformist Kilisesi'nin desteğini de alarak Apartheid rejimini kurmaya yönelmiştir. Malan'ın öncülüğünü yaptığı bu rejim beyaz-siyah ırk ayrımına vurgu yapmakta, siyahları yönetim ve uzmanlık gerektiren tüm alanlardan uzaklaştırmakta, mekanları dahi bu ırk ayrımına tabi tutarak siyahları beyazların bulunduğu tüm alanlardan dışlamakta ve iki ırk arasındaki evlilikleri de yasaklamaktadır. Kısacası siyah-beyaz renkleri üzerinden dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen bir kimlik politikası oluşturulmuştur (Tuncer, 1997: 95-99).

Malan'ın izlediği bu faşist politikalar sonucu halk bu duruma karşı koymak amacıyla örgütlenmeye başlamış ve *Afrika Ulusal Kongresi (African National*

Congress-ANC) ile *Güney Afrika Hintli Kongresi (South African Indian Congress)* adında iki yeni örgüt kurulmuştur. ANC yeni bir oluşum değildi. Kökleri 1912'ye kadar dayanmaktadır; ancak sahada aktif faaliyetler yürütemiyordu. Nitekim çok sayıda Afrikalı yazar ve siyasetçi birleştirmeyi başarmıştır. Bu iki örgüt 1950 yılında birleşerek apartheid rejimine yönelik ortak bir tepki göstermeye başlamıştır (Ataöv, 1977: 486-487).

1954 yılında emekliye ayrılana kadar Malan bu rejimi baskı ve şiddet yoluyla uygulamaya devam etmiştir. Yerine gelen Johannes Gerhardus Strijdom da aynı rejimi devam ettirmekte kararlı olmuştur. 1958 yılında iktidardan ayrılan Strijdom yerine Hendrik Frensch Verwoerd geldi. Verwoerd Hollanda kökenli bir siyasetçiydi. Hollanda doğumlu olup, Güney Afrika'da büyümüştür. Malan'dan sonra apartheid rejiminin mimarlarından biri sayılır. Nihai amacı, beyaz ve siyahların birbirinden tümüyle ayrı yerlerde varlıklarını sürdürmesiydi. Bu konuda geri adım atmadığı gibi, siyah-beyaz kimliği üzerinden aldığı kararları da uygulamakta kararlıydı. Ancak bu kararlılık ülkede derin çatışmalara ve katliamlara sebebiyet vermiş ve çok sayıda insanın tutuklanarak cezaevine girmesine de neden olmuştur (Connachie, 1999: 117-120). 1960 Sharpeville Katliamı ve 1964'te ırk ayrımına karşı mücadele eden Nelson Mandela'nın beyaz azınlık tarafından ömür boyu hapis cezasına çarptırılması rejimin neden olduğu ve en çok ses getiren eylemleridir (Kollektif, 2017: 56-59).

Jessica P. Forsee *Genocide Masquerading: The Politics of the Sharpeville Massacre and Soweto Uprising* başlıklı tez çalışmasında Sharpeville Katliamını ele almıştır. Özgürlük Şartı'nı savunan ANC üyelerinden Mandela, Luthuli, Tambo ve Sisulu'nun 1956 yılında tutuklanmaları, akabinde bu örgütten ayrı olarak Pan Afrikanist Kongresi'nin (PAK) ortaya çıkması ve bu örgütün de sadece siyahların haklarını savunmaları sonucu olaylar şiddetli anlaşmazlıklara dönüşmüştür. PAK beyazlarla her türlü uzlaşmayı kesin olarak reddetmekte, beyazların Güney Afrika'yı tamamen terk etmeleri gerektiğini vurgulamakta ve siyahları ötekileştirip aşağılayan kimlik belgesi yasasının da ortadan kaldırılması için mücadele edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Herkesin barış içinde bir arada yaşamasını savunan ANC'de bu kimlik belgesi yasasına karşıydı. Bu kimlik belgesi yasasını protesto etmek için iki örgüt yanlıları 21 Mart 1960 tarihinde üzerlerinde kimlik belgeleri olmadan Sharpeville polis karakoluna yürümeye başlamışlardır. Bu durum karşısında polis kalabalık üzerine ateş açmış ve 69 Afrikalı hayatını kaybetmiş, yüzlercesi de yaralanmıştır. Sharpeville Katliamından sonra çok

sayıda kişi tutuklanarak cezaevine atılmış, ANC ve diğerk siyah örgütlerin faaliyetleri de yasaklanmıştır (Forsee, 2019: 10-11).

Güney Afrika bölgesindeki tek çatışma alanı ırka dayalı değıl, din üzerinden de bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Farid Esack'ın kaleme aldığı “Cape Müslümanları” başlıklı yazısı, apartheid rejiminin dini kimliğıne ne denli zarar verdiğini konu almaktadır. 1960'ların başından itibaren hem Müslümanlar hem de gayrimüslim Siyahlar, Verwoerd iktidarının siyasi baskısını en şiddetli şekilde hissetmeye başlamışlardır. Bu duruma en iyi örnek 1962'de kabul edilen “Sabotaj Yasası (duruşma olmadan uzatmalı tutukluluk)” ve 1963 tarihli “90 Gün Yasası (ihzar emrini yürürlükten kaldırma)” kanunlarıdır (Esack, 2017: 543).

Tüm bu baskılar sonucunda 1960'larda “Siyah Bilincinin Oluşturulması” hareketi ortaya çıkmıştır. Artık Siyahlar sadece sistemi düzeltme arayışı içerisinde değıllerdi. Tümüyle mevcut sistemi ortadan kaldırıp ve yerine yeni bir sistem koymayı amaçlıyorlardı. Bu bilincin başında ise Steve Biko gelmekteydi (Tuncer, 1997: 120-123). Steve Biko, *Siyah Bilinci* adlı kitabında Siyah Bilincini özünde, siyah adamın, eylem sebebi doğrultusunda kendi kardeşleriyle güçlerini birleştirme ve kendilerini ebedi köleliğe mahkûm eden zincirlerden kurtulmak için grup halinde hareket etme gereğini yerine getirmesi şeklinde tanımlamaktadır. Bu hareket sayesinde gençlerin bilinçli bir şekilde hareket ettiğine ve önceleri siyasal yaşamda yaşlılar gençlere ilham kaynağı olurlarken, şimdilerde yeni amaç ve ideallerin ileri sürülmesinde gençler yaşlılara öncülük ettiğine değinmiştir. Öte yandan Siyah Bilincinin sadece beyazların sistemine karşı değıl, aynı zamanda kendi kültür, eğitim, din ve ekonomi bağlamında da düzeltmeler yapmaları gerektiğine vurgu yapmıştır (Biko, 2018: 59-66).

Siyah Bilincinin oluşturulmasıyla ülkede, ulusal özgürlük ve siyasal bağımsızlık için mücadele girişimleri kısa sürede geniş yankı bulmuştur. Özellikle 1974 yılında Afrika'nın ilk ve en son sömürgeci gücü olan Portekiz'in Angola ve Mozambik'ten çekilmesi, Güney Afrika'daki beyazları korkuttuğı gibi, siyalara da büyük cesaret vermiştir. Böylece siyah Güney Afrikalılar da 1976 yılında Soweto'da beyazlara karşı ayaklanmaya başladılar. Ayaklanma sırasında yüzlerce insan hayatını kaybederken binlerce insan da yaralanmıştır. Yaklaşık 17 ay süren ayaklanma sonucunda hükûmet, Siyah Bilincinin Oluşturulması hareketini yürüten çok sayıda örgütü yasaklamış ve bu hareketin lideri olan Biko'yu da işkenceyle 1977 yılının Eylül ayında öldürmüştür. Nitekim siyah hareketi tamamen bitmediğı gibi, faaliyetlerini daha geniş yelpazede

sürdürmüşlerdir. Böylece ikinci bir ayaklanma olan 1984 Ayaklanmasını başlatmışlardır (Tuncer, 1997: 124-125).

1984 ayaklanması apartheid rejiminin yıkılması açısından büyük bir devrim olmuştur. Apartheid rejiminin mimarı olan Ulusal Parti, 1982 yılında Muhafazakâr Parti'nin kurulmasıyla ikiye bölünmüştür. Bölünmesine rağmen apartheid rejimini sürdürmeye devam ettirmiş; fakat bazı uygulamalarda yumuşamaya gidilmiştir. Eskiden yalnızca beyazlara açık olan üniversitelerin kapılarının siyahlara da açılması, sendika kurma hakkının siyah işçilere de verilmesi, siyahlara sürekli olarak kentlerde yaşama hakkının tanınması ve kentlerde ev alabilme ve işyerleri açabilme yetkisinin verilmesi bu duruma örnektir. Ancak en temel sorunlardan olan siyasal ayrımcılığa ve Afrikanerlerin iktidarı yönetme yetkisine dokunulmamış olması çatışmaların devam etmesinin en önemli nedenidir (Tuncer, 1997: 126-132).

Siyasi alanda yeni düzenlemeler yapılsa da Siyahları hiçe sayarak Beyaz, Melez ve Hintlilerden oluşan üç meclisli bir parlamento yapısının kurulmasıyla çatışmalar kısa sürede tekrar alevlenmiştir. Bu sistemle sadece siyahlar değil, aynı zamanda Melez ve Hintliler de olumsuz etkilenmiştir. Çünkü Beyazlardan oluşan meclis, diğer (Melez-Hint) meclislerden üstün olacak, egemen güç Ulusal Parti'nin elinde tutulacak ve devlet başkanı bu partiden seçilecek, öte yandan Siyahlar ise yaşadıkları yerleşim merkezlerinde işlerini yürütebilmeleri için yerel belediye konseyleri kurabilecek gibi ilkelere yer verilmiştir. 1984 yılında oluşturulan üç meclisli parlamentonun hemen akabinde Siyahlar ayaklanarak tepki göstermiştir. Bu ayaklanmaya Melez ve Hintlilerin de büyük çoğunluğu destek vermiştir (Tuncer, 1997: 129-130).

Çok sayıda insan hayatını kaybettiği, binlercesinin yaralandığı ve binlercesinin de yerleşim yerlerinden göç etmek zorunda kaldığı bu ayaklanmalar Siyahların zaferiyle sonuçlanmıştır. Ulusal Parti gerek ülke içinde gerekse de ülke dışında prestij kaybetmeye başlamış ve parti içinde de büyük bir çözülmenin başlamasıyla birlikte apartheid rejimi giderek etkisiz hale gelmiştir. Sonuçta Beyazlar, Siyahların ulusal özgürlük ve siyasal bağımsızlıklarını kontrol altında tutamayacaklarını anlamış ve cezaevinde tutuklu olan liderleri de bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu doğrultuda 27 yıl cezaevinde tutuklu kalan Nelson Mandela'nın 11 Şubat 1990 tarihinde serbest bırakılmış olması, siyahlar için büyük bir devrim olmuştur (Kollektif, 2017: 29-30).

Mandela'yı yüzbinler karşıladı. Mandela'nın serbest bırakılması Ulusal Parti lideri ve devlet Başkanı Frederik Willem de Klerk döneminde (1989-1994) gerçekleşmiştir. Klerk'in barış yanlısı tutumuna değinen Mandela, *Özgürlüğe Giden Uzun Yol*, adlı kitabında Sayın Klerk'e şükranlarını sunarak şunları arz etmektedir: Klerk, apartheid rejiminin dayatılmasıyla halkımıza ve ülkemize karşı çok büyük hataların ve yanlışların yapıldığını kabul etme cesaretini gösterdiğini, Güney Afrika'daki tüm halkların geleceklerini nasıl şekillendirmek istediklerini birlikte belirlemeleri hususunda hassas davrandığını da belirtmektedir (Mandela, 2015: 614).

Klerk, apartheid rejiminin son devlet başkanıdır. 1948 yılında yasalaşan apartheid rejimi Mandela'nın 1994 yılında Klerk'e karşı girdiği seçimleri kazanmasıyla son bulmuştur. Bu durum aynı zamanda Ulusal Parti'nin faaliyetlerini de olumsuz etkilemiştir. Çünkü 1994 yılından bu yana Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yapılan hiçbir seçimi kazanamayan Ulusal Parti, bütün seçimleri Mandela'nın üye olduğu ANC'ye karşı kaybetmiştir. 1994 seçimlerini kazanan Mandela, 1999 yılına kadar devlet başkanlığı görevini ifa etmiştir. Bu süre zarfında ülkede barışçıl ve çatışmasız bir ortam için çaba göstermiştir. Siyah-Beyaz renkler üzerinden oluşturulan şiddetli anlaşmazlığı tamamen sonlandıramasa da büyük ölçüde bu çatışmanın önüne geçmeyi başardığı söylenebilir. Chitja Twala, "The Historical Significance of the African National Congress (ANC) Election Campaigns 1994-2014: A Genuine Process of Political Liberalisation?" adlı çalışmasında Mandela'nın barışçıl girişimlerinden bahsetmektedir. Mandela döneminin Güney Afrika halkları için yeni bir başlangıç olduğunu ve on yıllar boyunca barışa ve kardeşliğe özlem duyan halkların büyük bir sevinçle hayata tutunmaya çalıştıklarını aktarmaktadır (Twala, 2014: 563-564).

Mandela'yı yakından tanıyan ve onunla röportaj yapan bir yazar olan Richard Stengel, *Mandela'nın Yolu: Yaşam, Sevgi, Cesaret ve Affetmek Üzerine On Beş Ders* adlı kitabında Mandela'nın iktidarını ana hatlarıyla ele almıştır. Bağımsız Güney Afrika'nın demokratik yollarla seçilen ilk devlet başkanı olan Mandela'nın otoriter olmayı aklından geçirmediğini, iktidarlığının ilk yılındayken, 1999'da seksen yaşında olacağını ve seksenlik birinin politikayla uğraşmaması gerektiğini ifade ettiğini yazmıştır. Nitekim 1999 seçimlerinde Mandela'nın kendi isteği doğrultusunda emekliye ayrıldığını ve yerine başkan yardımcısı olan Thabo Mbeki'nin seçimlere girerek kazandığını aktarmaktadır (Stengel, 2011: 151-152).

Kısaca, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Hollanda uyruklu Beyazların yönetimi altında başlatılan apartheid rejimi Güney Afrika toplumunu derinden etkilemiş ve suni bir politik uygulamayla Siyah-Beyaz kimliği oluşturmuştur. 1989 yılına gelindiğinde ülkedeki 'siyah' nüfusun 'beyaz' nüfusa oranla yedi kat arttığını fark eden Başkan Klerk, beyazların güvenliği için apartheid rejiminin sonlanmasını ve tutuklu siyahların da bırakılması argümanını savunmuştur. Bu bağlamda Mandela'yla birlikte çok sayıda insan serbest bırakılmış ve apartheid rejimi de kısa sürede sonlanmıştır. Hem Mandela iktidarı hem de Mandela sonrası iktidarlar barışa yönelik yeni bir kimlik oluşturmaya çalışmış ve bunda da büyük ölçüde başarılı olunmuştur. Her ne kadar kriz, şiddet ve çatışmalar tamamen ortadan kalkmamış olsa da ırk ayrımı üzerinden oluşturulan çatışmalar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (_Nelson Mandela, 2016: 92-94).

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kaldığı sorunlar arasında zorlanmadığı bir konu var ise o konu da sınır anlaşmazlığı sorunu olmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin komşularından Lesotho'nun sınırları tamamen Güney Afrika Cumhuriyeti ile çevrilidir. Diğer komşusu Esvatini'nin sınırlarının büyük çoğunluğu ise yine Güney Afrika Cumhuriyeti ile çevrilidir. Esvatini ile Lesatho sınırları sömürgecilik döneminde İngilizler tarafından çizilmişti. Bağımsızlık sonrası dönemde ise Güney Afrika Cumhuriyeti ile komşuları arsında sınırlarla ilgili bazı tartışmalar yaşanmış olsa da söz konusu tartışmalar büyümeden kapanmış ve şu ana kadar herhangi bir sınır çatışmalarına varan bir olay gerçekleşmemiştir. Afrika kıtasının beş bölgesi içerisinde sınır çatışmaları kapsamında en az çatışmaların yaşandığı bölgelerin başında Güney Afrika Bölgesinin geldiğini ileri sürmek mümkündür. Sınır anlaşmazlığından kaynaklı çatışmaların en yoğun olduğu bölgeler arasında Doğu Afrika Bölgesinin yer aldığını iddia etmek de mümkündür.

İkinci Bölüm Değerlendirmesi

Afrika kıtasındaki bağımsızlık süreci oldukça sancılı ve şiddetli geçmiştir. Kalıcı birçok sorunlara yol açmıştır. Afrika ulusları bağımsızlığını kazanmış olsalar da ciddi anlamda bir çatışma evresine girdikleri bir dönem olmuştur. Sömürgeciliğin mirası olarak kalan birçok sorun henüz çözüme kavuşmuş değildir. Bilhassa güvenliği tehdit eden sınır sorunları bu kapsamdadır. Yapay sınırlardan kaynaklı ortaya çıkan çatışmalar neredeyse tüm Afrika devletlerinde görülmektedir. Bu çatışmaların etnik, dini, siyasi, tarihi ve sosyokültürel boyutlarıyla birlikte ekonomik açıdan da ciddi sorunlara evrildiği gözlemlenmektedir. Hem toplumsal hem de devletler arasında yeni çatışmalara ve savaşlara yol açtığı da bilinmektedir.

Gerçek sınırların dışında kalan etnik gruplar, akrabalar, aşiretler ve aileler farklı devletlerin çatısı altında yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Daha açık bir ifadeyle aynı gruptan olan halklar birbirlerinden kopararak bölünmüşlerdir. Sudan, Somali, Etiyopya, Mali, Nijer, Çad, Fas ve Zambiya gibi birçok devlet sınır sorunlarıyla uğraşmaktadır. Zira sınır sorunları kapsamında savaşlar da yaşanmıştır. Çad-Libya, Etiyopya-Eritre, Uganda-Tanzanya, Sudan-Güney Sudan, Somali-Etiyopya savaşları gibi Afrika'dan birçok örnek verilebilir. Bu durumlardan kaynaklı olarak kimlik sorunları da ortaya çıkmıştır. Daha açık bir ifadeyle güvenliği tehdit eden sınır sorunları aslında birçok alanda ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kimlik sorunu da bunlardan biridir. Ulusal kimliğin oluşumunda yaşanan yapay sınırlar sorunu adil bir şekilde çözümlenememiştir. Zira Afrika'daki ulus-devlet inşasının ilk yıllarında ortaya çıkan sınır sorunlarına yönelik çözüm adımları o dönem için fazla gündeme getirilmese de sorunun yıllar geçtikçe önemli bir güvenlik tehdidine evrildiği görülmektedir.

Söz konusu sınır güvenliğinin etkisi ne ulusal ne de bölgesel ve kıtasal kalmıştır. Sorun zamanla uluslararası bir boyut kazanarak küresel bir mesele haline dönüşmüştür. Zira sınır sorunlarından kaynaklı olarak küçük büyük birçok terör örgütlerinin oluşması ve bu örgütlerin zamanla küresel bir boyut kazanmasıyla sorunun ciddiyeti veya olumsuz sonuçlarının farkına varılmıştır. Ancak daha bağımsızlığın ilk yıllarında Afrika Birliği Örgütü tarafından sınırlara yönelik alınan kararların bugün o kararın kabulünün devam ediyor olması da önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Afrika kıtasında yaşanan sınır sorunları konusunda devreye giren uluslararası örgütler, sorunun önceliğini tarafların kendi aralarında sonrasında da Afrika Birliği'nde çözülmesini önlemektedir. Söz konusu bu öneri ise hem tarafların taleplerine hem de Afrika

Birliği'nin ilkelerine takılmakta ve sorun istenildiği gibi çözüme kavuşturulamamaktadır. Bu nedenlerden kaynaklı olarak da geçmişte sınır anlaşmazlığı üzerinde yaşanan çatışmalar veya savaşların etkisi gelinen süreçte de devam etmektedir. Sonuç itibariyle bağımsızlık sonrası dönemde Afrika'da ortaya çıkan ve güvenliği ciddi boyutlarda tehdit eden sınır sorunları veya anlaşmazlıkları sadece coğrafi olarak değil, aynı zamanda küresel olarak da birçok alanı olumsuz etkilemektedir. Bu durum kıtada ve söz konusu taraf ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların da temel nedenlerini oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENYA-SOMALİ SINIR ANLAŞMAZLIĞI SORUNU VE SINIR GÜVENLİĞİ

3.1. Kısım: Sömürge Öncesinden Bugüne Kenya'nın Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı

Kenya'nın tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Milattan önce 2000 yılına kadar götürülebilen yaşamsal tarihte Kenya coğrafyasına Kuzey Afrika Bölgesinden insanların gelip yerleştiği bilinmektedir. Milattan sonra birinci yüzyılda, Kenya kıyıları, Kenya'nın Arap Yarımadası'na yakınlığı nedeniyle Arap ve Pers kolonilerin kurulmasını sağlayan Arap tüccarlar tarafından en çok ziyaret edilen bölgelerin başında gelmiştir. Daha sonra bölgeye yerleşen Nil ve Bantu halklarının kıyılardan ziyade iç bölgelere göç ettikleri görülmüştür. Zira bölge sadece Araplar ve Persler tarafından kolonileştirilmeye çalışılmamıştır. 15. yüzyıldan itibaren sömürgeci Avrupa imparatorlukları tarafından da fark edilen bölge adım adım müstemleke haline dönüştürülmesine başlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle Kenya'nın Mombasa Limanı Uzak Doğu'ya giden gemiler için önemli bir ikmal istasyonu olduğundan ve bu bölge üzerinden Uzak Doğu'ya gitmeye çalışan Avrupalıların varlığından dolayı bölgenin zengin tarımsal ürünleri, yer altı ve yer üstü kaynakları Avrupalılarca fark edilmiş ve bölgeyle ilgilenme süreci başlanmıştır (Lonsdale and Berman, 1979: 492-500).

Bu süreç sömürgeciliğin kıtanın geneline yayılmasına yol açmıştır. Sömürge haline getirilen Kenya, belli başlı bazı sömürgeci Avrupa imparatorlukları tarafından el değiştirmiştir. Bilhassa 19. yüzyılda ulusal birliklerini tamamlayan İtalya, Belçika ve Almanya gibi devletlerin kıtaya yönelmesiyle Kenya coğrafyası da zarar görebilmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'yla birlikte değişim ve dönüşüm geçiren Afrika kıtasında Kenya da değişimlerin başında yer alan bölgelerden biri olmuştur. Özellikle bağımsızlık için başlatılan direniş hareketleri bu kapsamda örnek olmuştur. Jomo Kenyatta önderliğinde başlatılan bağımsızlık hareketi oldukça ses getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren bağımsızlık için planlar kuran Kenya halkları 1942'den itibaren bu süreci hızlandırmıştır. Zira 1963 yılında bağımsızlığını kazanarak bölgede egemen bir devlet haline dönüşmüştür. Bağımsızlık sonrası ise Kenya'nın komşularıyla yaşadığı başlıca sorunların başında sınır sorunları gelmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Kenya'daki mevcut sınır sorunlarını anlayabilmek adına Kenya'nın

sömürge öncesi, dönemi ve bağımsızlıkla birlikte var olan sınırlara değinmekte fayda olacaktır (Charton, 2013: 2-8).

3.1.1. Sömürge Öncesi ve Döneminde Kenya'nın Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı

Sömürge öncesi Kenya'nın sınırları bugünkü sınırlara göre daha dar bir alana sahipti. Aslında Afrika kıtasının sınırları sömürge öncesinde birçok krallık, sultanlık, imparatorluk ve şehir devletleri denilen sistemlerle yönetiliyordu ve kıtada altmışın üzerinde egemen güç vardı. Söz konusu bu güçlerin köklü tarihsel geçmişlerinin yanı sıra sosyokültürel açılardan da önemli ilişkilere sahipti. Zira 15. yüzyılın başlarından itibaren veya Coğrafi Keşiflerle birlikte kıtada yaşanan değişimler giderek artış göstermiştir. Daha açık bir ifadeyle sömürgecilik faaliyetlerinin yoğun bir şekilde kıtada belirmeden önce çok sayıda egemen güçler mevcuttu (Bita, e.t.: 14.08.2024). Genelde Afrika kıtasındaki egemen güçlerin ve özelde de Kenya'nın sınırları aşağıdaki haritada görüldüğü gibiydi.

Harita 2: Sömürge Öncesi Afrika'daki Sınırlar

Kaynak: Henry Kwadwo Amoako, "The Political History of Africa: The Pre-Colonial Era", *African Research Consult*, May 2, 2020, <https://african-research.com/research/political-history/the-political-history-of-africa-the-pre-colonial-era/> (Erişim Tarihi: 15.08.2024).

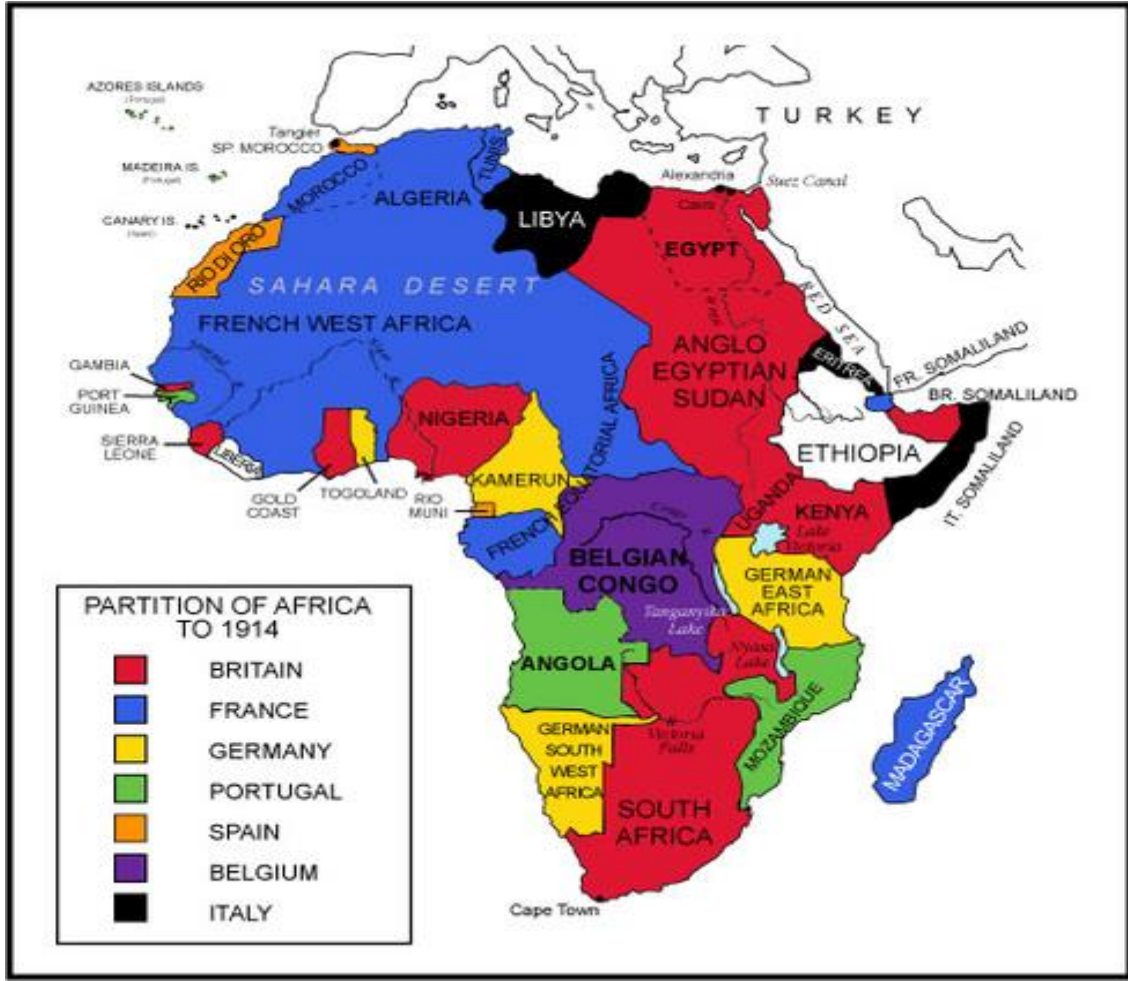
Haritada görüldüğü gibi sömürge öncesi Afrika sınırlarında yaklaşık yetmiş yakın egemen güç bulunuyordu. Doğu Afrika Bölgesine bakıldığında, özellikle Kenya, Etiyopya ve Somali sınırlarının sömürge öncesindeki durumu ile sömürge ve sömürge sonrası dönemdeki sınırlarında belirgin bir değişimin olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmanın konusu uyarınca Kenya ve Somali sınırlarına bakıldığında, Somali sınırlarının bugünkü Kenya, Etiyopya ve Cibuti sınırlarının bir kısmını kapsadığı, Kenya'nın bugünkü sınırlarına göre daha dar kapsamlı bir sınıra sahip olduğu görülmektedir. Coğrafi Keşifler sonrası dönemde sömürgecilik faaliyetlerinin giderek artmasıyla, sömürgeci güçler arasında rekabet de artmıştır. Nitekim daha öncede bahsedildiği gibi Afrika'daki sınırlar 1884-85 yıllarındaki Berlin Batı Afrika

Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda yapay sınırlarla çizilmiştir (Gbenenye, 2016: 117-121).

Sömürgeci güçler özellikle 1900-1930 yılları arasında sınır komisyonları aracılığıyla birçok bölgede kartografik çizimler yaptılar. Kartografik çizimlerde sadece sınırlara odaklanmışlardır. Başka bir ifadeyle sömürgeci güçler kartografik çizimler doğrultusunda toprak parçalarına odaklandılar. O topraklarda yaşayan insan topluluklarının etnik yapılarını, dini inançlarını, sosyokültürel yaşantılarını ve sömürge öncesi dönemdeki sınırlarını dikkate almadan kartografik çizimler sergilemişlerdir (African Union Border Programme, 2014).

Bu hususta dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Lord Salisbury olarak bilinen Robert Gascoyne-Cecil'in şu ifadesi aslında yapay sınırların nasıl ve ne şekilde oluştuğunun özetidir; *“Biz (İngiliz-Fransız) hiçbir beyaz adamın ayak basmadığı haritalara çizgiler çizmekle meşguldük; dağları, nehirleri ve gölleri birbirimize verdik, sadece dağların, nehirlerin ve göllerin tam olarak nerede olduğunu asla bilmediğimiz gibi küçük engellerle engellendik”* (Ahmad, 2014: 13) sözü, aslında sömürgecilik faaliyetlerinin nasıl ve ne şekilde işlediğini, Afrika'daki sınırların da nasıl parçalandığını özetlemektedir. Bu doğrultuda Doğu Afrika Bölgesi ele alındığında; özellikle Kenya'nın sınırlarına bakıldığında söz konusu sınırların Birleşik Krallık (Britanya) tarafından ele geçirildiği görülmektedir. Somali'nin İtalyanlar tarafından ele geçirildiği, Somali'nin bir parçası olarak kabul edilen bugünkü Somaliland bölgesinin de İngilizler tarafından sömürüldüğü gözlemlenmektedir. Somali coğrafyasının daraldığı, Etiyopya sınırlarının belli hudutlarla çizildiği; ancak Kenya sınırlarının net bir şekilde çizilmediği de aşağıdaki haritada görülmektedir (Lord Todd, e.t.: 16.08.2024: 2-8).

Harita 3: Berlin Afrika Konferansı Sonrası Afrika'nın Sömürgeciler Haritası

Kaynak: <https://mrjolvettesworldhistoryclass.weebly.com/africa.html> (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2024).

İngiliz Doğu Afrika'sının sınırları oldukça geniştir. Bu nedenle bu bölgede yaşayan toplumların aynı etnik kökenden ve dini inançtan olmaları beklenemez. Bölgede özellikle Kenya sınırlarında (bu dönem Kenya'nın sınırları kesin değildi) Kikuyulardan Luhyalara, Kalenjinlerden Luolara, Kambalardan Somalililere, Kisiilerden Mijikendalara kadar birçok farklı topluluklar yaşıyorlardı. İngiliz Doğu Afrika'sı olarak bilinen bu sınırlarda Somalili halkın parçalandığı da görülmektedir. Bu dönemde Somali'nin İtalyanlar, İngilizler ve Etiyopyalılar tarafından bölünmüş bir yapısı mevcuttu. Etiyopyalıların Ogaden bölgesini sınırlarına katması, İngilizler tarafından İtalyanlara karşı Doğu Afrika Bölgesinde Somali'nin toprak parçası olan ve neredeyse yüzde yüzüne yakın bir oranla Somalili halkın yaşadığı Kenya'nın kuzey sınırlarının İngiliz Doğu Afrika'sına dahil edildiği, yine Somali'nin kuzey batı

bölgesinde bulunan Somaliliand'ın da İngiliz Doğu Afrika Bölgesine müdahil edildiği gözlemlenmektedir (Rashid, 2014: 8-11).

İngilizler tarafından ele geçirilen Kenya, 1895 yılından 1960'lı yıllara kadar İngilizlerin egemenliğinde kaldı. Bu süreçte İngilizler toprak genişleme politikası uyguladığından Kenya'nın sınırlarına da toprak eklemişlerdir, yani sınırları genişletebilmişlerdir. Ekvator çizgisi Kenya sınırlarından geçmektedir. Ekilebilir toprak alanı diğer komşu ülkelere göre oldukça azdır. Ekilebilir alan oransal olarak yaklaşık yüzde 15 gibi bir yüzdeliğe sahiptir. Ancak gıda ürünleri açısından da zengindir. Özellikle manyok, muz, mısır ve kahve gibi ürünler önemli kalemlerdendir. Bu nedenle nüfus yoğunluğu ekilebilir tarım alanlarında daha fazladır. Kenya'nın Somali, Etiyopya, Güney Sudan ve Uganda hudutlarındaki sınırlarında nüfus yoğunluğu biraz daha fazladır. Özellikle Viktorya Gölü ve çevresinde yoğunluk daha fazladır. Doğu Afrika'da gerçekleşen sömürgecilik faaliyetlerinde İngiltere kadar Almanya'nın da rolü vardır. Kenya, Uganda, Zanzibar ile Tanganyika sınırlarında İngiltere ve Almanya işgal ve sömürge haline getirmişti. Bu ülkeler arasında Kenya hem iklimsel hem de ham madde kaynakları açısından dikkat çekiciydi. İnsan gücü bağlamında da önemli bir işgücü potansiyeline sahipti. Bu durum sömürgecilerin bölge üzerindeki rekabetini artırmıştır. Zira Kenya İngiltere tarafından denetlenerek sömürge haline getirilmiştir (Hughes, 1963: 50-57).

Kenya'ya yerleşmek isteyen İngiltere'ye karşı Kenya'nın büyük kabilelerinden olan *akamba* kabilesi İngiltere'ye karşı direniş göstermiş olsa da söz konusu sömürgeci güce karşı başarılı olamamışlardır. İngiltere bölgeye yerleşmeyi başarmış ve yerli halkın daha fazla direniş göstermemeleri için bazı uygulamalar benimsemiştir. Bu uygulamalardan 1897 kararı önemli olmuştur. Bu karara göre direniş gösterilmemesi için yerli halktan kabile başkanı olarak atanan kişiyle İngiltere'nin bölge sorumlusu tarafından irtibat sağlanacak ve 1902 kararıyla da köy muhtarlığına getirilen kişiler İngiliz devlet memurlarıymış gibi onlara hem görev verilecek hem de onlarla iş birliği içerisine girilecektir. Aslında bu kararlar İngiltere'nin bölge üzerindeki egemenliğinin pekiştirme kararıdır. Bölgeyi doğrudan olmasa da yerliler eliyle dolaylı olarak ya da örtülü bir şekilde kontrol etme politikasıdır. Bir diğer uygulama ise kendi yurttaşlarını Kenya sınırlarının verimli alanlarına yerleştirme ve Kenya yerlilerini de kurak ve verimsiz alanlara sürme politikası olmuştur (Mwisa, 2021: 153-158).

İngiliz Hükûmeti tarafından Kenya sorumlusu olarak atanan Sir Charles Eliot, 1901 yılında İngiliz komiserliğine terfi edilmiştir. Bu terfiden hemen sonra ise Eliot, Kenya'daki verimli toprakların ivedi olarak İngilizlere aktarılması girişimlerinde bulunmuştur. Ayrıca verimli toprakların yanı sıra İngiliz ordusu tarafından güvenliğini sağlayacak topraklara beyazları yerleştirmek de Eliot öncülüğünde başlatılmıştır. Dahası yabancı olmalarına veya sömürgeci olmalarına rağmen kendilerini yerli olarak gören beyazlar, kendilerine hizmet etmeleri için Kenyalıları hizmet neferleri olarak kullandılar. Bunun adına ise *kipande* denilen bir uygulama sistemiyle duyurdular. Daha açık bir ifadeyle sömürgeciler (yabancılar) ile yerliler arasında yapılan bir kontrat şeklidir. Kontratı imzalayan yerliler, yabancılara hizmet etmeyi ve onların yanında çalışmayı taahhüt etmiş oluyorlardı, yani bu sistem çalışma izni belgesi olarak biliniyordu. Bu belge olmaksızın yerli işçiler hiçbir yerde çalışamıyorlardı. Bu belgeye sahip olanlar ise işveren yabancıların izni olmadan da başka yerlerde çalışmamaktaydılar. Kısacası kendi sınırlarında yabancı olan yerliler zamanla bu durumdan rahatsız oldukları da gözlemlenmiştir. Çok geçmeden ilk direniş hareketlerine de yol açmıştır. Zira bu direniş hareketleri sadece yabancı patron-yerli işçi ilişkilerinden kaynaklı değildi. Direniş hareketlerine damgasını vuran en önemli olgu, kıta dışı ülkelerde eğitim görmüş yerli Afrikalıların kıtaya gelişleri ve sömürgecilik sistemine karşı direnişe geçmelerinden kaynaklıdır (Karari, 2018: 2-7).

Kıta dışında farklı ülkelerde eğitim gören genç Afrikalı yerliler, doğdukları topraklara dönerek topraklarında sömürgeciliğe son vermek amacıyla çeşitli örgütlenmeler, sendikalar ve siyasal gruplaşmalar kurmaya başlamışlardır. İlk örgütlenmeler Uganda sınırlarında ortaya çıkmıştır. *Genç Uganda Birliği* örgütü 1918'de kurularak demokratik temele dayalı 'köylü meclisi' adı altında yeni bir sistemin kurulmasını istemişlerdir. Bunun akabinde kurulan *Bataka Birliği* de toprakların köylülere geri verilmesi için mücadeleye girişmişlerdir. Söz konusu iki kuruluşun birleşmesiyle başlayan hareketlilik sömürgecileri zor durumda bıraktı. Bunun üzerine sömürgeciler çok geçmeden 1927 yılında Toprak Kanunu çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu kanun doğrultusunda feodallerin yetki alanları azaltılarak feodallerin egemenliğinde olan toprakların köylülere kiralanabilmesi sağlanmıştır. Söz konusu Uganda'da yaşanan bu gelişmeler diğer uluslar tarafından da takip edilmiş ve ulusların cesaretlenmesini sağlamıştır (Summers, 2014: 25-33).

Sömürgecilere karşı direniş göstermeye başlayan yerlerden biri de Kenya'dı. Ancak Kenya'da sadece bağımsızlık için mücadele sorunu yoktu. Diğer bölge komşulardan farklı olarak Hintli sorunu da mevcuttu. Bilindiği gibi sömürgeci zihniyet yönetimde etkiliydi. Başka bir ifadeyle Beyaz azınlık kesim yönetimde söz sahibiydi. Beyaz azınlığın yanı sıra Hintliler de yönetimde söz sahibi olmak istiyorlardı. Bu istekleri Birinci Dünya Savaşı'nda da duyurulmuştu. Çoğunluğu Avrupalı olacak bir sistemde azınlığı da Hintlilerden oluşacak birleşik bir Yasama Kurulu öngörülmüştü. Zira Hintliler azınlıktan ziyade eşitlikten yana olduklarını ve eşit sisteme dayalı bir yönetim anlayışının olması gerektiğinin altını çizmişlerdi. Savaş sonrası dönemde 1921'de Sömürge Dairesi'nin başına yani Sömürge Bakanlığına Winston Churchill getirildi (Dopplinger, 2021: 49-54).

Churchill'in getirilmesiyle Yasama Kurulunda değişiklikler yapılmıştır. Hintlilerin nüfusu Beyazlara göre fazla olmasına rağmen Hintlilerin yüzde 10'una oy hakkı tanımıştır. Dahası bu hakla birlikte dört temsilcilik de verilmiştir. Bu kararlar doğrultusunda 1923 yılında bir Avrupalı ve bir de Hintli heyet olmak üzere söz konusu iki heyet Londra'ya gitmişlerdir. Avrupalılar ve Hintliler istek ve taleplerini Londra'ya bildirmişlerdir. Avrupalılar, Yasama Kurulunda yer almak, Nairobi belediye kurulunda çoğunlukta olmak ve hem ırk ayrımının hukukileştirilmesini hem de beyazların (daha çok Güney Afrika kökenli) yerleşim alanlarında başka ırktan olanlara toprak satılmamasını istiyorlardı. Bunun üzerine Hintliler de ırk ayrımının sonlandırılmasını, sınırsız göçün olmasını ve diledikleri yerlerde toprak satın alabilmelerini öngören bir uygulamanın hayata geçmesini istiyorlardı. Sınırsız göç Hintliler için en önemli uygulamalardan biriydi; çünkü sınırsız göç ile Hindistan'dan Kenya'ya kalabalıklar eşliğinde Hint nüfusu akın edecek ve Hintlilerin nüfusu bölgede önemli bir güç potansiyeline sahip olacaktı. Kısacası zamanla sadece Kenya'da değil, Doğu Afrika Bölgesinde hatta Afrika'da Hint nüfusunun artış göstermesi olanaklı olacaktı, yani ikinci bir Hindistan inşa edilecekti. Bu durumun engellenmesi adına *Kenya'da Hintliler* başlığını taşıyan ve *Devonshire Bildirisi* olarak da bilinen 1923 tarihli İngiliz "Beyaz Kitabı" yayımlandı. Kitap, Kenya'nın her şeyden önce bir Afrika ülkesi olduğunu, sadece Hintlilerden oluşacak bir yasamanın olamayacağını, Afrikalıların çoğunlukta olduğu, Asyalıların ise daha az sayıda olacağı ve bir Arap kökenliden oluşabilecek bir Yasama Kurulu'nu önermiştir (Veit, 2011: 1-8).

Kitabın yayımlanmasından yedi yıl sonra, yani 1930'lu yıllarda beyazların yerleşebilecekleri bölgelerin sınırları çizilmiştir. *Carter Komisyonu* tarafından belirlenen bu çizimlerde en verimli topraklar beyazlar için sınır olarak ayrılmıştır. Belirlenen bu sınırlarda neredeyse hiçbir değişiklik yapılmadı. Daha açık bir ifadeyle yaklaşık 25 yıllık veya Kenya'nın bağımsızlığına kadarki süreçte çizilen sınırlarda çok ufak değişiklikler hariç herhangi bir değişim yapılmamıştır. Yani Kenya'ya yerleşen Avrupalılar, ülkenin en verimli topraklarına yerleştiler ve zamanla yönetimde de yerlerini alarak ülkede söz sahibi oldular (Ataöv, 1977: 385-386).

Verimli topraklarda aslında Kenya'nın alt Bantu gruplarından olan Kikuyular yaşamaktaydılar. Sömürgecilerin bu politik uygulaması Kikuyu halkına büyük zarar vermiştir. Bu süreçte gelecekte Kenya'nın bağımsızlığında önemli rol oynayacak olan ve Kikuyu grubuna mensup olan Jomo Kenyatta'nın sömürgecilere karşı aktif faaliyette bulunmaya çalıştığı bilinmektedir. Zira Kikuyular ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturuyorlardı. Verimli tarım alanlarında en çok kahve üretimi ön plandaydı. Sömürgeci yönetim kahve üretimini yaygınlaştırmak ve hasattan ucuz iş gücünden faydalanmak adına bu topraklara çoğunlukla Güney Afrika kökenli olan Beyaz çiftçileri sahaya sürmüşlerdir. Bu uygulamadan önce İngiltere tarafından 1902'de topraklara ilişkin bazı düzenlemeler yapılmıştı. Bu düzenlemelerden biri de 'ekili olmayan' veya 'insanların oturmadığı/olmadığı' bütün toprakların egemenliği İngiliz Sarayı'na devredilmiştir. El konulan bu toprakların asıl sahipleri olan Kikuyular topraksız kalmışlardır. Dahası Beyaz yerleşimcilerin getirilmesiyle de Kikuyuların ve Kenya'da yaşayan diğer etnik azınlıkların dışlanması söz konusu olmuştur (Lonsdale and Berman, 1979: 494-497).

Bu süreçte Kenya'da misyonerlik faaliyetleri de yoğun bir şekilde devam ediyordu. Kenyatta da bir misyon çocuğuydu. Hatta Kenya'da İngilizce öğrenim yapan bir okulun ilk yetişmiş mezunlarından biriydi. İngiltere'nin önce eğitim üzerinden sonra da toprakları ele geçirme stratejisi ile Kenya'da hüküm kurmaya çalışması Kenyalı gençleri çok geçmeden rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlık ise ilk direniş hareketlerine yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan direniş hareketleri neticesinde bazı oluşumlar ortaya çıktı. Misyon çocuklarından biri ve memur olan Harry Thuku zaman kaybetmeden 1921'de *Genç Kikuyular Birliği*'ni kurdu. Bu birlikten önce yani 1920'de klan şeflerinin oluşturduğu ve adına *Kikuyu Birliği* verdikleri bir oluşum vardı. *Genç Kikuyular Birliği*'nin *Kikuyu Birliği*'nden farkı o dönem Nairobi'nin yarı gelişmiş

gençlerini bir araya getirmek ve saygın klanlardan kopartarak bağımsızlık için dinamik genç nüfus sayısını artırmak amacıyla bir yöntem izlenmiştir. Hem topraklarını sömürgecilerden geri almak hem de bağımsız bir ulus olmak için harekete geçen *Genç Kikuyular Birliği* üyeleri çok geçmeden geniş bir kitleye hitap etmeyi başardılar. Geniş bir yankı uyandıran *Birlik*, 1922 yılında *Doğu Afrika Birliği*'ne dönüştü (Boumama, 2016: 63-65).

Harry Thuku'nun girişimleri sonucu Garveyciliğin ilk ulusal hareketler üzerindeki etkisi bağımsızlık genişlemesine önemli katkılar sağladı. Thuku, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Siyah hareketin iki önemli ismiyle irtibata geçti. Bunlar Marcus Garvey ve W.E.B. du Bois idi (Spencer, 1985: 41-43). Garvey'in Kenya ulusal bağımsızlık hareketi üzerindeki etkisine Jomo Kenyatta da değinmiştir. Kenyatta; Kenya ulusunun sömürgecilerden kurtarılması, bağımsızlığın Kenya'ya yerleşmesi üzerine de eğilmiştir.

Doğu Afrika Birliği; Kenya halkının sömürgecilerce zorunlu çalıştırılmasına, toprak vergisinin alınmasına ve kendi topraklarında yabancılaştırılmasına karşı çıkarak Yasama Konseyi'nde temsil edilmeleri için harekete geçmiştir. Ayrıca kırsal bölgelerden şehre gelenlere sömürgeciler tarafından kırsal olduklarına dair sertifikalar veya kimlikle eşdeğer bir belge verilmesine de karşı çıktılar. Sömürge valisi tarafından çalışan işçilerin ücretlerinde düşüşe gidilmesi, vergi oranlarının artırılması gibi eylemler de yaşanınca bu eylemler öfke ve greve yol açtı. Bu süreçte Thuku Kenya ulusunu baştan sona dolaşarak halkı sömürgecilere karşı bilinçlendirmeyle, yapılan grev ve gösterilere destek vermeleri için bilgilendirmeyle meşgul oldu. Ancak çok geçmeden 1922 yılında Thuku, halkı tahrik ve kışkırtmaktan tutuklandı. Bu tutuklanma hem grevlerin genişlemesine hem de gösterilerin yaygınlaşmasına yol açtı. Kolluk kuvvetleri ile göstericiler arasında çatışmalar çıktığı gibi *Doğu Afrika Birliği*'nde görevli birçok üst düzey yetkililer de tutuklanmıştır. Böyle bir ortamda Jomo Kenyatta *Doğu Afrika Birliği*'ne (1922) üye olmuştur. Birliğin kolluk kuvvetlerince zarar görmesi, üst düzey yetkililerin tutuklanması ve her şeyden önce Birliğin sömürgeciler tarafından takibe alınması yeni bir oluşumun ortaya çıkmasına neden oldu. Kenyatta, bu gibi faktörlerden dolayı 1925'ten itibaren yeni bir politik örgüt olarak ortaya çıkan *Merkezi Kikuyu Birliği*'ne katılmıştır. Aktif çalışmalar yürütün Kenyatta, birkaç yıl içinde önemli gelişmelere imza attı. 1929 yılında *Merkezi Kikuyu Birliği* tarafından Londra'ya gönderilen Kenyatta, burada yetkililere davalarını anlatmak, kamuoyunu aydınlatmak,

sömürgeci yetkililerden kadınlardan aldıkları konut vergisinin kaldırılmasını istemek, hiçbir Afrikalı üyenin yer almadığı ve bulunmadığı Yasama Konseyi'nde temsil edilmek için Afrikalılara ve özelde de Kenyalılara yer verilmesini talep etmek amacıyla Londra'da bulundu. Ancak doğal istekler sömürgeci yetkililer tarafından kabul edilmemiştir (Nyangena, 2003: 5-10).

Kenyatta sömürgeci yetkililerden umduğunu bulamamış olsa da Londra ziyareti O'na Siyah diaspora ile tanışma ve irtibat kurma fırsatı tanımıştır. Özellikle Londra merkezli *Batı Afrikalı Öğrenciler Birliği (West African Students Union/WASU)* sekreteri olan Nijeryalı Lapido Solanke ile tanışması, O'nun Pan-Afrika kongrelerine katılmasını ve burada birçok önemli kişilerle tanışmasını sağladı. Bu vesileyle tanıştığı Pan-Afrikalı komünist George Padmore ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne gitme olanağını yakaladı. Kenyatta'nın ülkesi için mücadelesi uluslararası arenada da ses getirdi. Daha açık bir ifadeyle Kenyatta'nın Avrupa'da Siyah hareketler tarafından tanınması isminin yayılmasına ve çeşitli yazılarda yer almasını sağladı (Boumama, 2016: 68-69).

Bu oluşumlar kurulurken ve Sömürge Hükûmetine karşı direnişe geçmek için zaman kollarken Sömürge Hükûmeti bölge üzerindeki egemenliğini sağlamlaştırmak adına önceden o an ve sonradan aldıkları kararları uygulamaya koyuyordu. Daha önceden aldıkları 1902 “Dış Bölge Tüzüğü” kararına nazaran bölgede Somali'nin Batı'ya yayılmasını durdurmak ve Habeşistan askerlerinin baskınlarını azaltıp engellemek için sınır karakollarının sayılarını artırmıştır. 1926'da “Kapalı Bölge Tüzüğü” üzerinde durulmuş ve bu tüzük ile bölgeye yerleşik olmayanların seyahatini düzenleyerek Kuzey Sınır Bölgesini ülkenin geri kalanından izole etmeyi amaçlanmıştır. Bu politik amaç sadece Somali'nin Batı'ya doğru genişlemesini sınırlamakla kalmamıştır, aynı zamanda Kenya topraklarının güney kesiminde Somalili olmayan diğer insanlarla Somali'nin ortak bir kimliğinin oluşmasını da engellemiştir. Diğer tüzük ise 1934 yılında ilan edilmiştir. 1934 tarihli “Özel Bölge Tüzüğü” Kuzey Sınır Bölgesindeki farklı etnik gruplar arasındaki sosyal etkileşimi engellemeyi amaçlamıştır. Bilhassa Kuzey Sınır Bölgesindeki Müslüman halkın Sömürge Hükûmetine karşı harekete geçmesini önlemek ve var olan salgın hastalıkların Kenya'nın geri kalanındaki hayvanlara yayılmasını engellemek için mevcut bölgeyi kabile bölgelerine ayırmıştır (Abdi, 2022).

Bunların yanı sıra Sömürge Hükûmetinin müdahale ettiği bir diğer konu ise sünnet geleneği olmuştur. Kenyatta'nın yurtdışında olmasına denk gelen Kenya'da genç kızların sünnet edilmesi konusundaki tartışmalar, kısa sürede yerini çatışmalara bırakmıştır. Sömürgeciler ve misyonerler tarafından kadın sünnetinin yasaklanması fikrinin ortaya atılması, Kenyalıları/Kikuyuları harekete geçirmiştir. Kenyalılar, bu yasağı gelenek ve göreneklerini bitirme politikası üzerinden Kikuyuların etnik grubuna son vermek ve ortadan kaldırmak olarak algılanmıştır. Bu algı aslında gelenek ve göreneklerine sahip çıkmanın ve ülkelerini sömürgecilerden temizlemenin de yolunu açmış ve daha geniş çaplı bir mücadele verilmesi gerektiğinin fikrini ortaya atmıştır. Bu süreçten haberdar olan Kenyatta kısa süreliğine Kenya'ya geri döndü ve kültürel direnişin giderek yayıldığını gördükten sonra 1931'de tekrar Londra'ya gitti. Komünist Enternasyonal'in sendikalar dalı olan Uluslararası Kızıl Sendikaların 'Siyah Seksiyonu' sorumlusu George Padmore'nin önerisi üzerine Moskova'ya giderek ekonomi üzerine çalışmalar yaptı. Açıkçası Kenyatta'nın Londra Hükûmetinden umutsuzluğu O'nu önce Komünist gruplara sonra da Moskova'ya kaydirdi (Weiss, 2016: 89-93).

Moskova'da bulunduğu sırada O'nun sınıf birliğinden ziyade ırk birliğine önem vermesi 1934 yılında Enternasyonal'den çıkmasına neden oldu. Bu nedenle de tekrar Londra'ya dönmek zorunda kaldı. Londra'da sosyolog Bronislaw Malinowski'nin yönetiminde olan Londra Ekonomi Okulu'nda sosyal antropoloji çalışmalarına başlamıştır. Yaptığı çalışmalar neticesinde *Kenya Dağının Eteğinde* adlı bir kitap çalışması hazırlamıştır. Kitabın giriş kısmı Bronislaw Malinowski tarafından kaleme alınmıştır. Kitap önemli bilgiler içermekte olup 2010 yılında Barbara Celarent tarafından bir değerlendirilmesi yapılarak Chicago Üniversitesi'nde basılmıştır. Kitabın ön sözünde Kenyatta, Kenya'nın en büyük etnik gruplarından olan Kikuyu kültürünü sünnet konusu dahil olmak üzere her yönüyle savunmaktadır. Sömürge baskısına karşı çıkmak için sömürge öncesi kültürü bütünüyle talep etmek ve tekrar yaşatmak gerektiğinin altını çizmiştir. Sadece kültürel direniş değil, sömürgeciliğin hâkim olduğu tüm alanlardaki direnişi savunmaktaydı (Kenyatta, 2010: 722-728).

Bu süreçte (1930-1940 yıllarında) Avrupa başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde engellenemeyen olaylar meydana gelmişti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak adına 1920 yılında İsviçre'nin Cenevre şehrinde ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın önderliğinde Milletler Cemiyeti kurulmuştu. Milletler Cemiyeti'nin kurulmasından sonraki süreçte olayların dinmediği,

giderek yayıldığı ve geniş çaplı bir alana dönüştüğü gözlemlenmiştir. Zira çok sayıda olayların yaşandığı bilinmektedir. Ancak Japonya'nın Mançurya'ya saldırması, İtalya'nın Habeşistan'ı (şimdiki Etiyopya sınırları) işgal etmesi ve son olarak da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. Kenyatta, faşist İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesini protesto etmek ve Habeşistan'ı desteklemek amacıyla kurulan *Habeşistan'ın Uluslararası Afrikalı Dostları (International African Friends of Abyssinia)* teşkilatının kurucu üyesi olmuştur (Fronczak, 2015: 254-255).

Dahası 1937'de Londra'da kurulan amacı ise Afrika ve Asya sömürgelerinin ve Karayipler'in kendi kendini yönetme hakkını savunmak olan *Uluslararası Afrika Hizmet Bürosu (International African Service Bureau)* teşkilatının da hem kurucu üyesi hem de sekreter yardımcılığını yapmıştır. Bunun yanı sıra Afrika'nın bağımsızlığı üzerine birçok konferansın gerçekleştiği toplantılara da katılmıştır. İkinci Dünya Savaşı ise başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada önemli yankılar, tedirginlikler ve tehlikeler oluşturdu. Atom bombalarının kullanılması, milyonlarca insanın ölmesi ve yine milyonlarca insanın hem yerinden edilmesi hem de engelli duruma düşmesi gibi birçok olay meydana geldi (Roape, 2021).

Yaşanan bu olaylar ABD ve İngiltere'yi harekete geçirmiştir. İkinci Dünya Savaşı devam ederken ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill 12 Ağustos 1941 tarihinde Kanada'da New Foundland açıklarında "Prince of Wales" savaş gemisinde buluşarak ortak bir bildirge yayımlamışlardır. Bildirge; savaş sonrası uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak adına düzenlemeler içermiştir. Ayrıca Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığı kabul edilmiş ve lağvedilmesi yönünde mutabık kalınarak yerine yeri bir örgütün Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurulması öngörülmüştür (Hazar, 2018: 133-136).

14 Ağustos 1941 tarihinde de 8 ilke üzerinde uzlaşma sağlanarak bildirge ilan edilmiştir. Bildirgede geçen ilkelerden bazıları şu şekildedir;

1. *ABD ve İngiltere toprak elde etmeyi veya başka bir biçimde ülkelerini büyütmeyi öngörmemektedirler.*
2. *Tüm halkların, yönetimi altında yaşayacakları hükûmet biçimini seçmeye hakları olduğu hususuna saygı göstereceklerdir. Egemen haklarından ve öz-yönetim hakkından*

zorla yoksun bırakılmış halkların bu hakları kendilerine iade edilecektir.

3. *Nazi Tiran rejiminin nihai olarak yıkılmasından sonra, tüm uluslara kendi sınırları içerisinde barış içinde yaşama yollarını sağlayacak ve tüm ülkelerdeki insanlara korkudan ve yoksulluktan uzak yaşamlarını sürdürmeleri için güvence verecek bir barışı yerleştirmeyi umut etmektedirler.*

4. *Dünyadaki tüm ulusların gerçekçi veya manevi sebeplerle kuvvete başvurmaktan vazgeçmeleri gerektiğine inanmaktadırlar. Ulusların sınırları dışında saldırı yapmalarını veya tehdit yöneltmelerini içeren kara, hava ve deniz silahlarının kullanılmaya devam edilmesi halinde gelecekte barışın korunmasına olanak bulunmayacağından, daha büyük ve daha sürekli bir genel güvenlik sistemi kuruluncaya değin bu ulusların silahsızlanması esastır. Öte yandan bütün barışsever ulusların üzerindeki ağır silahlanma yükünün hafifletilmesi için tüm pratik önlemleri özendirecekler ve yardımda bulunacaklardır (Churchill, 1969: 58-60).*

Bu ilkeler arasında sömürge bölgeleri açısından en çarpıcı ilke 2. ilkede yer alan; *Tüm halkların, yönetimi altında yaşayacakları hükûmet biçimini seçmeye hakları olduğu hususuna saygı göstereceklerdir. Egemen haklarından ve öz-yönetim hakkından zorla yoksun bırakılmış halkların bu hakları kendilerine iade edilecektir*, ilkesidir. Bu ilke self-determinasyon ilkesini desteklemektedir. Daha açık bir ifadeyle Atlantik Bildirgesi'nin önemi sömürgecilik faaliyetlerine yani sömürge dehşeti altında yaşayan uluslara bağımsızlık yolunu açmıştır. Bu süreçte İkinci Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde sömürge topraklarında bağımsızlık eğilimi en şiddetli olanı Kenya'da görülmekteydi. 1944 yılında Kikuyu etnik grubundan olan Eliud Mathu hiç beklenmedik bir anda Yasama Kuruluna atandı. Bu atanmayla Eliud Mathu Yasama Kurulunda yerini alan ilk Afrikalı oluyordu. Bu durum sonrası Mathu, hiç zaman kaybetmeden yerli görüşlerinin örgütlü bir şekilde savunulabilmesi için *Kenya Afrika Birliği*'ni kurmuştur. Bu birliğin diğer tüm birliklerden farkı Kenya'da yaşayan tüm

Kenyalı etnik grupları ve Kenyalı olmayan; ancak Kenya’da yaşayan tüm Afrikalıları bir arada toplamayı sağlamak olmuştur.⁵

1946 yılında İngiltere’den dönen Kenyatta, bu birliğin başına geçmiştir. Kenya sınırlarında sömürgecilere karşı birçok irili ufaklı örgütler kuruldu; ancak en etkili örgüt Kenyatta’nın başını çektiği *Kenya Afrika Birliği* oldu. Bu birlik çok geçmeden yüz binleri aşkın üyeye ulaştı. Söz konusu birlik bağımsızlık için mücadele ederken, Atlantik Bildirgesi kapsamında Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı da kurulmuştu. BM Teşkilatının temel hedefi, uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak, çatışmalardan barışa yol almaktır. Bunun üzerine 10 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından 30 maddelik Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi yayımlanmıştır. Beyannamede uluslararası barışın ve güvenliğin nasıl sağlanabileceği üzerine ilkeler yer almaktadır. Bu ilkelerden bazılarını sıralamak gerekirse;

1) Madde 4’te; Hiç kimse kölelik veya kulluk altında tutulamaz; kölelik ve köle alım satımı her türüyle yasaktır;

2) Madde 5’te; Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez,

3) Madde 13’te;

1. Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır.

2. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir.

4) Madde 21’de;

1. Herkes, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.

2. Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır.

3. Halkın iradesi hükümet otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy

⁵ __, “The Legislator: Eliud Mathu”, <https://www.paukwa.or.ke/story-series/kejamhuri/eliud-mathu/> Erişim Tarihi: 09.08.2024.

verme yoluyla yapılacak ve belirli aralıklarla tekrarlanacak dürüst seçimlerle belirlenir (BM Genel Kurulu, 10 December 1948).

Otuz maddeden oluşan Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, Birleşmiş Milletlerin aslında dünya barışını ve güvenliğini sağlamaya yönelik önemli adımlar attığının göstergesi olmuştur. Özellikle sömürge sınırlarında yaşayan toplumlar için ilgiyle takip edilmiş ve deklare edilen kararlar doğrultusunda sömürgecilikten kurtulma ve dekolonizasyon sürecine girme aşamasında önemli bir etki oluşturmuştur. O dönem için Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın sömürge altında yaşayan toplumlara ışık olduğu ve haklarının verilmesi gerektiğinin altı da çizilmiştir. Bu yönüyle sömürge sınırlarında bağımsızlık hareketleri daha da yoğunlaşmış ve bağımsızlık için girişimlerde bulunulmaya çalışılmıştır. Söz konusu bağımsızlık için 1949 yılında Kenya'da kurulan *Doğu Afrika İşçi Sendikaları Kongresi* de önemli bir oluşum olmuştur. İngilizler 1950 yılında *Doğu Afrika İşçi Sendikaları Kongresi*'nin önde gelenlerini önce göz altına sonra da tutuklamışlardır (McCann, 2019: 349-351).

İşbu olay bazı Kenyalıları harekete geçirerek İngilizlerin kendilerine baskı uyguladıklarını hem Atlantik Bildirgesini hem de Evrensel İnsan Hakları Beyannamesini çiğnediklerini ileri sürerek İngiliz Yönetimine karşı ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma çok geçmeden geniş bir yankı uyandırmış ve “Mau Mau” isyanına dönüşmüştür. Mau Mau isyanıyla birlikte Sömürgeci Hükûmet baskıları artırmış ve Kenyatta da dahil olmak üzere birçok ileri gelenleri tutuklama cüretine bürünebilmişlerdir. Bu durum Kenya'da çok büyük bir olaya dönüştü ve Sömürgeci Hükûmet güçleri ile sivil halk arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaya başladı. İsyancıların direniş ve eylemleri sömürgeciler kadar Kenya Afrika Birliği örgütlenmesini de şaşırtmıştır. Zira isyancıların böyle bir direnişte ve eylemde bulunacaklarını tahmin edememişlerdir (Scullin, 2017: 11-21).

İsyancıların direnişi aslında sömürgecilerle iş birliği içerisinde olanları hedef almış ve sonrasında da sömürgecilere karşı geniş bir yankı oluşturmuştur. Sömürgecilere karşı başlatılan direniş ise 1952'den sonra giderek genişleme bulmuştur. İsyan askeri veya sivil kapsamda bir başarısızlık gibi algılansa da siyasi açıdan tartışılmaz bir zafer olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü sömürgeciler tarafından dayatılan baskının sömürgecilerce de geçici ve çözümden uzak olduğu anlaşılmış ve bu kapsamda yürütülen politikanın değişime uğraması gerektiği düşüncesine varılmıştır. Zira bu

politik baskıdan vazgeçemedikleri takdirde isyanın Kenya’da sadece bir bölgede değil, giderek çok geniş ses getireceğini ve hatta Kenya’nın sınırları dışına taşarak diğer sömürge bölgelerine de sıçrayacağını anlayan Sömürge Hükûmeti, her şeyi kaybetmemek ve Kenya’yı tamamen terk etmemek adına yavaş yavaş özerkliğe doğru bir geçiş hazırlığına girilmesi gerektiğinin kanaatine varmışlardır. Bu doğrultuda politik uygulamalarda bulunmaya çalışan Sömürge Hükûmeti, isyancıları durdurabilecek ve isyancılar kadar sert tutum içerisinde olmayan elit bir grubun oluşmasını sağlayabilecek bir cemiyet oluşturmaya çalışmıştır. Bu cemiyet fikri düşüncesinden hareketle Sömürge Hükûmeti, kaosu ortami yumuşatmak adına tutukladıkları kişileri serbest bırakmaya çalışmış ve sonrasında da Kenya siyasi yöneliminde yavaş yavaş etkili olmak için stratejiler geliştirmeye başlamışlardır (Newsinger, 1981: 159-163).

Sömürge Hükûmetinin uyguladığı bu politik strateji sürecinde Kenyatta 1961 yılında cezaevinden çıkabildi. Başka bir ifadeyle Kenyatta’nın 1961 yılında cezaevinden çıkması hem isyancıların büyük bir direniş göstermesinden hem de bu direnişe karşı duramayacağını anlayan Sömürge Hükûmetinin aldığı yumuşak politika sayesinde olmuştur. Zira isyancıların doğrudan hem Kenyatta hem de cezaevinde bulunan tutuklular için direniş gösterdiklerini ifade etmek de yanlış olacaktır. Nitekim isyancıların direniş göstermelerindeki en büyük talepleri arasında tarım için toprak talepleri olmuştur. Yani Sömürge Hükûmetinden hem topraklarını geri vermelerini ve tarımla uğraşmaya devam etmelerini hem de baskı uygulamaktan vazgeçmelerini talep ederek hareket etmişlerdir. Bu durum üzerine Kenyatta, Sömürge Hükûmetinin kademeli özgürleştirme adı altında başlattıkları politik stratejiyi uygun görmüştür. Bunu uygun görmesindeki ana düşünce ise kaos ortamıyla çalkalanan Kenya’da Sömürge Hükûmetinin ansızın geri çekilmesi sonucunda Kenyalılar arasında büyük çatışmaların olacağı ve durdurulamaz bir çatışmaya girileceği öngörmüştür. Bunun için hem kademeli özgürleştirme hem de Kenya’da Kenyalılar arasında bir çatışmanın olmayacağı bir adım atması gerektiğinin kanaatine varmıştır. Bundan dolayı da Kenyatta, başlangıç için Sömürge Hükûmetinin benimsediği kademeli özgürleştirme politikasını tercih etmiştir (Charton, 2013: 11-14).

Söz konusu bu politik düşünceyi tercih eden Kenyatta Sömürge Hükûmeti tarafından da hoş karşılanmış ve dolaylı bir şekilde Kenyatta’ya da destek vermişlerdir. Bu süreçte diğer Afrika ulusları da direniş içerisindeydi. Özellikle 1957 yılında Gana’da Kwame Nkrumah önderliğinde kazanılan bağımsızlık, çok geçmeden Afrika’nın birçok

bölgesine sıçramıştı. Kenya’da da büyük bir direniş ve bağımsızlık süreci başlamıştı. Bağımsızlığını kazanan Afrika ülkeleri hem sömürgecilere karşı hem de bağımsızlık mücadelesinde birlik olmak adına 25 Mayıs 1963 tarihinde Etiyopya’nın başkenti Addis Ababa’da Afrika Birliği Örgütü’nü kurmuşlardır. Bu yılın sonlarına doğru yani Aralık 1963 tarihinde Kenya’nın da bağımsızlığı ilan edildi. Böyle bir ortam içerisinde Kenyatta 1963 seçimlerinde önce Başbakan sonra da 1964’te Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Başbakan seçildiğinde Afrika’nın neredeyse tüm bölgelerinde sömürgecilere karşı büyük bir isyan ve direniş eylemleri deva ediyordu. Bu direniş ve eylemler sonucunda kurulan Afrika Birliği Örgütü’ne katılan Kenyatta hem Afrika uluslarının bağımsızlığını tanımak hem de birlikte hareket etmek amacıyla yerini almıştır (Angelo, 2017: 445-448).

Kademeli özgürleştirme politikası kapsamında hangi ulus hangi sınırlarda bağımsızlığını kazandıysa o ulusun sınırlarına saygı gösterilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir. Bu çerçevede Afrika Birliği Örgütü’nün deklare ettiği şu şarta bağlı olunmasının kıtadaki iç çatışmaları durdurmak ve sömürgecilere karşı yekvücut olmak açısından önemli olduğunun vurgusu da yapılmıştır. Afrika Birliği Şartı’nın *Afrika Devletleri Arasında Sınır Anlaşmazlıkları* başlığının alt kategorisinde bulunan “bağımsızlığını kazanan ülkelerin sınırlarına saygı gösterilecek ve önceden çizilmiş suni sınırlar kabul edilecektir” (Border Disputes Among., e.t.: 15.08.2024) ifadesi doğrultusunda hareket edilmesi ve böylelikle başlangıç itibariyle kıta içi çatışmalardan uzak durularak önceliğin sömürgeci güçlerle mücadele edilmesi gerektiğinin vurgusu yapılmış ve bağımsızlığını kazanan devletler bu şart doğrultusunda hareket ederek önceliklerini sömürgecilerle mücadele etme yolunda politikalar izlemiştir.

Kenya’nın sınırları da aslında sömürge öncesi döneme ait olmayan sınırlardır. Başka bir ifadeyle Kenya bağımsızlığını kazandığında İngiltere tarafından bir kısım Somali’nin toprakları da dahil edilerek çizilmiştir. Bu sınırlar bugünkü Kenya’da Kenya’nın kuzeydoğu sınırları olarak bilinmektedir. İşbu Afrika Birliği Örgütü’nün şartı doğrultusunda gerçek sınırları dışında fazladan toprak elde eden birçok Afrika ülkeleri söz konusu olmuş ve daha sonrasında da bu topraklardan vazgeçmeyi tercih etmemişlerdir. Başlangıçta sorun olarak görülmeyen bu şart, sonrasında önemli bir şiddet ve çatışma ortamına sebebiyet vermiştir.

Bağımsızlığını kazanan ülkeler, sömürgeci güçler tarafından çizilen suni sınırların aynen kalmasını kabul ederek, kıtada yeni bir çatışma alanının oluşmasına

zemin hazırladılar. Nihayetinde böyle bir karar, aynı topraklar üzerinde birlikte yaşaması gereken halkların bölünmesine, ayrı yaşaması gereken halkların da bir arada yaşamaya zorlanmasına yol açtı. İşbu durum sınır anlaşmazlıkları üzerinden birçok alanın (güvenlik, ekonomik, siyasi, sosyokültürel vb.) olumsuz etkilenmesine sebebiyet verdi. Dolayısıyla çok geçmeden anlaşmazlık krizinin patlak vermesine ardından da şiddetli çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ataöv, 1977: 562-569).

Afrika Birliği Örgütü'nün kabul ettiği ve *uti possidetis* olarak bilinen '*neye sahipsen, ona sahip çık*' ilkesi, Afrika uluslarının bağımsızlığından bugüne dek kıtaya en çok zarar veren ilkelerden biri olmuştur. Afrika halklarının kendi arasında birbirleriyle yaşadığı çatışmaların en önemli kaynaklarından biri bu ilkenin kabul edilmiş olmasından ziyade bu ilkedен vazgeçilmemiş olmasındandır. Çünkü bağımsızlığını kazanan halklar/ülkeler, sömürgeci güçlerin "böl ve yönet" politikasına istinaden çıkar odaklı bir çerçeveden çizdiği suni sınırlara tabi oldular. Bununla da yetinmeyerek bir şartla koruma altına aldılar. Koruma olarak gördükleri bu uygulama esas itibarıyla çok etnikli ve dinli Afrika halklarında ciddi bir güvenlik sorununa ve sınır anlaşmazlığına sebebiyet vermiştir (Mirzayev, 2017: 33-34). Bugün halihazırda Kenya ile Somali arasında yaşanan sınır çatışması bu durumdan kaynaklanmaktadır. Zira bağımsızlık sonrası Kenya'da coğrafi sınırların değişmediği, toplumsal yapının ise farklı etnik gruplardan oluştuğu bilinmektedir.

3.1.2. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kenya'nın Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı

12 Aralık 1963 tarihinde bağımsızlığını kazanan Kenya'da Başbakan Jomo Kenyatta seçilmiştir. Çok geçmeden 1964 yılında ise Kenyatta Kenya'nın Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Kenya'nın bağımsız olduğu tarihte coğrafi sınırları aşağıdaki harita 4'te yer aldığı gibidir.

Harita 4: Bağımsızlık Döneminden Bugüne Kenya'nın Coğrafi Haritası

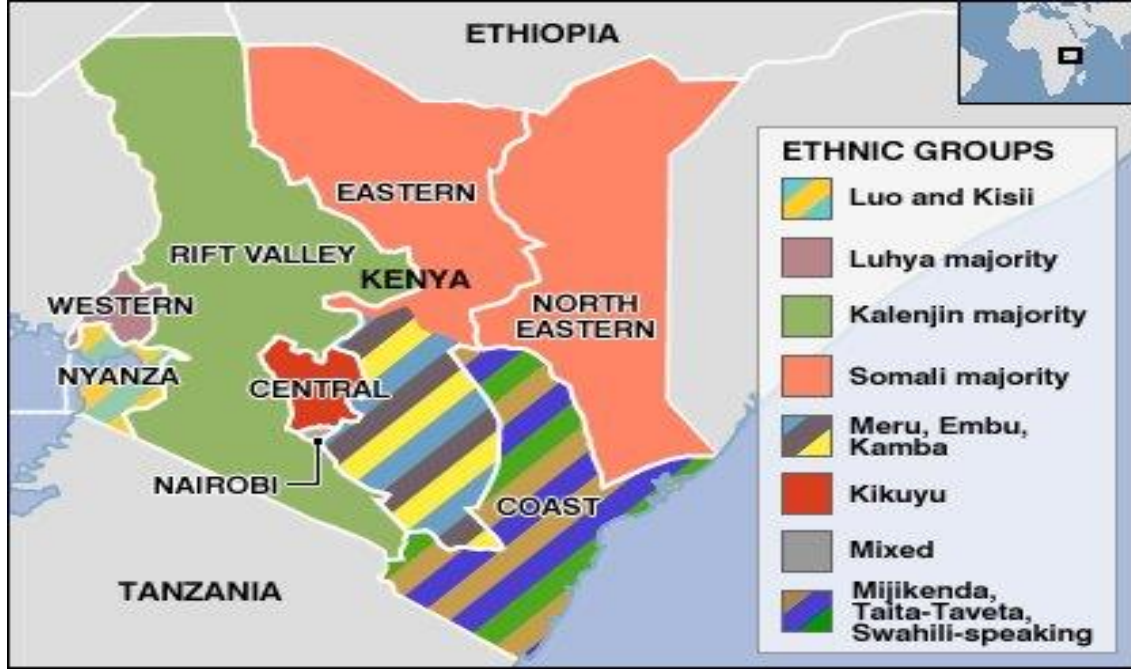

Kaynak: <https://www.britannica.com/place/Kenya/Climate> (Erişim Tarihi: 15.08.2024).

Bu harita İngiltere tarafından çizilmiş yapay sınırları gösteren sömürge bölgelerinden biridir. Zira Kenya'nın bağımsızlığı sonrası coğrafi sınırların sömürgecilerce nasıl çizildiyse öyle kalınması adına alınan kararlar doğrultusunda aynen kabul edilmiştir; ancak sonrasında bazı temel sorunlara yol açmıştır. Yapay çizilen bu sınırlarda yaşayan toplumların da farklı etnik gruplar halinde bir arada yaşamalarının da yolunu açmıştır. Nitekim Kenya'da asıl Kenya sınırlarında yaşayan etnik gruplardan Kikuyular, Kalenjinler, Luolar, Kisiiler ve Mijkendalar gibi birçok etnik grup sömürge öncesi dönemde de bu bölgelerde Kenya sınırlarında yaşamaktaydı (Olale, 2023).

Fakat İngiltere tarafından sömürgeleştirilen Kenya, daha sonra yine İngiltere tarafından sömürgeleştirilen Somali'nin toprak parçasıyla birleştirilmiş ve Berlin Batı Afrika Konferansı çerçevesinde etnik ve dini ayrımlara bakılmaksızın çıkar odaklı yapay sınırlar oluşturarak egemenlik tesis ettiği bölgelerde tek sınır olarak birleştirmişlerdir. Bu birleşim sonucu Kenya'nın hem coğrafi sınırlarında genişleme hem de toplumsal yapısında farklılık gözetilerek artışlar meydana gelmiştir. Söz konusu Kenya'nın etnik haritası aşağıdaki harita 5'te olduğu gibidir.

Harita 5: Kenya'nın Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kenya'da Yaşayan Etnik gruplar Haritası

Kaynak: https://www.researchgate.net/publication/318883233_Educational_Marginalization_Examining_Challenges_and_Possibilities_for_Improving_Educational_Outcomes_in_Northeastern_Kenya/figures?lo=1 (Erişim Tarihi: 17.08.2024).

Bağımsızlık sonrası Kenya'da ve Afrika kıtasının genelinde yaşanan iç krizler ve sorunlar aslında kıtada yeni bir çatışmanın habercisi olmuştur. Özellikle kabul edilen uti possidetis ilkesi kapsamında ortaya çıkan sorunlar giderek derinleşmiş ve hükûmet liderleri tarafından çok geçmeden baskı yoluyla dindirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Somali'de de kriz ve sorunlardan ziyade hem askeri darbenin yaşanması hem de iç çatışmanın çıkması Somali'deki siyasi ve ulusal istikrarı olumsuz etkilemiştir. Aslında Somali'de yaşanan iç karışıklıklar göz önünde bulundurulduğunda Kenyatta'nın sınırlar konusunda katı bir politik uygulama yürütmüş olması da doğal karşılanmalıdır. Zira Somali'deki karışıklıklar hemen çözüme kavuşturulmuş sorunlar olmamıştır. Bu nedenle Somali'nin sömürge öncesinden dekolonizasyon süreci ve sonrasında yaşanan gelişmeleri ele almak, Kenya liderinin başlangıçta neden sömürgeci güçlerin çizdikleri yapay sınırlara saygı gösterilmesi gerektiğinin önemi ortaya çıkacaktır (Ikome, 2012: 3-9).

I. Kısım Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Sömürge öncesinden bağımsızlığa giden süreçte Kenya'nın bölgede önemli bir yer kapladığını ifade etmek mümkündür. Sömürgeci İngiliz ordusu ve şirketleri tarafından sömürge bölgesi yapılan Kenya'da 1930'lardan 1950'lere kadar İngiliz maden şirketi Rosterman önemli miktarlarda İngiltere'ye altın taşıma görevinde bulunmuştur. Sadece altın madenleriyle Kenya'da bulunmayan İngiltere hem Hint Okyanusu üzerinden Uzak Doğu'ya gitme fırsatına sahip olmuş hem de Afrika Boynuzu olarak bilinen bölgede önemli bir güç sıfatıyla bulunmuştur. Kenya'nın jeopolitik ve jeostratejik konumu sömürgeci güçlerin dikkatinden kaçmadığı gibi kısa sürede önemli bir sömürge bölgesi haline gelmesinde de etkili olmuştur.

Özellikle Berlin Afrika Konferansı neticesinde başlatılan Afrika'yı pay etme yarışı hem Kenya üzerinde hem de Doğu Afrika Bölgesinde halkların ve coğrafi sınırların büyük zararlara uğramasına neden olmuştur. Kenya'da egemenlik tesis eden İngiltere, aynı zamanda Somali'de de egemen bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Fakat Somali'deki varlığı dar bir alanda tesis edilmiştir. Bunun temel sebebi ise İtalya ve Fransa gibi saldırgan ve sömürgeci aktörlerin Somali topraklarında yer almış olmasındandır.

İngiliz Somali'si olarak adlandırılan İngiltere bölgesi çok geçmeden bir kısmının Kenya sömürge bölgesi ile birleştirildiği ve İngiliz sömürge bölgesi olarak ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle bugünkü Kenya'nın sınırları aslında sömürge öncesi Kenya'nın sınırlarıyla aynı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira bağımsızlıkla birlikte sınırların sömürge öncesi dönemde olduğu gibi yeniden çizilmesi beklenirken, işbu beklenti bağımsızlık döneminde yaşanan iç karışıklıklar, çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, sömürgeci güçlerin böl, parçala ve yönet politikaları gibi nedenlerden dolayı durdurulmuş ve tam bağımsızlık süreci tamamlanana kadar sınırlara saygı gösterilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu karar başlangıçta olumlu karşılanmıştır; ancak sonrasında önemli sorunlara yol açmış ve kıta dışı güçler yerine kıta içi güçlerin birbirleriyle çatışmasına ve savaşmasına neden olmuştur. Doğu Afrika bölgesinin önemli bir aktörü olan Somali ile Etiyopya arasında ortaya çıkan Ogaden Savaşı bu kapsamda sayılabilmektedir. Ogaden Savaşı'nın ortaya çıkmasındaki temel sorun sömürge döneminde Etiyopya'nın Somali'ye ait ve bugün itibarıyla sekiz milyondan fazla Somalili yurttaşların yaşadığı ve

Etiyopya sınırlarında bulunan Somali'ye hudut olan Ogaden Bölgesinin Somali Hükûmeti tarafından sınırlarına tekrar dahil edilmesi için ortaya çıkmıştır. Fakat hem Sovyetlerin hem de Küba'nın askeri desteğini alan Etiyopya, Somali ordusunu yenmiş ve bölgeyi geri vermekten kurtarmıştır. Söz konusu bu dönemde Somali'de yaşanan iç karışıklıklar ve çatışmalar Kenya hükûmeti açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve Kenya'nın kuzeydoğu bölgesinin Somali'ye verilmesi fikrinden uzak kalınmıştır.

Somali Hükûmetinin iç karışıklıklarla uğraşması ve akabinde yaşanan ekonomik kriz, siyasi istikrarsızlık, kabileler arası anlaşmazlıklar, çete gruplarının ortaya çıkması, korsancılık faaliyetlerinin artması ve terör olaylarının yaşanması gibi etkenlerden dolayı sınırlarında istenen yönetimi gerçekleştirememiştir. Bu nedenle Kenya-Somali arasındaki sınır anlaşmazlıklarının niçin bu denli derinleştiğini anlayabilmek adına Somali'nin de sömürge öncesinden dekolonizasyon süreci ve sonrasına değinmek gerekmektedir.

3.2. Kısım: Sömürge Öncesi Bugüne Somali'nin Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı

Somali'nin tarihi geçmiş i milattan öncesine dayanmaktadır. Hem coğrafi konumu ve karasal bağlantıları hem de jeopolitik yeri ile jeostratejik konumu Somali'nin yüzyıllardan beri dikkat çekilmesine yol açmıştır. Somali'nin Hint Okyanusunda, Süveyş Kanalı'nın güzergahında ve Aden Körfezinde yer alması aslında Somali'nin jeopolitik ve jeostratejik önemini açık bir şekilde göstermektedir. Ham madde kaynaklarının yanı sıra zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olması da Somali'nin önemini katbekat artırmıştır. Bu nedenlerden dolayı Somali'nin tarihsel geçmişinde olaylar sürekli yaşanmıştır. Başka bir ifadeyle Somali'nin çatışma ve savaş tarihi eksik olmamıştır (Khayre, 2016: 1-5). Harita 2 incelendiğinde Somali'nin sömürge öncesi dönemdeki sınır haritasının ne ölçüde büyük olduğu görülecektir.

Somali hem büyük bir coğrafyaya sahip olmuş hem de önemli bir güzergahta yer almıştır. 15. yüzyılda başlayan ve sonrasında hızlı bir şekilde yayılan sömürgecilik faaliyetleri Somali'yi de bulmuştur. Somali sömürgecilik faaliyetlerinin odak bölgelerinden biri olmuştur. Zira Somali sadece sömürgeci güçler tarafından işgal edilen bir yer olmamıştır. Ne yazık ki kıta ülkelerinden Etiyopya tarafından da işgal edilen bir coğrafya olmuştur. Berlin Afrika Konferansı ile başlatılan sömürgecilik faaliyetlerinde Etiyopya'nın da yer alması ve akabinde Somali'ye ait Ogaden bölgesini önce işgal sonra ilhak etmesi gibi politikalar yürütmesi hem Afrika'ya hem de Somali halkına verdiği zararların izleri devam etmektedir. Büyük Somali toprakları sadece Etiyopya tarafından değil, İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından da işgal ve ilhak edilmiştir. Kısacası Somali hem sömürge öncesi hem de sömürge dönemi ve sonrası önemli olaylarla gündeme oturmuştur. Somali'nin Kenya ile yaşadığı sınır anlaşmazlığı sorununu iyi anlayabilmek için Somali'nin sömürge öncesi, dönemi ve sonrasındaki gelişmelere değ inmek gerekmektedir (Omar, 2001: 104-110).

3.2.1. Sömürge Öncesi ve Döneminde Somali'nin Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı

Sömürge öncesi dönemde Somali'nin topraklarında önemli sultanlıklar bulunuyordu. Ifat Sultanlığı, Adal Sultanlığı, Mogadişu Sultanlığı ve Ajuran Sultanlığı gibi önemli aktörler bu topraklarda hüküm sürmüşlerdir. Bu sultanlıkların hüküm sürdüğü bölge bugünkü Somali topraklarıdır. Aslında bugünkü Etiyopya'da yer alan

Ogaden bölgesi ile Kenya'nın kuzeydoğusunda yer alan bölgenin de içinde olduğu Somali topraklarıdır. Aşağıdaki harita 6'da görülen sarı renk aslında Somali topraklarını ve bu topraklarda hüküm süren söz konusu zikredilen sultanlıklar olmuştur.

Harita 6: Sömürge Öncesi Dönemde Somali'nin Haritası (Sarı renkle gösterilmiştir)

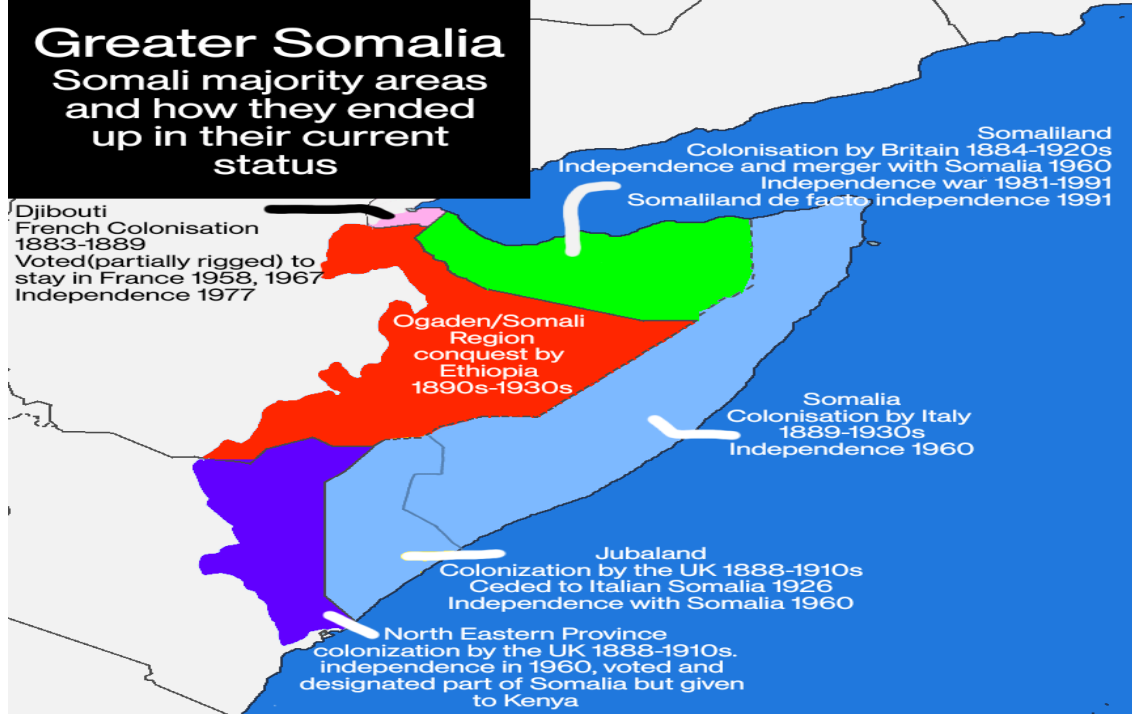
Kaynak: <https://kenopalo.com/tag/greater-somalia/> (Erişim Tarihi: 19.08.2024).

15. yüzyıldan itibaren başlayan sömürgecilik faaliyetleri giderek hız kazanmış ve 19. yüzyılda en doruk noktasına ulaşmıştır. Bilhassa Berlin Afrika Konferansı'nın düzenlenmiş olması sadece Afrika kıtasının coğrafi sınırlarını değil, sınırlarla birlikte halkların kaderini de değiştirmiştir. Zira sadece Berlin Afrika Konferansı ile Afrika kıtası paylaşılmamıştır. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya'nın kıtadan çekilmesiyle kıtaya yönelik yeni bir anlaşma sağlandığı gözlemlenmiştir. İşbu anlaşma Almanya'nın yenilmesinden dolayı Versay Antlaşması'nın imzalandığı ve Almanya'nın çekilmesiyle de Afrika'daki sömürge bölgeleri sömürgeci güçler arasında bir rekabet ortamına dönüştüğü görülmüştür (Mulder, 2020: 521-527).

Harita 7'de görüldüğü gibi Afrika'nın Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de sömürülmeye devam ettiği, Somali topraklarında sadece İngiltere'nin olmadığı, İtalya'nın ve Etiyopya'nın da yer aldığı gözlemlenmektedir. Aslında harita 7 incelendiğinde Savaş sonrası dönemde Almanya'ya ait olan Tanzanya ve Namibya'nın

Somalilileri temsil etmektedir (Zoppi, 2015: 45-50). Sömürge döneminde Somali'nin toprakları aşağıdaki harita 8'de olduğu gibi bölünmüştür.

Harita 8: Somali'nin Sömürgeci Güçler Tarafından İlhak Haritası

Kaynak: <https://www.reddit.com/media?url=https%3A%2F%2Fi.redd.it%2Fq6atioeyt5481.png> (Erişim Tarihi: 01.09.2024).

Somali toprakları sömürgeci güçlerce bölünürken Somali'nin bağımsızlığı için mücadele eden liderler de vardı. Somali'nin bağımsızlığı için sömürgeci güçlerle mücadele eden önemli şahsiyetlerden biri de Seyyid Muhammed b. Abdullah Hasan'dır. Ogadin kabilesinin Bah Geri koluna mensuptur; ancak annesinin mensup olduğu Dulbuhante kabilesiyle birlikte yaşamış ve büyümüştür. Bu nedenle Somali bağımsızlığı için mücadelede annesinin kabilesinin gücünden faydalanmıştır. O'nun ilmi dünyası çevresinde önemli bir şahsiyet yaptığı gibi toplumda kanaat önderi olarak anılmasını da sağlamıştır. Bundan dolayı bağımsızlık için mücadele ederken sözü etraflıca dinlenmiş ve geniş bir yankı uyandırabilmiştir. Misyonerlerin faaliyetlerine karşı Müslümanları ve özellikle de çocukları eğitmek için Ogadin yaylalarına gitmiştir. Burada belli bir süre kaldıktan sonra sömürgecilerden kaçıp kendisine sığınan kişileri de koruma altına almaya çalışmıştır. Ancak dönemin Valisi ile girdiği tartışmadan sonra sömürgecilerle mücadele etmenin zamanının geldiğini ve hatta geçtiğini ifade eden Seyyid Muhammed,

çevresindekileri bu konuda bilgilendirerek bir girişimde bulunmuştur (Öz, 2020: 486-487).

Birkaç ay içinde 1901 yılından itibaren hem İngiltere hem de Etiyopya güçlerine karşı direniş gösteren Seyyid Muhammed, bunların yanı sıra hem İtalyan güçlerine hem de kendi içindeki güçlere karşı da mücadele eden Seyyid Muhammed ve destekçileri önemli başarılar kazandı; ancak önemli zayıflığın olduğu da görüldü. Bu durum üzerine 1905 yılında İngiliz ve İtalyan yetkililerle barış antlaşması imzalayan Seyyid Muhammed, antlaşmaya göre Nugaal Vadisi kontrolünde olacak, İlig limanı bölgenin başşehri yapılacak ve silah ticaretine girililmeyecektir. Dahası İngiliz, İtalyan ve Etiyopya güçleriyle de mücadele etmekten vazgeçecek gibi şartlarla antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma aslında Seyyid Muhammed'in işgalciler tarafından resmen tanındığını ve sömürgecilerin gücünün azda olsa kırıldığının göstergesidir. Zira sömürgecilerin durmak bilmeyen faaliyetleri neticesinde antlaşma bozulmuş ve Seyyid Muhammed ile sömürgeciler arasında tekrar bir çatışma başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar önemli bir direniş gösteren Seyyid Muhammed'in bu direnişi Osmanlı tarafından hem takdirle karşılanmış hem de ilan ettiği devlet tanınmıştır. Seyyid Muhammed'in sömürgecilerle mücadelesi aralıklarla barış olmak üzere vefatının gerçekleştiği 1920 yılına kadar devam etmiştir (Terdman, 2008: 20-24).

Aslında Somali'deki mücadele yeni değildir. 16. yüzyıldan beri din savaşları ile gündeme gelmektedir. Ancak sömürgecilerin 19. yüzyıldaki doğrudan fiili işgal politikası neticesinde başlatılan toprakları ele geçirme ve yönetme faaliyetleri din savaşlarına ek olarak ulusal bağımsızlık savaşlarına dönüşmüştür. Böyle bir ortamda Seyyid Muhammed'in girişimleri aslında hem din savaşı hem de ulusal bağımsızlık savaşı olmuştur. Bundan dolayı göstermiş olduğu gayretlerden ötürü bugün Somali halkı tarafından anılmakta ve yad edilmektedir. 1920'den itibaren ise Seyyid Muhammed örnek alınarak bağımsızlık için mücadele etmeye devam eden Somali halkı, bu mücadelesinde geri atmamışlardır. Somali'de İngiliz, Fransız ve İtalyan sömürgecilerinin varlığı bu toprakları ve bu toprakların halklarını başta ekonomik kaynaklar olmak üzere sosyokültürel ve tarihi politik değerlerini gasp etmişlerdir. Somali'nin diğer Afrika ülkelerinden farkı aynı topraklarda birden fazla sömürgeci devletin var olmasıdır. Zira sadece kıta dışından gelen sömürgeci güçlerce değil, komşuları tarafından da istila ve işgale uğramıştır. Kıta dışı sömürgeci güçler tarafından üçe bölünen Somali, komşusu Etiyopya'nın Ogaden Bölgesini ilhak etmesiyle dörde

bölünmüştür. Yine İngilizlerin Somali'nin güneybatı tarafını bu dönemde (sömürge döneminde) egemen oldukları Kenya toprakları ile birleştirmeleri sonucu Somali toprakları beş parçaya bölünmüş oldu (Nyadera, Ahmed and Agwanda, 2019: 1346-1352).

Bölünmelerle birlikte ağır vergiler altında ezilen halklar, sömürgecilerin uyguladıkları sömürü politikasının esiri haline gelmişlerdir. Somali'nin verimli topraklarında yetişen pamuk, muz, şeker kamışı, yer fıstığı, susam gibi ürünler üzerinde halkın zorla çalıştırılarak buradan elde edilen gelirler yine sömürgecilerin denetiminde sömürgecilerin bütçesine ayrılmıştır. Somali'nin kuzey toprakları hem Fransız hem de İngilizler tarafından işgal ve ilhak edilmiştir. Bu toprakların yüzölçümleri küçük olmasına rağmen sömürgecilerin rekabet ortamı haline gelmesi gözlerden kaçmamıştır. Çünkü bu küçük sayılabilecek toprakların sömürgeciler için önemi stratejik bir konumda olmasından kaynaklanmıştır. Zira bu topraklarda liman yapımı ve limanlar aracılığıyla okyanusa ve hatta Uzak Doğu bölgelerine gidilebilmekteydi. Bugünkü Cibuti, Puntland ve Somaliland bölgeleri işte bu topraklar olarak bilinmektedir. Bu topraklar Aden Körfezi, Süveyş Kanalı, Babülmendep Boğazı, Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Umman Denizi'ne açılan kapı konumunda olması nedeniyle stratejik öneme sahip olmuştur (Alexandre, 2021: 59-62).

Seyyid Muhammed sonrası dönemde Somali gençleri arasında örgütlenmeler devam etmiştir. Bilhassa Almanya'nın Polonya'ya saldırması sonucu ortaya çıkan İkinci Dünya Savaşı ve savaş sırasında 1941 yılında bir araya gelen ABD Başkanı ile Birleşik Krallık Başbakanı sömürge bölgelerine dair aldıkları self determinasyon kararı ile Somali'deki bağımsızlık mücadelesi daha da geniş bir yankı uyandırmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında İtalyan işgaline karşı yürütülen mücadelede halkların siyasal eylem içerisinde olmaları göze çarpmıştır. 1943 yılında *Somali Gençlik Kulübü*'nün kurulması bu siyasal eylemin önemli bir parçası olmuştur. Çok geçmeden *Somali Gençlik Kurumu*'na dönüşen söz konusu kulüp, tüm Somalilileri birleştirmek, gençleri çağdaş düşünce seviyesine çıkarmak, katı kabilecilik düşüncesinden çıkartıp bu bağlamdaki kabilecilik yapısına son vermek, tek bir devlet çatısı altında Somali dilini kabul etmek ve bu topraklarda yaşamak istemekteydiler. Bu dönemde yani sömürge halklarına bağımsızlık verilmesini öngören Atlantik Bildirisi doğrultusunda İngiliz Dışişleri Bakanlığı da Somalililere hak vermiş ve sadece İngiliz Somali'si değil, tüm Somali topraklarının (Etiyopya'daki Ogaden Bölgesi, İtalyan Somali'si) birleştirilmesini

önermiştir. Fakat burada eksik olan Fransız Somali'sinin de birleşim topraklarına katılması için Somalililer tarafından önerilmiştir (Ataöv, 1977: 372).

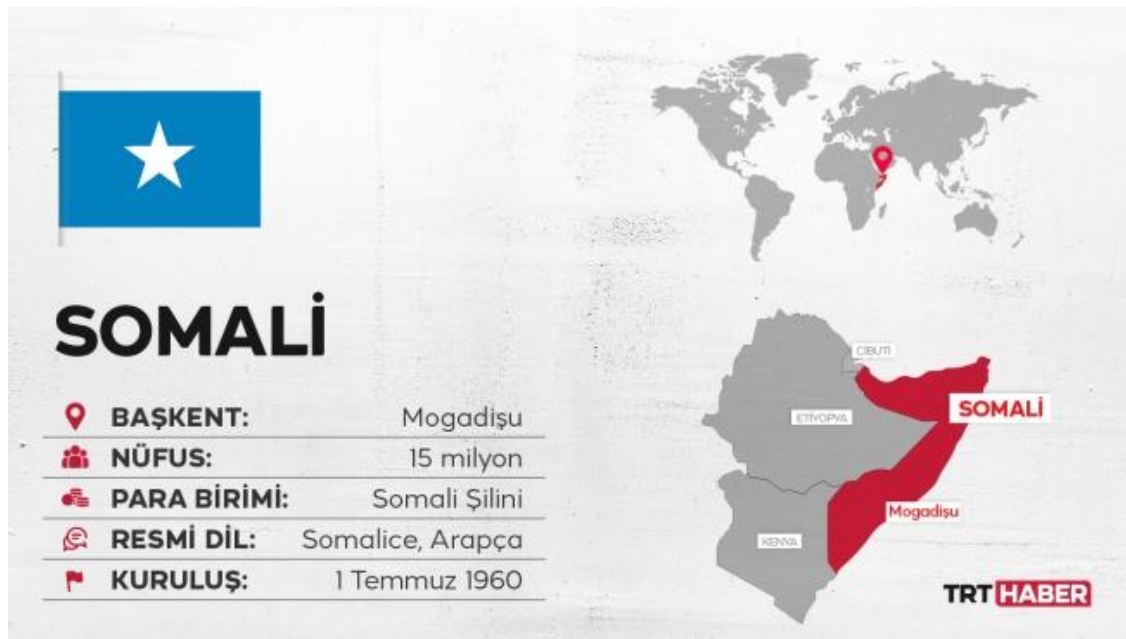
Söz konusu çatışmalar Fransa'nın sömürge bölgelerini bırakmak istememelerinden dolayı Afrika'da büyük bir yankıya yol açmıştır. Fransa'nın bu politik uygulaması diğer sömürgeci güçleri de etkilemiştir. Bundan dolayı ne Atlantik Bildirisi'nde kabul edilen ilkeler ne de savaş sonrası barış ve güvenliği sağlamak adına yeni kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı düzeni sağlayabilmiştir. Afrika liderleri halklarını bağımsızlık yolunda bilinçlendirerek ulusal bağımsızlık savaşını başlatmışlardır. Sahra Altı Afrika'da Kwame Nkrumah önderliğinde şiddetli çatışmalara girilmeden ve büyük bir ses getiren Gana bağımsızlığı diğer halkları cesaretlendirmiş olsa da hiçbir ulusun bağımsızlığı Gana'daki gibi sessiz bir şekilde gerçekleşmemiştir. *Somali Gençlik Kurumu*, *Somali Demokratik Partisi* ile hareket ederek bağımsızlık mücadelesi için gayret göstermeye çalışmışlardır (Barnes, 2007: 277-282).

Bu dönemde Digil ve Mirifle kabileleri arasında da bir örgütlenme söz konusuydu. Daha açık bir ifadeyle Hizbiya Digil-Mirifle örgütlenmesi vardı ve bu örgüt merkezi bir yapıdan ziyade feodal yapının korunması ve devamını istiyordu. 1940'lardan sonra hem siyasi partiler hem de sendika örgütlenmeleri bu dönemlerde ortaya çıkmış oluyordu. Bu örgütlenmeler yeni kurulan Birleşmiş Milletler Vesayet Kuruluna sık sık başvurarak İtalyanların ve İngilizlerin bölgeyi terk etmelerini ve devletlerinin kurulmasını istiyorlardı. Hem bu örgütlenmelerin hem de bağımsızlık mücadelesinin neticesi olarak Birleşmiş Milletler Aralık 1959'da aldığı bir kararla Somali'nin bağımsız olmasını öngördü. Zira Somalililerin İtalyan bölgesindeki başarılı mücadeleleri İngilizleri de etkiledi. Halkın baskısıyla İngiliz bölgesinde Şubat 1960'ta yapılan seçimlerde 36 üyenin 33'ü halk tarafından 3'ü de İngiliz valisi tarafından seçilmiştir. *Somali Ulusal Cemiyeti* ve *Birleşmiş Somali Partisi* adlarındaki iki siyasal oluşum İngiliz Somali'sinin de bir an evvel bağımsızlığını kazanmasını diğer Somali toprağıyla birleşmesini arzulamıştır. Bu hedef doğrultusunda yeni Yasama Kurulu ile Nisan 1960 tarihinde İngiliz Somali'si İtalyan Somali'si ile birleşme kararı almıştır. Böylece birleşen bu iki bölge 1 Temmuz 1960 tarihinde Somali Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Ataöv, 1977: 373).

3.2.2. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Somali'nin Coğrafi Sınırları ve Toplumsal Yapısı

1 Temmuz 1960 tarihinde bağımsızlığını kazanan Somali, İngiliz ve İtalyan bölgelerinden oluşan topraklar üzerinde bağımsızlığını ilan edebilmiştir. İngiliz egemenliğinde olan ve Kenya'nın kuzeydoğu sınırlarına dahil edilen topraklar Somali'ye verilmediği gibi İngiliz egemenliğinde kalmasına karar verildi. Bundan dolayı Somali toprakları bölünmüş bir şekilde farklı devletlerin egemenliği çatısına girdi. Daha açık bir ifadeyle Ogaden Bölgesi Etiyopya sınırlarında, Kenya'nın kuzeydoğu bölgesi İngilizlerin egemenliğinde (bu tarihte Kenya bağımsız değildi), Fransa'nın egemenliğindeki Cibuti topraklarında yaşayan Somalili nüfusun olduğu bölge de yeni kurulan Somali Devletine dahil edilmemiştir. Aslında bu bölgeleri geri almak adına Somali'de başlangıçta herhangi bir somut adım atılamamıştır. Zira Somali'nin bağımsızlığının ilk yılları çok çalkantılı bir süreçle geçmiştir. Yeni kurulan Somali Devletinde parlamento, birleşim öncesi Somali'nin eski meclislerinden ve ortak hükûmet iki taraftaki en büyük partilerin liderlerinden kurulmuştur. Bundan dolayı Somali Gençlik Kurumunun eski lideri ve Darod kabilesine mensup olan Abdiraşid Ali Şarmarke ülkenin ilk başbakanı olmuştur (Ingiriis, 2017: 131-133). Şarmarke'nin yönettiği coğrafi sınırlar harita 9'da görülen kırmızı renkli alandır.

Harita 9: 1 Temmuz 1960 Tarihli Somali Coğrafi Haritası

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ulke-profil-i-somali-580003.html> (Erişim Tarihi: 07.09.2024)

Bu dönemde ülkenin dış politikadaki en büyük iki sorunu Etiyopya ve Kenya ile sınır ve toprak konuları olmuştur. İç siyasette ise kabileciliğin veya aşiretçiliğin katı bir şekilde devam ettiği Somali’de iktidar için Darod, Dir, Digi-Mirifle, Haviye, İsaak gibi aşiret yapılarının anlaşmazlıklar içerisine girdiği görülmüştür. Somali’de iç anlaşmazlıklar sürerken Kenya sınırlarında İngilizler ile Kenyalılar arasında da çatışmalar vardı. Jomo Kenyatta liderliğinde başlatılan çatışmalar şiddetli bir şekilde etkisini gösteriyordu. Somali’de iç karışıklıkların geniş yankı bulmaması adına demokratik bir politika yürütülmüş ve isteyenler parti kurma tercihinde bulunabilme fırsatına sahip olmuşlardır. Aslında bu durum köklü ve derinlemesine izler bırakacak bir sürecin habercisi oldu. Somali Gençlik Kurumu önemli bir siyasi parti olsa da 1969 yılındaki seçimlere yaklaşık altmışa yakın siyasi parti katıldı. Aslında bu durum her ne kadar demokratik bir yöntem izlediğinin kanıtı olsa da aynı etnik kökenden ve dini inançtan gelen Somali halkının nasıl bir bölünme içerisinde olduğunu da göstermiştir. Söz konusu bu politik bölünme üzerinden hareket eden ordu, sosyalist bir politik çizgiden hareket ederek Muhammed Siyad Barre önderliğinde 21 Ekim 1969 tarihinde askeri darbe gerçekleştirmiştir. Bu tarihten itibaren de yönetim Barre’nin denetimine geçmiştir (Elmi, 2012: 55).

Yönetim Barre’nin egemenliğine geçmeden önce 25 Mayıs 1963 tarihinde Etiyopya’da Afrika Birliği Örgütü kuruldu. Aynı gün ve yılda Somali Afrika Birliği Örgütü’ne üye olmuştur. Bu süreçte Kenya’da bağımsızlık mücadelesi verildiğinden henüz bağımsız olmadığı için Kenya üye olmamıştır. Kenya’nın üyeliği ise bağımsız olduğu Aralık 1963 tarihinde Afrika Birliği Örgütü’ne katılmıştır. Görüldüğü üzere bu süre zarfında Somali’de yaşanan iç karışıklıklar bir darbenin gerçekleşmesine yol açmış ve Barre yönetiminde yeni bir Somali politikası oluşturulmuştur. Barre’nin sosyalist olması ve Sovyetlerden destek alıyor olması aslında Somali’nin iki kutuplu bir düzendeki politikasını da etkilemiştir.

Barre’nin baskıcı askeri politikası Somali halkını derinden olumsuz etkilediği gibi halkın bölünerek gruplar halinde bölünmesine de sebebiyet vermiştir. Bu dönemde Sovyetlerden önemli miktarda maddi destek alan Barre yönetimi çok sayıda okul inşa edip ve yollar yapsa da halk üzerindeki baskıları da artırmayı sürdürmüştür. Ayrıca Büyük Somali Devletinin kurulması için gerekli politikanın yürütülmesi için çaba gösterdiği de gözlemlenmiştir. Afrika Birliği Örgütü 1963 yılında kurulduğunda

öncelikle sömürgeciliğe son verecekleri, bağımsız olan Afrika ülkelerinin birbirleriyle iyi ilişkiler içerisinde olmaları için çaba gösterecekleri, sınırlar konusunda ise sömürgecileri kıta dışına çıkartana kadar sömürgecilerin çizdiği ve hangi ulus hangi topraklarda bağımsızlığını kazandıysa o topraklara sayı duyacakları gibi maddeler üzerinde anlaşma sağladılar. Zira bu anlaşma 17-21 Temmuz 1964 tarihlerinde Mısır'ın başkenti Kahire'de Afrika Birliği Örgütü üye ülkeler toplanarak Kahire Deklarasyonunu ilan ettiler.⁶

Deklarasyon sınırlar konusunu temel almakta olup Afrika Birliği Örgütü Şartı'nın IV. ilkesinde de yerini almıştır. Buna göre “bağımsızlığını kazanan ülkelerin sınırlarına saygı gösterilecek ve önceden çizilmiş sınırlar kabul edilecektir” ifadesi çoğunluk tarafından kabul görülmüş ise de Örgüt içinde tartışmalara yol açtı. Afrika Birliği Örgütü'nün kabul ettiği bu ilke, uti possidetis olarak bilinen ‘neye sahipsen ona sahip çık’ anlayışını da beraberinde getirmiştir (Mirzayev, 2017: 33-34). Zira bu dönemde hem Somali'de hem de komşu ülkelerde ve kıta ülkelerinde devam eden çatışmalardan dolayı tartışma zayıf kalmış ve sonraya bırakılmıştır. Tam da bu noktadan hareketle Barre yönetimi Büyük Somali Devletini yeniden inşa etmek amacıyla bu tartışmayı önce çatışmaya sonra da bir savaşa dönüştürmüştür. Başka bir ifadeyle Barre yönetimi Somali'nin tüm kaynaklarını kullanarak önceliğini Kenya'dan ziyade Etiyopya'ya vermiş ve 1977 yılında Ogaden Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Charles L. Gesheker'e göre 1891 yılından beri Etiyopya doğuya doğru bir yayılım içerisinde olmuştur. O dönem Etiyopya Kralı Menelik, Afrika'yı aralarında pay etmeye çalışan Avrupalı liderlere 1891 yılında bir mektup göndererek kendi payını da talep etmiştir. 1400 yılından beri Hristiyanlığın yayılmasında etkili olduklarını, Hristiyanlığın merkezlerinden birinin Etiyopya coğrafyası olduğunu, eğer uzaktaki güçler Afrika'yı aralarında bölüşeceklerse bu duruma kayıtsız kalamayacağını ve kendisine de pay verilmesini istemiştir. Kral Menelik'in bu isteğini geri çevirmeyen sömürgeci güçler, Etiyopya'ya Ogaden Bölgesinin verilmesinde ve bölgenin Etiyopya tarafından alınmasında önemli destekler vermişlerdir (Gesheker, 1985: 6-7/16).

Sömürgecilerin desteğiyle alınan Ogaden Bölgesi, Somali'nin bağımsızlığını kazandığı tarihten sonra da Etiyopya'nın sınırlarında kalmıştır. Afrika Birliği Örgütü tarafından sınır anlaşmazlıklarına yönelik kalıcı veya güven verici çözümler sunulmadığından dolayı Barre Yönetimi kendi topraklarını kendilerinin alması gerektiği

⁶ <https://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-16-i-en.pdf> (Erişim Tarihi: 08.09.2024).

düşüncesinden hareketle Etiyopya'ya 1977 yılında savaş ilan etmiş ve saldırmıştır. Bu dönemde Sovyetlerle de iyi ilişkiler yürüten Somali, Sovyetlerden beklenmedik bir politik uygulamayla karşılaşmıştır.

Aslında sadece Sovyetlerden beklenmedik bir hareketten ziyade uluslararası kulvardan Etiyopya'ya verilen destek Somali ordusunu durdurabilmiştir. Daha açık bir ifadeyle 1960 ile 1990 yılları arasında Somali ile Etiyopya arasında iki önemli savaş gerçekleşmiştir. İlki 1964 yılında gerçekleşmiş olsa da bu dönemde Somali'nin iç siyasetindeki istikrarsızlık ve anlaşmazlık nedeniyle iki taraf arasında herhangi bir yenilgi veya galibiyet olmamıştır. Diğer savaş ise 1977 yılında gerçekleşen Ogaden Savaşı'dır. 1977-78 Savaşı'nda Somali, Ogaden Bölgesinin büyük bir kısmını geri almayı başarmış ve Etiyopya ordusunun geri çekilmesini sağlayabilmiştir. Bu süreçte iki süper güç olarak bilinen Sovyet ve ABD başlangıçta savaşa müdahil olmamışlardır. Somali'nin Etiyopya'yı zor durumda bırakması neticesinde harekete geçen Sovyetler ile destekçilerinden Yemen ve Küba savaşa müdahil olmuşlardır. Sovyetler Blok'unun savaşa müdahil olmasıyla Somali ordusu durdurulabilmiştir (Tareke, 2000: 650-658).

Somali ordusunun yanı sıra Somali hem ülke hem de halk olarak büyük bir zarar gördü. Bu süreçte Etiyopya'da rejim değişikliğine gidildi. Somali'de ise çok fazla siyasi fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Barre Yönetimi Ogaden bölgesini geri almak amacıyla ülkenin tüm kaynaklarını kullandığından dolayı ülkenin dağılmasına ve bir daha toparlanması zor bir sürece girmesine neden oldular. Bu hususta Robert Rotberg'in ileri sürdüğü dört devlet (işler devlet, işlemeyen devlet, başarısız devlet ve iflas etmiş devletler) kategorisinde Somali Devleti en üst sırada yerini alarak 'iflas etmiş devletler' kategorisine yerleşmiştir (Rotberg, 2003: 11-12/23).

İki devlet arasında süren şiddetli çatışmalar ve artan düşmanlıklar ülkelerin iç siyasetine de yansımıştır. Somali Devletinin dağılması ve Etiyopya rejiminin düşmesi gibi etkenler bu hususta somut örneklerdir. Etiyopya sınırlarında bulunan ve Somali yanlısı Tigraya Halkı Özgürlük Cephesi, Etiyopya'da kurulan koalisyon yönetiminde aktif olmaya başlarken, Somali sınırlarında da Etiyopya yanlısı gruplar öne çıkmıştır. Öte yandan Somali'de Barre Yönetiminin başarısızlığından dolayı isyan eden gruplar da ortaya çıkmıştır. Somali Devleti hiç beklenmedik bir sürece girmiştir. Birleşik Somali Kongresi, Somali Milliyetçi Hareketi, Somali Kurtuluşu Demokratik Cephesi ile Somali Ulusal Hareketi başkanları ve üyeleri 1990'ların başlarında olmak üzere Somali sınırlarında bazı toprakları ele geçirerek bu bölgelerde hakimiyet kurmaya başladılar.

Çok geçmeden Barre Somali'yi terk etmek zorunda kaldı ve Somali'de başlayan iktidar kavgaları ülkenin siyasi bir boşluğa ve istikrarsızlığa girmesine neden oldu (Ajulu, 2001: 15-17).

2011 yılına kadar hükûmet kurulamadı. Bu süre zarfında Somali'nin kuzeybatı ve kuzeydoğu bölgelerinde bölünmeler gerçekleşti. 1991 yılında Somali'nin kuzeybatısında Somaliland, 1998 yılında da Somali'nin kuzeydoğusunda da Puntland bölgeleri bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ancak bu bağımsızlık ilanı hiçbir devlet tarafından tanınmamaktadır. 1991 yılında başlayan siyasi ve ardından da coğrafi bölünmeler Somali sınırlarında terör örgütlerinin ortaya çıkmasına da yol açmıştır. El-Şebab terör örgütü bu husustaki en somut örnektir. Böyle bir ortamda Somali Devleti Kenya'daki kuzeydoğu bölgesi ile ilgilenememiştir. Söz konusu 2011 yılında hükûmetin kurulmasıyla Somali Devleti yetkilileri Büyük Somali Devleti fikrini tekrar ortaya atmış ve ülke topraklarının birleşmesi yönünde gerekli politik adımların atılması kararlılığını ifade etmişlerdir (Ahmed, 2020: 61-67).

II. Kısım Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Bağımsızlıkla birlikte başlayan iç karışıklıklar Somali'nin istikrar sağlamasını ön gören adımların engellenmesini, devletin sömürge dönemindeki durumundan daha kötü bir duruma düşmesini ve siyasi kulvar başta olmak üzere ekonomik, dış ülkelerle olan diplomatik, ülke içi eğitim, sağlık ve alt yapı gibi önemli alanlarda yeni sorunların başlamasına neden olmuştur. Toplumsal açıdan bakıldığında Somali'de Somalililer dışında yaşayanların yok denilebilecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu durum aslında özü itibariyle ülkenin homojen bir yapıya sahip olduğunu, bu homojen yapının hem din hem de etnik köken itibariyle bir olduklarını göstermektedir.

Zira bu homojen yapının bir ulus için çok nadir bir gözlem olduğunu da ifade etmek gerekir. Bugün bile Somali'nin homojen yapısından herhangi bir şeyler kaybetmediği hem etnik hem de dini açıdan tek bir millettten oluştuğu görülmektedir. Ancak en önemli sorun aşiretçiliğin ve aşiret içinde kabileciliğin olduğu gözlemlenmektedir. Zira bağımsızlık sonrası dönemde gerçekleşen iç çatışmanın aşiretler ve kabileler arası iktidar kavgalarından kaynaklı olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle Somali'de hem askeri darbe gerçekleşmiş hem de uzun yıllar boyunca siyasi istikrar sağlanamamıştır.

Özellikle 1991 yılında Barre iktidarının düşmesi sonucu oluşan siyasi boşluk, 2011 yılına kadar doldurulamamış ve hükûmet kurulamamıştır. Bu süre zarfında Somali'de hem keskin bölünmeler (Somaliland ve Puntland örnekleri gibi) hem de terör (El-Şebab örgütü gibi), çete ve korsancılık gibi gruplar ortaya çıkmıştır. Tüm bu olumsuzluklarla uğraşan ve mücadele eden Somali devleti zayıf bir politik yapıdan dolayı başarı sağlayamamıştır. Bundan dolayı iç meselelerle uğraşmaktan ne Etiyopya ve Cibuti ne de Kenya'daki toprak parçasıyla uğraşmıştır. Zira 2011 yılında siyasi istikrarın sağlanmasıyla birlikte Somali'de atılan ilk adımlardan biri iç güvenliği sağlamak olmuş ve bu yönde politik adımlar atmaya başlamıştır. Söz konusu Kenya ve diğer komşu ülkelerle olan toprak sorununu sözlü olarak dile getirirse de şimdilik fiili bir eylemde bulunamayacağı görülmektedir.

3.3. Kısım: Uluslararası Örgütlerin ve Aktörlerin Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığına İlişkin Politikaları

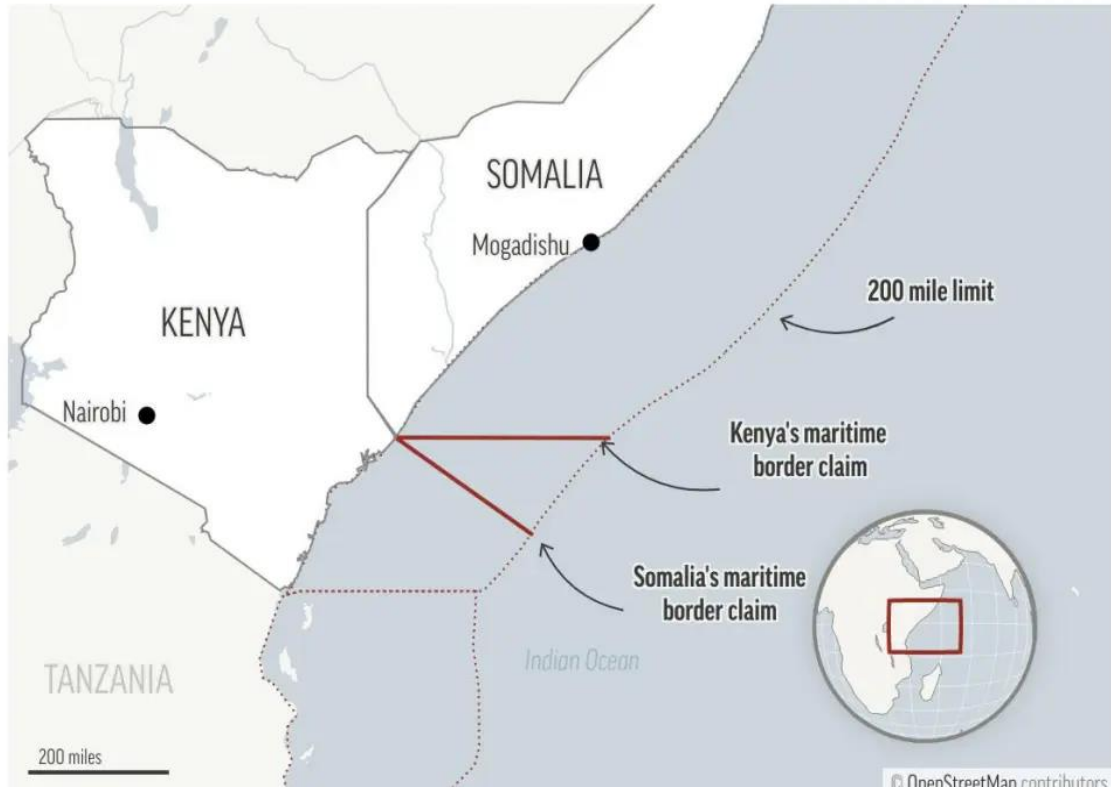
Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı sorunu sadece bölgesel bir sorun olarak kalıcılığını sürdürmemiştir. Zira sorun hem uluslararası örgütlerin hem de birçok uluslararası aktörlerin gündem konusu da olmuştur. Sorunun tarihsel kökeni sömürgeciliğe dayansa da sömürgecilik sonrası bağımsızlık döneminde soruna yönelik olumlu adımların atılmamış olması, sorunun bugünlere kadar devam etmesine sebebiyet vermiştir. Sorunun uzun süredir devam ediyor olmasının birçok faktörü vardır. Kıta genelinde yaşanan iç çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik yoksunluklar ve halklar arasında yaşanan anlaşmazlıklarla birlikte ortaya çıkan terör oluşumları gibi faktörler bu sebeplerdendir. Zira bu sorunlara yönelik hem uluslararası örgütlerin hem de uluslararası aktörlerin devreye girdiği de gözlemlenmiştir. Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı sorunu da bu hususta zikredilebilir. Uluslararası örgütler kapsamında Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği'ni zikrederken, uluslararası aktörler kapsamında ise ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve İtalya zikredilmiştir (Odwar, 2020: 72-79).

3.3.1. Birleşmiş Milletler

Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı sorunu sadece kara sınırı olarak düşünülmemelidir. Hem kara hem de deniz sınırları olmak üzere iki ülke arasında bölgeyi ve hatta küresel kulvarı etkileyecek seviyede tartışmalar ve anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Bu anlaşmazlıklar özellikle Doğu Afrika'da önemli bir diplomatik sorun olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sınır sorunu siyasi, iktisadi, sosyokültürel, tarihi ve coğrafi gibi birçok sorunları da beraberinde getirmektedir. İki ülke arasındaki anlaşmazlığın temeli bilindiği gibi yapay sınırlardan kaynaklıydı. Bundan dolayı kara sınırı ile deniz sınırı birbirini tamamlayan sınırlardan oluşmaktadır. Kara sınırının deniz sınırını, deniz sınırının da kara sınırını tetiklediği bir anlaşmazlığın belirsizliği bölgede yüksek gerilimlere neden olmuş durumdadır. Bilhassa deniz sınırı anlaşmazlığının kara sınırı üzerindeki çözümü oldukça zorlu bir süreci beraberinde getirmiştir. Kara sınırı anlaşmazlığı, bağımsızlıktan bu yana iki ülke arasında önemli bir sorun iken deniz sınırında yaşanan anlaşmazlığın temelinde; Somalili yetkililer tarafından deniz bölgesi sınırlarının doğuya doğru genişletilmesi talep edilirken, Kenya bu talebi reddetmekte ve karşı çıkmaktadır (Barise, 2021). Bu bilgiler doğrultusunda Kenya-Somali arasındaki

deniz sınırı anlaşmazlığını daha iyi anlayabilmek adına harita 10'un incelenmesi gerekmektedir.

Harita 10: Kenya-Somali Deniz Sınırı Anlaşmazlığı Sorununda İki Ülkenin İddia Ettiği Alanlar Haritası

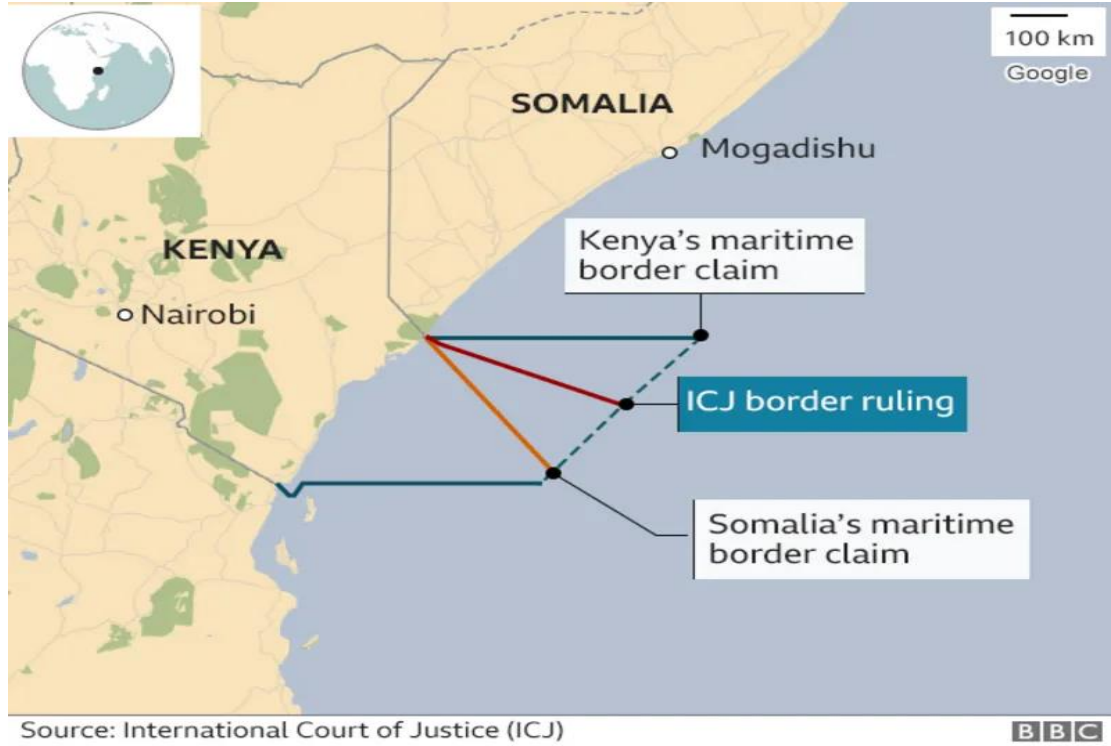

Kaynak: Cara Anna and Hassan Barise, “International court backs Somalia in sea dispute with Kenya”, October 12, 2021, <https://apnews.com/article/business-international-court-of-justice-kenya-united-nations-somalia-873f5ef84edaf425a24c278153b45cd8> Erişim Tarihi: 16.12.2024.

Kenya-Somali sınır sorunu, Birleşmiş Milletler’de de sıkça gündeme gelmektedir. 2014 yılında Somali, sınır anlaşmazlığı ile ilgili olarak Uluslararası Adalet Divanı’na başvurmuştur. Somali Hükûmeti özellikle deniz sınırlarının Kenya Hükûmeti tarafından çizilmemesi adına talepte bulunarak sınırlar üzerinde uzlaşma sağlanmasını istemiştir. Söz konusu bu durum yıllarca Uluslararası Adalet Divanı’nda tartışma konusu olmuştur. Zira Uluslararası Adalet Divanı tarafından 2019 yılında verilen bir kararla Kenya’nın Somali ile olan deniz sınırındaki talepleri reddedmiştir. Karar Somali’nin lehine verilmiş gibi olsa da aslında Uluslararası Adalet Divanı anlaşmazlık konusu olan sınırların ortasını işaret etmiştir. Bu durum harita 11’de gösterilmektedir. Ancak Kenya bu karara karşı itiraz etmiş ve kararın reddedilmesini talep etmiştir.

Kenya'nın talepleri dikkate alınmadığı gibi iki ülke arasındaki soruna da net bir çözüm sağlanmış değildir (Mohammed, 2023: 2-5).

Harita 11: Uluslararası Adalet Divanı'nın Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığına Yönelik Kararı

Kaynak: BBC, "ICJ rejects Kenya case in Somalia maritime border row", 13 October 2021, <https://www.bbc.com/news/world-africa-58885535> Erişim Tarihi: 20.12.2024.

Red kararının dikkate alınmamasından dolayı Kenya, ulusal çıkarlarına göre politika üretmekte ve sınırları belirlemeye devam etmektedir. Daha açık bir ifadeyle Uluslararası Adalet Divanı'nın kararını tanımamıştır. Uluslararası yargı kararlarının kendi egemenliğini ihlal ettiğini savunarak Somali'nin de taleplerini kabul etmemiştir. Bu durumdan kaynaklı olarak bölgede sıcak çatışmalar devam etmektedir. 18 Mart 2021 tarihinde de Uluslararası Adalet Divanı açıklama yapmış ve sınırlar konusunda iki tarafın barışçıl yollarla sorunu çözmelerini istemiştir. Kenya söz konusu Divan'da görülen sürece katılmama kararı almıştır. Bu durum iki ülke arasındaki diyalog sürecini baltalamıştır (Uluslararası Adalet Divanı, 2021).

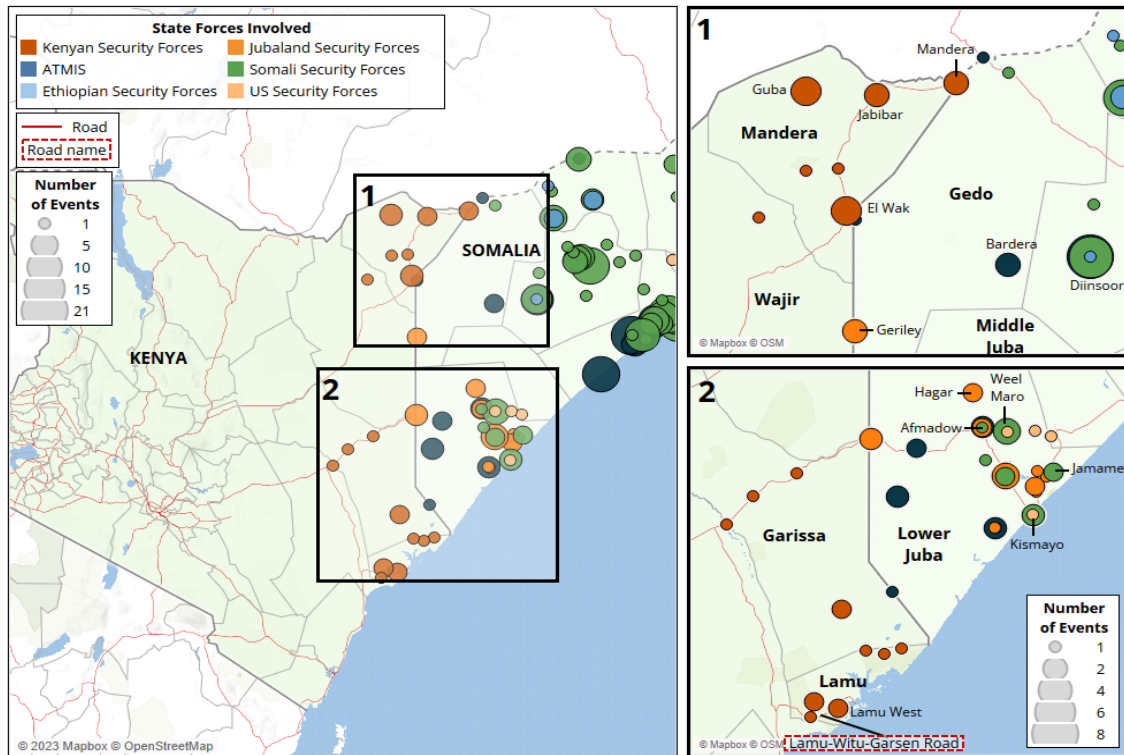
İki ülke arasında yaşanan anlaşmazlıklar terör örgütlerinin de eylemlerine yansımış durumdadır. Bölgede büyük bir tehdit olarak görülen El-Şebab örgütü bu kapsamda önemlidir. Saldırı ve çatışmaların büyük bir kısmı El-Şebab tarafından

gerçekleştirilmektedir. Hem karada hem de denizde yaşanan çatışmalar henüz bitmiş değildir. Ağustos 2023 tarihinde yaşanan çatışmalardan bu yana iki ülke arasında uzlaşma sağlanamamıştır. Harita 12’de görüleceği üzere saldırıların yoğun olarak devam ettiği bölgelerin başında Kenya-Somali sınırları gelmektedir. Bu saldırıların büyük bir kısmı ise El-Şebab tarafından gerçekleştirilmektedir. Kenya-Somali orduları henüz fiziki bir girişimde bulunmamışlardır. İki ülke arasında çoğunluklu olarak diplomatik ve politik ilişkilerde kopukluk yaşanmaktadır.

Harita 12: El-Şebab Terörünün Gerçekleştirdiği Saldırıları

Armed Interactions Between al-Shabaab and Security Forces Along the Kenya-Somalia Border

1 June - 4 August 2023

Kaynak: Special Report, “Kenya-Somalia Border: Rising al-Shabaab Threat in the Wake of ATMIS Drawdown”, 1 September 2023, <https://acleddata.com/2023/09/01/special-report-kenya-somalia-border-rising-al-shabaab-threat-in-the-wake-of-atmis-drawdown/> Erişim Tarihi: 20.12.2024.

Somali, ekonomik potansiyeli yüksek olan deniz kaynaklarından ve Büyük Somali Devleti fikrinden dolayı sınır anlaşmazlığının lehine çözüme kavuşmasını arzulamaktadır. Söz konusu Birleşmiş Milletler ise Kenya-Somali arasındaki sınır sorunu konusunda önemli bir rol oynamaya çalışmaktadır. BM’nin önceliği iki ülkenin

diyaloga açık olması ve uluslararası hukuk çerçevesinde sorunun çözüme kavuşturulmasını teşvik etmektedir. Bu teşvikin öncelikle diplomatik kanallarla sağlanmasını ve sonrasında da uluslararası hukuk kapsamında çözümlenmesini istemektedir (Bryant, 2021).

İster deniz sınırı olsun ister kara sınırı, Kenya ve Somali arasındaki bu sınır anlaşmazlığı, her iki ülkenin ulusal çıkarlarına, güvenlik endişelerine ve ekonomik amaçlarına göre şekillenmektedir. Bundan dolayı ne BM ne de diğer bölgesel ve küresel güçler uzlaşmayı sağlayamamaktadır. İki ülkenin yanı sıra bölgede aktif terör eylemlerinde bulunan El-Şebab terörünün varlığı da sınır anlaşmazlığı konusunu çıkmaza götürmektedir. Kısacası Kenya ve Somali ülkeleri arasındaki diplomatik ve siyasi ilişkiler sağlıklı bir şekilde yürümediği sürece ve terör eylemleri bitmediği sürece sınır anlaşmazlığı sorununun devam edeceği görülmektedir. Sorunun devam ediyor olması başta bölge devletlerini ve halklarını tedirgin etmekte ise de sorunun bölgesellikten çıktığı küresel boyut kazandığı söylenebilir. Bölgesel tedirginliğin azalmasını, barışın ve güvenliğin sağlanmasını arzulayan bir diğer aktör ise Afrika Birliği olmuştur.

3.3.2. Afrika Birliği

Afrika Birliği'nin de Kenya ve Somali sınır anlaşmazlığına yönelik politikası Birleşmiş Milletler gibi uluslararası hukuka dayalı bir çözümden yanadır. Afrika Birliği hem kara hem de deniz sınırları anlaşmazlığı konusunda çeşitli politikalar üretmekte ve çözüm önermektedir. Söz konusu kara sınırındaki anlaşmazlık sömürge döneminden kalmadır ve Afrika Birliği'nin temellerinin atıldığı 1963 yılında o dönem Afrika Birliği Örgütü olarak kurulan örgütün sınırlara yönelik politikasında uti possidetis ilkesi geçerliydi. Bu ilkenin geçerliliği devam etmektedir. Bağımsızlık sınırlarına saygı gösterilecek ve suni sınırların kabulü devam edecektir fikrine binaen Afrika Birliği aslında sınırların değişmesinden yana bir politika izlememektedir. Bunun temel sebebi arasında ise sınır anlaşmazlığının sadece Kenya ve Somali özelinde olmadığı, neredeyse tüm Afrika ülkelerinin önemli sorunlarından biri olduğu göz önünde tutularak böyle riskli bir soruna karşı temkinli politikalar yürütmektedir (Border Disputes Among African States, e.t., 21.12.2024).

Kenya-Somali arasındaki deniz sınırı anlaşmazlığı konusunda da Afrika Birliği aynı politikayı yürütmeye çalışmaktadır. Kara sınırına göre burada iki ülkenin

diplomatik ve müzakereler yoluyla barışı sağlamalarını önermektedir. Zira Kenya-Somali arasında ne diplomatik ne de müzakere yoluyla bu srouna yönelik adım atılamamaktadır. Çünkü hem Kenya'nın hem de Somali'nin sınırlar üzerindeki talepleri birbiriyle uyuşmamaktadır. Orta bir yolun bulunmamasından dolayı da sorun çözüme kavuşturulamamaktadır. Somali'nin sorunu 2009 yılında Birleşmiş Milletler'e taşınmasından bu yana sorun bir uluslararası mesele haline gelmiş durumdadır. Afrika Birliği barışçıl çözüm için çağrı yapmaktadır. Tüm üye ülkelerin uluslararası hukuka ve Afrika Birliği'nin sınırlarla ilgili şartına uymalarını ve sınır anlaşmazlıklarının barışçıl yöntemlerle kendi üyeleri arasında çözülmesi gerektiği fikrini savunmaktadır. Bilhassa Kenya ve Somali arasındaki sınır sorunlarının diplomatik yöntemlerle çözülmesini önermekte ve teşvik etmektedir. Bu hususta iki devlet arasında arabuluculuk yapabileceğini, müzakerelerle barışı sağlayabileceğini de ifade etmektedir. Zira Kenya'nın ve Somali'nin sınırlar konusundaki talepleri birbiriyle uyuşmadığından ne müzakereler ne de diplomatik girişimler gerçekleşmektedir (Yıldırım, 2022: 14-17).

Afrika Birliği'nin önerdiği kararlardan bir diğeri de bu tür sınır anlaşmazlıkları konusunda tarafların adil ve tarafsız bir çözüm için uluslararası mahkemelere başvurmalarını önermekte ve desteklemektedir. Somali'nin 2014 yılındaki Uluslararası Adalet Divanı'na başvurusunu desteklemiştir. Afrika Birliği'nin önceliği bölgesel barışın ve istikrarın sağlanmasından yanadır. Zira Kenya ve Somali arasındaki ilişkilerin iyi bir şekilde yönetilmesi, bölgedeki güvenliği ve istikrarı sağlaması adına iki ülkeye karşı denge politikası yürütmektedir. Bölgede sınır anlaşmazlığını tetikleyen en önemli meselelerden biri de terör örgütü El-Şebab'ın varlık göstermesidir. Afrika Birliği bu durumu göz önünde bulundurmakta olup buna göre politikalar uygulamaktadır. Kısacası Afrika Birliği, Kenya ve Somali arasındaki sınır anlaşmazlığı sorununa yönelik tarafsız bir politika benimsemeye çalışmaktadır. Sorunun diplomatik yöntemlerle çözülmesini talep etmektedir. Bu taleple birlikte uluslararası yargı yollarına başvuran tarafları da desteklemektedir. Her şeyden önce Afrika Birliği Şartı'nın *Afrika Devletleri Arasında Sınır Anlaşmazlıkları* başlığının alt kategorisinde bulunan “*bağımsızlığını kazanan ülkelerin sınırlarına saygı gösterilecek ve önceden çizilmiş suni sınırlar kabul edilecektir*” (Border Disputes Among African States, e.t., 21.12.2024). ilkesinin dışına çıkılmamasını, uluslararası hukuka dayalı, barışçıl ve diplomatik bir çözüm arayışını önermektedir.

3.3.3. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'nin Afrika ülkelerine yönelik politikasının başında kendi çıkarlarını muhafaza etmek ve devletler arasında denge politikası kurmak gelmektedir. Bu politikayı Kenya ve Somali devletlerine karşı da yürütmektedir. ABD'nin hem Kenya Hükûmeti hem de Somali Hükûmeti ile ikili ilişkileri mevcuttur. Her iki ülke ile iyi ilişkiler kurmakta ve söz konusu ülkelere karşı denge politikası yürütmektedir. ABD'nin Kenya politikası daha çok güvenlik iş birliği çerçevesinde şekillenmektedir. Zira güvenlik çerçevesinde Kenya'ya El-Şebab konusunda destek vermektedir. Bunun yanı sıra ekonomik iş birliğine de önem vermektedir. Somali politikası ise insani yardımlar, hükûmeti güçlendirme politikası ve ekonomik iş birliği alanlarında ikili ilişkiler geliştirmektedir (Williams, 2020: 15-20).

ABD'nin Kenya ve Somali'ye yönelik böyle bir dış politika izliyor olması, iki ülkenin kendi aralarındaki sorunlara karşı da bir denge politikası yürütmeye çaba göstermektedir. Söz konusu Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı hususunda ABD'nin politikası her iki ülkenin kendi içlerinde diplomatik adımlar atmasından yanadır. Kara sınırı konusundaki politikası Afrika Birliği'nin şartında yer alan ilkeye saygı gösterilmesini savunmaktadır. Zira Kenya-Somali deniz sınırı anlaşmazlığı konusundaki politikası ise hem Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine hem uluslararası deniz hukukuna hem de Afrika Birliği'nin ön gördüğü ilkelere saygı gösterilmesini önermekte ve desteklemektedir. ABD tek taraflı bir politikadan uzak durmakta ve her iki ülke ile olan ikili ilişkilerine dikkat etmektedir. Daha açık bir ifadeyle ABD'nin izlediği politika, bölgedeki stratejik çıkarlarını korumak, bölgesel güvenliğin sağlanmasında kendini öncü aktör göstermek ve bölgedeki sorunların uluslararası yargı kanallarıyla çözülmesini desteklemektir (Lemerian, 2024: 75-79).

ABD'nin her iki ülke için yoğunlaştığı konulardan biri olan El-Şebab'a karşı taraflara destek vermek politikası daha ağır basmaktadır. Hem Kenya hem de Somali terör örgütünün faaliyetlerinden dolayı ABD ile ikili ilişkileri tamamen koparamamaktadır. Terörle mücadelede bölgesel güvenlik ne kadar önemli ise Kenya ve Somali açısından ulusal güvenlik de önemlidir. Ancak ABD'nin Kenya'ya yönelik El-Şebab konusundaki politikası Somali'ye kıyasla daha ağır basmaktadır. Yani El-Şebab konusunda ABD, Kenya'ya daha çok destek vermektedir. Söz konusu hükûmetin güçlendirilmesi konusunda da Somali'ye daha çok destek olmaktadır (Bacon, 2022: 50-60).

Kenya-Somali deniz sınırlarında keşfedilen doğal kaynaklar, bilhassa petrol ve doğal gaz rezervleri, bölge ülkeleri için önemli ekonomik kalemlerdir. Bu kalemler sadece bölge ülkeleri için değil; aynı zamanda ABD için de önemli ekonomik kaynaklar olarak görülmektedir. Bu kaynaklardan dolayı ABD'nin tarafsızlık ve denge politikası yürütmeye çalıştığı iddia edilebilir. Bu nedenle ABD, Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı konusunda diplomatik faaliyetlere öncelik verilmesini önermektedir; ancak ısrar etmemektedir. Bölgede etkin olmaya çalışan bir diğer güç ise Rusya Federasyonu'dur.

3.3.4. Rusya Federasyonu

Rusya'nın Afrika ülkelerine yönelik politikası stratejik çıkarlarına göre şekillenmektedir. Bundan dolayı kendi çıkarlarını doğrudan etkilemediği sürece denge politikasını izlemektedir. Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı sorununa yönelik olarak uluslararası siyaseti, bölgedeki güç dengelerini, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Adalet Divanı'nın kararlarını analiz ederek soruna yaklaşmaktadır. Yine de Rusya'nın bu soruna yönelik yaklaşımına anlayabilmek adına bazı temel faktörlere değinebilir (Goumidi, 2023: 20-22).

Tarafsızlık, Afrika kıtasında artan etkisi, deniz kaynakları, askeri ve güvenlik gibi unsurlar doğrultusunda hareket etmektedir. Bu unsurlar çerçevesinde ise hem Kenya'ya hem de Somali'ye yönelik tarafsız ve dengeli bir politika yürütmektedir. Rusya herhangi bir tarafı desteklememektedir; ancak her iki tarafın diplomatik ilişkilerle çözüm bulmasından yanadır. Böyle bir politika yürütmekle Afrika'daki etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bilhassa hem Kenya hem de Somali'nin bulunduğu jeostratejik ve jeopolitik önemleriyle dikkat çekmeleri, Rusya'nın denge politikasını izlemesini sağlamıştır. Bu nedenle Rusya, taraflar arasındaki anlaşmazlıklarda taraf tutmaktan kaçınmakta ve sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesini desteklemektedir. Çünkü son yıllarda Rusya, Afrika'daki etki alanını genişletmeye yönelik aktif bir siyasi, askeri, iktisadi ve diplomasi faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bundan dolayı Rusya'nın hem Kenya hem de Somali ile ikili ilişkiler iyi durumdur. Somali'ye ağırlıklı olarak askeri yardımda bulunan Rusya, Kenya'ya ise ticari, ekonomik ve askeri iş birliklerinde bulunmaktadır (Karr and Tyson, 2024).

Kenya ve Somali'nin bulunduğu Doğu Afrika bölgesi, Hint Okyanusu kıyısındadır. Doğu Afrika bölgesinde ekonomik değeri yüksek olan deniz kaynaklarının varlığı, aslında Rusya'nın stratejik çıkarlarını şekillendirmiş durumdadır. Rusya, enerji

güvenliği açısından önemli olan Doğu Afrika'daki çıkarlarını muhafaza etmek amacıyla deniz hukukuna ve enerji anlaşmalarına dikkat etmektedir. Bundan dolayı Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı sorununa yönelik hem Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Adalet Divanı'nın kararlarını hem de Afrika Birliği'nin ilkelerini önemsemektedir. Kısacası Rusya, bölgesel güvenliğin ve istikrarın sağlanması için soruna taraf ülkelerin diyalog ve diplomatik girişimlerde bulunmasını, sorunun uluslararası hukuk kapsamında tarafsız bir şekilde çözüme kavuşmasını önermektedir.

3.3.5. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin'in Afrika ülkelerine yönelik politikasında ekonomik ilişkiler ağır bassa da güvenlik konusunda da ağırlık vermektedir. Ekonomik ve güvenlik ilişkiler çerçevesinde hem siyasi ilişkiler gelişmekte hem de diplomatik faaliyetlerde artışlar gerçekleşmektedir. Bu nedenle Çin'in neredeyse tüm Afrika ülkeleri ile ekonomik alan başta olmak üzere güvenlik açısından da güçlü ilişkileri söz konusudur. Aslında bu politika ile Çin, stratejik çıkarlarını güçlendirmeye çalışmaktadır. Mevzubahis Kenya-Somali sınır anlaşmazlığına yönelik olarak da denge politikasını ön plana almaktadır (Krukowska, 2024: 5-8).

Birçok Afrika ülkesinde altyapı yatırımlarına önem veren Çin; ticaret ve diğer yatırım kalemlerini de sunmaktadır. Dış politikada ekonomik alana önem veren Çin, Afrika'daki sorunlara müdahil olmamaya özen göstermektedir. Ekonomik faaliyetleri ön planda tutsa da 2024 yılı itibariyle Afrika'daki 53 büyükelçilik sayısı ile birinci sırada yer almaktadır. Bundan dolayı Çin, Kenya-Somali arasındaki sınır anlaşmazlığı sorununu diplomatik yollarla çözmelerini önermektedir. Çin'in hem Kenya hem de Somali ile güçlü bir ticaret ilişkisi mevcuttur. Çin'in balıkçılık pazarı denildiğinde akla gelen ülkelerden biri Somali'dir. Bu nedenle Çin'in en önemli balıkçılık pazarlarından biri Somali'de iken, en büyük ticaret ortaklarından biri de Kenya'dır. Bu durumdan dolayı Çin ne Kenya ne de Somali tarafını tutmaktadır. Tarafsız bir politika izleyen Çin, bu yönüyle taraf devletler arasındaki gerilimde doğrudan bir müdahalede bulunmamayı tercih etmektedir. Dolayısıyla ABD ve Rusya gibi Çin de Birleşmiş Milletler, Uluslararası Adalet Divanı ve Afrika Birliği gibi örgütler aracılığıyla tarafların diyalog ve müzakere yapmalarını önermektedir (AlAli, 2022).

Kısacası Çin, Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı sorununda doğrudan bir taraf olmaktan kaçınmaktadır. Her iki tarafla dengeli bir siyaset izlemektedir. Kendi stratejik

çıkarlarını ön planda tutarak bölgesel istikrarın sağlanmasını, barış ve güvenliğin tesis edilmesini istemekte ve birçok sınır anlaşmazlıklarında olduğu gibi Kenya-Somali sınır anlaşmazlığının da diplomatik yollarla barışçıl bir çözümle halledilebileceğine inanmakta ve bu görüşü savunmaktadır.

3.3.6. İngiltere

Kenya-Somali sınır anlaşmazlığının oluşmasındaki tarihsel neden İngiltere'dir. Sömürgeci İngiltere tarafından Kenya'nın tamamı Somali'nin de büyük bir kısmı sömürgecilik döneminde ele geçirilmişti. Hem Afrika uluslarının bağımsızlık mücadelesi hem de dekolonizasyon süreci ile BM Genel Kurulu'nun kararları neticesinde İngiltere sömürge bölgelerine bağımsızlık vermek zorunda kalmıştır. Sömürgecilik döneminde Somali toprakları beş ana parçaya bölünmüştü. Etiyopya himayesine geçen Ogaden bölgesi, Cibuti toprakları, Kenya'nın kuzeydoğu bölgesi, İngiliz Somalisi ve İtalyan Somalisi'dir. Bağımsızlığını kazandığında Sadece İngiltere ve İtalya'nın himayelerinde olan topraklar birleştirilerek Somali devleti kurulmuştur. Ne Cibuti ve Ogaden ne de Kenya'nın Kuzeydoğu bölgeleri birleştirildi. Dahası İngiltere'nin egemenliğinde olan Somali'nin güneydoğu topraklarının bir kısmı Kenya'ya dahil edildi. Kenya bağımsızlığını kazandığında sömürge öncesi dönemde Somali'ye ait olan Kenya sınırlarındaki Kuzeydoğu bölgesi Somali'ye verilmemiştir. Bu nedenledir ki bugün gelenen mevcut durumda Kenya-Somali sınır anlaşmazlığının temel sorunu sömürgecilik faaliyetleridir, dolayısıyla başat sorumlusu da İngiltere'dir (Uchehara, 2008: 26-29).

Kara sınırıyla birlikte deniz sınırlarında da anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Kara sınırlarındaki anlaşmazlıklar Afrika Birliği şartı temel alındığından dolayı ne uluslararası örgütler ne de uluslararası aktörler bu anlaşmazlığa müdahil olmaktadır. Deniz sınırları anlaşmazlığında ise bilindiği gibi deniz hukukuna ve BM Deniz Sözleşmesi Hukukuna göre karar verilmesi çoğunluğun talep ettiği ve desteklediği bir durumdur. Ancak Somali, Kenya'nın Kuzeydoğu bölgesinde yaşayan Somali kökenli halkların kendi topraklarında yaşaması gerektiğini, dolayısıyla sömürge öncesi sınırlara göre hudutların tekrar çizilmesi gerektiğini savunmaktadır. Somali, Kuzeydoğu bölgesi için Afrika Birliği'ne başvurmuş olsa da Afrika Birliği, teşkilatın sınırlarla ilgili şartını ileri sürerek Somali'nin başvurusunu kabul etmemektedir. Bu nedenle diğer uluslararası örgütler ve aktörler de Afrika Birliği'nin ön gördüğü ilke doğrultusunda hareket etmeye

çalışmaktadır. Zira deniz sınırı hususunda farklı bir politika gerçekleşmektedir. Deniz sınırı anlaşmazlığında Somali'nin uluslararası örgütlere başvurusunun olumlu karşılandığı gözlemlenmektedir. Ancak bu durum Kenya tarafından kabul edilmemekle birlikte reddedilmektedir (International Court of Justice, 2021).

Harita 11'de görüleceği üzere hem Kenya'nın hem Somali'nin hem de Uluslararası Adalet Divanı'nın deniz sınırları ile ilgili talepleri yer almaktadır. Kenya, denizden Somali sınırlarına doğru bir alanı talep ederken Somali ise iki ülkenin sınırlarının çizildiği huduttan doğuya doğru genişletilmesini talep etmektedir. Uluslararası Adalet Divanı ise iki ülkenin hudutlarının birleştiği noktadan başlamak üzere uluslararası hukuka göre 200 mili geçmeyecek şekilde belirlenmesine karar verilmesini öngörmektedir. Bu karar Somali için uygun görülse de Kenya karara itiraz etmektedir. Bu nedenle sınırlar üzerinde henüz uzlaşma sağlanmış değildir (Schofield, Bekker and Poll, 2021: 1-5).

Sorunun başat aktörü olan İngiltere, bu sınır anlaşmazlığına doğrudan taraf olmak istememektedir. Ancak zorunlu bir oylama yapılması planlansa İngiltere'nin Kenya lehine oy vereceği aşıkardır. Zira Kenya doğrudan İngiltere'nin sömürgesiydi; ancak Somali'de böyle bir durum söz konusu değildi. Yine de taraflara yönelik uyguladığı politika uluslararası örgütlerin ve aktörlerin uyguladığı politikaya benzemektedir. Başka bir ifadeyle İngiltere de Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı konusunda tarafsız kalmaya çalıştığını göstermektedir. Uluslararası hukuk ve diplomasi çerçevesinde, Uluslararası Adalet Divanı'nın kararına saygı gösterilmesini ileri sürerek sorunun barışçıl yollarla çözüme kavuşturulmasını desteklediğini ifade etmektedir.

3.3.7. Fransa

Afrika kıtasını sömürgeleştiren devletlerden biri de Fransa'dır. Doğu Afrika bölgesinde de etkili olmuştur. En etkili olduğu bölgelerden biri Cibuti'dir. Somali, Cibuti'nin de kendi toprakları olduğunu iddia etmektedir. Sömürgecilik döneminde Fransa tarafından ele geçirilen Cibuti, bu kapsamda Somali topraklarından ayrılmış ve sömürgeleştirilmiştir. Fransa her ne kadar Doğu Afrika bölgesinde sömürge sahibi olmuş olsa da Kuzey ve Batı Afrika bölgelerine göre burada daha az etkili olmuştur. Bilindiği gibi Doğu Afrika bölgesinde İngiltere en etkili sömürgeci güç olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Fransa da etkili bir sömürgeci güç olsa da Fransa'nın, Kenya-Somali arasındaki sınır sorunu ile ilgili tarihsel anlamda doğrudan herhangi bir bağlantısı

yoktur. Ancak dolaylı olarak eski bir sömürgeci güç olmasından dolayı bölge üzerinde bazı stratejik adımlar atmaya çalışmaktadır (Aliyev ve Çalışkan, 2023: 196-200).

Bilhassa Somali'nin komşusu olan Cibuti, Doğu Afrika'da Fransız etkisinin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Dolayısıyla Fransa'nın bölgedeki en önemli ve büyük askeri üssüne de ev sahipliği yapması bakımından da önem arz etmektedir. Bu nedenle Fransa; Kenya-Somali arasındaki sorunlara yönelik doğrudan olmasa da dolaylı olarak stratejik ilişkiler içerisinde. Fakat Fransa'nın bölgedeki güvenlik çıkarları ve stratejik iş birlikleri göz önünde bulundurulduğunda Somali'nin Cibuti politikası ve bölgedeki El-Şebab terör örgütünün faaliyetleri kapsamında stratejik adımlar atmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Zira Fransa'nın en önemli bölgesel stratejik noktalarından biri Cibuti'dir. Cibuti, Bab el-Mendeb Boğazı'na yakın bir konumda bulunmaktadır. Bu durumdan hareketle Fransa için deniz güvenliği ve bölgesel çıkarlar öncelikli olmaktadır (Sevencan, e.t.: 21.12.2024).

Fransa, Kenya-Somali sınır anlaşmazlığına doğrudan müdahil olmasa da kendi stratejik çıkarları doğrultusunda El-Şebab örgütü ile mücadele etmektedir. Cibuti'nin kendi sınırlarının bir parçası olarak gören Somali ile de doğrudan olmasa da dolaylı bir mücadele vermektedir. Fransa, Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı konusunda iki ülkenin istikrarlı ve barışçıl bir şekilde sınırlarını çözmelerini istemektedir. Bu isteği ise diğer aktörlerin izlediği politikaya göre şekillendirmektedir (Burgess, 2018: 5-8).

Bu bakımdan uluslararası hukuk ve adaletin korunmasını savunmaktadır. Ayrıca Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu karara saygı gösterilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Uluslararası örgütlerin ve aktörlerin dışında bağımsız bir karar verilecek olursa Fransa tercihini kuvvetle muhtemel Kenya'dan yana yapacaktır. Bu tercihi stratejik bir adım olarak atacaktır. Daha açık bir ifadeyle Somali'nin "Büyük Somali Devleti" fikri ve politikası Fransa'nın egemen olduğu Cibuti'yi de kapsadığından doğal olarak Fransa, Kenya'dan yana bir politika izleyecektir.

3.3.8. İtalya

İtalya Somalisi tabirinden hareketle Somali'nin sömürgeci İtalya tarafından sömürgeleştirildiği bilinmektedir. Bu nedenle Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı konusunda İtalya, doğrudan müdahil olmasa da dolaylı olarak müdahil olmak zorundadır. Çünkü İtalya'nın her iki ülkeyle ikili ilişkileri vardır. Somali ile tarihsel bağları olan İtalya'nın, Kenya ile de ekonomik ve ticari ilişkisi mevcuttur. Bu nedenle

sorunun taraftarlarına yönelik bölgedeki çıkarlarına uygun bir şekilde hareket etmeye çalışmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bölgenin asil devleti konumunda olmadığından önceliği stratejik çıkarlarına vermekte olup sınır anlaşmazlığı sorununa, uluslararası hukukun öngördüğü şekilde bir politika izlemektedir. Zira bölgedeki güvenlik ve ekonomik çıkarlar İtalya'nın politikasını şekillendirmiş durumdadır (Bufalini, 2017: 14-21).

Güvenlik konusunda İtalya'nın da diğer aktörler gibi El-Şebab örgütüne karşı önlemleri söz konusudur. Çünkü İtalya, deniz kaynaklarından elde edilen değeri yüksek ham madde ürünleri ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla küresel bir güç olmanın yarışı içerisinde olduğu da gözlemlenmektedir. Dahası Somali ile olan tarihsel bağları da eklenince İtalya'nın bölgeye yönelik ilgisinin yeni olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Çünkü 19. yüzyılın sonlarında toplanan 1884-85 Berlin Afrika Konferansı'ndan sonra başlayan Afrika'nın paylaşılması girişimlerinden İtalya, Somali'nin güneyinde sömürge elde etmişti. Her ne kadar Somali 1960 yılında bağımsızlığını kazanmış olsa da İtalya'nın bölgeden tamamen çekildiği ileri sürülemez. Bugün gelinen süreçte İtalya, Somali'nin yeniden inşasına ve ekonomik kalkınmasına destek sağlamaktadır. Bölgesel güvenliğe önem veren İtalya, çevre ülkelerle de iyi ilişkiler geliştirmeye ve iş birliği alanları oluşturmaya çalışmaktadır (Doğan, 2021: 40-44).

Kenya'nın El-Şebab ile mücadelesi karşısında İtalya, Kenya'ya destek vermektedir. Zira Kenya'nın güvenliği İtalya'nın stratejik çıkarları açısından önemlidir. Diğer güçler gibi stratejik adımlar izleyen İtalya; Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı konusunda tarafsız bir politika yürütmekte ve sorunun uluslararası hukuk çerçevesinde barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulmasını desteklemektedir. Bu hususta Uluslararası Adalet Divanı'nın kararlarına saygı gösterilmesini ileri sürmektedir. Her iki ülkenin diplomatik yollarla bir araya gelmesini ve sorunu çözmelerini ifade ederek, böyle bir diplomatik politikayı destekleyeceğini belirtmektedir.

Özetle eski sömürgeci güçlerden İtalya stratejik çıkarları doğrultusunda bölgedeki deniz trafiğini ve enerji güvenliğini önemseyerek bu tür anlaşmazlıkların uluslararası çerçevede çözülmesini desteklemektedir. Zira bölgede yaşanabilecek olası bir çatışma veya savaş İtalya'nın stratejik çıkarlarını da etkileyeceğinden İtalya tarihsel bağlardan ötürü Somali, ticari ve ekonomik ilişkiler bağlamında Kenya ile ikili ilişkiler geliştirdiğinden soruna yönelik politikasını uluslararası hukuk kurallarına göre şekillendirmektedir.

3.3.9. Türkiye

Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik politikası diğer devletlere göre farklıdır. Her şeyden önce Türkiye'nin sömürgeci bir güç olmaması bunun temel kanıtıdır. Türkiye, daha çok diplomatik, insani yardım, kamu diplomasisi, sivil toplum kuruluşları, sağlık, ekonomi, eğitim, askeri ve diğer alanlar olmak üzere çok boyutlu bir politika izlemektedir. Türkiye, Osmanlı'nın mirası doğrultusunda dini faaliyetlere de ağırlık vermektedir. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin kıta ülkelerine yönelik tarafsız ve iş birliği çerçevesinde bir politika yürüttüğü ileri sürülebilir. Bu nedenle Türkiye'nin de kıta ile ikili ilişkileri yeni değildir; ancak bu ilişkiler değinildiği gibi Osmanlı'dan gelme dostluk ve dini faaliyetler çerçevesinde şekillenmiştir. Zira kıta içi sorunlara yönelik daima barış ve kıtanın güvenliğinden yanadır (Kavas, 2017: 17-23)

Türkiye'nin kıta ülkelerine olan ilgisi aslında kıtanın da Türkiye'ye olan ilgisini artırmış durumdadır. Türkiye'nin diğer devletlere göre farklı bir politika izlediğinin somut kanıtı, özellikle 21. yüzyılda kıta ülkelerinin Türkiye'yi diplomatik açıdan kabul ediyor olmasıdır. 2025 yılı itibarıyla Türkiye'nin Afrika'da 44 büyükelçiliğinin bulunması büyük bir diplomatik başarı olarak kaydedilmektedir. Bu durum aslında kıta ülkelerinin Türkiye ile ne ölçüde ikili ilişkiler kurmaya çalıştığını göstermektedir. Bugün geline süreçte Çin'in 53, İngiltere'nin 52, ABD'nin 49, Fransa'nın 46 ve Rusya'nın da 36 büyükelçiliği bulunuyor olsa da bu büyükelçilik sayılarının birçoğunun sömürgecilik etkisinden dolayı var olduğu ileri sürülebilir. Zira Çin, ABD ve Rusya'nın kıtada sömürgecilik geçmişleri olmasa da emperyalist politikalar sonucu var olduklarını ifade etmek mümkündür. Bu bilgiler ışığında Türkiye'nin kıta ülkeleri ile kıta ülkelerinin Türkiye ile ikili ilişkileri önemli bir gelişme kaydetmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, e.t., 30.12.2024).

Türkiye sadece Kenya-Somali arasındaki sorunlara değil, diğer ülkelerin sorunlarına da tarafsız ancak arabulucu görevi üstlenebileceğini her fırsatta duyurmaktadır. Bir yıl önce Etiyopya-Somali arasında yaşanan Somaliland'ın olayı Türkiye'nin girişimleriyle iki ülkenin liderleri Ankara'da barıştılar. Bu durum aslında Afrika ülkelerinin Türkiye'ye olan güvenini ortaya koymaktadır. Türkiye, Kenya-Somali arasında yaşanan sınır sorununa yönelik de tarafsız ve barışçıl bir politika yürütmektedir. Taraflar arasında arabuluculuk yapabileceğini, diplomatik girişimlerle barışçıl bir şekilde sorunun çözüme kavuşabileceğini ifade etmektedir. Bölgesel

güvenliğe önem veren Türkiye, kıtanın güvenliğinin sağlanması ile hem Türkiye'nin hem de Türkiye ve Fas üzerinden Avrupa'nın güvenliğinin sağlanacağına inanmaktadır. Başka bir ifadeyle kıtanın güvenliği Avrupa'nın güvenliğinin alt temeli olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye'nin Kenya ve Somali politikasında temel bazı farklılıklar mevcuttur. Türkiye, özellikle Somali'nin güvenliğine büyük önem vermektedir. Bilindiği gibi 20 yıllık hükûmet boşluğundan sonra, daha doğrusu siyasi istikrarsızlıktan sonra Somali'de 2011 yılında yeni bir hükûmet kuruldu. Bu hükûmetin en büyük destekçilerinden biri de Türkiye oldu. Somali'nin talebi doğrultusunda Türkiye, Somali'de Somalili askerleri yetiştirmek adına TÜRKSOM Askeri Birliği'ni inşa ederek eğitim vermeye başlamıştır. Askeri eğitim başta olmak üzere birçok alanda Somali ile ikili ilişkiler geliştiren Türkiye, bölgede yaşanan terör olaylarını, korsancılık, çete ve diğer zararlı gruplara karşı mücadele vermektedir. Zira Kenya ile de ikili ilişkileri geliştiren Türkiye, taraflar arasındaki sınır sorununa yönelik arabuluculuk yapabileceğini her platformlarda ifade etmektedir (Daban ve Aktaş, 2024: 84-87).

Türkiye, kıta ülkelerinin kendi aralarındaki sorunların önceliğinin uluslararası hukuk çerçevesinde çözülmesini savunmaktadır. Bu doğrultuda Uluslararası Adalet Divanı gibi etkili bir kuruluşun çözüm önerilerine saygı gösterilmesini desteklemektedir. Kenya-Somali arasındaki kara ve deniz sınır anlaşmazlığının başta diplomatik yöntemler olmak üzere uluslararası hukukla çözülebileceğine inanmaktadır. Ancak Kenya-Somali kıyaslandığında Türkiye'nin Somali ile olan ikili ilişkileri daha ağır basmaktadır. Somali ile güçlü siyasi, diplomatik, ekonomik ve insani ilişkiler kurmuştur. Bu açıdan Somali, Türkiye'nin Doğu Afrika'daki en önemli partnerlerinden biri olarak görülmektedir. 2011 yılından bu yana Türkiye'nin Somali ilişkileri küresel kulvarın da gündeminden düşmemiştir. Söz konusu insani yardım ve kalkınma projeleri olmak üzere birçok konuda ikili ilişkiler günbegün güçlenmektedir. Somali'nin toprak bütünlüğünü savunan Türkiye, aslında Kenya'yı rahatsız etse de bu rahatsızlık derinleşmiş değildir. Bu nedenle Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı konusunda Türkiye, Somali'nin egemenlik haklarına saygı gösterilmesini savunmaktadır (Yıldırım, 2022: 20-23).

Türkiye'nin Kenya ile ticari ve diplomatik ilişkileri mevcuttur. Kenya, Türkiye için ticari açıdan önemli bir partnerdir. Türkiye-Kenya arasında ekonomik ve kültürel iş birliğinin artmakta olduğu da gözlemlenmektedir. Bu nedenle Türkiye, her ne kadar

Somali ile ikili ilişkilere ağırlık verse de Kenya'nın Somali ile yaşadığı sınır anlaşmazlıkları göz önünde bulundurarak bu bağlamda Kenya ile olan ilişkilerinde dikkat etmektedir. Özetle Türkiye, Kenya ile stratejik iş birliğine önem verirken, Somali ile de güçlü diplomatik ve tarihsel bağlarını muhafaza etmektedir. Bu açıdan taraflar arasındaki anlaşmazlıkların uluslararası hukuk çerçevesinde barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulmasını desteklemektedir.

Üçüncü Bölüm Değerlendirmesi

Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı meselesi, iki ülke arasında önemli kalıcı bir sorun olarak devam etmektedir. Sınır sorunu sadece kara anlamında değil, deniz bağlamında da mevcuttur. Bu sorun iki ülke arasında çok boyutlu bir soruna sebebiyet vermiş durumdadır. Etnik, siyasi, iktisadi, güvenlik, tarihi, coğrafi ve sosyokültürel gibi birçok alanda olumsuzluklarla süregelmiştir. Tarihsel anlamda sömürge dönemine kadar götürülebilen sorun, söz konusu bağımsızlık sonrası dönemde daha da gündem haline dönüşmüştür. Bu sorun hem coğrafi sınırları hem de toplumsal yapıları olumsuz etkilemektedir. Zira sömürgecilik öncesi dönemdeki sınırlar incelendiğinde kaynakların neredeyse tamamı bugünkü Kenya sınırlarında bulunan kuzeydoğu bölgesinin Somali sınırları içerisinde olduğunu göstermektedir.

Her iki ülkenin sömürge geçmişi mevcuttur. Hem Somali hem de Kenya farklı aktörler tarafından sömürgeleştirilmiştir. Kenya topraklarının neredeyse tamamı sadece İngiltere tarafından sömürgeleştirilirken Somali toprakları İngiltere, İtalya ve Fransa tarafından parçalanarak sömürgeleştirilmiştir. Bugünkü Somali'nin kuzey bölgesi İngiltere'nin egemenliğinde iken, yine bugünkü Somali'nin güney bölgesi ise İtalya'nın sömürgesi olmuştur. Bugünkü Somali'nin sınırlarında olmayan; ancak sömürge öncesi dönemde sınırlarına dahil olduğu yönünde iddialar olan Cibuti de Fransa'nın kontrolü altına alınmıştır. Söz konusu tüm bu bölgelerdeki halkın etnik kökenleri aynıydı, dolayısıyla Somalili etnik gruptan oluşuyorlardı.

Kenya-Somali sınırı İngiltere'nin Kenya ile Somali arasındaki toprakları ayıran çizgiyi belirlemesiyle sorun ortaya çıkmıştır. Zira bu sınırların çizilmesinde ne etnik ne de diğer kültürel unsurlar göz önünde bulundurulmuştur. Bölgedeki halkın etnik kimlikleri dikkate alınmadan sınırlar çizilmiştir. Tam da burada sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra ne Kenya ne de Cibuti ve bunlara ek olarak ne de Etiyopya devletleri Somali'ye ait olan toprak parçalarını geri vermemişlerdir. Aksine yeni bir çatışma evresine dönüşen bir süreçte doğru giden yolu açmışlardır. Bağımsızlığın kazanıldığı 1960'tan bu yana Somali devleti, sömürge öncesi dönemdeki sınırlarına kavuşmak adına Büyük Somali Devleti kurulana kadar mücadele edeceklerini ifade etmişlerdir. Bu husustaki ilk savaş Somali-Etiyopya arasında 1977-1978 yıllarında yaşanmış olan ve savaşa Sovyetler ile Küba'nın Etiyopya'ya destek vermesiyle Somali'nin mağlup olduğu Ogaden Savaşı'dır. Somali'ye karşı bu savaşta Kenya'nın dolaylı olarak Etiyopya'ya destek verdiği de iddialar arasında yer almaktadır.

Dolayısıyla Etiyopya-Kenya arasındaki stratejik iş birliği bu kapsamda önemli bir destek olarak kaydedilmiştir.

Sınır anlaşmazlığı sorunu 1960 yılında bu yana ciddi bir mesele olarak devam etmekte olup henüz çözüme kavuşmuş değildir. Bu sınır anlaşmazlığı devam ederken iki ülke arasında deniz sınır sorunu da yaşanmış ve bu sorun Somali tarafından 2014 yılında Uluslararası Adalet Divanı'na taşınarak uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bunun yanı sıra Kenya'nın sınırlarında yaşayan Somalili halkın büyük oranda yaşadığı kuzeydoğu politikasının orantısız olması da gündem olmuştur. Tüm bu gelişmeler ışığında ortaya çıkan terör oluşumları da bölgesel güvenliği ve taraflar arasındaki sınır sorununa yönelik çözüm odaklı stratejileri olumsuz etkilemektedir. Söz konusu kara sınırlarına dair Afrika Birliği Örgütü'nün 1960'larda almış olduğu kararlardan dolayı uluslararası aktör ve örgütlenmeler karadaki sınır anlaşmazlığına müdahale etmemeyi tercih etmektedir. Ancak deniz sınırı anlaşmazlığı üzerine Uluslararası Adalet Divanı'nın Somali lehine vermiş olduğu kararı ise uluslararası aktörler (ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa, İtalya v.b.) Somali'yi destekler nitelikten ziyade tarafsız olduklarını ve Uluslararası Adalet Divanı'nın kararlarına saygı gösterilmesi gerektiğini ve tarafların diyalog-müzakere yöntemiyle kendi aralarında çözüme gitmelerini desteklemektedir. Özetle Kenya-Somali arasında yaşanan kara ve deniz sınır anlaşmazlığı sorunu henüz çözüme kavuşmuş değildir.

Sonuç

Güvenlik olgusu ile ilgili birçok tanım ve yorum bulunmaktadır. En basit tanımıyla güvenlik; bir toplumda yasal düzenin herhangi bir aksaklığa uğramadan, bireylerin korkusuzca yaşamalarını sağlayan ve güven içinde bir ortama sahip olduklarını hissedilen bir olgudur. Bu olgu sadece bireyler üzerinden ele alınmamaktadır, dolayısıyla devletlerin de ele aldıkları temel konulardan biri olmuştur. Bundan dolayı uluslararası ilişkilerde güvenliğin önemi tüm ulus-devlet tarafından ilk sıralarda yer almaktadır. Çok boyutlu bir olgu olan güvenlik gruplandırılarak tasniflendirilmiştir. Birey güvenliği, toplum güvenliği, çevre güvenliği, devlet güvenliği, ulusal, bölgesel ve küresel alan güvenliği gibi birçok alanda güvenliğin ön plana alınmaya çalışıldığı görülmektedir.

Küresel ilişkiler doğrultusunda ele alınan güvenlik alanları Kopenhag okulunun sektörel analiz kısmının da ileri sürdüğü siyasi, askeri, çevresel, ekonomik ve toplumsal güvenlik alanlarının sağlanması gerekliliği fikri önemli bir adım olarak kaydedilmektedir. Zira bu adımlara ek olarak bu tezde ileri sürülen sınır güvenliği alanı da önemli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Sınır güvenliği kapsamında ortaya çıkan tehdit ve tehlikelerin aslında siyasi, askeri, çevresel, ekonomik ve toplumsal alanları da doğrudan etkilediği gözlemlenmektedir.

Sınır güvenliği, tüm ülkelerin korumakla yükümlü olduğu öncelikli politik kararların uygulandığı bir meseledir. Vatan bir bütündür, bölünemez şiarı aslında tüm ülkelerin benimsediği ve savunduğu bir ilkedir. Bu nedenle sınır güvenliğinin tehlike ve tehdit altında olması sektörel analiz kısmındaki beşli unsuru da tehdit ve tehlike altına alabileceği aşikârdır. Bu nedenle bu beş unsura ek olarak sınır güvenliğinin eklenmesi gerekliliği bu çalışmanın savunduğu ilkelerden biridir.

Uluslararası veya küresel ilişkiler kapsamında ele alınan güvenlik, daha çok askeri ve siyasi alanlar üzerinde şekillenmiştir. Nitekim uluslararası ilişkilerin çok boyutlu ilişkilerle sürdürülüyor olması doğal olarak askeri güvenliğin ön plana çıkmasını ve bu askeri güvenliği yönlendirecek siyasi kararların verilmesini öncelleştirir. Özellikle güvensizlik ortamlarından kaynaklı olarak askeri stratejiler geliştirilmiştir. Afrika'nın dekolonizasyon süreci ve sonrasındaki süreç bu durumu örneklendirmektedir. Bu nedenle bu dönemde ortaya çıkan Soğuk Savaş süreci de eklenince hem bağımsızlık için mücadele şartları hem de iki süper gücün dünya

hakimiyeti gibi faktörler, aslında Afrika'daki çatışmaların etkisini şiddetlendirmiştir. Zira bunlardan da öte sömürgeci kuvvetlerce önceden çizilen yapay sınırların ciddi bir sorun oluşturması da çatışmaların başka bir boyutunu ortaya çıkartmıştır.

Sınır sorunlarından kaynaklı olarak ortaya çıkan çatışmalar veya kıta ülkeleri arasındaki savaşlar, aslında birçok alanı olumsuz etkilediği, bu yönüyle de siyasi istikrarsızlığı oluşturduğu, ekonomik kalemleri sarstığı, toplumsal huzuru bozduğu, askeri alanı zayıflattığı, çevresel aktörleri dengesizleştirdiği ve sınır güvenliğini tehdit altına aldığı bir ortamın oluşmasına yol açmıştır. Zira sınırların yapay oluşumu aynı etnik kökenli halkları, hatta aile fertlerini de parçaladığı görülmüştür.

Bugün gelinen süreçte sınır sorunlarından kaynaklı birçok alanda olumsuzlukların baş göstermeye devam ettiği görülmektedir. Bu nedenle Kopenhag Okulu'nun ileri sürdüğü beş unsurun temel nedenlerinden olan sınır güvenliğinin sağlanamaması durumu bugün Afrika ulusları arasındaki en önemli sorunlardan biridir, dolayısıyla sorunun henüz bitmediği de görülmektedir. Bitmediği gibi günbegün daha da derinleştiği, müzakere ve diyalog yöntemlerinden de uzaklaşıldığı bir ortama evrildiği söz konusudur.

Güvenliği sağlamak adına uluslararası arenada çok sayıda anlaşmalar, antlaşmalar, müzakereler, diyaloglar, görüşmeler ve girişimler yapılmıştır. İki dünya savaşı ile güvenliğin ciddi bir tehdit oluşturduğu dönemde örgütlenmelerin ortaya çıktığı da görülmüştür. Zira 20. yüzyılın ilk örgütlenmesi Milletler Cemiyeti oldu. Bu örgütün dünya barışını ve güvenliğini sağlamak adına çözümler bulmaya başladığı bir süreç olsa da örgütün başarılı olmadığı yaşanan dünya olaylarından bilinmektedir. Daha açık bir ifadeyle Almaya'nın, İtalya'nın ve Japonya'nın 1920'lerden sonraki ve özellikle de 1930'lardaki saldırgan politikaları Milletler Cemiyeti'nin yetersiz kalmasına ve güvenliği sağlamak adına çözüm üretememesine neden olmuştu.

Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı ise dünya güvenliğinin en sancılı dönemlerinden biriydi. Zira bu ortamda başlayan dekolonizasyon süreci ise Afrika açısından farklı bir çatışmanın daha eklenmesine sebebiyet vermişti. Yine savaş anında ve sonrasında uluslararası aktörlerce yapılan müzakereler, diyaloglar ve görüşmeler neticesinde Milletler Cemiyati'nin lağvedilmesine ve yeni bir örgütlenme olarak ortaya çıkacak olan Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurulmasına karar verildi.

Söz konusu BM Teşkilatı ile bazı sorunlar çözüme kavuşmuş olsa da teşkilatın çözemediği bazı sorunların kalıcılığını koruduğu bilinmektedir. Yine de güvenliği sağlamak amacıyla bazı temel çözüm arayışları içerisinde olunmuştur. Bu çözüm arayışları kapsamında ise bazı stratejiler ve öneriler geliştirilmiştir. Güvenlik politikaları adı altında da süregelen bu çözümler hem devletlerin hem de uluslararası örgütlenmelerin görev ve sorumluluklarına odaklanmıştır. Kısacası güvenliğin önemli bir süreç olduğu, bu sürecin zamanla tehdit ve tehlikeye dönüşebildiği, bu dönüşüme yönelik çözüm adımlarının atılmaya çalışıldığı, bu çözüm adımlarının ise Kopenhag Okulu'nun çalışmalarına da konu olduğu anlaşılmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde güvenlik olgusunun daha kapsayıcı ve çok boyutlu bir hale dönüşmesi, devletler arası ikili ilişkilerde daha yumuşak bir politikanın yürütülmesi gerektiğini ortaya koyuyor. Ayrıca bu güvenlik karmaşası içerisinde devletlerin iş birliği ve kalıcı veya yenilikçi çözümler üretmeleri gerektiğini de şekillendirmektedir. Bu kapsam çerçevesinde güvenliğin sadece askeri önlemler alınarak değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik, çevresel, toplumsal boyutlarla da ele alınması gerekmektedir. Bu unsurlar özelinde yumuşak bir politika yürütülmesiyle hem kalıcı sınır sorunlarına hem de daha barışçıl bir ortama zemin hazırlayacağı muhtemel bir durum olarak değerlendirilebilir.

20. yüzyıl Afrika'sında yaşanan bağımsızlık olayları kıtadaki çatışmaların yoğunluğunu şiddetlendirmiştir. Zira 1950'lerden itibaren uluslar bağımsızlıklarını bir bir kazanmaya başlasalar da çatışmalar ve sorunlar bitmemiştir. Aksine daha da derinleşmiş ve kıta içi çatışmalara hatta halklar arası bir çatışmaya dönüştüğü gözlemlenmiştir. Bu çatışmaların temel sebepleri arasında yer alan uti possidetis süreci gelmektedir.

Zira yeni bağımsızlık kazanan ülkelerde sınırlara dair herhangi bir karar alınmaması, bilhassa sömürgeci kuvvetler tarafından çizilen sınırların aynen kabul edilmesi gibi politikalar geçmişten gelen sorunların hem devam etmesine hem de kalıcı bir duruma dönüşmesine sebebiyet verdi. Bu ise Afrika'da ciddi bir güvenlik meselesine dönüştü. Gerçek sınırların dışında kalan etnik gruplar, akrabalar, aşiretler ve aileler farklı devletlerin çatısı altında yaşamak zorunda bırakıldılar. Daha açık bir ifadeyle aynı gruptan olan halklar birbirlerinden kopararak bölündüler. Sudan, Somali, Etiyopya, Mali, Nijer, Çad, Fas, Moritanya, Cezayir, Kenya, Uganda, Tanzanya ve Zambiya gibi birçok devlet sınır sorunlarıyla uğraşmaktadır.

Bu sorunlardan dolayı kıtada birçok savaş da yaşanmıştır. Çad-Libya, Etiyopya-Eritre, Uganda-Tanzanya, Sudan-Güney Sudan, Somali-Etiyopya savaşları gibi birçok örnek gösterilebilir. Bu durumlardan kaynaklı olarak kimlik sorunları da ortaya çıkmıştır. Daha açık bir ifadeyle güvenliği tehdit eden sınır sorunları aslında birçok alanda ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Kimlik sorunu da bunlardan biridir. Ulusal kimliğin oluşumunda yaşanan yapay sınırlar sorunu adil bir şekilde çözümlenememiştir. Zira Afrika'daki ulus-devlet inşasının ilk yıllarında ortaya çıkan sınır sorunlarına yönelik çözüm adımları o dönem için fazla gündeme getirilmese de sorunun yıllar geçtikçe önemli bir güvenlik tehdidine evrildiği görülmektedir.

Bu güvenlik tehdidi sadece kıtayla sınırlı kalmamıştır. Sorun zamanla uluslararası bir boyut kazanarak küresel bir mesele haline dönüşmüştür. Zira sınır sorunlarından kaynaklı olarak küçük büyük birçok terör örgütlerinin oluşması ve bu örgütlerin zamanla küresel bir boyut kazanmasıyla sorunun ciddiyetinin veya olumsuz sonuçlarının farkına varılmıştır. Ancak daha bağımsızlığın ilk yıllarında Afrika Birliği Örgütü tarafından sınırlara yönelik alınan kararlar da bu anlaşmazlıkların sebepleri arasındadır. Afrika kıtasında yaşanan sınır sorunları konusunda devreye giren uluslararası örgütler, sorunun öncelikli olarak taraflar arasında diyalog ve müzakere yöntemiyle çözülmesini önermekte ve desteklemektedirler.

Söz konusu bu öneri ise hem tarafların taleplerine hem de Afrika Birliği'nin ilkelerine takılmakta ve sorun istenildiği gibi çözüme kavuşturulamamaktadır. Bu nedenlerden kaynaklı olarak da geçmişte sınır anlaşmazlığı üzerinde yaşanan çatışmalar veya savaşların etkisi gelinen süreçte de devam etmektedir. Kısacası bağımsızlık sonrası dönemde Afrika'da ortaya çıkan ve güvenliği ciddi boyutlarda tehdit eden sınır sorunları veya anlaşmazlıkları sadece coğrafi olarak değil, aynı zamanda küresel olarak da birçok alanı olumsuz etkilemektedir. Bu durum kıtada ve söz konusu taraf ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların da temel nedenlerini oluşturmaktadır.

21. yüzyıl Afrika'sında güvenlik sorunu ve sınır güvenliği sektörü kapsamında Kenya-Somali arasındaki sınır anlaşmazlığı sorunu da bölgede, kıtada ve küresel arenada önemli bir sorun olarak ortadadır. Söz konusu bu sorun yeni olmamakla birlikte genel kaniya göre tarihsel geçmişi bağımsızlık mücadelesine götürülse de aslında sömürgecilik dönemine kadar götürülebilmektedir. Kenya-Somali arasındaki sınır sorunu sadece kara sınırları bağlamında devam etmemektedir. Bu soruna 21. yüzyıla deniz sınırları sorunu da eklenmiş durumdadır. Zira hem geçmişten gelen hem de yakın

zamanlarda ortaya çıkan sorunların oluşması bölgedeki gerginliği de artırmış vaziyettedir.

Sömürgecilik dönemiyle başlayan, bağımsızlık süreciyle gelişen ve 21. yüzyılda giderek derinleşen Kenya-Somali arasındaki sınır sorunu anlaşmazlığı bugün küresel bir sorun haline dönüşmüştür. Coğrafi sınırlarla birlikte toplumsal huzuru da olumsuz etkileyen sınır anlaşmazlığı sorunu, iki ülke arasında ansızın yaşanabilecek bir savaşa doğru gitmektedir. Kara sınır anlaşmazlık sorununa deniz sınır anlaşmazlığının eklenmesi Somali ile Kenya arasındaki ilişkileri son zamanlarda daha çok olumsuz etkilemiştir. Daha açık bir ifadeyle Somali'nin kendine ait olduğunu iddia ettiği Kenya'nın kuzeydoğu bölgesi sınırlarının yanı sıra Kenya'nın bölgedeki üstünlüğünü öngörülemeyen politikalarla deniz sınırlarında da uygulamaya çalışıyor olması, ansızın bir çatışmaya veya savaşa dönüşebileceği olasıdır.

Sınır sorunu anlaşmazlığı Kenya-Somali arasında yaşanıyor olsa da sorunun bölgesel etkisi de mevcuttur. Sorun Etiyopya ve Cibuti bölge ülkelerini de doğrudan etkilemektedir. Zira Somali'nin hedeflediği "Büyük Somali Devleti" projesinden dolayı Etiyopya ve Cibuti doğrudan sorunun bir parçası olarak görülmektedirler. Somali'nin bayrağı da soruna işaret etmektedir. Daha açık bir ifadeyle Somalili araştırmacı yazar Mohammed Awale Liban tarafından 1954 yılında tasarlanan Somali bayrağındaki mavi renk, Birleşmiş Milletler'in Somali'nin bağımsızlığına destek vermesinden dolayı Birleşmiş Milletler bayrağının mavi renginden esinlenerek tasarlanmıştır.

Bayrağın ortasında bulunan beş köşeli yıldız ise bir etnik topluluğu, dolayısıyla Somalili halkı işaret etmektedir. Beş köşeli yıldızın anlamı ise Cibuti, Etiyopya'nın sınırlarında bulunan Ogaden bölgesi, Kenya'nın sınırlarında bulunan Kuzeydoğu bölgesi, İtalyan Somalisi ve İngiltere Somalisi olmak üzere beş bölgenin birleşmesi gerektiğini gösteren Büyük Somali Devleti'ni temsil eder. Söz konusu bağımsızlıkla birlikte İtalyan ve İngiltere Somali bölgeleri birleşmiş durumdadır. Bugün eksik olan üç köşe bulunmaktadır. Cibuti, Ogaden ve Kuzeydoğu bölgeleridir. Bu nedenle Somali'nin bu üç ülkeyle (Cibuti, Etiyopya, Kenya) sınır anlaşmazlığı sorunu henüz çözüme kavuşturulmuş değildir. Bu yönüyle de Somali'nin Kenya ile olan sınır anlaşmazlığı sorunu doğrudan Etiyopya ve Cibuti'yi de etkilemektedir.

Bağımsızlığın kazanılmasından sonra ne Kenya ne de Cibuti ve bunlara ek olarak ne de Etiyopya devletleri Somali'ye ait olan toprak parçalarını geri

vermemişlerdir. Aksine yeni bir çatışma evresine dönüşen bir sürece doğru giden yolu açmışlardır. Bağımsızlığın kazanıldığı 1960'tan bu yana Somali devleti, sömürge öncesi dönemdeki sınırlarına kavuşmak adına Büyük Somali Devleti kurulana kadar mücadele edeceklerini ifade etmişlerdir. Bu husustaki ilk savaş Somali-Etiyopya arasında 1977-1978 yıllarında yaşanmış olan ve savaşa SSCB ile Küba'nın Etiyopya'ya destek vermesiyle Somali'nin mağlup olduğu Ogaden Savaşı bulunmaktadır. Somali'ye karşı bu savaşta Kenya'nın dolaylı olarak Etiyopya'ya destek verdiği de iddialar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla Etiyopya-Kenya arasındaki stratejik iş birliği bu kapsamda önemli bir destek olarak kaydedilmektedir.

1960 yılından bu yana Kenya-Somali arasındaki krizler çeşitli yöntemlerle de derinleşmiştir. Özellikle Kenya'nın sınırlarındaki Kuzeydoğu bölgesine yönelik politikaları incelendiğinde sert politik uygulamalarla Kenya'nın gündem oluşturduğu tarihsel dönmeler olmuştur. 1980 yılında Kenya ordusu tarafından Kuzeydoğu bölgesindeki Somalili etnik gruba yönelik gerçekleştirdiği Garissa Katliamı, yine 1984 yılında gerçekleştirilen Wagalla Katliamı Somalililer tarafından unutulmayan katliamlar olarak hafızalara kazınmıştır. Bu katliamlara karşı Somali devleti istenilen politikayı yürütememiştir; çünkü bu dönemde Somali'de bir iç savaş yaşanmaktaydı ve 1991 yılında Başkan Barre'nin ülkeyi terk ertmesiyle bir hükûmet boşluğu oluşmuş ve sonrasında da 20 yıl boyunca hükûmet kurulamamıştı. Bu nedenle Kenya Hükûmetlerinin uyguladıkları birçok orantısız politikalara karşı Somali gerekli cevabı verememiştir.

Zira 2000 sonrası dönemde ortaya çıkan El-Şebab terör örgütü de bölge ülkelerini olumsuz etkilemiştir. Hem terör grupları hem de Kuzeydoğu bölgesi sorunuyla birlikte Kenya-Somali arasında yaşanan deniz sınır anlaşmazlığı sorunu da iki ülke arasındaki ilişkileri sarsmış durumdadır. El Şebab örgütünün bölge ülkeleri tarafından küresel bir tehdit olarak görülmesi, örgütün zaman zaman Kenya ordusuna karşı operasyonlarda bulunması, bunun yanı sıra Somali hükûmetine karşı da saldırılar gerçekleştirmesi bölgenin güvenliğinin tehdit altında olduğunu göstermektedir. El Şebab örgütü her ne kadar Somali uyruklu olsa da Somali hükûmetiyle birlikte hareket etmemektedir. Bu nedenle bölge ülkeleri El Şebab örgütünün saldırılarından dolayı Somali hükûmetini sorumlu tutmamaktadır.

Zira örgütün faaliyetleri dışında gerçekleşen deniz sınır anlaşmazlığı sorunu da mevcuttur. Kenya'nın deniz sınırlarındaki egemenliğinin Somali'nin sınır alanlarını da

kapsayacak şekilde hudutu belirlemeye çalışması önemli bir sorun olmuş ve Uluslararası Adalet Divanı'na kadar götürülmüştür. 2014 yılında Somali hükûmeti tarafından deniz anlaşmazlığı sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na taşındı. Söz konusu Divan'ın araştırmaları sonucunda Kenya'nın aleyhine bir karar çıktı. Deniz sınır sorunu, Adalet Divanı'na taşınmasıyla küresel bir soruna dönüşmüştür. Bundan dolayı hem uluslararası örgütlerin hem de aktörlerin gündemine de alınmıştır. Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği, ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa, İtalya ve Türkiye gibi uluslararası aktörlerin gündemine de konu olmuştur.

Söz konusu ülkelere bakıldığında bu ülkelerin Türkiye ve İtalya hariç geriye kalanının BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri olması dikkat çekicidir. Burada iki gruptan bahsetmek mümkündür. Başka bir ifadeyle ABD, Fransa ve İngiltere'nin genel olarak Konseyde birlikte hareket ettikleri buna karşılık olarak da Rusya ve Çin'in de birlikte hareket ettiği bir resim mevcuttur. Bugün bölgede geline süreçte hem uluslararası örgütler hem de aktörler her ne kadar tarafsız bir politika yürüttüklerini ifade etseler de olası bir çatışma veya savaşta her ülkenin taraf tutacağı bir ülke görüntüsü de vardır.

Bu ülkeler, güvenliği tehdit eden El Şebab örgütü ile mücadele ettiklerini ilan etseler de mücadelenin tam anlamıyla sürdürülmediğinin örgütün saldırılarından anlaşılmaktadır. ABD, Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı konusunda yaşanabilecek bir çatışmada her iki ülkeyle dış politikasını sürdürebilecek ve askeri teçhizat anlamında da her iki ülkeye silah satışını gerçekleştirebilecek seviyededir. Rusya'nın ağırlıklı olarak tarafını Kenya'dan yana ilan edeceğini iddia etmek mümkündür. Tarihsel bağlamda Etiyopya ile olan ikili ilişkileri düşünüldüğünde Etiyopya ile birlikte Kenya'ya destek vereceği; ancak barışı sağlamak adına görüşmelerin başlatılması için Somali ile olan ikili ilişkileri de tamamen koparmayacağı öngörülmektedir.

Çin'in politikası ise süreklilik arz eden yumuşak güce dayalı kamu diplomasisinin uygulanması için çaba sarf edeceği, doğrudan bir çatışmanın veya savaşın müdahili olmayacağı ileri sürülebilir. Eski sömürgecilerden İngiltere'nin de desteğini ağırlıklı olarak Kenya'dan yana kullanacağı öngörülse de özellikle Fransa'nın Cibuti üzerindeki, Rusya'nın da Etiyopya ile olan ilişkilerinden ötürü burada bir denge politikası uygulayacağı tahmin edilmektedir. Buna karşılık Fransa'nın ise desteğini Kenya'dan yana kullanacağı aşîkârdır. Zira Somali'nin Büyük Somali Devleti projesinde Fransa'nın etkili olduğu Cibuti'nin de yer almasından dolayı desteğini

Kenya'dan yana kullanacağı iddia edilebilir. Söz konusu İtalya'nın farklı bir politika yürüteceğini ileri sürmek mümkündür. Somali'deki eski sömürgeci güçlerden biri de İtalya idi. Sömürge bağlamında Kenya ile çok bağlantılı olmayan İtalya, ağırlıklı olarak Somali'yi destekleyeceği düşünülebilir. Ancak denge politikasını da bırakmayacağını ileri sürmek mümkündür.

Diğer aktör ise Türkiye'dir. Türkiye'nin bölgedeki rolü tüm devletlere göre daha farklıdır. Türkiye ne sömürgeci bir güç olmuştur ne de emperyalist eylemler yürütmektedir. Türkiye, açık bir şekilde Somali'ye destek verdiğini neredeyse her platformda dile getirmektedir. Türkiye'nin desteği hem tarihsel hem de dinsel açılardan kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye-Somali ilişkileri tarihsel açıdan Somali topraklarında hüküm süren Adal Sultanlığı ile Türkiye'nin öncülü olan Osmanlı İmparatorluğu ilişkilerine dayanmaktadır. Ocak 2024 tarihinde ortaya çıkan Somaliland krizi, aslında Türkiye-Somali ilişkilerinin ne ölçüde olduğunu gösteren bir kanıt olmuştur. Türkiye, Somali'yi desteklerken bu desteği sert politikalarla değil, yumuşak güce dayalı politikalarla uygulamaktadır. Yine Somaliland krizindeki uzlaş sürecini Türkiye'nin yürütmüş olması da önemli kanıtlardandır.

Özetle Kenya-Somali sınır anlaşmazlığı konusu henüz çözüme kavuşmuş değildir, uluslararası örgütler ve aktörler sorunun müzakere ve diyalog yöntemiyle iki taraf arasında çözülmesini hem Afrika Birliği'nin karasal sınırlarla ilgili ilkesine hem de Uluslararası Adalet Divanı'nın da deniz sınırlarına yönelik önerisine saygı gösterilmesini desteklemektedirler. Ancak tüm süreç incelendiğinde Kenya'nın çözüme yanaşmadığı, Somali'nin ise deniz sınırları konusunda Adalet Divanı kararlarının uygulanmasını karasal bağlamda da sömürgecilik öncesi sınırlara geri dönülmesini istemektedir. Kenya ise buna karşı çıkmaktadır.

Kısacası bugün gelinen süreçte Somali toparlanma sürecinde olup gelecek yıllarda ordu kuvvetleri başta olmak üzere birçok alanda yeterli olmasa da giderek güçlenmeye adım atmaktadır. Somali, Ogaden Savaşı'ndan önceki ordu gücüne ulaştığında kuvvetle muhtemel bölgede Büyük Somali Devleti'nin kurulması için yeni adımlar atacaktır. Bu ise önce olası bir çatışmaya sonra da yıkıcı bir savaşa sebebiyet verebileceği bu tezin iddiaları arasındadır.

KAYNAKÇA

- Abdalla, Muna A. (2009), “Understanding of the natural resource conflict dynamics: The case of Tuareg in North Africa and the Sahel”, *ISS Paper 194*, August.
- Ahmad, Muhammad B. (2014), “Introduction: African Boundaries and the Imperative of Definition”, *Delimitation and Demarcation of Boundaries in Africa General Issues and Case Studies*, African Union Border Programme.
- Ahmed, Abdifatah Ibrahim (2021), Joseph Ndalilah and Manswab Mahsen Abdulrahman, “Effects Of Maritime Border Conflicts On Kenya-Somali Relations”, *International Journal of Scientific and Research Publications*, Volume 11, Issue 11, November.
- Ahmed, Mohamed Salah (2020), “From Civil War among Clans to War on Terror: The Regionalization and Internationalization of the Somali Conflict”, *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, Vol. 2, No. 5.
- Ajulu, Rok (2001), “Somalia”, *Democratisation and conflict in eastern Africa: Kenya’s succession crisis and its likely impact on eastern Africa and the Great Lakes region*, Institute for Global Dialogue.
- Akbayır, Merve ve Cem Savaş (2021), “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kuramı’nda Yalıtıcı Kavramı: Doğu Akdeniz ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21 (2).
- Akgül Açıkmeşe, Sinem (2014), “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme”, Ed: Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, Hayati (2022), “Uluslararası Örgütler ve Güvenlik Üzerine Tarihsel ve Nedensel Bir Analiz”, Ed: Hayati Aktaş, Ramazan İzol, Cihan Daban, *Küresel Dünyada Uluslararası Örgütler ve Güvenlik Algısı*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Akum, Fonteh (2018), “The reintegration enigma Interventions for Boko Haram deserters in the Lake Chad Basin”, *Central Africa Report*, No. 13, October.
- Alexandre, António Gonçalves (2021), “The Strait of Bab El-Mandeb: Stage of Geopolitical Disputes”, *Janus.net, e-Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 2.

- Aliyev, Pelin ve Çalışkan Göktuğ (2023), “How Does The Geopolitical Position of Djibouti Influence Its Relations with Great Powers?”, *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2.
- Andreas, Peter (2003), “Redrawing the Line: Borders and Security in the Twenty-First Century”, *International Security*, Vol. 28, No. 2.
- Angelo, Anaïs (2017), “Jomo Kenyatta and the repression of the ‘last’ Mau Mau leaders, 1961–1965”, *Journal of Eastern African Studies*, Vol. 11, No. 3.
- Annan Nancy (2014), “Violent Conflicts and Civil Strife in West Africa: Causes, Challenges and Prospects”, *Stability: International Journal of Security & Development*, Vol. 3, No. 1.
- Arnold, David (1995), *Coğrafi Keşifler Tarihi*, (birinci baskı), (çev.) Osman Bahadır, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Arnold, David (2000), *Coğrafi Keşifler Tarihi 1400-1600*, (ikinci baskı), (çev.) Osman Bahadır, İstanbul: Yöneliş Yayınları (ikinci baskı).
- Ataöv, Türkkaya, (1977), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 411.
- Ataöv, Türkkaya (2010), *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İstanbul: İleri Yayınları.
- Awolich, Abraham (2015), “Political Parties and the Push for Political Consensus”, *The SUDD Institute*, December 2.
- Aydal, Doğan (2009), *Maden Savaşları*, (3. baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bacık, Gökhan (2007), *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bacon, Tricia (2022), *Inside The Minds Of Somalia’s Ascendant Insurgents: An Identity, Mind, Emotions And Perceptions Analysis Of Al-Shabaab*, United States of America: Program on Extremism at George Washington University.
- Bakari, Mohamed (2016), *Doğu Afrika’nın Yakın Tarihi: Kenya’da Siyaset ve Müslümanlar*, (çev.) Cafer Talha Şeker, İstanbul: Taş Mektep Yayınları.
- Baldwin, David A. (1997), “The concept of security”, *Review of International Studies*, Vol. 23.
- Barak, Aharon (2002), “A Judge On Judging: The Role of A Supreme Court In A Democracy”, *Harvard Law Review*, Vol. 116, No. 16.
- Baran, Sinan (2016), *Kongo Savaşları: Soğuk Savaş Sonrası Afrika’da Çatışma ve Kriz*, Ankara: Phoenix Yayınları.

- Barnes, Cedric (2007), "The Somali Youth League, Ethiopian Somalis and the Greater Somalia Idea, c.1946–48", *Journal of Eastern African Studies*, Vol. 1, No. 2.
- Belkamel, Yassine (2014), *Military Regimes, Political Power and Human Rights Violations in Postcolonial Algeria*, Unpublished Doctoral Thesis, Hamilton/New Zealand: The University of Waikato.
- Benwell, Richard and Oonagh Gay (2011), "The Separation of Powers", *The House of Commons Library*, 15 August.
- Berg, Patrick (2008), "The Dynamics of Conflict in the Tri-Border Region of the Sudan, Chad and the Central African Republic", *Country Conflict-Analysis Studies*, March.
- Bergamaschi, Isaline (2013), "French Military Intervention in Mali: Inevitable, Consensual yet Insufficient", *Stability: International Journal of Security & Development*, Vol. 2, No. 2.
- Biko, Steve (2018), *Siyah Bilinci*, (çev.) Onur Eylül Kara, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Birdişli, Fikret (2011), "Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31.
- Border Disputes Among African States, AHG/Res.16(I), Erişim Tarihi: 15.08.2024.
- Boumama, Said (2016), *Afrika Devriminin Figürleri: Kenyatta'dan Sankara'ya*, (çev.) Şule Ünsaldı, Ankara: NotaBene Yayınları.
- Brooke-Holland, Louisa (2019), "Military coup in Sudan", *Briefing Paper*.
- Bufalini, Alessandro (2017), "Italian Colonialism in Somalia: issues of reparation for the crimes committed", *Seqüência (Florianópolis)*, n. 76.
- Burgess, Stephen (2018), "Military Intervention in Africa: French and US Approaches Compared", *ASPJ Africa & Francophonie-2nd Quarter*.
- Burke III, Edmund (2014), "The Moroccan Colonial Archive and the Hidden History of Moroccan Resistance", *Maghreb Review*, Vol. 40, No 1.
- Buzan, Barry (1983), *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Brighton: Wheatsheaf Books.
- Buzan, Barry (1984), "Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations", *Journal of Peace Research*, Vol. 21, No. 2.
- Buzan, Barry (1991), *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era*, Boulder, Colorado: Lynne Rienner.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde (1998), *Security: A New Framework for Analysis*, USA: Lynne Rienner Publishers.

- Buzan, Barry and Ole Wæver (2003), *Regions and Powers The Structure of International Security*, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry (2008), “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18.
- Calçada, Miquel (2012), “Analysis of the Algerian War of Independence: Les Événements, a Lost Opportunity for Peace”, *Journal of Conflictology*, Vol. 3, Issue 2.
- Charton, Hélène (2013), “Jomo Kenyatta and Kenyan Independence: The Twists And Turns of Memory”, (çev. Cadenza Academic Translations), *Vingtième Siècle- Revue d’histoire*, Vol. 2, No. 118.
- Chauzal, Grégory and Thibault van Damme (2015), “The roots of Mali’s conflict: Moving beyond the 2012 crisis”, *Conflict Research Unit Report*, March.
- Churchill, Winston S. (1969), *The Second World War: War Comes to America*, (6. Baskı), London: Cassell Publisher.
- Connachie, Anthony John MC (1999), *The 1961 General Election in the Republic of South Africa*, Unpublished Master Thesis, South Africa: University of South Africa.
- Cudsi, Alexander Solon (2017), *The Rise Of Political Parties In The Sudant 1936–1946*, Unpublished Doctoral Thesis, London: University of London.
- Daban, Cihan (2017), *Dekolonizasyon Süreci ve Sonrası Afrika*, İstanbul: Açılımkitap Yayınları, 2017.
- Daban, Cihan (2022), “Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 63.
- Daban, Cihan (2023), “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın Afrika kıtasına etkileri: Berlin Afrika Konferansı örneği”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol. 13, No. 3.
- Daban, Emine Zeynep (2018), *Afrika’da Yerli Direnişi ve Bağımsızlık Hareketleri: Mzee Jomo Kenyatta Liderliğinde Kenya*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Daban, Cihan ve Aktaş, Hayati (2024), “Savunma İş Birliği Kapsamında Türkiye-Somali İlişkileri: TÜRKSOM Askeri Eğitim Merkezi Örneği”, *İmgelem Dergisi*, Sayı 14.

- Dalacoura, Katerina (2017), Silvia Colombo and Gülşah Dark, “Global Identities: Embedding The Middle East And North Africa Region In The Wider World”, *Working Papers*, No. 2, September.
- Debos, Marielle (2009), “Chad 1900-1960”, *Online Encyclopedia of Mass Violence*, 26 October.
- Dedeoğlu, Beril (2003), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Deng, Francis M. (1993), “Africa and the New World Dis-Order: Rethinking Colonial Borders”, *The Brookings Review*, Brookings Institution Press, Vol. 11, No. 2.
- Derpanopoulos, George, Erica Frantz, Barbara Geddes and Joseph Wright (2016), “Are coups good for democracy?”, *Research and Politics*, Vol. 1, No. 7.
- Dimkpa, Princewill (2015), *Colonialism, Independence and Underdevelopment in Africa: The Pre-eminence and Blame Game*, Master program in African Studies, Supervisor: Lars Berge, University of Dalarna.
- Doğan, Ahmet (2021), *Berlin West African Conference 1884-1885 and the Ottoman Empire*, Unpublisher Master Thesis, Ankara: The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Doğan, Soner (2023), *Orta Doğu’da Devlet ve Sınır: Irak-Kuveyt İlişkilerinde Sınır Sorunları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Donnan, Hastings and Thomas M. Wilson (2002), *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, çev. Zeki Yaş, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Dopplinger, Xaver (2021), *The Emergence of Colonial Nairobi, 1898-1939: Urban Planning, Housing, Segregation and Imperial Connections*, Master Thesis, Ghent University: Faculty of Political and Social Sciences.
- El-Kiyani, Necip (2002), *Kara Gölge*, (çev.) Ali Nar, İstanbul: Elif Yayınları.
- El-Kiyani, Necip (2002), *Kuzey Kahramanları*, (çev.) Ali Nar, İstanbul: Elif Yayınları.
- Elmi, Afyare Abdi (2012), *Somali: Kimlik, İslami Hareketler ve Barış*, İstanbul: Açılımkitap Yayınları.
- Ersoy, Eyüp (2014), “Realizm”, Derleyen: Ramazan Gözen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Esack, Farid (2017), “Cape Müslümanları”, (çev.) Çağla Taşkın, *Afrika Özel Sayısı-Cilt 1*, Ankara: Hece Yayınları.
- Ferhavi, Fuad (2013), “Afrika’da Küresel Rekabet ve Mali Krizi”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporu*, No. 13-3, Nisan.

- Fierke, K. M. (2016), “İnşacılık”, Editörler: Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith/Çeviren: Özge Kelekçi, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Forsee, Jessica P. (2019), *Genocide Masquerading: The Politics of the Sharpeville Massacre and Soweto Uprising*, Unpublished Thesis, Georgia Southern University.
- Foyou, Viviane E., Peter Ngwafu vd. (2018), “The Boko Haram Insurgency and its Impact on Border Security, Trade and Economic Collaboration Between Nigeria and Cameroon: An Exploratory Study”, *African Social Science Review*, Vol. 9 No. 1.
- Frank, Amugo (2016), “Ethnic Nationalities Struggles in Nigeria: The Case of Ogoniland and MOSOP”, *Port Harcourt Journal Of Histmy & Diplomatic Studies*, Vol. 3, No. 1.
- Fronczak, Joseph (2015), “Local People’s Global Politics: A Transnational History of the Hands Off Ethiopia Movement of 1935”, *Diplomatic History*, Vol. 39, No. 2.
- Gahman, Levi and Hjalmarson (2019), Elise, “Border Imperialism, Racial Capitalism, and Geographies of Deracination”, *ACME: An International Journal for Critical Geographies*.
- Gesheker, Charles L. (1985), “Anti-Colonialism and Class Formation: The Eastern Horn of Africa before 1950”, *International Journal of Historical African Studies*, Vol. 18, No. 1.
- Gbenenye, Emmanuel M. (2016), “African colonial boundaries and nation-building”, *Inkanyiso, Jnl Hum & Soc Sci*, Vol. 8, No. 2.
- Gilberts, Erik and Jonathan T. Reynolds (2016), *Dünya Tarihinde Afrika: Tarihöncesinden Günümüze*, (çev.) Mehmet Demirkaya, İstanbul: Küre Yayınları.
- Goumidi, Amira (2023), “Russian Foreign Policy Towards Africa: Historical Background And Future Prospects”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*, Cilt 1, Sayı 4.
- Gücüm, Kuntay (2019), “1884-1885 Berlin Konferansı ve Kongo Örneği: Afrika’nın Sömürgeleştirilmesi Karşısında II. Abdülhamid Yönetimi”, *Teori Dergisi*, Nisan.
- Günel, Kâmil (2002), *Coğrafya’nın Siyasal Gücü*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Hacısalıhoğlu, Fuat (2021), “Teritoryal Tarihyazımı”, *TAD*, C.40/S.70.

- Hassan, Mahdi Musse (2019), *Somali'de Emperyal Hedefler: Somali'nin Siyasi İstikrarsızlığında Uluslararası Örgütlerin Rolü 1991-1998*, Kayseri: Medeniyet'in Burçları Yayınları.
- Hatcho, Yui (2003), "The Atlantic Charter of 1941: A Political Tool of Non-belligerent America", *The Japanese Journal of American Studies*, No. 14.
- Haustein, Jorg and Terje Ostebo (2011), "EPRDF's Revolutionary Democracy and Religious Plurality: Islam and Christianity in post-Derg Ethiopia", *Journal of Eastern African Studies*, Vol 5, Issue 4.
- Hazar, Numan (2018), *Sovyet Tehdidinin Gölgesinde Türk Dış Politikası: Kuzey Afrika Örneği*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları.
- Hazen, Jennifer M. and Jonas Horner (2007), *Small Arms, Armed Violence, and Insecurity in Nigeria: The Niger Delta in Perspective*, Switzerland: the Small Arms Survey.
- Hesselbein, Gabi (2007), "The Rise And Decline Of The Congolese State: An Analytical Narrative On State-Making", *Crisis States Research Centre*, Working Paper No. 21, November.
- Heywood, Andrew (2016), *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, (3. baskı/genişletilmiş 2. edisyondan çeviri), çev. Fahri Bakırcı, Ankara: BB101 Yayınları.
- Hughes, Anthony John (1963), *East Africa: the Search for Unity-Kenya, Tanganyika, Uganda and Zanzibar*, Baltimore: Penguin Books.
- Ignatieff, Michael (2005), "Human Rights, Power and The State", (eds.) Simon Chesterman and et al., *Making states work: State failure and the crisis of governance*, New York: United Nations University Press.
- Ingiriis, Mohamed Haji (2017), "Who Assassinated the Somali President in October 1969? The Cold War, the Clan Connection, or the Coup d'État", *African Security*, Vol. 10, No. 2.
- International Crisis Group (2003), "Algeria: Unrest and Impasse in Kabylia", *Middle East/North Africa Report*, N°15, 10 June.
- International Crisis Group (2010), "Cameroon: Fragile State?", *Africa Report*, No. 160, 25 May.
- International Crisis Group (2013), "Ethiopia: Prospects for Peace in Ogaden", *Africa Report*, No. 207, 6 August.

- International Crisis Group (2016), "Katanga: Tensions in DRC's Mineral Heartland", *Africa Report*, No: 239, 3 August.
- Jackson-Preece, J. (2011), *Security in International Relations: Undergraduate Study in Economics, Management, Finance and the Social Sciences*, UK: University of London Press.
- Jacobs, Michael D. (2012), "Hegemonic rivalry in the Maghreb: Algeria and Morocco in the Western Sahara conflict", *Graduate Theses and Dissertations*, January.
- Joffe, E. G. H. (1985), "The Moroccan Nationalist Movement: Istiqlal, The Sultan, And The Country", *The Journal of African History*, Vol. 26, No. 4.
- Johnson, Douglas H. (2014), "Federalism in the history of South Sudanese political thought", *Rift Valley Institute Research Paper 1*.
- Johnson, Steven (2014), "King Leopold II's Exploitation of the Congo From 1885 to 1908 and Its Consequences", *HIM 1990-2015*.
- Jok, Kuel Maluil (2012), *Conflict of National Identity in Sudan*, Helsinki: the University of Helsinki Press.
- Jones, Stephen B. (1943), "The Description of International Boundaries", *Annals of Association of American Geographers*, Vol. 33, No.2.
- Kaden, Ulrike (2021), "Borders, Migration, Struggles: A Heuristic for Analysis of Border Politics", (Editörler Christian Wille, Dominik Gerst, Hannes Krämer), *Identities and Methodologies of Border Studies: Recent Empirical and Conceptual Approaches*, Borders in Perspective/UniGR-CBS Thematic Issue, Vol. 6.
- Kanyinga Karuti (2014), *Kenya: Democracy and Political Participation*, Nairobi: Open Society Initiative for Eastern Africa Published.
- Karari, Peter (2018), "Modus Operandi of Oppressing the "Savages": The Kenyan British Colonial Experience," *Peace and Conflict Studies*, Vol. 25, No. 1.
- Kardaş, Tuncay (2014), "Güvenlik", Editörler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Kariman, Rabia Arabacı (2019), *The Role Of Parliaments In The Semi-Presidential Systems: The Case Of The Federal Assembly Of Russia*, The Degree Of Master Of Science In The Department Of Eurasian Studies, Ankara: Middle East Technical University.

- Karr, Liam and Tyson, Kathryn (2024), "Africa File, November 14, 2024: Russia-Africa Ministerial Summit; AQ and IS Infiltrate Northwestern Nigeria, Jubbaland Goes Rogue", 14 November.
- Kavas, Ahmet (2015), "Afrika'nın Büyük Sahra Çölü'nde Yaşayan Tuaregler (Tevariklar) Kimdir?", (ed.) Zekeriya Kurşun, *Afrika'nın Asil Göçerleri: Tuaregler*, İstanbul: Taş Mektep Yayınları.
- Kavas, Ahmet (2017), *Geçmişten Günümüze: Afrika*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017.
- Kaygusuz, Özlem (2014), "Egemenlik ve Vestfalyan Düzen", Editör: Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keller, Edmond J. (1997), "Rethinking African Regional Security", Ed.: David A. Lake and Patrick M. Morgan, *Regional Orders: Building Security in a New World*, USA: The Pennsylvania State University Press.
- Kenyatta, Jomo (2010), "Facing Mount Kenya", Barbara Celarent (değerlendiren), *American Journal of Sociology*, Vol. 116, No. 2.
- Keser, Hayri ve Selin Hışım (2016), "Demokrasilerde Sivil Toplumun Rolü", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7 Sayı: 2.
- Kıvanç, Ümit (1979), *Afrika Boyunuzu'nda Ne Oldu?: Etiyopya-Somali Çatışması, Eritre'deki Mücadele, Batı ve Sovyet Etkileri*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Kollektif (2017), *Nelson Mandela*, (çev.) Gamze Alpaslan, İstanbul: Maviçatı Yayınları.
- Konings, Piet and Francis B. Nyamnjoh (1997), "The Anglophone Problem in Cameroon", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 35, No. 2.
- Konings, Piet (2005), "Anglophone university students and Anglophone nationalist struggles in Cameroon", *African dynamics*.
- Koos, Carlo and Thea Gutschke (2014), "South Sudan's Newest War: When Two Old Men Divide a Nation", *German Institute of Global and Area Studies*, Number 2.
- Krukowska, Monika Magdalena (2024), "China's security relations with Africa in the 21st century", *Security and Defence Quarterly*, 46(2).
- Le, Cuong Han (2018), *A History of Boundaries: Redefining the Bordering Process*, PhD Thesis, Georgia State University.
- Lemerian, Keriako Paul, *Implications Of Protracted Kenya-Somalia Boundary Disputes On Ordinary Citizens Along The Border County Of Lamu, Kenya (2011-2021)*,

- Master's Thesis, Arts And Social Sciences Of Kenyatta University, 2024, s.75-79.
- Lohkoko, Awoh Emmanuel (2013), "Cameroon. A Conflict Profile", *Conflict Studies Quarterly*, Issue 2, January.
- Londsdale, John and Berman, Bruce (1979), "Coping with the Contradictions: The Development of the Colonial State in Kenya, 1895-1914", *The Journal of African History*, Vol. 20, No. 4, White Presence and Power in Africa.
- Lowings, Ben (2019), "Sudan: Economy And Military In The Fall Of Bashir", *Policy Brief: Understanding Conflict In Africa Series*.
- Luiza-Maria, Filimon (2016), "An Overview of the Copenhagen School's Approach to Security Studies: Constructing (In)Security Through Performatı ve Power", *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, Vol. 8, Issue 2.
- Luraghi, Raimondo (2000), *Sömürgecilik Tarihi*, çeviren: Halim İnal, İstanbul: E Yayınları.
- Mahmood, Omar S. and Ndubuisi Christian Ani (2018), "Responses to Boko Haram in the Lake Chad Region: Policies, Cooperation and Livelihoods", *Institute for Security Studies Research Report*, July.
- Mandela, Nelson (2015), *Özgürlüğe Giden Uzun Yol*, (çev.) Osman İşçi, Diyarbakır: Aram Yayınları.
- Manjarrez, Victor M. (2015), Jr, "Border Security: Defining it is the Real Challenge", *Homeland Security & Emergency Management*, 2015.
- McCann, Gerard (2019), "Possibility and Peril: Trade Unionism, African Cold War, and the Global Strands of Kenyan Decolonization", *Journal of Social History*, Volume 53, Issue 2.
- Menkhaus, Ken, Hassan Sheikh, Ali Joqombe and Pat Johnson (2009), "The Search for Peace/Somali Programme: A History of Mediation in Somalia since 1988", *Interpeace*, May.
- Mirzayev, Farhad (2017), "General Principles of International Law: Principle of Uti Possidetis Juris", *Moscow Journal of International Law*, No. 3.
- Mohammed, Yusuf Ali (2023), "Maritime Border Dispute Between Kenya and Somalia in the Indian Ocean", *Mersin University Journal of Maritime Faculty (MEUJMAF)*, Vol. 5, Issue 1.

- Molenaar, Fransje, Jonathan Tossell ve diğeri (2019), “The Status Quo Defied The legitimacy of traditional authorities in areas of limited statehood in Mali, Niger and Libya”, *CRU Report*, September.
- Mulder, Nicholas (2020), “‘A Retrograde Tendency’: The Expropriation of German Property in the Versailles Treaty”, *Journal of the history of International Law*, Vol. 22.
- Muraya, Joyce and John Ahere (2014), “Perpetuation of instability in the Democratic Republic of the Congo: When the Kivus sneeze, Kinshasa catches a cold”, *Occasional Paper Series: Issue 1*.
- Mwisa, Johnstone Kakui, Nyanchoga Samuel A. and Muchoki, Francis M. (2021), “Factors that Influenced the Akamba People of Machakos Town Sub County to Participate in the MAU MAU Rebellion between 1895 and 1963”, *Journal of Research Innovation and Implications in Education*, Vol. 5, Issue 3.
- Nageye, Ahmed İbrahim (2018), *Afrika’da Eğitim, Kalkınma ve İstihdam*, Kayseri: Medeniyetin Burçları Yayınları.
- Newsinger, John (1981), “Revolt and Repression in Kenya: The "Mau Mau" Rebellion, 1952-1960”, *Science & Society*, Vol. 45, No. 2, Summer.
- Ngeh, Victor Julius (1979), “The Political Evolution of Cameroon, 1884-1961”, *Dissertations and Theses*.
- Nkrumah, Kwame (1966), *Emperyalizmin Son Aşaması: Yeni Sömürgecilik*, (çev. A. Sarıca), İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Nyadera, Israel Nyaburi, Ahmed, Mohamed Salah and Agwanda, Billy (2019), “Transformation of the Somali Civil -War and Reflections for a Social Contract Peacebuilding Process”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 18, No. 4.
- Nyangena, Kenneth O. (2003), “Jomo Kenyatta: An Epitome of Indigenous Pan-Africanism, Nationalism and Intellectual Production in Kenya”, *AJIA*, Vol. 6, No. 1-2.
- Oduntan, Gbenga (2015), *International Law and Boundary Disputes in Africa*, UK: Routledge Published.
- Odwar, Fiona Nzingo Anyango (2020), *Conflict Influenced By Geography: Analysis of Kenya’s Geographical Position to Explain The Somali and North-Eastern Kenya’s Unrest*, unpublished master thesis, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ogbeidi, Michael M. (2012), "Political Leadership and Corruption in Nigeria Since 1960: A Socio-economic Analysis", *Journal of Nigeria Studies*, Volume 1, Number 2.
- Oğultürk, M. Cem (2020), "Somali-Kenya Deniz Sınırı İhtilafı", *Güvenlik Stratejileri*, Cilt: 16 Sayı: 35.
- Oğuzlu, Tarık (2014), "Liberalizm", Ed: Şaban Kardaş, Ali Balcı, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Okoli, Al Chukwuma and Chukwuemeka Ngwu, Elias (2019), "Borderlines, Natural Resources and Conflicts: Towards a Territorial Materialism of Boundary Disputes in East Africa", *Central European Journal of International and Security Studies* 13, No.2.
- Olayode, Kehinde (2016), "Beyond Intractability: Ethnic Identity and Political Conflicts in Africa", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 6, No. 6, June.
- Omar, Mohamed Osman (2001), *The Scramble In The Horn Of Africa: History Of Somalia (1827–1977)*, Mogadishu: Somali Publications.
- Omotola, J. Shola (2009), "Nigerian Parties and Political Ideology", *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, Vol 1, No 3.
- Öz, Mustafa (2020), "Muhammed b. Abdullah Hasan: Somali'de İngiliz ve İtalyan Sömürgeci Güçlerine Karşı Mücadele Veren Mahallî Lider", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30.
- Özerdem, Füsün (2019), *Çatışma ve Barış Üzerine Temel Kavramlar: İçsel, Kişilerarası, Toplumsal ve Küresel Çatışma ve Barış Terminolojisi*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Özerdem, Füsün ve Barlas, Burhan (2021), "Kopenhag Okulu Çerçevesinde 2020 ve Sonrası Dünya Politikasının Yeni Sorunu: İklim Değişikliği ve İklim Göçmenleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 41.
- Pamuk, Şevket (2007), "The Black Death and the origins of the 'Great Divergence' across Europe, 1300–1600", *European Review of Economic History*, Vol. 11.
- Peker, Hasan (2009), *Suriye Üzerindeki Hitit Hâkimiyetinin Kurulması: M.Ö. II. Binyılda Eski Yakındoğuda Süper Güçler ve Küçük Devletler*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

- Pellet, Alain, (1992), "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee A Second Breath for the Self-Determination of Peoples", *European Journal of International Law*, Vol. 3, Issue 1.
- Pezard, Stephanie ve Michael Shurkin (2015), *Achieving Peace in Northern Mali: Past Agreements, Local Conflicts, and the Prospects for a Durable Settlement*, Santa Monica: RAND Corporation Press.
- Pringle, Robert (2006), *Democratization in Mali: Putting History to Work*, Washington: United States Institute of Peace Press.
- Rahaman, Shafiqur and et al. (2017) "The Untold History of Neocolonialism in Africa (1960-2011)", *History Research*, Vol. 5, No. 1.
- Rashid, Nazifa (2014), "British colonialism in East-Africa during nineteenth century", *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, Volume 19, Issue 3, March.
- Ratchev, Valeri (2005), "Traditional Requirements of Democratic Control Over the Security Sector in the Democratic Society and the New Challenges", (ed.) Plamen Pantev, *Civil Military Relations and Democratic Control of the Security Sector*, Washington, D.C., U.S.A.: United States Institute of Peace Press.
- Ratner, Steven R. (1996), "Drawing a Better Line: UTI Possidetis and the Borders of New States", *The American Journal of International Law*, Cambridge University Press, Vol. 90, No. 4.
- Rawhani, Carmel (2018), "Morocco Joins The Au: Motives And Meanings", *African Perspectives Global Insights*, Occasional Paper 277, April.
- Richards, Darlington Chikwem (2001), *Military governments and economic development: A case study of Nigeria from 1960-2000*, Unpublished Doctoral Thesis, United Kingdom Sheffield Hallam University.
- Roberts, J. M. (2011), *Dünya Tarihi: Tarihöncesi Çağlardan 18. Yüzyıla*, (çeviren: İdem Erman), İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Romm, Joseph J. (1993), *Defining National Security: The Nonmilitary Aspects*, New York: Council on Foreign Relations Press.
- Roskin, Michael G. (2014), *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, 7. baskı, (çev.) Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara: Adres Yayınları.
- Rotberg, Robert I. (2002), "The New Nature of Nation-State Failure", *The Washington Quarterly*, Vol. 25, No. 3, Summer.

- Rotberg, Robert I. (2003), "The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention and Repair", Robert I. Rotberg (ed.), *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton, Nj: Princeton University Press.
- Ryle, John and Justin Willis (2012), "Introduction: Many Sudans", (ed.) John Ryle, Justin Willis, Suliman Baldo and Jok Madut Jok, *The Sudan Handbook*, UK: the Rift Valley Institute.
- Salad, Mohamud Mohamed and Rusdi Omar (2017), "Internal And External Security Challenges In Somalia In The Post-Siad Barre Era", *Asian Journal of Social Sciences & Humanities*, Vol. 6, No. 4, November.
- Salih, M.A. Mohamed (2005), "Understanding the Conflict in Darfur", *Occasional Paper*, May.
- Salman M. A. (2013), "South Sudan Road to Independence: Broken Promises and Lost Opportunities", *Global Business & Development Law Journal*, Vol. 26, Issue 2.
- Schofield, Clive; Bekker, Pieter and Poll, Robert van de (2021), "The World Court Fixes the Somalia-Kenya Maritime Boundary: Technical Considerations and Legal Consequences", *Insights*, Vol. 25, Issue 25.
- Scullin, Joshua (2017), *The Mau Mau Insurrection: The Failed Rebellion That Freed Kenya*, History Undergraduate Theses.
- Seale, Akilah (2017), *How do the Mighty Fall? Elite Rivalry, Coup-proofing and Leader Survival in Somalia*, Unpublished Thesis, Leiden University.
- Serequeberhan, Tsenay (1989), "The Eritrean People's Liberation Front: A Case Study in the Rhetoric and Practice of African Liberation", *Research Report No. 10*, Boston: William Monroe Trotter Institute Publications.
- Settles, Joshua Dwayne (1996), "The Impact of Colonialism on African Economic Development", *University of Tennessee Honors Thesis Projects*.
- Shtavica, Muharem, (2019), *Border Issues In The Western Balkans: The Demarcation Process Between Kosovo And Neighboring Countries*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Simpson, Brad (2014), "The Biafran secession and the limits of self-determination", *Journal of Genocide Research*, Vol. 16, No. 2-3.
- Spencer, John (1985), *KAU: The Kenya Africa Union*, Londra: KPI Limited.
- Spiers, Edward M. (2018), *Reconquering the Sudan: in the Victorian Soldier in Africa*, UK: Manchester University Press.

- Stearns, Jason (2001), *North Kivu: The background to conflict in North Kivu province of eastern Congo*, London: Rift Valley Institute Published, p. 29-31.
- Stengel, Richard (2011), *Mandela'nın Yolu: Yaşam, Sevgi, Cesaret ve Affetmek Üzerine On Beş Ders*, (çev.) Meltem Tayga, İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- Strachan, Anna Louise (2014), "Conflict analysis of Algeria", *Governance Social Development Humanitarian Conflict*, January.
- Summers, Carol (2014), "Local Critiques of Global Development: Patriotism in Late Colonial Buganda." *International Journal of African Historical Studies*, Vol. 47, No. 1.
- Sütcü, Elif (2021), *Avrupa'da Bir Güvenlikleştirme Konusu Olarak Göç*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sylvester, Ogba Adejoh and Anthony, Okpanachi Idoko (2014), "Decolonization in Africa and Pan-Africanism", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 23.
- Şahin, Bilge (2013), *Somali'de Devletsizlik Deneyimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şeker, Cafer Talha (2016), *Kenya'nın Müstemleke Tarihi: Afrika'da Kolonyalizmin iki Silahı, Din ve Sermaye*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tareke, Gebre (2000), "The Ethiopia-Somalia War of 1977 Revisited", *Interbational Journal of African Historical Studies*, Vol. 33, No. 3.
- Tekin, Ferhat (2014), *Sınırın Sosyolojisi: Ulus, Devlet ve Sınır İnsanları*, İstanbul: Açılım Kitap, (Değerlendiren: Yakup Kıvanç, *İnsan ve Toplum Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2015).
- Tepebaş, Ufuk, *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*, İstanbul: TASAM Yayınları, 2013.
- Terdman, Moshe (2008), "Somalia at War-Between Radical Islam and Tribal Politics", *Research Paper*, No. 2, March.
- Tilmatine, Mohand (2019), "Arabization and linguistic domination: Berber and Arabic in the North of Africa", *Language Empires in Comparative Perspective*, 14 Jul.
- Tiruneh, Andargachew (1990), *The Ethiopian Revolution (1974 to 1984)*, The Degree of PHD, London: London School of Economics.
- Topuz, Hıfzı (1971), *Kara Afrika: Bir Kıtanın Dünü, Bugünü ve Yarını*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Tubiana, Jérôme and Marielle Debos (2017), “Déby’s Chad: political manipulation at home, military intervention abroad, challenging times ahead”, *Peaceworks*, No. 136, December.
- Tuncer, Hüner (1997), *İrkçılıktan Özgürlüğe: Güney Afrika*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1988), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- Twala, Chitja (2014), “The Historical Significance of the African National Congress (ANC) Election Campaigns 1994-2014: A Genuine Process of Political Liberalisation?”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol 5, No 7.
- Uchehara, Kieran E. (2008), “Regional Organizations and Conflict Management in Africa: The Case of the African Union and Conflict Management in Kenya”, *Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 2.
- United Nations (2019), *World Economic Situation and Prospects 2019*, New York: United Nations Press.
- Utuk, Efiog Isaac (1975), “Britain's Colonial Administrations and Developments, 1861-1960: An Analysis of Britain's Colonial Administrations and Developments in Nigeria”, *Dissertations and Theses*.
- Veit, Peter (2011), “History of Land Conflicts In Kenya”, *Focus on Land in Africa/ Placing land rights at the heart of development*, March.
- Vereshchak, Vasyl, Holjanych, B., Mamchur, K., Smoliar, H., & Terpiak, P. (2022), “Regional (continental) security: emphases of 2022”, *Amazonia Investiga*, 11(54).
- Vyver, Johan D. van der (2015), “Recent developments: The Al Bashir debacle”, *African Human Rights Law Journal*.
- Waeber, Ole (1993), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, London: Pinter Publisher.
- Walsh, Cormac (2010), “Territorial Politics and Formal Structures of Governance in Spatial Planning: Insights from the Dublin City-Region”, *NIRSA Working Paper Series*, No. 64, November.
- Waltz, Kenneth N. (2015), *Uluslararası Politika Teorisi*, Çeviren: Osman S. Binatlı/Ed: Çınar Özen, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Weiss, Holger (2016), “Between Moscow and the African Atlantic: The Comintern Network of Negro Workers”, *Article on line*, Monde(s), No 10, Novembre.
- Wessels, André (2016), “The Anglo-Boer War (1899 – 1902) and Its Traumatic Consequences Anglo-Boer War and Its”, (ed.) Pumla Gobodo-Madikizela,

- Breaking Intergenerational Cycles of Repetition: A Global Dialogue on Historical Trauma and Memory*, Germany: Verlag Barbara Budrich Published.
- Widstrand, Carl Gösta (1969), *African Boundary Problems*, Uppsala: The Scandinavian Institute of African Studies.
- Williams, Paul D. (2020), “Understanding US Policy in Somalia Current Challenges and Future Options”, *Africa Programme*, July.
- Witham, Dorothy Natalie (2020), *The Battle of Kadesh: Its Causes and Consequences*, Master of Arts, Supervisor: P.S. Vermaak, Ancient Near Eastern Studies, University of South Africa.
- Yalvaç, Faruk (2014), “Devlet”, (Editörler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Yayla, Mustafa ve İbrahim Tıgılı (2013), *Afrika’yı Kolonileştirmenin Yeni Yüzü: Mali*, Kırklareli Üniversitesi: Afrika Araştırmaları Merkezi, Afrika Analiz No: 1. Kırklareli.
- Yıldırım, Yasin (2022), “Somali ve Kenya Arasındaki Deniz Sınırı Anlaşmazlığının Hukuki, Tarihi ve Siyasi Bakımdan Değerlendirmesi ve Doğu Afrika’da Yeni Bir Krizin Önüne Geçilmesinde Türkiye’nin Muhtemel Arabuluculuğu”, *Topkapı Journal of Social Science*, Vol. 1, No. 1.
- Yordanov, Radoslav A. (2012), *Soviet Involvement in Ethiopia and Somalia 1947-1991*, United Kingdom: Oxford University, PHD Thesis.
- Young, Laura A. Young and Korir Sing’Oei (2011), “Land, livelihoods and identities: Inter-community conflicts in East Africa”, *Minority Rights Group International Report*.
- Zoppi, Marco (2015), “Greater Somalia, the never-ending dream? Contested Somali borders: the power of tradition vs. the tradition of power”, *Journal of African History, Politics and Society*, Vol. 1, No. 1.
- ___ (2015), “Sudan: a country study”, (ed.) LaVerle Berry, *Federal Research Division, Library of Congress*, 5. baskı.
- ___ (2016), “The Battle at El Adde: The Kenya Defence Forces, al-Shabaab, and Unanswered Questions”, *International Peace Institute*, July.
- ___ (2016), FATF-GIABA-GABAC, *Terrorist Financing in West and Central Africa*, Paris: FATF.
- ___ (2016), *Nelson Mandela*, İstanbul: Olympia Yayınları.

- ____ (2017),” Real-Time Analysis Of African Political Violence”, *Conflict Trends Report*, No. 55, February.
- ____ (2018), “The State of the World’s Human Rights”, *Amnesty International Report 2017/18*, London: Amnesty International.
- ____ (2019), “The Tycoons, Brokers, and Multinational Corporations Complicit in Hijacking the World’s Newest State”, *The Taking of South Sudan*, September.

İnternet Kaynakları

- Abdi, Ali Edin (2022), “Kenya: A Deserted North-Forgotten By History and Cursed By Devolution”, 4 October 2022, <https://allafrica.com/stories/202210040574.html> (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- AFSAM, “Demokratik Kongo Cumhuriyeti”, http://www.afsam.org/FileUpload/ds405265/File/demokratik_kongo_cumhuriyeti_ulke_raporu.pdf Erişim Tarihi: 09.05.2024.
- African Union Border Programme, Delimitation and Demarcation of Boundaries in Africa: General Issues and Case Studies, Addis Ababa, 2014, <https://www.peaceau.org/uploads/au-2-en-2013-delim-a-demar-user-guide.pdf> Erişim Tarihi: 17.08.2024.
- Akbar, Ahmed ve Martin Frankie (2013), “The Kabyle Berbers, AQIM and the Search for peace in Algeria”, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/02/201321913479263624.html> Erişim Tarihi: 22.05.2024.
- Aksut, Fahri (2020), “Chad Army Destroys Boko Haram Bases”, 04.04.2020, <https://www.aa.com.tr/en/africa/chad-army-destroys-boko-haram-bases/1791879> Erişim Tarihi: 20.04.2024.
- AlAli, Sultan Majed (2022), “China and Kenya relations: Investments and challenges”, 11 January <https://trendsresearch.org/insight/china-and-kenya-relations-investments-and-challenges> Erişim Tarihi: 25.12.2024.
- Anna, Cara and Barise, Hassan (2021), “International court backs Somalia and in sea dispute with Kenya”, 12 October 2021, <https://apnews.com/article/business-international-court-of-justice-kenya-united-nations-somalia-873f5ef84edaf425a24c278153b45cd8> Erişim Tarihi: 15.12.2024.
- Beswick, Danielle (2012), “Unpacking Rwanda’s Involvement in DR Congo and the International Response”, p. 1-2, <https://www.e-ir.info/2012/12/19/unpacking->

- [rwandas-involvement-in-dr-congo-and-the-international-response/](#) Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- Bitu, Caesar (2024), “Maritime and underwater archaeological explorations in Kenya: Recent discoveries”, <http://www.themua.org/collections/files/original/5219e389cdf39d71aaec7e0db9f108d5.pdf> Erişim Tarihi: 14.08.2024.
- BM Genel Kurulu (1948), “Universal Declaration of Human Rights”, 10 December 1948, https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translation_s/eng.pdf (Erişim Tarihi: 10.08.2024).
- Bryant, Lisa (2021), “UN Court Opens Maritime Dispute Hearing Without Kenya”, March 15, https://www.voanews.com/a/africa_un-court-opens-maritime-dispute-hearing-without-kenya/6203336.html Erişim Tarihi: 21.12.2024.
- Denoeux, Guilain (2011), “Countries at the Crossroads 2011: Morocco”, s. 1-6, https://freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/Moroccofinal.pdf Erişim Tarihi: 18.05.2024.
- Dupraz, Yannick (2015), “French and British Colonial Legacies in Education: A Natural Experiment in Cameroon”, <http://www.parisschoolofeconomics.eu/IMG/pdf/jobmarket-paper-dupraz-pse.pdf> Erişim Tarihi: 23.04.2024.
- Dursun, Davut (1993), “Çad”, s. 156, <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/8/C08003014.pdf> Erişim Tarihi: 17.06.2023.
- Erdem, Ömer (2021), “Çad’da 31 yıllık İdris Deby İtno dönemi, isyancılarla girdiğı çatışmada öldürölmesiyle sona erdi.”, 21.04.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cadda-31-yillik-idris-deby-itno-donemi-isyancilarla-girdigi-catismada-oldurulmesiyle-sona-erdi/2216171> Erişim Tarihi: 22.04.2024.
- Heungoup, Hans De Marie (2016), “Soru-Cevap: Kamerun’daki Boko Haram”, 6 Nisan, <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/cameroon/q-boko-haram-cameroon> Erişim Tarihi: 05.05.2024.
- International Court of Justice (2021), “Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya)”, 12 October <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/161/161-20211012-SUM-01-00-EN.pdf> Erişim Tarihi: 26.12.2024.

- International Federation for Human Rights (2023), “Niger: A roadmap for the new authorities based on respect for fundamental rights”, <https://www.fidh.org/IMG/pdf/Niger555ang2011.pdf> Erişim Tarihi: 18.06.2023.
- İbrahim, Gassim (2018), “Kamerun’un Anglofon Bölgesinde Bağımsızlık Talepleri”, 25 Nisan, <https://ordaf.org/kamerunun-anglofon-bolgesinde-bagimsizlik-talepleri/> Erişim Tarihi: 30.04.2024.
- Kavas, Ahmet (2020), “Muhammed V”, s. 482, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-v> Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- Keita, Kalifa (1998), *Conflict And Conflict Resolution In The Sahel: The Tuareg Insurgency In Mali*, May 1, <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/1510.pdf> Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Khayre, Ahmed Ali M. (2016), “Somalia: An Overview Of The Historical And Current Situation” April 27, <https://ssrn.com/abstract=2771125> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2771125> Erişim Tarihi: 19.08.2024.
- Kuran, Ercüment (1988), “Abdülkerim el-Hattabi: 1882-1963”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulkerim-el-hattabi> Erişim Tarihi: 16.05.2024.
- Mepa News (2018), “Kamerun’da Çatışmalar Şiddetleniyor: En Az 15 Ölü”, 16 Kasım, <https://www.mepanews.com/kamerunda-catismalar-siddetleniyor-en-az-15-olu-21827h.htm> Erişim Tarihi: 27.04.2024.
- Olale, Seth (2023), “Kalenjins, Kikuyus, Luhyas, Luos dominate employment across all 47 counties-Report”, November 17, <https://www.citizen.digital/news/kalenjins-kikuyus-luhyas-luos-dominate-employment-across-all-47-counties-report-n331533> Erişim Tarihi: 17.08.2024.
- ROAPE (2021), “Marxism, Pan-Africanism and the International African Service Bureau”, January 7, 2021, <https://roape.net/2021/01/07/marxism-pan-africanism-and-the-international-african-service-bureau/> Erişim Tarihi: 03.08.2024.
- Salliot, Emmanuel (2010), “A review of past security events in the Sahel 1967–2007”, *Security Implications of Climate Change in the Sahel Region*, <https://www.oecd.org/swac/publications/47092939.pdf> Erişim Tarihi: 17.05.2023.

- Schatzberg, Michael G. (1997), "Beyond Mobutu: Kabila and the Congo", *Journal of Democracy*, Vol. 8, No. 4, October, <https://muse.jhu.edu/article/16852> Erişim Tarihi:12.05.2024.
- Sevencan, Seda (2024), "France eyes Djibouti base as key 'projection point' in Africa", 21.12.2024,<https://www.aa.com.tr/en/politics/france-eyes-djibouti-base-as-key-projection-point-in-africa/3431061> Erişim Tarihi: 28.12.2024.
- Talamas, Magdalena (E.T. 2023), "Peaceful Settlement of Territorial Disputes", <https://www.oas.org/sap/peacefund/belizeandguatemala/peacesettlement.pdf> Erişim Tarihi: 20.09.2023.
- The Refugee Documentation Centre of Ireland (2009), "Niger", 9 July <https://www.refworld.org/pdfid/4a5c31fb1.pdf> Erişim Tarihi: 15.05.2023.
- The World Factbook (2023), "Ethiopia", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html> Erişim Tarihi: 05.03.2023.
- The World Factbook (2023), "Mali: People and Society", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ml.html>, Erişim Tarihi: 08.05.2023.
- The World Factbook (2023), "Chad: People and Society", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cd.html> Erişim Tarihi: 20.06.2023.
- The World Factbook (2024), "Republic of Cameroon", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cm.html> Erişim Tarihi: 25.04.2024.
- The World Factbook (2024), "Congo, Democratic Republic of the: People and Society", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cg.html> Erişim Tarihi: 07.05.2024.
- Todd, Lord F.R.S. (1973), "Robert Arthur James Gascoyne-Cecil 5th Marquess Of Salisbury 1893-1972",<https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rsbm.1973.0022> Erişim Tarihi: 16.08.2024.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Afrika İlişkileri", <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa#:~:text=2002%20y%C4%B1%C4%B1nda%20sadece%2012%20B%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7ili%C4%9Fimiz,2022%20y%C4%B1%C4%B1nda%2044'e%20y%C3%BCkselmi%C5%9Ftir> Erişim Tarihi: 30.12.2024.

- Uluslararası Adalet Divanı (2021), “Press Statement on the Maritime Delimitation Case (Somalia V Kenya) at the International Court of Justice 15th-24th March 2021”, https://www.kenyarep-jp.com/archive/21/images/PRESS_STATEMENT_ON_MARITIME_DELIMITATION_CASE_AT_INTERNATIONAL_COURT_OF_JUSTICE_15TH-24TH%20MARCH_2021.pdf Erişim Tarihi: 20.12.2024.
- United Nations, “Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples: General Assembly Resolution 1514 (XV) of 14 December 1960”, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Independence.aspx> Erişim Tarihi: 18.02.2020.
- United Nations, “General Assembly resolution 1803 (XVII) of 14 December 1962, "Permanent sovereignty over natural resources", <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/resources.pdf> Erişim Tarihi: 19.02.2020.
- “The Legislator: Eliud Mathu”, <https://www.paukwa.or.ke/story-series/kejamhuri/eliud-mathu/> Erişim Tarihi: 09.08.2024.
- (2006), “Country Profile: Morocco”, *Library of Congress–Federal Research Division*, May, p. 4, <https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Morocco.pdf> Erişim Tarihi: 18.05.2024.
- (2008), “Country Profile: Algeria”, *Library of Congress–Federal Research Division*, May, p. 4-7, <https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Algeria.pdf> Erişim Tarihi: 21.05.2024.
- (2016), “Enabling a Dictator: The United States and Chad’s Hissene Habre 1982-1990”, June 28, 2016, <https://www.hrw.org/report/2016/06/28/enabling-dictator/united-states-and-chads-hissene-habre-1982-1990> Erişim Tarihi: 15.04.2024.
- , “BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü”, s. 5, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> Erişim Tarihi: 19.02.2020.
- , “African Union Handbook 2019”, Sixth Edition, Addis Ababa: African Union Comission, 2019, p. 14-15, https://au.int/sites/default/files/pages/31829-file-au_handbook_2019_english.pdf Erişim Tarihi: 21.02.2020.
- , “Border Disputes Among African States, AHG/Res.16(I)”, <http://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-16-i-en.pdf> Erişim Tarihi: 21.02.2020.

- ____, “Border Disputes Among African States, AHG/Res.16(I)”, <http://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-16-i-en.pdf> Erişim Tarihi: 21.02.2020.
- ____, <https://loveman.sdsu.edu/docs/1885GeneralActBerlinConference.pdf> (Erişim Tarihi: 02.10.2023).
- ____, “Border Disputes Among African States, AHG/Res.16(I)”, <http://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-16-i-en.pdf> Erişim Tarihi: 21.02.2020
- ____ (1969), “26 Mart 1969: Somalia Election”, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/SOMALIA_1969_E.PDF Erişim Tarihi: 23.11.2023.
- ____ <https://www.peaceau.org/uploads/ahg-res-16-i-en.pdf> (Erişim Tarihi: 08.09.2024).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Emine Zeynep DABAN
EĞİTİM DURUMU	
Lisans	Selçuk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü (2010-2015)
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü (2017-2019)
Tez Konusu	Afrika’da Yerli Direnişi ve Bağımsızlık Hareketleri: Mzee Jomo Kenyatta Liderliğinde Kenya
Doktora	Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü (2019-2022) 2022 yılında Akdeniz Üniversitesi’ne yatay geçiş yapılmıştır. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü (2022-2025)
Tez Konusu	21. Yüzyıl Afrika’sında Güvenlik Sorunu ve Sınır Güvenliği: Kenya-Somali Sınır Anlaşmazlığı Örneği
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
YAYINLAR	
Emine Zeynep Daban, “Küreselleşme Tartışmaları ve Afrika: Başka Bir Dünya Mümkün Mü?”, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2024, Sayfa: 140-157.	
Emine Zeynep Daban, “Sömürge Mirası Üzerine İş Birliği Çalışmalarında İki Bölgesel Örgüt: Avrupa Birliği ve Afrika Birliği Örneği”, İsmail Ermağan, Elem Eyryce-Tepeciklioğlu ve Volkan İpek (Editörler), Dünya Siyasetinde Afrika 6, Ankara: Nobel Yayınları, 2020, Sayfa: 107-123.	
Emine Zeynep Daban, “Tanzanya’nın Bağımsızlık Sürecinde Mwalimu Julius Kambarage Nyerere Faktörü”, Akademik İzdüşüm Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 2020, Sayfa: 240-249.	

Emine Zeynep Daban, “Venezuela’da Sosyalist Reformlar: Hugo Chavez Mirası ve Nicolas Maduro Dönemi”, Mehmet Emin Erendor (Ed.) Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar, Ankara: Nobel Yayınları, 2018, Sayfa: 109-125.

Emine Zeynep Daban ve Cihan Daban, “Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt’in İşgali ve ABD’nin Irak’a Müdahalesi”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AEUIİBFD)*, Cilt 2, Sayı 1, Haziran 2018, Sayfa: 83-109.

